

Г. Ф. ЮРЧАНКА

І СЯЧЭ І ПАЛІЦЬ

ВЫДАВЕЦТВА „НАВУКА І ТЭХНІКА“

МІНСК • 1974

Г. Ф. ЮРЧАНКА

І СЯЧЭ І ПАЛІЦЬ

**УСТОЙЛІВЫЯ СЛОВАЗЛУЧЭННІ
Ў ГАВОРЦЫ МСЦІСЛАЎШЧЫНЫ**

ВЫДАВЕЦТВА „НАВУКА І ТЭХНІКА“ МІНСК 1974

Р е д а к т а р
кандыдат філалагічных навук
А. А. КРЫВІЦКІ

Юрчанка Г. Ф.:

Ю83 І сячэ і паліць (Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны) Мн., «Навука і тэхніка», 1974.

296 с.

Праца з'яўляецца працягам збору фразеалагізмаў пад назвай «І коціцца і валіцца», які выйшаў з друку ў 1972 г. Фразеалагізмы сабраны ва ўсходняй частцы Магілёўскай вобл.— на Мсціслаўшчыне, на мяжы непасрэдных кантактаў сучасных рускіх і беларускіх гаворак. Кожнае словазлучэнне прыводзіцца ў кантэксце. Усяго ў кнізе 1570 рэестравых фразеалагізмаў на літары І—П. Варыянтаў і сінанімічных адзінак каля 5700.

У канцы змешчан слоўнік дыялектных слоў з ілюстрацыйных прыкладаў.

Ю $\frac{0715-064}{МЗ16-74}$ 63-74

4с (Бел)

© Выдавецтва «Навука і тэхніка», 1974.

Гэтая кніга з'яўляецца працягам слоўніка фразеалагічных адзінак, які выйшаў з друку ў 1972 г. пад назвай «І коціцца і валіцца. Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны».

Вынесены ў заглавак фразеалагізм **І сячэ і паліць** (у вымаўленні *і сякець і паліць*) мае гумарыстычны характар і дастасоўваецца да асобы, якая ўмее за сябе пастаяць, даць належны адпор на любыя закіды ў яе адрас і, як кажуць, за словам у кішэню не лезе. Гэта характарыстыка гучыць заўсёды з адабрэннем і нават захапленнем: *Чула маладую, не глядзіць, што нядаўна прыехала, яна табе на месцы і сякець і паліць; Ты паслухай бы толькі яе нявестку, як яна і сякець і паліць.* Ужываецца фразеалагізм толькі ў форме цяперашняга часу ў трэцяй асобе, звычайна адзіночнага ліку. Але зрэдку ўжываецца ў адносінах да некалькіх (але нямногіх) асоб: *Абея нікому дужа не спускаць, зразу і сякуць і палюць.*

У гэтай працы, як і ў папярэдняй, падаюцца фразеалагізмы, запісаныя галоўным чынам ва ўсходняй частцы Мсціслаўшчыны. Спосаб апрацоўкі фразеалагічных адзінак і форма іх падачы захаваны тыя ж, што і ў папярэднім выпуску. Пры заглаўным дзеяслоўным фразеалагізме падаюцца ўсе зафіксаваныя дэрыватыўныя ўтварэнні. Разам падаюцца блізкія фразеалагізмы — сінонімы і варыянты. Але ў некаторых выпадках варыянты падаюцца асобна. Гэта робіцца тады, калі фразеалагізмы маюць розныя граматычныя адрозненні (*на тое места сесць — на тым месце сесць*), адрозненні ў шырыні ўжывання (*ні слухам ні духам — ні слыхам ні дыхам*) або валодаюць рознымі магчымасцямі дэрыватыўнага ўтварэння (*камень з душы зваліўся — каменне з душы звалілася*). Пры такой падачы блізказначных

фразеалагічных адзінак абавязкова даюцца адсылкі да асноўнай формы, апрача выпадкаў, калі такія формы стаяць побач. Пры неабходнасці адсылкі даюцца на першы выпуск працы.

Усе варыянты і адсылкі ў тэксце выдзяляюцца графічна. Выбухное *g* у ілюстрацыйных прыкладах таксама выдзелена графічна: *г*.

Захавана ранейшая сістэма памет, але некаторыя сэнсавыя і экспрэсіўна-эмацыянальныя характарыстыкі ўдакладнены.

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ

Абмеж. — абмежавана; *абраз.* — абразлівае; *адабр.* — адабрэнне; *адз.* — адзіночны лік; *адзінк.* — адзінкава; *аднакр.* — аднакратнасць; *асудж.* — асуджальнае; *буд.* — будучы час; *вulg.* — вульгарнае; *гл.* — глядзіце; *груб.* — грубае; *гумар.* — гумарыстычнае; *ж.* — жаночы род; *жарт.* — жартоўнае; *зак.* — закончанае трыванне; *законч.* — закончанасць; *запаз.* — запазычанае; *звыч.* — звычайна; *зніж.* — зніжальнае; *іран.* — іранічнае; *кніжн.* — кніжнае; *м.* — мужчынскі род; *мн.* — множны лік; *множн.* — множнасць; *-н.* — небудзь; *н.* — ніякі род; *наз.* — назоўнікавае ўтварэнне; *неадабр.* — неадабральнае; *незак.* — незакончанае трыванне; *непаўн.* — непаўната дзеяння; *пагардл.* — пагардлівае; *параўн.* — параўнайце; *пачын.* — пачынальнасць; *перан.* — пераноснае значэнне; *пр.* — прошлы час; *прам.* — прамое значэнне; *працягл.* — працягласць; *працягл.-фінальн.* — працягла-фінальнае значэнне; *прым.* — прыметнік; *прысл.* — прыслоўе; *рапт.* — раптоўнасць; *рус.* — рускае; *рэдкаўж.* — рэдкаўжывальнае; *спагядл.* — спагядлівасць; *узвыш.* — узвышанае; *узмацн.* — узмацняльнасць; *узмацн.-абмеж.* — узмацняльна-абмежавальнае; *узмацн.-множн.* — узмацняльна-множнае; *узмацн.-шматкр.* — узмацняльна-шматкратнае; *урачыст.* — урачыстае; *усеаг.* — усеагульнасць; *уст.* — устарэлае; *цяп.* — цяперашні час; *шматкр.* — шматкратнасць; *шматкр.-няпоўн.* — шматкратна-няпоўнае; *час.* — часовае; *часц.* — часцей.

І бог вялеў, жарт.; пр., рэдка цяп. *Пра поўную неаспрэчнасьць, безумоўнасьць.* Есьлі Пашка ачылавечыўся, то табе і бог вялеў жаніцца. Што яму, жыві, красуйся, ета нам дык і бог вяліць складывыць тряхоля.

І вашаму і нашаму, адз., мн. Ненадзейна, беспрынцыпова. Такей чылаvek усігда, што вецір, ён і ваьшому і наьшому. Іна і вашому і нашому, у яе як вецір у гылаве гуляіць. Яны могуць і башым і нашым, толку ні дажджэсья ні ат аднаго, ні ад другога.

І гаварыць (талкаваць) нечага (няма чаго), звыч. гумар., іран. 1. *Вельмі добры.* Ты ў мяне цаца, што і гываріць нечыга, лўччы цябе на сьвеці німа. Ён чылаvek і гываріць німа чаго, ува ўсім другога такога пыскаць толька. Канешня ж ты сўпчык луччы ўсіх, і тулкуваць нечыга. Атлёт быў і тулкуваць німа чаго, усюдых яго было поўна. 2. *Вельмі добра.* Склаў, што й гываріць нечыга, сам пашоў, а дровы ўсьлед гур-р-р. Пыдварнулі сена і гываріць нечыга: айдзе пыранулі грыблямі, айдзе так прабеглі. Скошына і гываріць німа чаго, пылавіна травы пыт пакосымі. Яны схадзілі, ныработылі і тулкуваць нечыга: прыкычались ў бірізьнячку. 3. *Безумоўна.* Кылі нявестка зьдзелыла, то і гываріць нечыга, любя глянуць будзіць. Раз Івана пыслала, то й гываріць німа чаго, скоро дажджэсья. І тулкуваць нечыга, ета ваша работа. Пызнаю, пызнаю, і тулкуваць нечыга: Сямёнькін унўк.

І галавешкі (махныткі) не астацца. *Пра страту ўсяго ў выніку пажару.* Тады ў сорык трецьцім у нас адзьдзяреўні і гылавешкі ні астаьлыся, усё пыч чыстую змялі. Была баня і німа: і гылавешкі ні асталася. Ну што, дзелый ці ня дзелый што, ці вый, ці, хочыш, гыласі, калі

і махныткі ні асталася ат усяго чысьцінька. Зь іхнімі дурамі калі можыць так быць, што й гылавешкі ні аста-ніцца ат пастройчыны. Глядзі, баба, кідайш грубку як пупала, во хваціць агнём, дык і махныткі ні астанеца.

Ігра не стоіць свечак, *кніжн., цяп., пр., буд. Пра невыгодную справу.* Я зразу увідзіў, што ігра ня стоіць сьвечык, і ні зьвязвыўся. Думылі, путноя што выйдзіць, ажно ігра ня стоіла сьвечык. Ваша ігра ня будзіць стоіць сьвечык, што вы задумывыця.

Ігра стоіць свечак, *цяп., пр., буд. Пра рызыкаўную, але выгодную справу.* Тут ігра стоіць сьвечык, ріскні, па-мойму ні прыгдыайш. Як ні пулучылыся, а ігра для іх стоіла сьвечык. Паедзім, ігра будзіць стоіць сьвечык.

Іграць (весць) первую скрыпку. *Быць галоўным у справе.* У іхнім радў Аксён іграіць первую скрыпку, чуць што — к яму бігаць саветывыцца. Цяпер табе прідзіцца весць первую скрыпку. *Пачын. Павесць первую скрыпку.* Ягор як толька пріехыў, зразу павёў первую скрыпку. *Час. Паіграць первую скрыпку.* Ён троху вышапрўдзіўся, ну толька нядоўга пыіграў первую скрыпку. *Законч. Атыйграць (атвесць) первую скрыпку.* Капейкі кончыліся і асеўся — атыйграў первую скрыпку. Зь етым доўга ні павозюцца, раз-два атвядзець первую скрыпку. *Працягл.-фінальн. Наіграць (навесць, даіграць, давесць) первую скрыпку.* Ныігралі яны первую скрыпку, іх ніхто і ў рязон браць ня хочыць. Муцюкаюць за невышта пачом зря, во як назёў первую скрыпку. Ён скоро дыйграіць первую скрыпку, скріпышнік етый, дажджэца. Вот і давёў первую скрыпку, кончылыся ўлада.

Іграць другую скрыпку. *Займаць другараднае становішча.* Зяць у іх ні ў пачоці, там ён іграіць другую скрыпку.

Іграць жызню (жысцю, жызню). *Рызыкаваць.* Іграць жызьнію ня стоіць, гылаву мігым можна скруціць. Іграў жысьцю, нічога ні глядзеў, во й дукруціўся, біз здароўя астаўся. *Непайн. Паіграць жызню (жысцю, жызню).* Тады яны пыігралі жызьнію, ета посьлі трошку асьціпяніліся. Ну што ты, хочыш пыіграць жысцю? — ня стоіць. *Законч. Атыйграць жызню (жысцю, жызню).* Дажджэца свайго, атыйграіць жызьнію. Ну,

атыйгралі жысьцю, сколько ўремя уходу ні было. Атыйграў сваёю жызьню, рад ба вярнуць прошлыя. *Працягл.-фінальн.* **Найграцца** (дайграцца, найграць, дайграць) **жызьню** (жысьцю, жызьню). Калі ж ён ныйграіцца жызьню, скруціць сабе гылаву, на, што скруціць. За свой век ныйграўся жысьцю. Во як на сьвеці буваіць, думыў, нічога яго ня ўдзержыць, ажно ныйграўся жызьню. За ета ўремя дыйграўся жызьню. І тэй места ні знаў нійдзе, і етый дыйграіцца жысьцю. Во так і дзругей ныйграў жызьню. Доўга ныйграў жысьцю, зато ні знаў жа сабе ніякыга чаго. Жысьцю можна дыйграць так скоро, што й ні агледзіся. Самі ўсюдых ны ражон первымі лезьлі, нічога ні глядзелі і дыйгралі жызьню.

Іграць на нервах. *Выклікаць намерана злосьць, раздражненне.* Хваціць ужо вам іграць на нервах. *Зак.* **Сыйграць на нервах.** Як сыйграіць на нервах каму, тады й рад. *Непайн.* **Паіграць на нервах.** Пыйграў на нервах і дос, нечыга твае дурікі цярыпец вечна. *Законч.* **Атыйграць на нервах.** Атыйгралі на нервах, паехылі,— во ўпакліся, дык упакліся. *Працягл.-фінальн.* **Найграцца** (дайграцца, найграць, дайграць) **на нервах.** Хваціць зь яе, ныйграюцца на нервах. Адзін пулучыў сваё, ня лезіць, і ты дыйграіся на нервах. Ныйграіш, ныйграіш на нервах у мяне скоро, як палучыш лўпку. У Пракопа дыйграіца на нервах, ён вас патўріць ні знаю як.

Іграць на руку. *Ускосна задзейнічаць.* Ну што, калі ты пыкрічыш, ты толькі іграіш ім ну руку. Усё ета іграіць яму на руку, ня дужа ён чаго спужаіцца. *Зак.* **Сыйграць на руку.** Хацеў, каб ета сыйграіла на руку, а тут ні пулучылыся. Каму ты згрозіш, есьлі рыспрыдасіся, толькі тым ідылым сыйграіш ну руку. *Непайн.* **Паіграць на руку.** Ты ні хацеў, а пыйграў ім на руку тады луччы быць ня можыць. *Працягл.-фінальн.* **Дайграць на руку.** Дыйграў на руку сваім чэсным, нешта лаюцца. Тут ужо загызь відна, хто зь іх каму ну руку дыйграіць і як сыйграіць.

Іграць первую роль, кніжн. *Быць галоўным у справе.* Ну-у, яны тады ігралі ў нас первую роль. *Зак.* **Сыйграць первую роль.** Тут знаіш што сыйграла первую роль? — што іх вырацілія ні было. *Непайн.* **Паіграць первую роль.** Трошку, канешня, шчыталіся і зь ім, толькі нядоўга ён первую роль пыйграў. *Законч.* **Атыйграць**

первую роль. Ня дужа ны яго хто глядзіць, ён ужо атыйграў первую роль. *Працягл.-фінальн.* **Найграць (дайграць) первую роль.** Во, найшлі пры каго тулкуваць, айдзе ён там первую роль ныйграў. Дыйграіш первую роль, і другая табе будзіць зразу. *Гл. Іграць первую скрыпку.*

Іграць роль, кніжн. Мець пэўнае значэнне. Хрымавок там у іх нейкую роль іграў. Ніякія ролі твоя зашчыта ні іграла. *Зак.* **Сыйграць (атыйграць) роль.** Ну выпішы, можа якую роль і твоя бумажка сыйграіць. Ні маглі яны тут ніякую роль атыйграць. *Працягл.-фінальн.* **Найграць (дайграць) роль.** Доўга іна тама ныйграла роль, яе цірізь нядзелю слухыць пірісталі. Дыйграў роль: пугурілі з брыгадзірыў,— яго там ніхто ні прізнываў.

Іграць у куклы (кукалкі, лялькі), *іран.* **Гультаяваць, займацца пустой справай, мець зусім лёгкую працу.** Яму каб іграць у куклы, другея работы ня хочыць. Пашоў іграць у кукылкі твой Арцём, айдзе ж ён яшчэ. Пыныравілыся іграць у лялькі, пызнаў смак лёхкыга хлеба. *Непайн.* **Паіграць у куклы** (кукалкі, лялькі). Пыйграў у куклы і ладна, а цяперя нада пры ныстыяшчыю работу думыць. Толька і глідзіць у кукылкі пыйграць, здзелыць што ня дужа хочучь. Пыйгралі у лялькі пасьці два гады. *Абмеж.* **Праіграць у куклы** (кукалкі, лялькі). Пашлі, пашлі іх, прыіграюць у куклы, яны многа табе надзелююць. Прыігралі еткій дырагеі дзень у кукылкі, прывыляліся пут кустамі, во і ўся іх работа. Ныработыіць, будзіць работы, у лялькі прыіграіць дзень. *Законч.* **Атыйграць у куклы** (кукалкі, лялькі). Атыйгралі ў куклы дык атыйгралі, як толька ня стыдна за хлеб брацца. Ну, атыйгралі ў кукылкі, можа, пыкарміць вас нада. Атыйграў у лялькі, работы цяперя паліц ап паліц ня хочыць. *Узмацн.* **Найграцца ў куклы** (кукалкі, лялькі). Ныйграўся ў куклы, ці ён калі ў тэй лес пыказывыўся, ён туды раз у месіц ці хадзіў. Так ужо ныйграліся ў кукылкі, што й забылі, верна, як тапор ці касу ў рукі бяруць. Ныйграўся ў лялькі, хваціць зь яго, мўтырна работыць будзіць. *Працягл.-фінальн.* **Дайграцца ў куклы** (кукалкі, лялькі). Дыйграўся ў куклы, думыў, дурачкоў найдзіць карміць яго. Дыйграіцца ў лялькі, лета пройдзіць — палкі дроў у печ укінуць ня будзіць.

І дзела з канцом. *Пра заканчэнне.* Заўтра сь сеным убяремся і дзела с канцом. Дровы пабіў і дзела с канцом.

І дзелу канец. *Пра заканчэнне.* Табе што, карові даў і дзелу канец. Пасуду пірамыла і дзелу канец.

І думаць нечага (няма чаго). *Пра безумойнасць.* І думыць нечыга, што прібігаць, яны крепка зы нашымі дзеўкымі ўляглі. Раз пыбішчэлі, яны зьдзеляюць, тут і думыць німа чаго.

І звання (знаку) не кінучь. *Пра поўнае выкарыстанне, знішчэнне.* Усё рыскыпалі, рыскывіраілі, і званьня ня кінуплі, што тэй двор быў. Глядзі, ўсё рызваюіць, ад бульбы і званьня ня кініць. Мы цябе як пупадзём, і знаку ня кінім.

І звання няма. *Пра знікненне, поўную адсутнасць.* Каторыя ўремя пашоў туды, і звáньня німа. Учора як выпрывіліся ў самыя абеды, дык і званьня німа.

І знаку няма. *Пра непрыкметнасць, незаўважнасць.* Нешта вы палолі, палолі, і знаку німа. Ты хваціў, нываботыў, што-то ат твае работы і знаку німа.

І канцы ў ваду. *Пра адсутнасць слядоў, доказаў.* Бувала, яны тварілі: капў сена на воз, і канцы ў ваду. Мяшок пышаніцы некуды пульнулі і канцы ў ваду.

І карты (кнігі) ў рукі. *Пра поўную свабоду дзеяння.* Вы тут раншы рызбіраіліся, знаіця ўсё, вам і карты ў рукі. Ён хызяін, яму і карты ў рукі, а мы хто? — чэрця з Маслывыга балота. Табе й кнігі ў рукі, рысказывы.

І карты тасаваць (раздаваць, скідаць). *Кіраваць, распараджацца.* Ты тут усігда быў галоўным, табе і карты тусуваць дальшы. Ён веў хызяйства, нупруўляў усё, яму і карты рыздываць. Раз пыдахоціўся сам усё давесьць ды кынца, ты й карты ськідай.

І крыць нечым. *Пра адсутнасць доказаў, прычан-няў.* Стала, нумуцюкала яго, нумуцюкала, атхрысьціла як нада, а таму што дзельць? — і крыць нечым.

Імець галаву на плячах. *Быць разумным, разважлівым.* Каб ты імеў гылаву ны плічах, нашто б табе етыя пырысаты, ёсьць пацьсвінычык і кармі. Во хто ймеў гылаву ны плічах,— Арыхіпёнык, ніхто яго ні ў чом ні

разу ні правёў. Вы ўсякім дзелі нада імець гылаву, ці ты дзелыіш што, ці купляіш. *Гл. Галава на плячах; 3 галавою на плячах.*

Імець дзела. *Весці справы.* Кылі ўжо імець дзела, дык нада, каб самыстыяцільный чылавек, а ня ветрыньніца. Ні хачу я с табою ніякыга дзела імець. **Зак. Займець дзела.** Сь кім ты займеў дзела, што ён знаіць у чом-небудзь?

Імець дзюбку, гумар. *Быць празмерна цікаўным.* Ён усігда імеў дзюбку, усігда лез, куды ні нада. Ня ймей дзюбку, ня дужа красіва ета. **Зак. Займець дзюбку.** Ці даўно ты займела дзюбку, раншы ты, кáжыцца, такою любапýтныю ні была.

Імець зуб. *Злаваць, злавацца.* Хрысьцянкi ны яго зуб даўно імелі. Воч жа за нешта імеіць іна зуб ны Храсіньню. **Зак. Займець зуб.** Ішчэ с хутароў як займеў зуб ны Тырасывых, дык і цяпер усігда воўкым глядзіць. Займелі зуб ны яго, так і глідзяць, каб путкусіць хуць у чым-небудзь.

Імець козыр. *Валодаць перавагамі.* Ну скажы, ну ў чом ён імеіць козырь проця нас? — ні ў чом. **Зак. Займець козыр.** Займеў козырь дужа вялікій: прілумáўся з грыхом пыпыла́м «Стрыда́нія» рiпыць.

Імець на воку. 1. *Трымаць пад наглядам.* Усё ўрэмя яго нада імець на воку, ні ны міну́ту ні ціряць зь віду, іна́чы збы́сятнічы́цца. 2. *Памятаць, улічваць.* Імей на воку, што мы табе тут гыварі́лі, мы гыварі́лі ні дырма́.

Імець пад рукамі. *Быць запаслівым.* Я люблю ўсё ймець пуд рукамі, каб ня бегыць ды ні йскаць. Есьлі што імеіш пуд рукамі, яно ні міша́іць.

Імець рожкі, іран. *Быць незгаворлівым, капрызным.* Я хырашо помню Верку, імела дзеўка рожкі. **Зак. Займець рожкі.** Пыдрасту́ць — займеюць рожкі, будуць як ста́ршыя. І ты ўжо займела рожкі? — вот табе на!

Імець серца. *Быць спагадлівым.* Дужа яны імелі серца, так, гады ў ряды памогуць калі трошку. **Зак. Паймець серца.** Паймей серца, чылавек, іна ж піклу́іцца, а ты па́ліц ап паліц ні ўдарі́ш, каб пыццабіць айдзе трошычку.

Імець у віду. *Памятаць, улічваць.* Паедзіш у сьвет, дык нада імець у віду: там ты ні ў дваре і вазіцца дужа ні ста́нуць.

І нашаму і вашаму, *адз., мн. Ненадзейна, беспрыныпова.* Ты ўжо хуць ні абішчай толька, як твоя блыгаверныя — і нашаму і вашаму. Усігда як вецір, і нашым і вашим, толку ні даб'еся. Пычальі круціць і нашым і вашим, набыга пыдыйшоў Хведзька ды туркнуў. *Гл. І в а ш а м у і н а ш а м у.*

І не гавары, *адз., мн. Пра перакананасць або абсалютную непахісную пазіцыю.* Пыдыйшоў я, так і так, можа б, можна што здзелыш — айдзе там, і ні гварі. Бўдзіць пы грязішчы ціпкыцца, і ні гварі, ні залюбіць. Зыікнуліся мы пра бульбу, дык і ні гваріцца, і слухыць ня хочыць.

І не знайс. *Пра катэгарычнае патрабаванне выканання.* Вот нывізаўся, дзельны, як ён хочыць і ні знайс. Прістаў: дай яму аўцу і ні знайс,— ты ета гудуваў ці бацька твой.

І не начавала. *Пра безумоўную адсутнасць.* Такіх грошы ў мяне і ні нучувала. Найшоў у каго спрашывыць пра перья, у яе таго перья і ні нучувала.

І не нюхаць (панюхаць, нюхнуць). *Пра поўнае незнаёмства з сур'ёзнай справай або складанымі абставінамі.* Што с табою гваріць, кылі ты тэя вайны і ня нюхыў. Можа ён і мятлей, чым хто-небудзь, ну толька ён учэньня таго і ня нюхыў. Ты горя і ні панюхыла, ета адж жырыкыў табе ўсё ні так. Зы бацькою прыжывуць, што й ні нюхнуць, ікая жысьць буваіць.

І не падхадзі (падступайся), *адз., мн. Пра незгаворлівасць.* І так і етык побывылі,— што вы, і ні пытахадзі, іна луччы ўсіх. Тама іхный прішыб цяперіцька стаў, мы ўжо і ні пытахадзі. Як ні ўвірылі — і ні пытахадзіцца, дайжа слухыць ня хочыць.

І не пахнець, *цяп., пр. Пра адсутнасць нават скрытых прыкмет.* Сьпіцыялісту ужурдзюваць машыну прашкі, а тут сьпіцыялістым і ні пахла, ня воз, а рыгіза рыгізою. Март ны дваре, а вясною і ні пахніць. Так усё пірсяхла, а дыджда і ні пахніць. Тут ужо дзесіць гадоў грібамі і ні пахла: скот талуіцца.

І не ў галаве. *Пра безуважнасць, непрадбачлівасць.* Усё прыбраў, а тэя шчэпычкі і ні ў гылаве. Неік і ні ў гылаве было, што ета ж нымякнучь можыць.

І ніякіх гваздзей (гваздзёў), *гумар.* Нягледзячы ні на што. Сыбіраўся і ніякіх гваздзей, што б мінута ў мінуту быў. Сказына і ніякіх гваздзёў, дзельй.

Ірваца (разрываца, разарываца) **на часці** (кускі). *Адразу рабіць шмат спраў.* Сколька зьдзелью, столька й ладна, ірваца ны часці мне нечыга. Ирва́лыся я ну кускі німала, ня шўтка дзела сткыю сям'ішчу дагледзіць. Я тут адна рызрыва́йся ны часьці, а ён пад'еў і пашоў, будзіць сядзець айдзе, рузмундыквыць. Іна ж пряма рызрыва́іцца ну кускі, усё каб большы. Ім каб ну кускі рыза́рвывыўся, можа б як угадзіў. *Зак.* **Разарваца** (парваца) **на часці** (кускі). Тут хуць ны часьці рызарьвіся, дык пырядку ні нывядзеш. Ні магу я рызрыва́цца ну кускі — пасьпець усі́дых і за ўсі́х. У што ўвахо́іцца, гатоў ны часьці пырваца, каб усё зьдзельць. Якей толк, хуць ну кускі парьвіся, адно будзіць. *Узмацн.* **Паразарваца** (паразрываца) **на часці** (кускі). Глядзіця, толька ні пырызарьві́іся ны часьці, ато ўсяго з вас мала. Ня кідыйся так, каб пырызрыва́цца ну кускі, сколька зьдзельыш, столька й ладна. Пырызрыва́цца ны часьці яны ня могуць, хваціць і етыга. Пырызрываліся б ну кускі адж жа́днысьці нямерныя. *Працяг.-фінальн.* **Нарваца** (дарваца) **на часці** (кускі). Ня жджы, што наръвецца ны часьці, адно што зьдзельць ня дужа пріту́ркыш. Нарьвесься ну кускі, зья́жыш, хто ж зы цябе будзіць хвытаць. Усё стыря́лыся, сьпяшыла, хвытала і дырва́лыся ны часьці. Дырваўся ну кускі, ляжыць пластом, ні пыдніма́іцца.

Ірваць (атрываць, атарываць) **ад сябе** (ат рота). *Дзяліцца апошнім.* Так ужо ірваць аць сябе і ні нада б, яны ж ні галодныя. Ат рота іръвець, ну ўсі́х абдзілі́іць. Віджу я, што стала атрыва́ць аць сябе, усё ім перць, дык гыварю: унімісь-ка, яны ж ня хворы зыработыць, а ў цябе дзеці пыдрыстаюць. Нашто ж табе пасьледнія атрываць ат рота, яны бяс хлеба ні сідзяць і купіць у іх ёсьць за што ня меншы, чым у цябе. Усё ўре́мя клыпа́ілыся, глядзела, аць сябе ата́рвывыла пасьледнія. Атарвывылі ат рота, дзяліліся,— як жа, свая ж кроў, нільзя было кінуць. *Зак.* **Атарваць ад сябе**

(ат рота). Ганна дужа турува́тыя і жа́лысьлівыя, іна атарвець аць сябе і пасьледнія аддасыць. Ніхай сабе што, а Ісак чылавеку паможыць усігда́, ён гатоў ат рота атырва́ць. Дужа пыкла́дзістыя і жыласьлівыя была, бува́ла, ат рота атарвець і аддасыць, калі ў цябе німа́.

Ірваць (атрываць, атарвываць) **душу** (серца). *Выклікаць душэўныя мукі.* Ірвець душú крі́кым сваім, усё га, і га, і га, ці ў яго баліць што, ці ўжо вудыль тыкая удыла́ся. Пірістань ірваць серца, твайго скуленьня ішчэ ні хвыта́ла. Толька ні ўнімі́ся атрыва́ць душу, я ўніму́. Серца атривалі, што ж яны дзелылі. Як жа вы мне атарвы́ця душу етым гва́лтым. Ты мне серца атарвывыў большы ўсіх. *Зак.* **Атарваць** **душу** (серца). Ско́лька пыбылі, а душу атырва́лі. За́ дзінь як атарвуць серца, дык пряма ні знаіш, куды б дзеўся ат іх. *Узмацн.* **Парваць** (паагрываць, паатарвываць) **душу** (серца). Мне пырва́лі душу, цяпері́цька табе ніхай парвуць. Пыхва́лісься, яшчэ і табе пытрыва́юць душу, пычанеш муцюкаць. Як пытрыва́юць серца дзень ды другей, тады пызна́іш ца́цыў. Пыга́рвывылі душу большы некуды, упаклі́ся дык упаклі́ся. Ніхай і ёй цяперя пыта́рвыюць серца. *Працягл.-фінальн.* **Нарваць** (наатарываць, наатарвываць, дарваць, даатриваць, даатарвываць) **душу** (серца). Так яны мне нырва́лі душú, што большы ні прідумы́ць. Чаго ў жызьні ня будзіць, а серца нарву́ць. Ско́лька ж яны мне нытрыва́лі душу. Нытрыва́іця серца, большы я ця́рпець ду́роў еткіх ні стану. Ныта́рвывылі душу, паку́ля зьыхылі. Пыжывець, пызна́іць, серца ёй пыта́рвыюць у ахоту. Трошку пыця́рпліў, пыгляджу́, ну то́лька дарвець ён душу. Серца дырваў ды кынца́, таго й пугу́ріла. Дытрыва́юць душу, кінú і пі́рінасіць усё, і любува́цца на ўсё. Відна, дытрываў серца, вы́туріла, пыцягну́ўся некуды. І другей дыта́рвыць серца, як та́й малю́тычка.

Ірваць (атриваць, атарвываць) **з рукамі.** *Купляць вельмі ахвотна.* Каб нядзелі дзьве таму нызад панесьць, яго б з рукамі ірвалі. Нехта прінёс рыбы сьвежыя, то́лька злоўлі́на, дык з рукамі атрива́лі. Хто там дужа бу́дзіць з рукамі атарвывыць твае ягыды, там цяперь купляць не́кыму, многія пыразьыхылі́ся. Ты то́лька вы́нісь цубу́лі ны бызар, з рукамі будуць ірваць. *Узмацн.* **Паатриваць** (паатарвываць) **з рукамі.** Чуць з рукамі ні

пытырвалі, так рысхватывылі рыбу. Прыезджыя зы
арехымі дужа гынjąюцца, толькі ўзнясіся — з рукамі
пытάρваюць. *Працягл.-фінальн.* **Нарваць з рукамі.**
Нырв́алі, нырвалі з рукамі, там ці глянуў хто у тэй бок
ны твае карзінкі.

Ірваць (вырываць) з горла, груб. Забіраць нахабна.
Мы нызікуваліся, як яны ірвалі з горла тэя трыпкі.
Якія ў іх чўствы, вырываюць з горла і як нічога ніякы-
га. **Зак. Вырваць з горла.** Гапка свайго ня ўпусьціць, з
горла вырв́іць. Ныста́ніць, ныста́ніць і з горла вырв́-
віць. *Узмацн.* **Павырываць з горла.** Пасьледнія кукі з
горла гатоў павырываць. *Працягл.-фінальн.* **Нарваць**
(навырываць, дарваць, давырываць) **з горла.** Ну дарь-
вель ён з горла, атўчуць яго ат етыга. Нывырываў з
горла, ныха́дыўся ўволю, сваё стала саўсім ні нада.
Што вы дзелы́ця, чуць ня сі́люю зыбра́ця пасьледнія,
ну дырв́іце́ з горла, ныхі́ріце́ся. Во дывырыва́лі з гор-
ла, і ўхадор найшоўся, і спакой ёсьць.

**Ірваць (вырываць) з рота, неадабр. Адбіраць апош-
няе; забіраць рашуча.** Ці ў цябе свайго ні хвыта́іць, што
ты рывеш у іх з рота ўсё ды пасьледніга. Мы толькі
пыдзівіліся, як у іх совісьці хвыта́іць ірва́ць з рота.
Што ты ў мяне з рота вырыва́іш, мне сымаму́ нада
выпріж. Ай, неік жа стыдна вырываць з рота, можа сам
аддасьць. **Зак. Вырваць з рота.** З рота вырвуць і будуць
глядзець, як ні ў чом ні бувала і нічога ні было. Вырв́ы-
лі з рота шубёнку, іна ж ба яму сымаму́ ны кожны
дзень нада была. *Узмацн.* **Павырываць (павырваць) з
рота.** Есьлі прымеюць, павырыва́юць з рота, і спа́сіба
ні скажуць. І так ні пранцыў дужа ні было, а й тоя, што
было, з рота павырыва́лі. Уго, каб ім даў уласць, з ро-
та б усё павырв́ылі. *Працягл.-фінальн.* **Нарваць** (навы-
рываць, дарваць, давырываць) **з рота.** Нарв́уць з рота,
што, можа, зыхлыну́цца калі, бог дасьць. Што пагле-
дзюць, то й стырjąюцца сабе зыбра́ць, ну я на іх доўга
ні пымалюся, нывырыва́юць з рота. Ну што, нывыры-
ваў з рота, большы ня бўдзіш, ні нада? Дырв́алі з рота,
што аста́лыся галым-галю́сінькыя, як ста́іць. Дывыры-
ваў з рота пасьледкі, большы нечыга ўзяць. Чаго ты
цярьпіш, чаго ты ня ту́ріш палкыю, дывырываюць з ро-
та, што пірядзець нечыга будзіць. *Гл. З з у б о ў і р -
в а ц ь.*

Ірваць (вырываць) **з рук**. 1. *Купляць вельмі ахвотна*. Дўмыў, ці ўдасца як прыдаць, а толька ўзьнёс, дык з рук ірвалі. Ні хвастыйся ўжо, ні хвастыйся, ці найдзіца хто такей тывар з рук вырываць. 2. *Неадабр. Адбіраць апошняе*. Якую тряпку як прідбаіць, то з рук ірвуць у яе зразу са ўсіх бакоў. **Зак. Вырываць з рук**. 1. Ня ўмеіш ты прыдываць, у мяне прямиа з рук вырывлі, с карзінкыю чучь ні зыбралі. 2. *Што ні прістыр'яіца, прібігаць і з рук вырвуць. Узмацн.* **Павырываць** (павырываць) **з рук**. 1. Ты пыглядзеў ба, як сяньня капуста ішла, у мяне былі з рук пывырывалі. Айт, трілюдзь ты, з рук павырвуць, тут худзь ба як прыдаць астатнія мяшочыкі. 2. З рук пывырываць умеюць, ім жа нічога ні хвытаіць свайго. Быў троху прідбаў і таго і сяго, дык што, ці ён доўга папользывыўся, з рук павырвылі. *Працягл.-фінальн.* **Нарваць з рук**. 1. У цябе нарвуць з рук, толька ізыком прыдываць умеіш, а прідзіш — і будзіш айдзе ўбакў тарчэць. 2. Ну нарвуць яны з рук, даждуца, калі-небудзь усё я ім выскыжу.

Ірваць [на сабе] **валоссе**. *Прыходзіць у адчай*. Нечыга рваць валосься, біда-то тыкая — пырасёнык. Як пачўла пра сына, прямиа валосься ны сабе ірвала. Ірвецць ны сабе валосься: як мне жыць посьлі еткыга пазору. **Зак. Парваць** [на сабе] **валоссе**. Хто парвецць валосься? — іна пру мужукá пачўла — каб дрогнула. Нада скызаць, і мы самі ні прідумым, як скызаць: пачуюць — парвуць ны сабе валосься. *Працягл.* **Нарваць** [на сабе] **валоссе**. Ішчэ нарвецць валосься, і адгарюіць, і аткукуіць. Сколька нырвалі ны сабе валосься, ажно збоку нільзя було глядзець, як яны убіваліся.

Ірваць нервы. *Выклікаць душэўныя мукі*. Мне ён доўга ірваць нервы ня будзіць. **Зак. Парваць нервы**. Яны мне зы чатырі дні пырвалі нервы саўсім, а ты хочыш, каб я зь імі год дурілыся. *Працягл.-фінальн.* **Нарваць** (дарваць) **нервы**. Нарвуць нервы, вот буду туріць с хаты піріц сабою, прямиа мятлою пыганыю. Дырвалі нервы, атлупіла сьпірва меншыга, а тады большыга прыздравіла.

Ірваць (разрываць, разарываць) **на часці** (кускі). *Завальваць рознымі просьбамі, даручэннямі*. У Мыгілёў сыбіраюся, дык ірвуць ны часьці кажный сабе: і то купі, і то, і ета. Прямиа ірвуць на кускі — і ка мне зайдзі,

і ка мне, і ка мне, ажно гылыва рузурілыся, што дзельць. Знаю, як цябе рызрываюць ны часьці, ці прікінуў табе хто хуць слова пы-чылавечыскі. Ну кускі рызрываюць, цягнуць с усіх бакоў. Як пріехыў, яго рызэрвывылі ны часьці, кажный к сабе цягнуў — у зяці мецілі. Чулі мы, чулі, што цябе ажне рызэрвыюць ну кускі. **Зак. Разарваць на часці** (кускі). Ну як жа, гыварілі, як у звон білі, што цябе там чуць ні рызырв́алі ны часьці,— толька нешта ці ні пуд вуглом нучуваў. Бягі, бягі, цябе зразу рызарвуць ну кускі, у дзесіць мест прігло-сюць.

Ірваць сілу, адз., мн. Даходзіць да знямогі ў працы. А што толку, што ён ірваў сілу ны сваёй палоскі, ці схадзіў ён калі, ці зьеў, як чылавек. Ірвеш ты сілы на чорта лысыга, і спасіба табе ніхто ні скажыць. **Зак. Парваць сілу, адз., мн.** Сілу пырваў, а што ты за ета імеў. Ны адных бутуваўся, цяперя ну другіх парвешь сілы. **Працягл.-фінальн. Нарваць** (дарваць) **сілу, адз., мн.** Нырваў сілу большы некуды, думыў жа, на пользу пойдзіць. Сілы нарэвешь, во яму і ўся блыгд́арнысьць. Ны каго ты дырваў сілу, астаўся біз здароўя на ўвесь век. Пасьледнія сілы дырвала, што адною дзельць будзіш.

Ірду тварыць (сатвараць, сапасаць), *рэдкаўж. Крыцаць, сварыцца, лаяцца.* Во злосьці дык злосці, на ўвесь сьвет злая: устреціцца ш чылавеком і дывай ірду тваріць, нясець, што на рыт лезіць. Хваціць ірду сытвыряць, сьціхні! Кажный дзень ірду сыпысаюць, уняць іх некому. **Зак. Ірду сатварыць.** Мылад́ья, а ні стыда ні сырыма, ета ж нада такую ірду сытварілі. **Гл. Арду ўзнімаць.**

І сваім і чужым, неадабр. Ненадзейна, беспрыкыпова. Даб'еся ты адз Зыхара толку, кылі ён і сваім і чужым. **Гл. І в а ш а м у і н а ш а м у.**

І свет не чуў і людзі не відзелі. Пра надзвычайнае, выключнае. Знаць, і сьвет ня чуў і людзі ня відзілі такея указэі — нада ж браць зяця ны дваццыць гадоў мыладзейшыга зы сябе. І сьвет ня чуў і людзі ня відзілі, што яны та́мыцька дытвырялі бітыя два часы.

Іскар'е з вачэй (воч) **пасыпалася, пр., буд. Пра адчуванне імгненнага вострага болю.** Во ляснуўся, дык

ляснуўся: іскры́рья з вачэ́й пасы́пылыся. Іскры́рья з вачэ́й пасы́пліцца, ны ныга́х ня ўсто́іш, кылі пы́цста́віш гылаву. Сту́кні́ся, што іскры́рья з воч пасы́пліцца. *Гл. Іскры з вачэ́й пасы́паліся.*

Іскаць (шукаць) **ветра ў полі, неадабр.** *Траціць час на безнадзейныя пошукі.* Ішчыш ты ветра ў полі, кылі твае калошы лі прясла выляюцца. Што ты шукаіш ветра ў полі, ты сюда і ні пы́тхадзі́ў, а ня то што клаў што-небудзь. *Непайн.* **Паіскаць** (пашукаць) **ветра ў полі.** Прывізала ну мутузінычку, іна гылавою крутану́ла і атырва́лыся, цяпер пы́ішчы ветра ў полі. Каму ж ты пызычаў — ма́хырю етыму, пушукáй во ветра ў полі, а ня грошы верніш. *Працягл.-фінальн.* **Наіскаць** (наіскацца, нашукаць, нашукацца, даіскаць, дашукаць) **ветра ў полі.** Наішчыця ветра ў полі, раз ні глядзелі с са́мыга ныча́ла. Ніхай, наішчыцца ветра ў полі, пабе́гыць. Нушукáў ветра ў полі, ты луччы ўспомні, айдзе клаў. З рук вы́пусці́лі, дык нушукáюцца ветра ў полі. Ды́скаў ветра ў полі, рукамі разводзі́ць: што дзельцы. Душукáіця ветра ў полі, ці ўдзьвюх пойдзі́ця, ці ў́пяцёх,— адзі́н толк з вашы́х хадні́.

Іскаць (шукаць) **учарашні́й дзень, неадабр.** *Спадзявацца дарэ́мна.* Наду́мыўся іскаць учыра́шні́й дзень. Што ён шукаіць учыра́шні́й дзень, на што якая ён і́шчэ надзе́іцца. *Непайн.* **Паіскаць** (пашукаць) **учарашні́й дзень.** Аднаго мала, пайшчы яшчэ і ты учыра́шні́й дзень. Што, пушукáў учыра́шні́й дзень, пулучы́ў хві́гу? *Працягл.-фінальн.* **Наіскаць** (нашукаць, даіскаць, дашукаць) **учарашні́й дзень.** Дахлы́нкы́ся, наішчыш учыра́шні́й дзень, і ета, што ё́сць, пойдзі́ць ні за ню́х тыба́кі. Нушукáюць учыра́шні́й дзень, палу́чуць, кылі будуць сядзець склаўшы рукі. Ну, ды́скалі учыра́шні́й дзень, большы нічога ні скажыш. Скора душукáюць учыра́шні́й дзень, спыхва́юцца ума.

Іскры з вачэ́й (воч) **пасы́паліся, пр., буд.** *Пра адчуванне імгненнага вострага болю.* Так міздряну́ўся упаце́мкых, аж іскры з вачэ́й пасы́пыліся. Там між колья бясь сьвету лясні́ся — іскры з вачэ́й пасы́плюцца. Іскры з воч пасы́пыліся — так лупляну́ўся ві́ском. Глядзі́, гэхні́ся, што іскры з воч пасы́плюцца.

І след прасты́ў, пр., буд. *Пра даўнасьць знікнення (уходу, ад'езду).* Пакуля мы а́гледзі́ліся, яго і сьлед

прастыў. Пакуля ты будзіш кыпашыцца, іх і сьлед прастыніць.

І смех і гора (грэх). *Пра смешнае і сумнае становішча.* Зь естым чылавеком і сьмех і горя. І сьмех і грех з вамі, другей ба раз аччытала, а другей раз пысьмяеся толька. І сьмех і грех с табою, ці цябе хваліць, ці лаіць.

Іспытываць судзьбу. *Залішне рызыкаваць.* Ці раз ён іспытывыў судзьбу і ўсігда удывалыся выкруціцца. *Зак.* **Іспытаць судзьбу.** Паедзь, іспытай судзьбу, можа і ўдасца што прывезьць. *Узмацн.* **Паіспытываць судзьбу.** Пыіспытывылі судзьбу абоя і воч жа неік усігда выхадзілі сухімі з вады. *Працягл.-фінальн.* **Наіспытываць** (даіспытываць) **судзьбу.** Ня будзь еткім храбрым, ато найспытыіш судзьбу. Воць цяперя ён пыняў, як можна дыіспытывыць судзьбу, на ўсю жыцінь запомніць.

І так і етак (сяк). *Па-рознаму.* Што тут гыдаць дужа, можна і так і етык піріпіліць. І так і етык пыдбіраіся, Толік дайжа пробывыў попыўзкым. І так і сяк можна задзельць, абы сьнегу ні нынасіла.

І так і так. 1. *Па-рознаму.* І так і так сыйшло б, ета ні на продыж. Па мне і так і так ладна. 2. *У любым выпадку.* І так і так я ні пысьпіваў к вечыру.

І толку мала, часта іран. *Пра тое, што вышэй усякай пахвалы.* Ты масьцір, што й толку мала, другога на сьвеці такога німа. Пуня ў цябе выйшла і толку мала: выўкám ні нада кыкаты здзіраць пыткапывыцца, у дзіркі ўлезуць.

І толька таго. *Пра неістотнае; пра бесклапотнасць.* Зьбегыў, прінёс, і толька таго. Ты знаіш, я ну вуўка чуць ні нырваўся.— І толька таго? Мы два словы пасьпелі скызаць, і толька таго было з рызгаворымі, січаж жа пычалі сыбірацца.

І ўва (у) сне не сніцца. *Не дапускаць такой магчымасці або з'явы нават у думках.* Мне і ўва сьне ня сьнілыся, што ты сяньня пріедзіш. Нам і ў сьне ня сьнілыся, каб с такой тучкі мог хлянуць еткій дождж. *Зак.* **І ўва (у) сне не сасніцца** (не прысніцца). Еткыя трілюда і ўва сьне ні кáжныму можыць сасьніцца. Што яны пыдадуць ны развод, мне і ўва сьне ні магло прі-

сьніцца. На што ты спасобін, і ў сьне ні прісьніцца каж-
ному. *Узмацн. І ўва (у) сьне не насніцца.* Што яны тута
нывярзьлі, і ўва сьне ні насніцца дайжа. І ў сьне ні
насьніцца столька лухты.

І ўва (у) сне не сніць. *Не дапускаць такой магчы-
масці або з'явы нават у думках.* Я і ўва сьне ня сніў,
што такая можаць случыцца. Ён гаворіць, што і ў сьне
ня сніў ні пры якія сьліўкі. *Зак. І ўва (у) сне не сасніць*
(прысніць). Я б і ўва сьне ні сасьніла еткія указзі. Мне
і ў сьне ні сасьніць такога чуда. Каб сваімі вычаі ня
ўвідзіў, дык ба і ўва сьне ні прісьніў. *Узмацн. І ўва (у)*
сне не насніць. Я б такога і ўва сьне ні насніў. І ў
сьне ні насніш, што яно вот так можаць здзельцца,
пулучыцца, выйціць бізь нічога ніякыга.

І ўваччу не стаяць. *Зусім не думацца, не турбаваць.*
Мне і ўваччу ні стаіць пры твае ўборы. Нам і ўваччу ні
стыяла, што мы цябе тут устрэцім.

І ў вус не дуць. *Не думаць, не звяртаць увагі; не ба-
яцца.* Ён і ў вус ня дуў, што там бульбы табе нада вы-
цігнуць. Прыгваріла я: памог ба табе кышануць, дык
ён і ў вус ня дмець. *Зак. І ў вус не падуць.* Ты хвытаі
ротым і носым, а ён і ў вус ні падуіць паможч худзь ба
трошку.

І ў галаве не быць (не стаяць). *Не думацца.* Нам і ў
гылаве ні было, што ты станіш выляцца да еткіх пор.
Дужа мне было калі думыць пры твае ленты-банты, яны
мне і ў гылаве ні стыялі.

І ўежна і ўлежна. *Вельмі добра ў адносінах матэры-
яльных даброт.* Яму і ўежна і ўлежна, чаго яму ня
жыць. Пыжылі і ўежна і ўлежна, хвытала ўсяго ўсякы-
га ды гырла.

І ў кола (біла) і ў мяла. *Усюды.* Намучылыся, буду
помніць — хата згарела, ён у сылдаты пашоў, усё нада,
і ў кола і ў мяла — усюдых сыма і сыма. З малых гадоў
і ў біла і ў мяла і пашоў, і пашоў, некому ж было пы-
мыгаць.

І ў паміне не быць. *Поўнасю адсутнічаць.* У мяне
альянога семя і ў паміні німа, сыма б думала айдзе
ўзяць, можа цялёнку прідзіцца даць — жываток скря-
піць. Яго там і ў паміні ні было, што нам было абгыва-
ривыць.

І ўстаць і ўлежч. *Знаходзіцца бесперапынна.* Што ён здзелыць у дварэ, кылі і ўстаў і ўлёг у Жыгалкых. І ўсталі і ўляглі у Пітраковых, ні вылазюць аттуль ні ны мінуту.

І хочацца і колецца, жарт. *Пра жаданне і адначасовае супрацьдзеянне жаданню.* Віджу, віджу, што табе і хочыцца і коліцца — і пулушубык харош, і дорга плаціць нада.

І цёпленька і мякенька, жарт. *Добра ва ўсіх адносінах.* Твайму зяцю цяперіцька і цёплінька і мякінька. О У пачатку нашага стагоддзя з адным ціхім сарамлівым вучнем у царкоўна-прыходскай школе здарыўся непрыемны выпадак. Яго стрыечны брат, вельмі картавы, які выявіў гэта, праказаў: «У нашыга [імя] ў штонікых і цёп'інька й мякінька». З таго часу выраз стала замацаваўся ў гаворцы для жартоўнай характарыстыкі добрых умоў жыцця.

Іціць (адпраўляцца, класца, лажыцца) у магілу (гроб, зямлю, пад бярозу). *Паміраць.* Хут ты ідзі ў магілу, — так яны серца выідаюць кáжныю мінуту. Ну біда ні біда, а ня йціць жа у гроб із-за етыга. Ідзі ты яму ў зямлю на етым месцы — ні пыспыгыдаіць. А збіраюся ўжо іціць пэд бярэзу, сколька ж сьвегым капцець. Атпрыўляйся, кылі хочыш, у магілу, тады, можа, поймуць, што саўсім ня можыш. Чуць ліпіць тока, атпрыўляцца ў гроб саўсім гатоў. Цяперіцька за мною вочылідзь атпрыўляцца ў зямлю. Жывым жа класца ў магілу ні станіш. Бувáіць, як зыбарець пад ложычкыю, хуць у гроб кладзіся. Ат аднаго вашыга гылыгаленьня нада класца ў зямлю. Ці ні пыра йта, гадок, нам класца пэд бярэзу? Ты маю жызьню заеў, мне аць цябе у магілу ўжо нада лажыцца. А што ж ты здзелыіш, раз прішла пыра лажыцца ў гроб. Ніхай цяжола ні цяжола, а ні лажыцца ж у зямлю жывым. Я ўжо сам сабе даўно скызаў: лажысь-ка ты, Стыхван, пэд бярэзу. **Зак.** **Пайціць** (адправіцца, лежч) у магілу (гроб, зямлю, пад бярозу). У еткія гады пайціць у магілу, — нашто тады і радзіцца было. У паліцыі абоім адбілі пячэньня, чыріз паўгода пашлі ў гроб. Толька думыла: схаджу, праведью, ажно чую: пышла ў зямлю. Зіму як-небудзь пірікархыю: халодна, а як пыцяплеіць, пайціць ба пэд бярэзу. Во, еткыя здароўя было, а атправіўся ў магілу

ніжданна. Ніхай ні ныздзяецца, ні рыздзяецца, ні біраг-
гнца, атправіцца ў гроб, тады пыкаіцца. Не, доўга я
ні прыцягну́, вот-вот у зямлю атпраўлюся. Трэціі
год ужо, як атправіўся пйд бярэзу. Атпраўлюся пйд
бярэзу, апрыстаю вам рукі. Біз уремя лігла ў магілу,
біз уремя, хто яе дрыбнатú дагледзіць. Як ляжыш у
гроб, тады нічога ні нада будзіць, ні клопытыў, ні за-
бот. Як жа ні ляжыць у зямлю, есьлі п'ець біспрабúдна.
Лёг пйд бярэзу, яму спакой, а твоя гылыва балі
пра ўсё.

Іціць (брацца) **дымам** (глумам, хінню, прахам).
Марна прападаць, разбурацца, гінуць. Мне дужа жал-
ка — ніхай ідзець усё дымым, раз ні збіраісься жыць
пы-чылавечыску. Глúмым усё ішло, пакуля я ні пріехыў
ды ні навёў троху пырýдык. Сколька бульбы нугуту-
ваў — трі засікі пац столь, ды ні абы-якея, і во так уся
хінню ідзець, уся прахым. Усе твае стыраньні бяруцца
дымым. Бралыся глумым, пакуля сыйшло на нет, і даль-
шы брацца нечыму. Якей клок харміны ня быў, і тэй
бярецца хінню. А яно ўжо неік жжываіцца, бярецца
прахым само. **Зак. Пайціць** (узяцца) **дымам** (глумам,
хінню, прахам). Сколька ныжываў, а спажыць так ні-
чога і ні прішлося, пашло ўсё неік дымым. А табе што,
есьлі ў мяне пашло глумым? Сколька дыбра было, а
ўсё пашло хінню. А чаго ж інычы пашло прахым? —
жыць на сьвеці ня ўмеіць. Прішло махым, пашло пра-
хым. А ніхай іна возьміцца дымым і жызьня тыкая, як
я гарюю за ім каждый дзень. Нічога яны ні спыжылі,
узялося ўсе глумым. Нешта пашло й пашло ні ў лад і
ўзялося хінню. Чаго ж ня возьміцца прахым, калі ня
зьдзелына па-людзку, ні пріпучына.

Іціць (брацца) **у рогі** (рожкі), *звыч. жарт. Рабіць
наперакор.* Відзілі, як іна з маткью ідзець у рогі, во
вудыль удылася. Усігда ідзець у рожкі, ого каб уступіў!
Калі січас бярецца ў рогі, дык што зь яе будзіць, як
вырысьціць. Быў пычаў брацца ў рожкі, наўгрудкі лез,
я атучыла. **Зак. Пайціць** (узяцца) **у рогі** (рожкі). Пыд-
рыстаюць, дзядзеюць, скоро пойдуць у рогі. Зразу
крепка пашоў у рожкі, а тады відзіць, што ні сарьвець,
дык нызад. Нысьмяшыў жа ён нас, як узяўся у рогі сы-
старою. Чўствую, што хочыцца табе узяцца ў рожкі,
па-свойму каб пыста́віць.

Іціць ка дну, *звыч. гумар. Цярпець няўдачу*. Усё, яму большы ненышта надзеіцца, ідзець ка дну: Машка замужым. **Зак. Пайціць ка дну**. Цяперя ты пашоў ка дну, большы табе ня выскріса.

Іціць на звод. *Мізарнець, звадзіцца*. Ці ўжо дальшы жыць ні сыбіраісься, што ў цябе ідзець усё неік на звод. **Зак. Пайціць на звод**. Ён і сам гываріў, што як пір-строіліся сюда, так і пашло ў іх на звод адно за дным.

Іціць на лад. *Наладжвацца, спраўнець, упарадкаў-вацца*. У нас дзялёў йдуць ны лад, нам нечыга біспакоіцца. Трошку ідзець ны лад, ну ды харошыга ішчэ далёка. **Зак. Пайціць на лад**. Пыставілі новыга брыгадзіра, і ўсе ны лад пашло, як і людзі ня тэя сталі.

Іціць на павадку (павадке). *Слухацца іншых, рабіць, як іншыя*. Ідзець ны пывадку ў каго хочыш, хто куды пальцым кіўнець, тэй яму і прійціль. У каго ты ійдзеш ны пывадке, цябе ж скоро людзі зысьмяюць. **Зак. Пайціць на павадку** (павадке). Узноў пашоў ны пывадку. У любога пойдзіць ны пывадке, толька чарку пыкажы.

Іціць на паклон (пакланеніе). *Прыніжацца*. Незычым мне іціць ны паклон к Сідыру, я яму нічога ня должын. Мы ны пыкланенія іціць ні к кому ні зьбіраімся. **Зак. Пайціць на паклон** (пакланеніе). Тут ні хацеўшы пойдзіш ны паклон, раз у ету кашу ўлез. Пашоў ны пыкланенія к цесьцю, ня выкруціўся.

Іціць наперак (напярок, уперак, упярок). *Рабіць наперакор*. Што ні скажы, дык нарошэня ідзець наперік. Прывык іціць ныпярёк, нійдзе атпору ні пулучаў. А чаго табе было іціць уперік. Каб ты ня йшоў упярёк, і ён ба глядзеў ны цябе другімі выча́мі. **Зак. Пайціць наперак** (напярок, уперак, упярок). Пашлі і пашлі наперік адзін другому, заеліся і заеліся. Ныпярёк ён ня пойдзіць, худзь ба із-зы швагрёў. Я думаю, што яны уперік ня пойдучь, сыглысяцца. Упярёк пашоў саўсім ныпра́сна.

Іціць насмарку (у глум). *Марна прападаць, разбурацца, гінуць*. Чаго ты дзівісься, яно ўжо ў прошлым гаду ішло там нысмарку. Нілізя ж, каб такая дабро ішло у глум. **Зак. Пайціць насмарку** (у глум). Сколька чаго пашло ў іх нысмарку, ета ж ні пышчытаць. Чаго

ён так нічога ні бірагець: і сад, і гарод пашоў у глум — і худзь ба што.

Іціць наўкось (наўкась, накась). *Не прыносіць удачы, поспеху.* У іх ідзець наўкось с тых пор, як швагренья паехыла зь Лешчынкі. Гады трі ішло наўкысь, а цяперя трошку уродзі нылáдзілыся. **Зак. Пайціць наўкось** (наўкась, накась). Ніхай раз сарьвеца, пойдзіць наўкось, тады трудна нылáдзіць. Пашло наўкысь і пашло, яны й самі ні знаюць, што дзельць. Па-мойму раншы, чым зь летышніга года пашло на́кысь.

Іціць наўстрэчу. *Данамагаць, падтрымліваць.* А ты пыгыварі с самім стыршыною, яго што ні папросіш, ён усігда ідзець наўстрэчу. **Зак. Пайціць наўстрэчу.** Як жа табе хто пойдзіць наўстрэчу, есьлі ты сам к любому-ка́жному зьверь зьверім. Мне ўсігда пойдучь наўстрэчу, а во ніхай табе пойдучь.

Іціць паверх хаты, неадабр. *Несціхана, нястрымна сваволіць.* Не, кúмычка, у мяне б так ні руспусьціліся, я б ім ні пазволіла іціць паверх хаты. **Зак. Пайціць паверх хаты.** У мяне паверх хаты ня пойдзіш, ня дúмый. Пашлі і пашлі паверх хаты, і цяперя нічога зьдзельць зь імі ня можыць.

Іціць па ветру (на вецер), *неадабр.* *Марнатравіцца ад безгаспадарлівасці.* Зрэзу ў іх тоя-сёя было, дык яны ж ні за чым ні глядзелі, усё ішло па ветру. Ажно глядзець жа́лка, як у вас усё чысьцінька ідзець на вецір. **Зак. Пайціць па ветру** (на вецер). І сымá была дужа ніхызайлівыя, і ён ні пра што ня дúмыў, што астáлыся ад бацькі, і тоя пашло па ветру. Жа́лка, есьлі такая быга́ства пойдзіць на вецір.

Іціць па галавах (голавах, галовах), *асудж.* *Груба гарэзаваць, сваволіць, не зважаючы ні на каго.* Бацька з маткюю ні глідзяць ніско́лька, таго і дзеці ідуць пыгы́ыва́х. Нілізя дупуска́ць, каб ішлі па голывых, нызад у рукі іх трудна ўзяць. Зма́лку ні рызріша́й іціць пыгаловых, зма́лку ніхай ні руспуска́юцца. **Зак. Пайціць па галавах** (голавах, галовах). Дасі волю, дык ён табе ці́рыз год пыгы́ыва́х пойдзіць. Такея ба́лыўнікі растуць, яны скоро па голывых пойдучь. Каб ні стаў уніма́ць Сашка, яны б скоро пашлі пыгаловых.

Іціць (паднімацца) **угару** (угору, уверх), *часта жарт. Павышацца ў грамадскім становішчы.* Ты, гаворюць, ідзеш угару: цяпер будзіш ня зь венікым, а зь мятлюю. Ішоў угору, ды абырваўся, узноў у рідавіх. Вун хто ідзець уверх,— Хымчанок, глядзі-ка кім стаў. А што ж ты думыў, я ні на што ніспасобін, пйднімаўся патроху ўгару. Мы ішчэ помнім, як ён пйднімаўся угору прі Мікілаівым. Быў такей нягеглыі, зывыляшчый, а глянь-ка як пйднімаіцца ўверх. **Зак. Пайціць** (падняцца) **угару** (угору, уверх). Што зь ім цяперя рызгыварівыць, раз пашоў угару. Ныпряёнык быйстра пойдзіць угору, ён умеіць лі нычальства хвастом віляць. Пойдуць яны уверх, жджы, яны толька спасобны быкам хвасты накручывыць. Ай-яй-яй, як яго тады зацюкылі, а відзіш, узноў пйдняўся угару. Пйдняўся ўгору вісока, ды апусьціўся цірашчўр нізка. Вы падніміціся ўверх як піць даць: с пйдмітайлыў зымітайлымі стаініця. Ні знаю, яму пйдняцца ўверх посьлі такея пірідрыгі дужа трудна будзіць.

Іціць (пападацца, пападаць) **на вудачку** (крючок). *Трапляць у залежнасьць.* Санька лёгка ідзець на вудычку, ён ува ўсім біз усякія хітрысьці. Гыняцца ні нада, сам ну крючок ідзець. Сколька ты пупыдаўся на вудычку і ўсё роўна ні наўчысься жыць. У любсой мелычы пупыдаіцца ну крючок, як глумак нейкій. Яны, па-мойму, ці ня трецьцій раз пупыдаюць так на вудычку. Чаго ж ты ўзноў пупыдаіш ну крючок, табе ж ужо раз было такая. **Зак. Пайціць** (папасва, папасць) **на вудачку** (крючок). Яму толька скажы два словы, ну любую вудычку пойдзіць. Хто сь хітрысьцю, тэй дужа ня пойдзіць ну крючок. Як жа яны лоўка пупаліся на вудычку! Зыдываўся, храбріўся, што мудрей за ўсіх, а тут ны ірундзе пупаўся ну крючок. К Сахрону пупасьць на вудычку любэй можыць. Пыччапілі яго, пупаў ну крючок і глядзіць, што выранёнык якей.

Іціць поўным ходам, *звыч. жарт. Ажыццяўляцца з належнай энергіяй.* Чаго мне біспакоіцца, мае дзялі ідуць поўным ходым. **Зак. Пайціць поўным ходам.** Надзеіліся ж, што поўным ходым пойдзіць, а тут асечка пулучылыся ў самым нычалі. *Працягл.-фінальн.* **Найціць** (дайціць) **поўным ходам.** У такога хызііна, як етый лыбытрас, быйстра найдзіць поўным ходым. Ужо дайшло поўным ходым, нешта нызад ці ні пыварнула.

Іціць праторанай (пратоптанай, пратаптанаю) **дарожкаю** (па праторанай (пратоптанай, пратаптанай) дарожке), *звыч. неадабр. Паступіць па-ранейшаму або па прыкладу іншых.* І зяць твой ідзець праторіныю дарожкыю, толька куды іна яго зывядзець. Ішоў пратоptyныю дарожкыю, відзіш, куды зайшоў. Ета ішчэ да іх дзелылыся, яны ішлі пы-гатовыму, прытыптаную дарожкыю. Самі б яны ды такога ні дадўмыліся, яны йшлі пы праторіны дарожкі. Іна ідзець пы пратсптыны дарожкі, яе сёстра тыкая была. Іціць пы прытыптаны дарожкі ляхчэй, тут думыць ні нада. **Зак. Пайціць праторанай** (пратоптанай, пратаптанай) **дарожкай** (па праторанай (пратоптанай, пратаптанай) дарожке). І меншый пашоў за большым праторіныю дарожкыю. Яны зразу пашлі пратоptyныю дарожкыю. Як пашоў прытыптаныю дарожкыю, так і дайшоў ды калхозныга сена. Ніхто іх ня ўчыў, яны самі пашлі пы праторіны дарожкі. Крепка глядзі, ато пойдзіць пы пратоptyны дарожкі, узноў горя будзіць. Можыць пайціць пы прытыптаны дарожкі, усьлед зы бацькым.

Іціць рукою. *Удавацца.* Пакуль карміў ды пріглідаў як нада, дык яно рукою ішло. **Зак. Пайціць рукою.** Якую шарсыціну ня кўпіць, кáжныя ў яе, глядзі, рукою пышла. Кармі мукою — пойдзіць рукою. *Працягл.-фінальн.* **Найціць** (дайціць) **рукою.** У іх доўга найшло рукою: цірязь месіць пычалося укріў і ўкось. У еткыга хызіна дайдзіць рукою, што ні шарсыціны ны дваре ні астаніцца.

Іціць сваёю дарогаю. *Быць самастойным.* Пуўлюку нечыга ну другіх аглядывыцца, ён усігда ідзець сваёю дарогаю. **Зак. Пайціць сваёю дарогаю.** Што ім хто-небудзь, яны пашлі сваёю дарогаю. *Працягл.-фінальн.* **Найціць** (дайціць) **сваёю дарогаю.** І талкуй, і пыказывыны кáжным шагу, ато ныжывець, найдзіць сваёю дарогаю — біз рубáшкі астанецца. Дайшоў сваёю дарогаю у тупік, хто вывадзіць бўдзіць.

Іціць у дзела (к дзелу). *Знаходзіць прымяненне.* У хызійстві яно ўсё ідзець у дзела. Вун Гаўріла быў — у яго кажныя пáлычка ішла г дзелу. **Зак. Пайціць у дзела** (к дзелу). Шалёўкі ў мяне нескылька гадоў выляліся, а сёліта пашлі ў дзела. У харошыга хызіна нічога ні звыляцца, усё пойдзіць г дзелу.

Іціць у людзі. Уходзіць з сям'і для самастойнага жыцця. Ты ўжо, кáжыцца, гады трі сыбіраісеся іціць у людзі і ўсё ны бацькывый шыі сядзіш. **Зак. Пайціць у людзі.** Пашлі у людзі — і ладна, ні пыўрядзіць, як свайго хлеба паспробыюць.

Іціць у ногу, гумар. Выпраўляцца. Ні нада Івана лаіць, цяпер ён ідзець ужо ў ногу. **Зак. Пайціць у ногу.** Воць цяперіцька і вы пашлі ў ногу, нічога дреннага ні скажыш.

Іціць у рукі. Даставацца вельмі лёгка. Чаго ж зіваць, раз такая быгáства ідзець у рукі. І я б ні ціряўся, каб само ішло ў рукі. **Зак. Прыціць у рукі.** Столька чаго ім прішло ў рукі, а ня ўмелі спажыць.

Іціць у трубу. 1. *Марнатравіцца, гінуць.* Усё, што матка ныжыла, ідзець у трубу́. Каб людзям, ета было б быгáства, а ў гультаёў ідзець у трубу. 2. *Выпускаць сцябло (пра зерневыя культуры).* Відзіш, што зна́чыць вісна́ раньня, як жыта ідзець у трубу. **Зак. Пайціць (выйціць) у трубу.** 1. Я ўжо знаю: сколько ня кінь чаго — пойдзіць у трубу. А ён с адною рукою у пяць разоў большы здзелыіць, чым ты дзвю́мі, табе хуць пяць рук, усё выйдзіць у трубу. 2. Мы былі на полі, глядзелі: пышаніца пышла́ ў трубу́. Зь ячменім сёліта нешта дренна: во такенічкій выйшыў у трубу і сядзіць крі́цыю.

Ішчы-свішчы. *Пра немагчымасць знайсці, вярнуць.* Як жа ты пускаў кыня няспу́тыным, цяпер ішчы-свішчы яго, можа ў клевір куды кытануў.

Каб дрогнуў. *Пра цвёрдасць, няўмольнасць.* Сколько прасілі, сколько малілі — каб дрогнуў: нізашто ні пытнішўся і кончына дзела.

Каб і духам не пахла. *Пра рашучае патрабаванне знікнуць або не з'яўляцца.* Убіра́йся, каб і дұхым твайм большы тут ні пахла. Я скызаў, каб і дұхым яго ні пахла.

Каб і духу (звання) не было. *Пра рашучае патрабаванне знікнуць або не з'яўляцца.* Ухадзі, каб і духу ні было твайго большы. Едзіш — і едзь, каб і зва́ння твайго ні было.

Каб слова. *Пра стан зацятай майклівасці, стрыманасці.* За ўвесь вечыр каб слова. Усе тэй тоя скажыць, тэй тоя, а ён каб слова каму.

Кавяраць раны. *Вярэдзіць старое.* Хуць вы яшчэ ні кывіраіця раны, бязь етыга тошна. **Зак. Раскавяраць** (ускавяраць) **раны.** Толька рыскывіраілі раны сваімі рызгаворамі. А ня йдзіця, раны ускывіраіця ёй, узноў плакыць пычанець. *Непайн.* **Пакавяраць раны.** Пыкывіраілі раны яму зь Зінычкю, дык ні зулюбіў. *Працягл.-фінальн.* **Накавяраць** (дакавяраць) **раны.** Ныкывіраіця вы раны яму, што турнець вас як мілінькіх. Дыкывіраў раны, пулучыў сваё і пашоў, як памыйкымі аблітый.

Казанская сірата, неадабр. *Той, хто прыкідваецца пакрыўджаным, бездапаможным.* Тыкая ты ужо кызанская сірыта, што большы некуды. Прітворіцца кызанскаю сіратою, хуць яго ну рукаў насі. Во кызанскія сірыты, чуць жывы.

Казёл адпушчэння. *Той, на каго звальваюць віну.* Ты ўсігда шукаіш кызла атпушчэння. Во так будзіш вы ўсякім дзелі казлом атпушчэння.

Казка пра белуга бычка, неадабр. 1. *Бясконцае пайтарэнне аднаго і таго ж.* Узноў завёў сваю казку пра белуга бычка, няскора цяперь сыціхніць. 2. *Відавочная хлусня.* Ты мне казку пра белуга бычка ні рысказый, я сам знаю, што к чаму. Ідзі паслухай казкі пра белуга бычка.

Кала етага. *Амаль столькі ж (пры асцярожным вызначэнні).* Дужа ні саветыю шыріцца: тріццыць ня тріццыць пудоў, ну ніхай кыла етыга, дык жа ішчэ фіўральны дваре. Паўсотні німа, ну кыла етыга будзіць.

Калені (каленкі, паджылкі) **дрыжаць** (трасуцца, калоцяцца), *цяп., пр.* *Пра вялікі страх.* Цяперя храбір, а тама калені дрыжэлі. Так выпужылыся, што і січас калені трасуцца. Там ня толькі ў мяне, ува ўсіх калені трысціся. Яны ладна выпужыліся, кылаціліся калені, нечыга скызаць. Ня трогый, у яго і так ужо каленкі дрыжаць. Што, каленкі дрыжэлі, як бег учора ціріз равы? Віджу, што спужаўся, трысціцца каленкі. Трысціся каленкі у обоіх, ета прізнывацца стыдна. А ў цябе, думыш, ні кылаціліся б каленкі, каб табе так. Ныбраўся учора страху, усе паджылкі дрыжэлі.

Толька голыс павысь, у яго зразу паджжылкі трясуща. Нябось, паджжылкі трясьліся, як упацёмку ляцеў ку-стамі. Паджжылкі большы некуды кылаціліся, мы дў-мылі, ён пызыбіваіць нас. *Пачын. Калені* (каленкі, паджжылкі) **задрыжэлі** (затрасліся, закалаціліся), *пр., буд.* Чаго у цябе калені зыдрыжэлі, што там такая дужа страшныя. Ні хыця калені зыдрыжаць, як пугыю зыпах-ніць. Мы толька пыглядзелі у іх бок, дык іхнія калені зытрасьліся. Ні храбріся дужа, і ў цябе калені зытрасу-цца. Бацька с пугыю як пыкызаўся, у яго і калені зыкылаціліся. Што, зыдрыжэлі калені, як брата з рем-нім увідзіў? Пыглядзіш, як у сымаго каленкі зытрасу-цца, тады пысьмяеся. Ішчэ ні раз каленкі зыкало-цуюцца, усяго будзіць. Ну, гыварю, цябе Сычкі спрашы-вылі, січас сюда ідуць, дык у яго і паджжылкі зыдрыжэлі. Як увідзілі, што іх цэлыя машына едзіць, у нас паджжылкі зытрасьліся. Ні ў аднаго цябе паджжылкі зыкылаціліся. А што ты думыіш, зразу паджжылкі зыкалоцуюцца. *Непаўн. Калені* (каленкі, паджжылкі) **падрыжэлі** (патрасліся, пакалаціліся), *пр., буд.* Во ныбыяліся, як пыліцэйскія трясьлі нас, калені пыдрыжэ-лі. Нічога, есьлі калені троху пытрасуцца, яму стоіць. Раз калені пыкылаціліся, ты наш, садзіся во тута рядым кашу есьць. Ні дырма каленкі пыдрыжэлі, чуў, чым пахла. За дзела каленкі пытрасьліся, можа атвўчуцца троху сады чысьціць. Каленкі пыкалоцуюцца, дык троху пыці-шэюць, уход якей-небудзь будзіць. Пыдрыжаць у іх паджжылкі,—яны ў рязон ні бяруць нікагенька. *За-конч. Калені* (каленкі, паджжылкі) **аддрыжэлі** (адтрасліся, адкалаціліся), *пр., буд.* Ці я сьма ні знаю, як тама вашы калені аддрыжэлі. Во страху было, аттрасьліся нашы калені. Аткалоцуюцца іх калені, яны дужа-дужа гразы быяцца. Такая ўремя было, што ў кажныга каленкі аддрыжэлі. Каленкі вашы аттрасьліся, цяперь ідзіця. Аткалаціліся каленкі, як мы хуваліся то пы пы-грібах, то пы ямкых. Мы кыпаім акоп, а сымалёт гур-р ных галовымі — во аддрыжэлі паджжылкі: думыім, сі-час с пулямёта. Як паджжылкі аттрасуцца, тады пріха-дзі. Ці ў вас аткалаціліся паджжылкі, ці ўсё йшчэ ня прідзіця ў сябе? *Працяг.-фінальн. Калені* (каленкі, паджжылкі) **надрыжэліся** (натрасліся, накалаціліся), *пр., буд.* Сам ён ні прынаецца, ну мы знаім, што калені ў іх тама ныдрыжэліся. Тыкая німяреча, ды ўсё нізна-

комья, калені ў іх нытрясуца. Ня толька ў нас калені ныкылаціліся, ім пріхадзілыся нічуць ня луччы. Як ныдрыжа́цца каленкі, тады хра́брысьці трошку паменшыіць. Троху, праўда, страшна бу́д, ну мы нічога, а ў Пітрычка каленкі нытрясьліся. Ізыком ні разу нічога ні баіцца, а пойдзіць адзін, то каленкі ныкалоцюцца. Ты многа ні рыска́зый, а толька ціхінька нымякні, што ішчуць,— во паджжылкі ныдрыжа́цца. Тады ў нас паджжылкі нытрясьліся: немцы стріляюць аттуля, а нашы па іх б'юць ат'етуля, пулі толька сьвішчуць нывгаловымі, сьвісь, сьвісь. А што ты думы́ш, паджжылкі нытрясуца, дык скарей сыгласіцца прыдаць, меншы будзіць цягну́цца. Ніхай, што паджжылкі ныкылаціліся, ніхай, хуць якей страх будзіць. Бувала, ужо столька паджжылкі ныкалоцюцца, што й кылаціцца большы некуды.

Калі папала, неадабр. *У любы час без разбору.* Скажыш, а тады хадзі ды бойся, калі пупа́ла можыць ляпнуць і айдзе пупала.

Калі ўгодна (заўгодна). *У любы час.* Я магу пріціць калі ўгодна, як піріка́жыш, я й пыдбягу́. Калі заўгодна жэніцца, і нічога ты ня зьдзельіш. Калі заўгодна можыць сьвіньню пыткласць.

Калі (як) **рак сьвінець, іран. Ніколі.** Дыджжыцёсы яе, калі рак сьвісьніць, во калі. Сыйшчыш, калі рак сьвісьніць. Цяперь ты ў яго палучыш грошы, як рак сьвісьніць. Дажджэсься, пріедзіць, як рак сьвісьніць.

Камандаваць парадом, гумар. *Распараджацца, гаспадарыць.* Я пышла́, ніхай сымá кымáндыць пыра́дым, як знаіць. **Непаўн. Пакамандаваць парадом.** Прі ёй ты дужа ні пыкымáндыш пырадым, іна вожкі ня вы́пусціць. **Законч. Адкамандаваць парадом.** Ці ты йшчэ ні аткымáндывыў пырадым? **Працягл.-фінальн. Накамандаваць** (дакамандаваць) **парадом.** Ужо ныкымáндывылі пыра́дым, за нешта свáрюцца між сабою. Ну як ён тама дыкымáндывыў пырадам, чым у іх тамыцька зываршы́лыся?

Камар носа не падточыць, цяп., пр. *Пра ўменне зрабіць так, што ні да чаго неліга прычапіцца.* Ён умеіць так дзела апця́пыць, што кымáр носа ні патточыць. Нада стол — зьдзельіць стол, і так усё к аднаму́ прігоніць,

што кымар носа ні патточыць. Мы б так усё апста́вілі, што кымар носа ні пы́ттачыў ба.

Каменне з души (серца) звалілася, пр., буд. *Пра пачуццё аблягчэння.* Абы́шлося ўсё блыгыпалу́шна, дык прѣма каменья з души звалі́лыся. Слава богу, апы́рудзілі, што каменья сь серца звалі́лыся, ато ж хадзілі, як са́мі ні свае. Схадзі, рузузнáй, можа нічога такога ні случы́лыся, хуць каменья з души звáліцца. **Узмацн. Каменне з души (серца) пазвалі́валася** (пазвалі́лася), пр., буд. Каб яны паехылі г богу, худзь ба каменья з души пызвáлівы́лыся. Прістроі́ла і аднаго, і другога, у мяне каменья з души пызвалі́лыся. Во калі каменья сь серца пызвáлівы́лыся,— як Сяргей пріехыў ды рыскызаў пра́ўду. У каго каменья сь серца пызвалі́лыся, а ў мяне не, ляжыць. Відна, тады каменья з души пызвáліцца, як упярэ́д ныга́мі вы́нісуць. Ці пызвáліцца у мяне калі ета каменья сь серца, — ні адно дык другога пыдвáліць, а ты піріжывáй.

Камень з души (серца) зваліўся, пр., буд. *Пра пачуццё аблягчэння.* Як рыскызала ты, што там нічога плахога ні случы́лыся, дык хуць ка́мень з души зваліўся. Я сваё́ горя пірігу́рюва́ла, ка́мень сь серца зваліўся. А ты выйдзі, зь людзя́мі пысядзі, пыгымані́, яно й ка́мень з души звáліцца. Ні знаю, ці звáліцца калі ў мяне ка́мень сь серца.

Камень на душэ (серцы) ляжыць, цяп., пр. *Пра цяжкае адчуванне, прадчуванне.* Неі́к ка́мень ну душэ ляжыць, усё дно як чу́ствыі́цца нешта дренны́я. Ду́мыю, у яго так жа сама ка́мень на серцы ляжыць. Да тых пор, ка́мень ну душэ лі́жаў, паку́ля пісьмо тваё́ ні пу́лучыў. **Зак. Камень на душу (душэ, серца, серцы) лёг, пр., буд.** Посьлі́ таго случы́я сь сены́м мне проста ка́мень ну душу лёг. Ач чаго ка́мень на душэ лёг? — ат тваі́х ду́роў. А чаго ж табе ка́мень на серца лёг, яке́я ў цябе піріжывáніі? І ка́мень ба на серцы ня лёг, і кла́пот ба меншы, каб мужы́к добрый. Аць цябе ат аднаго ка́мень ну душу ляжыць, ні́пріятнысьць зы ні́пріятнысьцю. Ка́мень на серцы як ляжыць, цісьні́ць і цісьні́ць, ня ско́ра атпу́сьці́ць.

Камень на шыі. *Пра няскончаныя яшчэ, паку́тлівыя справы, абавязкі.* Усе дзя́лы і́хнія — ета мне ка́мень на

шыі. Сколька ўремя камінь на шыі, і ніяк ізбавіцца ні магу.

Камня на камні не астацца. *Разбурыцца, знішчыцца дашчэнт.* Прыхадзілі мы Смаленшчыну — цэлыя раёны былі: камня ны камні ні асталося. Ты калі паходзіш лі пасыду, дык камня ны камні ні астаніцца. *Незак., рэдкаўж.* **Камня на камні не аставацца.** Айдзе баі ішлі, камня ны камні ні астывályся. Вс ўзіўся шуруваць, камня ны камні ні стаецца.

Камня на камні не кінуць (не аставіць). *Знішчыць, разбурыць усё дашчэнт.* Ну ніхай толька дыбярёмся, мы тама ат іх камня ны камні ня кінім. Краі былі цэлыя, а цэнтыр увесь спалілі, камня ны камні ні аставілі. *Незак., рэдкаўж.* **Камня на камні не кідаць** (не астаўляць). Айдзе яны прыхадзілі, камня ны камні ня кідылі. Ты ўжо гатоў камня ны камні ні астыўляць.

Кандрашка хваціла (схваціла), *пр., буд.* *Пра нечаканае, незразумелае захворванне.* Нейкыя кындрашка яго хваціла, ляжыць. Кындрашка схваціла, кычаіцца, вун айдзе твой Васіль. *Незак., рэдкаўж.* **Кандрашка хватаець, цяп., пр.** Яго ўжо сколька разоў кындрашка хвытаіць. Сьвёкыр твой быў, яго ўсё кындрашка хвытала. *Множн.* **Кандрашка пахватала, пр., буд.** Ікая вас тут кындрашка пыхвытала? Цэлы будуць, кындрашка ні пыхвытаіць.

Канца-краю няма (не відна). 1. *Пра вельмі вялікую прастору.* Прыхадзілі мы сыцепы, ідзеш-ідзеш, кынца-краю німа. Ны цыліне пасевы пышаніцы — кынца-краю ня відна. 2. *Пра неабсяжнасць справы, бясконцасць працы.* У нас яшчо ўбіраць ды ўбіраць, кынца-краю німа. Бабскый рабоці ўсігда кынца-краю ня відна.

Канцоў не найціць (не знайціць). *Не разабрацца, не адшукаць вытокаў, не раскрыць.* Так запўтылі ўсё дзела, што канцоў ні найціць. Ён умеіць так пірivarнуць, што канцоў ні найдзіш. Могуць што хочыш сыцягнуць і канцоў ні знайдзіш. Усе відзілі, як адзін другому пірivarвалі, і канцоў ні знайшоў. **Канцы найціць** (знайціць). Якея ты канцы найдзіш, ці ты знаіш, чыё ета дзела? Ні ны такіх вы дуракоў нарвályся, што думылі канцы знайціць так лёгка. *Незак., рэдкаўж.* **Канцоў не нахадзіць** (не знахадзіць). Я тут ні знала, аткуля пычынаць,

ніяких канцоў ні ныхадзіла. Плоха ты бяресься, што канцоў ні знаходзіш.

Капаць (дакапывацца, раскапываць) **да дна** (глубіны). *Даходзіць да сутнасці, зьяўляецца сапраўдным стан рэчэй.* Пушкоў як браўся, ён кыпáў усігда ды дна. Ду глубіны кыпáць яны ні сталі, так, пыглядзелі троху і паехылі, тут нада нядзелі, каб рызыбрацца ува ўсём. Нам ні нада дыкапывыцца ды дна, самі ўсё вылыжуць. Любіў дыкапывыцца ду глубіны, за што ні браўся. Рыскапывыць ета дзела ды дна нада голывы ды голывы. Ні табе ў іх рыскапывыць ду глубіны. *Зак. Дакапацца* (раскапаць) **да дна** (глубіны). Што яны там чаго пірвярнулі, усякіх дакўмінтыў, а ды дна ні дыкыпáліся. З намі так номір ня пройдзіць, дыкыпáліся ду глубіны. Ні знаю, ці рыскыпáць тут хто ды дна. Утраіх пріехылі, пысядзелі хырашэнька, рыскыпалі ду глубіны. *Аднакр. Капнуць* (капануць) **да дна** (глубіны). Нада капнуць ды дна, а ня первыя бумажкі пылядзец і ўмыцца. Ну як ду глубіны капнуць, тады яны зыскачуць. Ішчэ ды дна ні кыпанулі, а пынілі, што к чаму. Хто там кыпанець ду глубіны, тумакі нейкія сідзяць.

Кáпаць на мазкі, неадабр. Пастаянна паўтараць, аднастайна пераконваць, даводзіць. Сашка сьма б ні дадўмылся, ета ёй суседкі ўсё кáпыюць ны мазкі. *Зак. Накапаць на мазкі.* Я дужа ні знаю, ну думыю, што залоўка ныкапыла ны мазкі, іна даўно як редзьку рвала. *Непайн. Пакапаць на мазкі.* Пыкапыў ны мазкі, іна й бесіцца. *Аднакр. Капнуць на мазкі.* Нарошняя кáпнулі ны мазкі, каб ён сь сябе выхадзіў. *Працягл.-фінальн. Дакапаць на мазкі.* Ён даслўжыцца, дыкапыць той ны мазкі, што я яго прыздраўлю.

Капáць яму (магілу). *Рыхтаваць пагібель.* Глядзі кыпáць яму, можыш сам бұхнуцца, што ня вылізіш. Ты мне даўно магілу кыпáіш. *Зак. Выкапаць яму* (магілу). Ету яму табе Кірей выкыпыў, большы ніхто. Зьверь чылавек, родный сястре выкыпыў магілу, і туўхануў яшчэ. *Працягл.-фінальн. Накапаць* (дакапаць) **яму** (магілу). Ныкыпáіш яму, што сам у ёй ачынесься. Ныкыпáў другім магілу, ні знаіць сам, як сь пятлі выбрыцца. Вот відзіш, як дыкыпáў яму, с такімі злаўреднымі усігда так. Пастой, пастой, дыкыпáіш магілу, ну я тады выцягвыць ня буду.

Капейка ў капейку (капеечка ў капеечку). *Абсалютна дакладна (пры грашовых разліках)*. Мой ні рыстраціць айдзе зря, сколько ні палучыць — прінясець капейка ў капейку. Прыдзіш з горыда і ты яму дай аччот, сколько пытраціла, і каб сыйшлося капейчка ў капейку.

Капейкі не варт (вартый, не стоіць), *м, ж; адз., мн. Пра зусім дрэннае, што не мае ніякай каштоўнасці*. Што ты чылавека хочыш з гультуя, ён капейкі ні варт. Твой зяць капейкі ні вартый. Што ты купляў і айдзе твае вочы — прінёс шубку, што капейкі ні варта. Мала што Андрей трыпанець, яго словы капейкі ня стоюць.

Каплі ў рот не браць. *Не піць спітнага*. Ён ужо не-скылька гадоў каплі ў рот ні бярець. Раншы каплі ў рот ні браў, а цяпер наўчыўся, жлукціць ладна. **Зак. Каплі ў рот не ўзяць**. Сколько ні прыдлыгали, каплі ў рот ні ўзяў. Раншы троху піў, а цяперя дывай — каплі ў рот ня возьміць.

Капля ў моры. *Надзвычай мала*. Што ношка таго сена — капля ў морі, тут нада самыя малыя пудоў двацціць.

Капціць свет (неба, светам). *Жыць бескарысна*. Што толку, што ты жывеш, капціш сьвет і большы нічога. Ай, капчу неба, якой зь мяне жыціль. Ну што ж, і Мыкар жыў, капціў сьветым. **Непайн. Пакапціць свет** (неба, светам). Жыцілі зь іх былі, — так, пыкапцілі сьвет і ўсё. Зь яго і ў моладысьці такей толк быў, і цяперя ня луччый, пыкапціў неба — і жызня ўся. Ніхай шчот што пражыў, пыкапціў сьветым. **Законч. Адкапціць свет** (неба, светам). Як ня жыў, ну ніхай, аткапціў сьвет. Ніхай сьвят ляжыць, аткапціў неба. Нада ж як-то аткапціць сьветым. **Узмацн. Накапціць свет** (неба, светам). Ныжыліся, ныкапцілі сьвет, пыра ў дарогу зьбірацца. Жыў ня жыў, а неба ныкапціў. Што, ныкапцілі сьветым, во і жысьць уся.

Караціць (укарачваць) **жызінь** (жызню, жысьць). *Даводзіць да страты здароўя, да заўчаснай смерці*. Міхалка сваімі скындалымі ны кажным шагу ёй кароціць жызінь. Кароцюць жызнню гарелкыю. Хваціць ужо яму кыраціць нам жысьць. Чаго табе йціць у такую сям'ю, нашто табе жызінь укырачывыць. Не, большы ты ня будзіш мне жызнню укырачывыць. Сам сабе етымі дурамі

уқырачыиць жысьць. **Зак. Пакараціць** (укараціць) **жызінь** (жызню, жысьць). Глядзі, пидзіржаць у руках, дык пыкароцюць табе жызінь. Другога чаго ат іх ня жджы, а жызьню пыкароцюць. Такая ўродзьдзя пыкароціць жысьць. Яны табе пыкароцюць жысьць, тады можа каго пыбаісься. Бысякі тэя уқырацілі жызінь, разві ты ні знаіш. Пынасу канешня уқырацілі жызьню, у саду як пабілі, так ён і ня выкырыбкыўся. І п'яный кажный дзень, і с кулукáмі кідыцца, — укароціць жысьць. Можа й ні хацеў, ды ўқыраціў жысьць.

Караціць (укарачываць) **рукі**. *Адвучваць красці*. Нада табе кыраціць рукі, і дужа нада. Прідзіцца твайму балбесу укарачывыць рукі, так жыць пу-суседзку нілізя. **Зак. Пакараціць** (укараціць) **рукі**. Цяперіцька, я уверін, большы і ні прітроніцца к чужому, пыкырацілі рукі. Есьлі сьма ні ўкароціш рукі, мы яму ўкароцім, і так, што на ўсю жызьню запомніць. Даўно ірваўся, каб рукі ўқырацілі.

Караціць (укарачываць) **язык**, *іран. Адвучваць балбатаць, папярэджваць балбатню*. Ета Анікын Варкі ўсё зьбіраўся кыраціць язык. Ты ўсё сваёй укарачывыў язык, а йна й сяння ім, як пымялом, ляскочыць. **Зак. Пакараціць** (укараціць) **язык**. Даўно ўжо ўремя прішло язык табе пыкыраціць. Во каб хто найшоўся ды ўқыраціў ім абеім язык, ато ж пряма места сабе ні находзюць.

Карачун прышоў, *гумар., іран.; пр., буд. Пра наступленне смерці*. Можа і мой жджэць, каб ны мяне кырачун прішоў. А каб ужо ны цябе кырачун прішоў. Ды ён жджэць, што ны цябе кырачун прідзіць. *Незак., рэдкаўж.* **Карачун прыходзіць**, *цяп., пр.* Ляжу, думыю, кырачун пріходзіць. За кім тута кырачун пріхадзіў?

Карман не пазваляець, *цяп., пр. Пра абмежаванасць у грашовых сродках*. Купіць ба хацелыся многа чаго, ды кырмáн ні пызвыляіць. Яму і летыся кырман ні пызвыляў, і сёліта тоя самыя — дужа ні прáнца німа. **Зак. Карман не пазволіў**, *пр., буд.* Усё зразу набыць кырман ні пазволіў, нічога, сы шка́пым пыўрímяніць можна. Не, я ўжо і так і етык прікідывыў: ні пазволіць кырман ны шысьцьсьценку рызмахнуцца.

Карман пазваляець, *цяп., пр. Пра наяўнасць значных грашовых сродкаў*. Жывець — чорт ні бярець, кырман

на ўсё пызвыляіць. Як кырман пызвыляў, дык і я нічога ні жалеў, а цяпер я тоя, пріходзіцца шчытней апхадзіцца. **Зак. Карман пазволіў, пр., буд.** Чаго ж, кырман пазволіў еткія харомы ўзьвесьць. Есьлі кырман пазволіць, то зьежджу, хочыцца ж пывідаць сваіх.

Карміцца абяшчанкамі, іран., рэдкаўж. Верыць не надзейным абяцанням. Я пірістаў ужо карміцца абішчанкамі. Усё ішчэ кормісься абішчанкамі? **Працягл. Пакарміцца абяшчанкамі.** Пыкарміўся абішчанкамі, сыт, прінясеш рубанык — палучыш долыта. **Законч. Адкарміцца абяшчанкамі.** Ніхай іх, аткарміўся абішчанкамі, большы дайжа на нохыць ні паверю. **Гл. Карміць абяшчанкамі.**

Карміцца заўтракамі, іран., рэдкаўж. Верыць абяцанаму (звыч. назаўтра). Пакуля ўсё заўтрікімі кармлюся, пыгляджу, сколько йта будзіць цягнуцца. **Працягл. Пакарміцца заўтракамі.** Мы пыкарміліся яго заўтрікімі, чуць ні сталыся бульба нігынятю. **Законч. Адкарміцца заўтракамі.** Я ня меншы цябе аткарміўся заўтрікімі іхнымі, большы ні хачу. **Гл. Карміць заўтракамі.**

Карміць абяшчанкамі. Пастаянна толькі абяцаць, быць гатовым зрабіць толькі на словах. Дзелыць разу нічога ня хочыць, а ўсё корміць абішчанкамі. Сколько ж ты мяне будзіш яшчэ карміць абішчанкамі? Віктыр, бувала, што возьміць і тады корміць абішчанкамі. **Зак. Накарміць (накарміцца) абяшчанкамі.** Яны мяне ныкармілі абішчанкамі, сыта па горла буду доўга. Ныкарміліся абішчанкамі большы некуды. **Працягл. Пакарміць абяшчанкамі.** Ні разу ні забуду, як мяне Домніны пыкармілі абішчанкамі. **Абмеж. Пракарміць абяшчанкамі.** Ты ўмеіш, абішчанкамі пракорміш любога і сколько хочыш. **Законч. Адкарміць абяшчанкамі.** Аткарміў абішчанкамі хваціць: водз заўтрыя прінясу, вот посьлізаўтрыга — другей год нясець. **Працягл.-фінальн. Дакарміць абяшчанкамі.** Дыкармілі абішчанкамі, што асталіся ў зіму біс палкі дроў.

Карміць заўтракамі, іран. Абманваць, адгаворвацца абяцаннямі выканаць на наступны дзень. Нядзелі трі, знаць, карміў заўтрікімі: водз заўтрыя зьдзелью, водз заўтрыя. **Зак. Накарміць (накарміцца) заўтракамі.** Ны-

карміў заўтрікымі, піравёз: і сяньня торх ны балоці мякніць. Толька паверь, накормюцца заўтрікымі, будзіш сыта. *Працягл.* **Пакарміць заўтракамі.** Сколька яны мяне нывывалодзілі, пыкармілі заўтрікымі! *Абмеж.* **Пракарміць заўтракамі.** Спасіба яму, прыкарміў заўтрікымі, пасьці месіц яго заўтря ждалі. *Законч.* **Адкарміць заўтракамі.** У яго ўсё заўтря, што ні пыпрасі — заўтря і заўтря, — мы сыты, і цябе аткорміць заўтрікымі. *Працягл.-фінальн.* **Дакарміць заўтракамі.** Дыкарміў заўтрікымі, што бясь сена астáліся, усё ізыкам тріпаўся: я вас зывалю сеным.

Карона не спадзець (не зляціць, не зваліцца, не з'едзець), *іран.; буд., рэдка пр.* *Пра адсутнасць небяспекі страціць годнасць, унізіцца або пра адсутнасць у чалавека той годнасці, якую ён на сябе напускае.* Ідзі, вікінь троху гною, карона сь цябе ні спадзець. Калі і пыкашы-выіш сколька дней, карона ні зьяліць. Карона ні звáліцца, есьлі пыработыш, а як жа я дзень у дзень і пыцягну́лыся, і пыцягну́лыся. Ні спáла б карона, каб сена пудвухну́ў. Каб і карову завёў, карона б ні зьялцела. Во відзіш, і двор выміў, і карона ні звáлілыся. Вот і ня зьехыла з вас карона ні с аднаго ні з другога. **Карона спадзець** (зляціць, зваліцца, з'едзець). Ня бойся, што карона спадзець, цэл будзіш. Дужа быіцёся, што карсна зьяліць. Есьлі ўжо й карона звáліцца, бяды ня будзіць. Ну, карона з вас зьедзіць, калі пыкыпáіця адзін дзень.

Карта біта, адз., мн. *Пра няўдачу.* Цяперь ён нічога ня зьдзелыць, яго кáрта біта. Твае карты біты, сядзі і ня рíпыйся.

Касцей не сабраць. *Пра бяследнасць знішчэння, пагібелі.* Ён табе ўлупіць, што касьцей ні сыбяреш. Дай, каб касьцей ні сыбрáў. Паедзіш, дык прыпадзеш ні зы панюх тыбакі, касьцей ні сыбяреш. Ну каб ны яго нывáліся, касьцей ба яго ні сыбралі. **Косці сабраць.** Глядзі, глядзі, косьці сыбрáць ні пасьпеіш, храбрец еткій. *Параўн.:* Толька палезь, сам будзіш свае косьці сыбіраць. *Узмацн.* **Касцей не пасабіраць** (не пасабраць). Другей раз падлезуць, дык ні пысыбіраюць касьцей. Касьцей ні пысыбіріцё, хрыбрыцы еткія.

Касэй (касый, касая) **сажань у плячах.** *Здаравенны, шыракаплечы.* Тэй мушчýнішча пыглядзець толька —

касэй сажынь у плічах. Зыіжджалі Аксюціны пляменьнікі — здыравушчыя лабрэціны, касый сажынь у плічах. Ён кысая сажынь у плічах, а ты проця яго гніда.

Каціцца калбасою, вульг. Шпарка, без аглядкі адпраўляцца. Ні хацеў пабыць як людзі — каціся кылбасою. **Зак. Пакаціцца (выкаціцца) калбасою.** Пакоцісься кылбасою, толька пяткі зыдрынчаць. Кылбасою выкіцісься у етый жа самы мамент.

Каціцца кумільгам. Шпарка, без аглядкі несіся. Цярьпеў ён, цярьпеў, а тады ўзяў мятлу, дык яны каціліся кумільгым хто куды. **Зак. Пакаціцца (выкаціцца) кумільгам.** Ой, як вы січас пакоціціся кумільгым, во будзіць карціна — луччы некуды. Січас я цябе уніму: выкіцісься кумільгым ат'стуля.

Каціць кумільгам. Раішча і энергічна гнаць, выганяць. Яго нада было аттуля даўно каціць кумільгым. **Зак. Пакаціць (выкаціць) кумільгам.** Толька ты мне ні ўсідзься, так пыкачу кумільгым, што зы сікунду пыд быльшаком ачынеься. Ты дужа цірпялівыя, я б ні стала столька угыварівыць ды ўвішчаць, я б сора выкіціла кумільгым.

Кацялок не варыць, груб., цяп., пр. Пра поўную бесталковасць. Раз кыцялок ні вёріць, то ні бяріся бырану гырадзіць. У цябе ні разу і ні на што кыцялок ні варіў. **Кацялок варыць, цяп., пр.** Па-твойму, усе дуракі, у цябе толька ў аднаго кыцялок вёріць. Калі ён у яго тэй кыцялок варіў? **Зак. Кацялок не зварыў, пр., буд.** Тут усё было прасьцей простыга, а ў цябе ўзноў кыцялок ні зваріў. Пыслала і апяць баюся: тоя сáмыя палучыцца — кыцялок ні зваріць. **Кацялок зварыў, пр., буд.** Ні глядзі, што зь віду выранёнык, кыцялок зваріў, што к чаму. Можж хуць раз кыцялок зваріць.

Качаргою носа (шапкі) не дастаць, іран. Не даступніцца (пра ганарыстага). Мікіцёнык настолька ўзгардзіўся, што кычаргою носа ні дыстаніш. У вас цяперіцька кычаргою шапкі ні дыстаць. Летыся так быў зыгардзіўся, што кычаргою шапкі ні дастаў ба. **Качаргою нос (шапку) дастаць.** Ты ў яго кычаргою нос дыстаць папробуй. Айдзе ты ў яго кычаргою шапку дыстаніш, раз нычальствам стаў. **Гл. З кукішам носа не дастаць.**

Каша заварываецца, цяп., пр., буд. *Пра пачатак звады, бойкі і іншых падобных падзэй.* Я віджу, што там каша зыварівыцца, шапку ў руки і аттуль, што мне зь імі дзяліць. Усё мы відзілі, як у іх каша зыварівылыся, мы ж стыялі ціріз дарогу. Есьлі ікая каша будзіць зыварівыцца, пызывіцё мяне. **Зак. Каша заварылася, пр., буд.** Я быў там, як у іх каша зыварілыся. Вот ніхай сойдуцца дуччані зь бірызуйкыўцымі, узноў каша зываріцца. Жыва каша можаць зываріцца.

Каша ў галаве, неадабр. *Блытаніна ў разважаннях.* Паслұхыў я яго тріпатню, слова путнога ні скажыць, каша ў гылаве. У бацькі ўсігда каша была ў гылаве і сын такей самы.

Кашу расхлёбываць. *Разбірацца замест іншага ў вельмі складанай і заблытанай справе.* У атменку зы Пыдгародзьдзя ўзялі пустога поля, а посьлі сколька гадоў кашу расхлёбывылі. **Зак. Кашу расхлябаць.** Зыварілі дык зыварілі, хто й калі ету іхнюю кашу рысхлібаіць, ні знаю.

Кашэччый (кашаччый) **канцэрт, іран.** *Гучныя бязладныя спевы з віскам і скогатам.* Што ж там будзіць паслұхыць у іх чылавечыскыя? — кашэччый канцэрт. Зывялі на тым канцы кашэччый канцэрт. Кышаччый канцэрт, а ня песьні.

К дабру. *На лепшае.* Ня думую, каб ты г дабру етык усхліхытаўся. Ці г дабру тваё балыўства? Сяньня яны рызыйшліся ныўряд каб г дабру. *Параўн.* Не к дабру.

К душэ. *З прыемнасцю і карысцю (з'есці).* Во ў цябе, мяя ты кұмычка, хуць я неік г душэ зьела бабкі с салым. У яе і ў рот што ўзяць дык г душэ.

Кідацца на сцяну, груб. *Бурна выражаць злосць, бушаваць, лаяцца.* Чаго ты кідыісься ны сыцяну сы сваім пряслым, хто яго тамыцька трогыў. Пряма ны сыцяну кідаіцца, калі яму адно слова выпярёк скажыш. **Зак. Кінуцца на сцяну.** Глядзі, ато січас ны сыцяну кініцца. Як пымянўлі снапы летышнія, дык ён пряма ны сыцяну кінуўся. *Працягл.-фінальн.* **Дакідацца на сцяну.** А дыкідаісься ны сыцяну, і цябе унімуць хырашо. *Гл.* Лезць на сцяну.

Кідацца словамі (славамі). *Гаварыць, абяцаць легкадумна.* Ня кідайся словымі, луччы будзіць. Ну што ты кідаіся словымі, толька зводзіш чылавека. Прывык слывамі кідыцца як зря.

Кідацца ў вочы. 1. *Прыцягваць увагу сваёй адметнасцю.* Відзіш, якую хату ацстроіў, усім кідыцца ў вочы. 2. *неадабр. Грубіяніць.* Ці роўный хто яму, ці не, ўсім кідыцца ў вочы. **Зак. Кінуцца ў вочы.** 1. Што нам кінулыся ў вочы, дык ета іхнія атнашэнія: відна, яны паміж сабою нісколька ні ладзюць. 2. Ні ш чаго ні зь якігя як кініцца ў вочы, а што там такога было? — я два словы скызала ўперік і ўсяго.

Кідаць (астаўляць) **без рубашкі** (сарочкі), *асудж.* *Абіраць да апошняга.* Хадзілі, чысьцілі клеці, кідылі людзей біз рубашкі. Яны ж цябе абувалі-адзівалі, як жа табе ня стыдна кідаць іх біс сарочкі. Як ета я цябе астыўляю біз рубашкі, вун ішчэ цэлый сундук ныкрятын, спыжыві толька. Ніхай треплюцца, я іх біс сарочкі ні стыўляла. **Зак. Кінуць** (аставіць) **без рубашкі** (сарочкі). Даўно ўсякюю совісьць пыцірэлі, кінулі чылавека біз рубашкі і як так нада. Толька пынадзейся, ён і цябе біс сарочкі кініць. Ім нядоўга і біз рубашкі аставіць. Да тых пор будуць цягнуць, што біс сарочкі аставюць. *Узмацн.* **Пакідаць** (наастаўляць) **без рубашкі** (сарочкі). Каб мы ні ўстрылі, яны б іх біз рубашкі пыкідалі. Ім ня дужа доўга і біс сарочкі пыкідаць. Пыстыўляюць біз рубашкі, во і ўся ныграда будзіць. Адблыгыдыряць, палўчыця блыгядарнысьць, як пыстыўляюць біс сарочкі.

Кідаць (астаўляць) **з носам.** *Падманеаць з лоўкасцю і скрытам.* А хто цябе, скажы, ні кідаў з носым? Што яго астыўляць з носым, ён і так грак гракым. **Зак. Кінуць** (аставіць) **з носам.** Надзеіўся: во ўжо у руках усё, а тут так кінуць з носым ета і ныпраўду нада ўмець. Раз цябе путкузьмілі луччы некуды і другей раз аставюць з носым. *Узмацн.* **Пакідаць** (наастаўляць) **з носам.** Як жа вас так лоўка пыкідалі з носым? З носым вас пыстыўляюць і аглянўцца ні пасьпеіця. *Працягл.-фінальн.* **Накідаць** (наастаўляць, дакідаць, даастаўляць) **з носам.** Ныкідаіш з носым, кіданьнік еткій. Ну й ныстыўляў з носым, сам у дуруках акызіўся. Дыкідаюць

з носым, як ны свайго нарвўцца. Адзін ужо дыастыўляў з носым, рысхацеў бо́льшы астыўляць.

Кідаць (астаўляць) **мокрае места, іран., гумар. Збіваць, забіваць** (звыч. як пагроза). Ты ат мяне збіраісься кідаць мокрая места? — ды ты знаіш — ат адной маёй рукі пыляціш. Вун паслўхый, Пецька збіраіцца астыўляць аць цябе мокрая места. Ты ці ні ат усіх мокрая места астыўляіш? **Зок. Кінуць** (аставіць) **мокрае места**. Дужа я баюся цябе, кініш ты мокрая места, — глядзі, каб ац сымага скарей мокрая места ні асталася. Есьлі ты яшчэ раз так падлезіш, я аць цябе мокрая места астаўлю. *Працягл.-фінальн.* **Накідаць** (наастаўляць, дакідаць, даастаўляць) **мокрае места**. Ён у мяне, етый кідўн, ныкідаіць мокрая места. Ну што, ныстыўляў мокрая места, сам з рёвым бег. Дужа грозін быў, а відзіш, як дыкідаў мокрая места. У мяне б яны быстра дыастыўлялі мокрая места, ета ты іх баісься.

Кідаць вокам. *Паглядаць мелькам, між іншым.* Мне ў шчэлычку відна: доўга стыялі, дудўкылі і ў тэй бок усё кідылі вокым то дна, то другая. **Зак. Кінуць вокам.** Некрылі было дужа пріглідацца, так, вокым зда́ліку кінуў туды дый пабег. *Непайн.* **Пакідаць вокам.** Відна, іна ні зря пакідыла сюды вокым, раз пабег такою парою. Учора пыкідаў г большаку вокым, мінуту пысядзіць, ні сядзіцца, пабег.

Кідаць гряззю. *Чарніць, знеслаўляць.* Ні нада ў чылавека кідаць грязьзю, ішчэ ні знаіш, што можыць с самім у жызьні случыцца. **Зак. Кінуць гряззю.** Ёй нічога ня стоіць кінуць грязьзю у чылавека. *Узмацн.* **Пакідаць гряззю.** Сколька яны пакідылі грязьзю у Аксюту, толька мала хто знаіць. *Законч.* **Адкідаць гряззю.** Ну аткідылі ў яе грязьзю хва́ціць, — як іна толька цярьпела ўсё ета. *Працягл.-фінальн.* **Накідаць** (накідацца, дакідаць, дакідацца) **гряззю.** Ныкідаіць грязьзю, так палўчыць калі-нібўдзь, што ны сябе забўдзіць. Нычарніліся, грязьзю ныкідаліся, усяго хваціла. Ішчэ ні так другой раз прыздрáўлю, дыкідаіць грязьзю. Дыкідаюцца грязьзю, ні я буду, што атлаю сколька ўлезіць.

Кідаць за пакідзішча (пакіддзе). *Спыняць дзгляд, прыгляд.* Стáрыга кідыюць зы пакідзішча — ніхто ні гляніць дайжа, якія ж яны дзеці. Ты ж ні кіда́й дзяцей

зы пакідзьдзя. **Зак. Кінуць за пакідзішча** (пакіддзе). Кінула зы пакідзішча і хату, і гарод, цігаіцца айдзе дзень, айдзе ноч. Ну як іна кінула дзяцей зы пакідзьдзя, што іна сыма сабе думыць. **Працягл.-фінальн. Накідаць за пакідзішча** (пакіддзе). Ныкідаіш калі-небудзь зы пакідзішча, пріцягнісься — голая вуглы астануцца, глыданеш іх. Глядзі, ныкідаіш зы пакідзьдзя, прыдасьць халупу і паедзіць к сыну, а ты, ветрыньніца, астанісься як кукушка.

Кідаць камнем (камень). *Знеслаўляць, чарніць, рапускаць хлуслівыя чуткі.* У каго ж ты кідыіш камнім, як жа табе ня стыдна такая гываріць. У мяне кідаць камінь ніхто ні стانیць, ня бойся ты. **Зак. Кінуць камнем** (камень). Уредзіна чылавек: кініць камнім з-зу вугла, што й ува сьне ні сасьніў ба, любую трілёду распўсьціць, а ў вочы будзіць як масьліны блін — та-та-та-та. Пры каго вы гаворіця, доўга яму кінуць камінь.

Кідаць камушкі (камушкам) **у гарод, гумар.** *Намякаць нібы між іншым, каб збятэжыць.* Я знаю, у чэй гарод Васіль кідаў камушкі. Ета ты у мой гарод кідыіш камушкі? Чуіш? — ён кідыіць камушкым у твой гарод. **Зак. Кінуць камушак** (камушкам) **у гарод.** Етый камушык ляцеў у мой гарод, у твой гарод ён ня кініць камушык. Ты ня ўпўсьціш слўчыя, кініш камушкым у мой гарод. **Працягл. Пакідаць камушкі** (камушкам) **у гарод.** Лявон пыкідаў ёй камушкі у гарод, часта зыстыўляў за Шуріка красьнець. Раз дызналіся, то пыкідаюць камушкі у гарод, так ні прапўсьцюць.

Кідаць напярод (наперад, упярод, уперад). *Рабіць з разлікам на будучае.* Ён жыў, дык усігда кідаў ныпярэд, думыў пры заўтрішній дзень. Кідай наперід, адззяду падніміш. Хто кідыіць упярэд, тэй ні прыгыдаіць. А разві ета дренна, есьлі хто ўмеіць кідаць уперід. **Зак. Кінуць напярод** (наперад, упярод, уперад). Кінуць ныпярэд нада так, каб пыднйць посьлі. Умеіць кінуць наперід, бышка варіць вы ўсякім дзелі. Зь естым пацьцёлычкым яны кінулі далёка упярэд, і ў іх тут саўсім slučajна ня вьпыліла. А ты ўсігда кінь уперід, як другея дзельюць. *Узмацн.* **Пакідаць напярод** (наперад, упярод, уперад). Рызівон такей пыкідаіць ныпярэд, будзіць пыкідана. Ён пакідыў наперід, толька няўмела, нічога ні пулучылыся ў яго. Пыкідай упярэд, як Аўсей,

што ўсё зыпаівыў брыгадзіра. Зря пыкідала уперід, у яе быў рашчот саўсім ну другога, што ты думыш. *Законч.* **Адкідаць напярод** (наперад, упярод, уперад). Аткідалі выпярэд, уняліся, пычалі нічога работыць. Я аткідала наперід, хваціць, ты бяріся, кылі хочыцца. Усё глядзеў, айдзе пыдмасьліць, айдзе пад'ехыць, а толька знаць аткідаў упяред. Аткідаў уперід, сыбраў сваё кіданьня — мала, траты было большы.

Кідаць праўду ў вочы. *Быказвацца прама і адкрыта.* Кыцярініны нявесткі, бувала, ні сьцісьняліся, кідылі праўду ў вочы любому-каждому. *Зак.* **Кінуць праўду ў вочы.** Ні зулюбіў, як яму кінулі праўду ў вочы: а прічом я тут,— зубурчэў. *Законч.* **Адкідаць праўду ў вочы.** Лыўріноўна аткідала праўду ў вочы, маўчыць,— няско-ра ны яе уход найшоўся. *Працягл.-фінальн.* **Накідаць (дакідаць) праўду ў вочы.** На Колю пынадзейся, ныкі-даіць праўду ў вочы,— ён слова пікнуць пыбаіцца. Ды-кідаў праўду ў вочы, сьціх, зь яго праўдыю і кріўдыю ра́зым.

Кідаць у жар. *Бянтэжыцца да пачырванення, да крайняй узрушанасці.* Як Маша зыйшла, так і пычало яго кідыць у жар. Кідала ў жар, кідала, ды кідаць большы некуды: і красьнеў, і бялеў, і чаго зь ім ня дзе-лылыся. *Зак.* **Кінуць у жар.** А што, кінула ў жар, як рыскызаў брату пры твае выдзілкі. *Непайн.* **Пакідаць у жар.** Ніхай грошку пакідыць у жар, ніхай пыкрасьне-іць, можа хуць што-небудзь пойміць. *Працягл.-фінальн.* **Накідаць у жар.** Ныкідаіць іх у жар, стыдзяцца яны дужа каго-небудзь ці чаго-небудзь.

Кідаць цень. *Ставіць пад сумненне, наводзіць нада-зронасць.* Нашто табе кідыць цень ны чылавека ні знаёчы і ня відзіўшы. *Зак.* **Кінуць цень.** Кінулі цень на хлопца, а я цьвёрда знаю, што ён там нісколічка ні вінува́т.

Кідаць якар, гумар. *Спыняцца, асядаць на сталае жыхарства.* Кызаў, што зьбіраіцца кідаць якірь у Кас-кові. *Зак.* **Кінуць якар.** Кінь ты ўжо айдзе-небудзь якірь, аціхамірься. Во і Якыў кінуў якірь.

Кіем (палкаю) **шапкі не дастаць, іран.** *Не даступі-цца (пра ганчрыстага).* Ну нягож, сколька гоныру, шкурбаціну ўсторнуў, дык кіім шапкі ні дыста́ніш. Пал-

кыю шапкі ні дыста́ніця, айдзе там пытхадзіць. **Кіем** (палкаю) **шапку дастаць**. Кіім шапку дыстаць, і то ай-дзе ты дыста́ніш. Ці дысталі вы ў Сашкі шапку палкыю? *Гл. Качаргою носа не дастаць.*

Кінуцца (ударыць, стукнуць) **ў галаву**. *Рантоўна з'явіцца ў памяці.* Як пыдыйшла к самым кустам, тады мне кінулыся ў гылаву, што я ж карову ні пыдаіла. Як жа мне раншы ні ўда́ріла ў гылаву пры твае сыпагі. Ета хырашо, што табе уда́ріла ў гылаву пра сыпíчкі,—біз агня б сядзелі. Калі ж яму стукніць у гылаву, што доўг аддыва́ць нада.

Кіпець на серцы (душэ). *Моцна злавацца, крыўдзіцца, знешне не выказваючы пачуццяў.* Як рыскыза́лі пры Аньку, доўга ў яго кіпела на серцы. Якая мне дзела, есьлі ў Стася кіпіць ну душэ. *Пачын.* **Закіпець** (ускіпець) **на серцы** (душэ). У яго зыкіпела на серцы, толь-ка ён умеіць сябе дзіржаць. Як зыкіпіць ну душэ, яго зразу пызна́іш. Чаго ж у цябе так уськіпела ну душэ? *Непайн.* **Пакіпець на серцы** (душэ). Што, пыкіпела на серцы, як пышла з другімі? Ніхай пыкіпіць ну душэ, асты́ніць і абойдзіцца. *Узмацн.* **Накіпець на серцы** (душэ). Многа ныкіпела на серцы, ну кылі-нібўдзь усё вы́скыжу. Ну душэ ныкіпіць, тады бягіць сварі́цца. *Законч.* **Адкіпець** (перакіпець) **на серцы** (душэ). Доўга ня мог забыць ета, пакуль аткіпела на серцы. Ня трогый яго, ніхай аткіпіць ну душэ. Пірікіпела на серцы, успакоі́ўся, уре́мя ўсё лечыць. Уре́мя прашло, пірікіпела ну душэ, большы уродзі ня сердзіцца.

Кіпець у ключ, іран. *Моцна злаваць, ледзь стрымліваючыся.* Зразу ні пыняць было, чаго ён кіпіць так у ключ. *Зак.* **Закіпець у ключ.** Папробый-ка зьдзелый што ні пы яго ці ступі ні так, січас зыкіпіць у ключ. *Непайн.* **Пакіпець у ключ.** Ніхай пыкіпіць у ключ, ніхай, на тоя самыя места узноў сядзіць. *Законч.* **Адкіпець у ключ.** Во найшлі пры каго тулкува́ць, што расьсердзі́ўся, аткіпіць у ключ і ўспакоі́цца. *Працягл.-фінальн.* **Накіпецца ў ключ.** І ныкіпеўся у ключ, і агыйціць пасьпеў, а цябе ўсё німа й німа.

Кіпці (зубы, зубкі, кіпцюры) **паказываць, іран.** *Агрызацца, пачынаючы адчуваць сваю сілу.* Ні глядзі, што мыладэй, кіпці пыка́зывыіць. Каму хочыш зубы пыка́зыіць, дужа ні абрышча́іць уніма́нія ны чыны. Не,

дўмыю, рана табе йшчэ зубкі пыказывыць, ды такую баню дыла, што надоўга запомніць. Яны летыся пробы-вылі кіпцюры пыказывыць. **Зак. Кіпці** (зубы, зубкі, кіпцюры) **паказаць**. Матка і нічога ні прыгываріла, а йна так кіпці пыказала, што мы ні здзівіліся. Не, брат, ня ціхінкыя, Максіму ого як зубы пыказала. Яны скора зубкі пыкажуць, чыста ў маму пашлі і хракцірым, і ўхвátкыю, і ўсім. Нада ж было калі яму і кіпцюры пыкызаць, дос цярьпець. *Працягл.-фінальн.* **Кіпці** (зубы, зубкі, кіпцюры) **напыказываць**. Ныпыка́зывыць кіпці, я яго атвучу — ны кажным шагу агрызайца. Сь сянішніга дня бяруся зы яго абеімі рукамі, ныпыка́зыць ён зубы. Усё, ныпыказывылі зубкі, большы ні стануць. А таго кіпцюры ныпыказывыў, што ныдаела ны распу-сту глядзець і цярьпець яе ныдаела.

Кіснуць са смеху (со смеху), *недабр. Моцна смя-яцца, стрымліваючы смех*. У той хаці ўсё кісьлі са сьме-ху,— нейкія картычкі рызглідалі. Хваціць кіснуць со сьміху, дзела дзелыйця. **Зак. Скіснуць са смеху** (со смеху). Як скызаў я: Кындрашонык ідзець, яны глянулі адна на дну і ськісьлі са сьмеху. Глядзіця ня ськісьніця со сьміху. *Узмацн.* **Пакіснуць са смеху** (со смеху). Ну, ну, ну, пакісьніця січас са сьмеху, рітуваць прідзіцца. Ён гаворіць сурьёзна, а мы былі пакісьлі со сьміху. *Працягл.-фінальн.* **Накіснуцца са смеху** (со смеху). На-кісьліся са сьмеху, глядзіця, ета ні пірід дабром так бу-ваіць,— піріць сьлізаімі. Пашлі,— там яны накіснуцца со сьміху.

Кітайская грамата, *недабр. Штосьці зусім незразу-мелае*. Нічога я ў етый кітайскый гра́мыці ні рызьбяру́-ся. Табе ўсё кітайскыя грамыта.

Кішка тонка, *ірин., кніжн. Пра адсутнасць здоль-насцей, сілы, сродкаў, умення*. Кішка ў цябе тонка так жыць, як Васіль жывець. Хваліўся: што мне стол здзелыць, толька ўзяцца, а ўзяўся — не, кішка тонка, ні пулучайца. Кішка тонка справіцца са мною.

Кішкі марш іграюць, *гумар., цяп., пр., буд. Пра ад-чуванне голаду*. Дывай-ка сірбануць троху чаго, ато ўжо кішкі марш іграюць. Ого, еткій дзень ня еўшы сты-яў, кішкі марш ігралі. Трошку пыляжў, а як кішкі марш будуць іграць, скажыш. **Зак. Кішкі марш зайгралі**, *пр., буд.* У цябе, наверна, тожа кішкі марш зыйгралі. Кішкі

марш як зыйграюць, сухой скарінкі рад будзіш. *Ненаўн. Кішкі марш пайгралі, пр., буд.* Ап сухом хлебі кішкі марш пыйгралі. Пашоў і нічога ні ўзяў, ну ніхай, кішкі марш пыйграюць. *Законч. Кішкі марш атайгралі, пр., буд.* За тры дні кішкі марш атыйгралі, жываты пыўцягывыла. Як атыйграюць кішкі марш, абрузуміцца, што вупруўляцца ў такую дарогу біс куска хлеба нільзя.

Кішкі прысохлі (прыраслі) **к спіне**, *неадабр., пр., буд. Пра таго, хто мала есць, хто вельмі худы.* Бегиюць жа, нічога ў рот ні бяруць, кішкі прысохлі к сьпіне. Дайжа ныкарміць у хату ні загоніш, у іх кішкі прырасьлі к сьпіне. У цябе скоро кішкі прысохнуць к сьпіне,— нічога ні ясі, а варіныга і ў рот ні бяреш. *Узмацн. Кішкі папрысыхалі* (папрырасталі, папрыраслі) **к спіне**, *пр., буд.* Там, наверна, кішкі к сьпіне пыпрысыхалі. Якей тут жывот у сухоцьця у такога, тут кішкі к сьпіне пыпрыроста́лі. Нічагенічка ня хочучь у рот браць, вы́сыхлі ны былінычку, кішкі к сьпіне пыпрырасьлі. Як вісна́, дык зь етымі дзіцямі горя, пад'есьць ні пріту́ркыш, кішкі к сьпіне пыпрысыхаюць. Ат такея яды кішкі к сьпіне пыпрасту́ць.

Кланяцца (пакланяцца) **ў ногі** (ножкі). *Прыніжаць сябе, сваю годнасць.* Кла́ніцца ў ногі вам ніхто ні ста́ніць. Любіў ба, каб яму ў ножкі кла́ніліся. Ві́рідваў жа, пыкля́ніліся яму ў ногі. *Зак. Пакла́ніцца ў ногі* (ножкі). Нада, дык і ў ногі паклоні́сься. Ну што, можа вам у ножкі пыкля́ніцца. *Законч. Адкла́няцца ў ногі* (ножкі). Атка́ліліся вам у ногі, хва́ціць ужо. Большы чым нада атка́ліліся тады яму ў ножкі. *Працягл.-фінальн. Накла́няцца* (дакляняцца) **ў ногі** (ножкі). Ныкла́ніліся ў ногі ўсякім пыразі́тым, што слова добрыга ня стоюць. Ніхай я ныкла́ніліся ў ножкі, ты ні ныкла́ніліся, ну й хырашо. Дыкла́ніўся ў ногі, ідзець ні ш чым. Вот можа ж дыкла́нііцца ў ножкі, пойміць хуць што-небудзь.

Класць (лажыць, закладаць, закладываць) **рогі на** (за) **спіну**, *іран. Капрызіць, наказваць недаступнасць, непакору.* Слова ні так ёй пыка́жыцца, січас кладзець ро́гі ны сьпіну́. Хва́ціць лажыць ро́гі ны сьпіну, капры́зы свае пыказывыць. Ці́ряшчу́р пріві́кла зыкляды́аць ро́гі ны сьпіну. Пі́ріц Сы́ўчанком усё зыклядывы́ць ро́гі ны сьпіну. Ні так ступі́ў, і пышла́ класьць ро́гі зы сьпі-

ну. С табою Верка рогі зы сьпіну ні лажыла. Сколька ж ета ёй, што так зыклядаіць рогі зы сьпіну? Ці ты пакуля ні рузучылыся рогі зы сьпіну зыклáдывыць? **Зак. Пакласць** (палажыць, закласць, залажыць) **рогі на (за) сьпіну**. Ну чаго, чаго рогі ны сьпіну пыклаў? Як пылажыла рогі ны сьпіну, ня скоро ўгаворіш. Ежылі зыклáла рогі ны сьпіну, ніякія рызгаворы ні падзействуюць. Глядзі, січас яшчэ рогі ны сьпіну заложыць. Ня трогый чарцей, ну іх, відзіш, пыклáлі рогі зы сьпіну. Рогі зы сьпіну як паложыць, толку тады ня жджы. Я дык за́гы-дзя знаю, калі іна рогі зы сьпіну зыкладзец. Нешта ёй пыкызáлыся ні так, січас пых, зылажыла рогі зы сьпіну. **Узмацн. Пазакладаць** (пазакладываць) **рогі на (за) сьпіну**. Так пызыкляда́лі рогі ны сьпіну, што ані поцступу. Ты ішчэ падзі́вісься, як пызыкляда́юць рогі зы сьпіну. Пызыкля́дывылі рогі зы сьпіну, што куды там з рызгаворымі пытыка́цца. **Працягл.-фінальн. Назакладаць** (назакладываць, дакласць, далажыць) **рогі на (за) сьпіну**. Так нызыкляда́ла рогі ны сьпіну, што атвѣ́кніць і другім зыка́жыць. Ох і нызыкляда́іць рогі зы сьпіну, палучыць дык палучыць. Дыкладзеш рогі ны сьпіну, унімісься скоро. Дылажыла рогі ны сьпіну, большы ня будзіць. У Мікіцѣнковых ба дыклáла рогі зы сьпіну.

Класць (лажыць) **зубы на паліцу**. *Галадаць* (пры поўнай адсутнасці сродкаў да існавання). Ні хва́ціцца за вум, дык прі́дзіцца класць зубы ны паліцу, і дужа скоро. Што бацька з маткёю кінулі, пыдбярець, а тады лажы зубы ны паліцу і большы нічога. **Зак. Пакласць** (палажыць) **зубы на паліцу**. Сколька ні ўгывáривылі, што ні тулкува́лі яму, ня слухы́ць, ну ла́дна: пыкладзец зубы ны паліцу — ніхай ні бягіць к нам. Месіц, два прайдзіць — і паложыць зубы ны паліцу.

Класць (лажыць) **міну, часта жарт. Рабіць нечака-ную непрыемнасць**. Валодзька табе ўжо другой раз кла-дзец міну. А я зразу ні пыняў, што яны міну ложуць, думыў, ныпраўду дзелыюць. **Зак. Пакласць** (палажыць) **міну**. Любому-ка́жному могуць міну пыклáсць. Ка́жыцца ж, дружы́я былі, а міну пылажылі, во табе і дружы́я. **Гл. Падкладаць міну**.

Класць (лажыць) **на лапаткі**. *Дабівацца поўнай перамогі*. Я кладу Мішку ну лупаткі зы адну сіку́нду. Ка-го тут лажыць ну лупаткі: прі́тронься — ён і пыля́ціць

як сноп. *Зак. Пакласць* (палажыць) *на лапаткі*. Хваліўся, што знаіць, а знаць ён саўсім нічога ні знаіць, яго зразу пыклалі ну лупаткі. Споріць ня ўмеіць, пых і зыгаріцца, яе зразу паложуць ну лупаткі. *Узмацн. Раскласць* (разлажыць) *на лапаткі*. Што ён бэкыіць, мэкыіць, рысклалі ну лупаткі па ўсіх стыщых. Кылі ўжо цябе Арцём рызлажыў ну лупаткі, што ж ты тады стоіш.

Класць (лажыць) *рогі на сцяну*, *іран., адзінк. Капрызіць, наказваць недаступнасць, непакору*. Умеіць класьць рогі ны сцяну, уся ў маму пышла. Каб пірісталі лажыць рогі ны сцяну, крысвей ба пірід людзямі было. *Зак. Пакласць* (палажыць) *рогі на сцяну*. Дужа мы станім піпрáшывыць, страх то еткій, кылі яны пыклалі рогі ны сцяну. І ты ўсьлед пылажы рогі ны сцяну. *Гл. Класць рогі на спіну*.

Класць (лажыць) *у карман. Прысёйваць, карыстаючыся службовым становішчам*. Яны дужа ні сьцісьняліся, клалі ў кырман, сколько лезла. Верь ты, што яны мелюць ізыком, лажылі ў кырман, сколько хацелі. *Зак. Пакласць* (палажыць) *у карман*. Пыклалі ў кырман ладна, а тады хвастом круціоць, як нічога ні было. Етыя махырі ні пысьцісьняюцца і ні пыглідзяць ні на кога, паложуць у кырман. *Працягл.-фінальн. Дакласць* (далажыць) *у карман*. Дыкладзепь у кырман, пупадзеца, што ня выскрібіцца. Дыцігáлі, дыхвытáлі, дылажылі ў кырман — селі.

Клёпкі ў галаве не хватаеш, абразж.; цяп., пр. Прадурнаватага. Ці ў цябе клёпкі ў гылаве ні хвытаіць, што вярзеш абы-што. У тога, дык, верна, клёпкі ў гылаве ні хвытáла. *Зак. Клёпкі ў галаве не хваціла*. Такая простыя сыбразіць і ў цябе клёпкі ў гылаве ні хваціла. *Парайн. Не хватаць клёпкі*.

Клінкі падбіваць, гумар. Заляцацца, робячы папярэднія захады. Ён доўга к Тымарі клінкі пыдбіваў. За ёю многія клінкі пыдбівáлі. *Зак. Клінкі падбіць*. Бегыў, бегыў, стыряўся, стыряўся, і ні ўдалося клінкі падбіць. *Працягл. Клінкі пападбіваць*. Ну й пыпыдбіваў жа ты клінкі, хваціла ж цярьпеньня. *Працягл.-фінальн. Клінкі нападбіваць* (дападбіваць). Што ён ныпыдбіваў клінкі, каб ета ўмела, ато прідзіць, сядзіць і

слова ні прыгаворіць. Дыпыдбівалі клінкі, кончылі, січас у Лырыяныва бегуюць.

Клінкі падбіраць, гумар., рэдкаўж. Шукаць падыход. З Ганныю я яго відзіў, толька, па-мойму, ён клінкі пдыбіраіць к Шуркі. **Зак. Клінкі падабраць.** К Міцю клінкі пдыбраць ні так проста, ён упорісты і настойчывы.

Клопат сабе. Пра поўную згоду (пры ўступцы). Клопыт сабе, вазьмі карзінкі, мне яны січас ні нада. Клопыт сабе, есьлі трошку й ні так, мне іх ні прыдываць. Клопыт сабе, начуй, мне хаты ні жалка.

Клуміць галаву, неадабр. Задурваць, балакіціць, падманваць. Паўгода клумілі гылаву зь етыю банчыною: вот прідзім, вот зьдзелым,— і сяньня ідуць. Сядзелі цэлы дзень, клумілі гылаву, аж ныдаелі. **Зак. Аклуміць (заклуміць) галаву.** А ну вас саўсім з вашыю духтою, аклумілі гылаву. Зуклуміў ён мне гылаву, што во йшла і забыла, куды йшла і зачым. **Непайн. Паклуміць галаву.** Гылаву пуклумілі, пакуля вьыхыдзіў етыя бумажкі. **Множн. Пазаклуміць голавы (галовы).** Нада ж так пукуклумілі голывы, што большы некуды. Я вас турну, што пакоціся, як мячыкі, пузуклумілі голывы, што сыбрыжаць пірісталі. **Законч. Адклуміць галаву.** Атклумілі гылаву, вьбрыліся, во ныдаелі, дык ныдаелі. **Працягл.-фінальн. Наклуміць (даклуміць) галаву.** Дадўцца ёй госьці, наклумюць гылаву. Так дуклумілі гылаву, што я ўжо ня вьдзіржыла, піріц сабою пугураіла.

Клюнуць (клюнуцца) носам, гумар. Тыкнуцца, стукнуцца раптоўна (звыч. у цемнаце). Упацёмкых клінуў носым аб жэрдзя. Пылазь, пылазь, клінісься носым і будзіш хадзіць сь сіняком.

Клюнуць на вудачку. Паддацца на хітрасць. Як возьмуцца апхадзіць са ўсіх бакоў, і ні замеціш, як клініш на вудычку. Қажыцца, няглу́пый чылавек, а вот клінуў на вудычку.

Кляваць носам. Драмаць. Сядзелі, пасьці ўсе клювалі носым, Пятрок захроп дайжа. Пачын. Закляваць носам. Доўга дуріліся, усё змыгáліся са сном, а тады, віджу, адзін зуклюваў носым, усьлед другей. **Непайн. Пакляваць носам.** Якей тут сон, пуклювалі носым над лёлькыю, ён жа ціріс кáжныю мінуту прышынаіцца. **Узмацн. Наклявацца носам.** Уся польза, што носым нуклювалі-

ся,—луччы було б ні пріхадзіць. *Працягл.-фінальн. Дакляваць носам.* Дуклюеш носым, што пыляціш сы скамейкі. *Парайн.* К л ю н у ц ь н о с а м.

К месту. *Дарэчы, якраз; туды, куды трэба.* Прібярí інструмент к месту, цалей бўдзіць. К месту скызаў, што праўда, то праўда. Нада ставіць такога чылавека, каб ён к месту быў, каб у хызйайстві пынімаў. Пракоп к месту, а тэй — шылапўт, што зь яго толку було.

Кожа (шкура) **ходзіць** (гарыць), *неадабр.; цяп., пр. Пра празмерную рухавасць.* Кожа ны табе ходзіць, нійдзе ты спакою сабе ні найдзіш. Ай, якей ён рызбáлывыны́й, на ім кожа гаріць. Так і ходзіць шкура на іх, худзь ба нейкью міну́ту ціха пыбылі. Сымá ні руспуска́й, відзіш, што шкура гаріць, дык унімі хырашэнька. Во Піліпіняты былі, на іх кожа гарела. Як было ім гадоў пыдзьвіна́ццыць, шкура хадзіла на іх, нічыіх гряд ні міна́лі. *Пачын.* **Кожа** (шкура) **захадзіла**, *пр., буд.* Толька ты вы́іхыў, кожа на іх узноў зыхадзіла. Віджу, што шкура зыхадзіла, забыў учыра́шнія. Шкура як заходзіць, ніякыга спáсу зь імі німа.

Колам (калом) **у роце** (горле) **стаяць** (станавіцца). *Непрыемна адчувацца пасля ўжывання.* Угасьціла ба́бкью, ды йна нясцэджныныя і нейкыя сырува́тыя, я два разы зычарепнула, дык іна колым у році стаіць. Ну й пірагі, яны ж колым у році становюцца. Папробывыла бліноў, што калом у році стыя́лі два дні. Нейкія нісмашненныя-нісмашненныя вареньнікі, колым у горлі стыяць. Колым у горлі становіцца тв́ыя бульба, і нідыва́ріна, і пірасо́ліна,—саўсі́м есьць нільзя. *Зак.* **Колам** (калом) **у роце** (горле) **стаць**. Еткыя іда́ колым у році ста́ніць. А ну яе зь яе сы́юднім, ён колым у горлі стаў. Еў — уро́дзі нічога, а сі́час стала колым у горлі. Такая гутува́ньня калом у горлі ста́ніць.

Корань зла, *кніжн. Асноўная прычына.* У цябе ж у самім увесь корінь зла. Тут корінь зла ў другім, што сеі́лі ня воў́рімя.

Корчыць лодыра, *асудж. Знарэ́к лайдачыць, гультайваць.* На́да іх атучы́ць лоды́ра корчыць, ужо глядзець праціўна ста́ла. *Непайн.* **Пакорчыць лодыра.** Нічога, пакорчы́лі лоды́ра, можна б і ў́ кáсе пысты́аць. *Законч.* **Адкорчыць лодыра.** Атка́рчылі лоды́ра дык атка́рчылі,

як толька бакі ні зыбалелі выляцца цэлымі днямі. *Працягл.-фінальн.* **Накорчыць** (дакорчыць) **лодыра**. Яны ўжо накорчылі лодыря, хваціць зь іх, ніхай-ка рукі прыложуць хуць к чаму. Дакорчылі лодыря, што ў зіму асталяся с адным возым хвырастку.

Косці (костачкі) **перамываць**, *іран. Абгаворваць да дробязей, нядобразычліва выказвацца пра чалавека, узводзячы паклёп.* Што яны тут дзелылі, косьці людзкея пірмувалі,— во і зынятык іх увесь. Нечыга ёй нявесткіны костычкі пірмуваць, ніхай ба пры сябе луччы рыскызала, што тваріла у мыладосьці. *Зак.* **Косці** (костачкі) **перамыць**. Каму вы зы цалюхтынькій дзень касцей ні пірамыіця. Яны твае костычкі пірамыюць, успомнюць і дзядоў і бабык пы пятыя калена. *Узмацн.* **Косці** (костачкі) **паперамыць** (паперамываць). Ты паспробуй найдзі такога, каму яны косьці ні выпірамылі. Пакуля ўсім кругом косьці ні выпірмуваюць, ні разойдуцца. Пыпірамыюць костычкі ўсім пыдряд с кынца ў канец. Як сойдуцца, як возьмуць каго ны язык, усе костычкі выпірмуваюць. *Працягл.-фінальн.* **Косці** (костачкі) **наперамываць**. Косьці як ныпірмуваюць, тады разойдуцца. Етыя ўдзьвюх, тады утрэх тэя і с кынца дзьве ці трі прывылакўцца, ну й за дзінь костычкі ныпірмуваюць. Ныпірмувалі костычкі, за нешта ні пыладзілі, хуць у дзяреўні пыцішэла.

Косці парыць (гнаіць). *Ляжаць у магіле.* Жызьня яе саўсім неік ні зыдылася: трі гады пыжыла, малый быў, другога біз мужука радзіла, а ён ужо калі косьці паріць. Нейдзі разым косьці гныяць. *Зак.* **Косці пагнаіць**. Што вам атходзіць сядзеццэ зу мужукамі, і дагледжына ўсё, і пріпўчына, кажныя шчэлычка пызаткнўта, а як нашы косьці пыгнаілі — кукўімся адны. *Узмацн.* **Косці напарыць**. Ува ўсёй красе быў мушчына, а столька гадоў ляжыць, ужо косьці ныпаріў.

Косць ад косці (касці), *узевыш. Пра кроўнага, свайго.* Якей ня ёсьць, дык нічога ні падзелыш, ён жа косць ат косьці свой. Свая кроў, косць ат касьці блізкыя, куды ёй большы пріхінуцца.

Котам каціць, *груб. Рэзка, рашуча гнаць, выганяць.* Ніхай толька паткнецца зыявіцца другей раз, я яго буду котым каціць. Што зуслужыў, то й пулучыў, кацілі котым с хаты. *Зак.* **Котам выкаціць**. Котым ба вькыціла

жыніха еткыга, а ні рузмундыкывыла, ніхай г дзіцям ідзець. *Пачын. Котам пакаціць.* Котым пыкацілі аттуля, толька зыпяткі зыдрынчэлі. Дыжджыцёся, што котым пакоцюць, ні пыглідзяць ны галстучкі.

Кот (кошка) **у мяшку.** *Пра чевядсмае, няпэўнае.* Што ты рыска́жыш — ета ішчэ кот у мяшку, я сам хачу пыглядзець. Кы́та ў мяшкú мне ні нада. Глядзі, чылавек, кошку ў мяшку бяреш, каб ні ка́іўся посьлі. *Гл. К у п л я ц ь к а т а ў м я ш к у.*

Кот наплакаў. *Пра мізэрную колькасць.* Зыработык тэй кот ныпла́кыў, лúчы б я ні звязыва́ўся. Тут пытра́вы кот ныпла́кыў, толька рызгаворы адны.

Кошкі скрабуць (скрабуцца) **на душэ** (серцы), *цяп., пр. Пра стан трывогі, непакою.* Адна як астану́ся, сяджу́, а кошкі скрабу́ць ну душэ. Неік скрабу́ць кошкі на серцы, усё дно як пріччу́ствія нейкыя. Нешта пачу́ствывыла, гаворіць, што кошкі скрабу́цца ну душэ посьлі тае ночы. Чаго ж у цябе кошкі скрабу́цца на серцы? У мяне трі дні кошкі скраблі́ ну душэ. Быяцца можа цірашчу́р і ні быя́ўся, а кошкі на серцы скраблі́ся. *Непайн. Кошкі паскраблі* (паскрабліся) **на душэ** (серцы), *пр., буд.* Канешня ж, у Міці кошкі ну душэ пыскраблі́. І ніхай пыскрабу́ць кошкі на серцы, ніхай такім хра́брым ня бу́дзіць. Кошкі ну душэ пыскрабу́ць, бу́дзіць дúмыць, што рыска́жым. У такім пылажэ́ніі у любога б кошкі на серцы пыскраблі́ся б. *Пачын. Кошкі заскраблі* (заскрабліся) **на душэ** (серцы), *пр., буд.* А што, і зыскраблі́ кошкі ну душэ, аткуля я знаю, што ну вуме у яго. Есьлі у нас і зыскрабу́ць кошкі на серцы, то табе пры нас ні нада клыпаці́цца. Я тожа дúмыю, што кошкі ну душэ зыскраблі́ся. Відзіш ты, у такім пылажэ́ніі кошкі і ні хыця зыскрабу́цца на серцы. *Працягл.-фінальн. Кошкі наскрабліся на душэ* (серцы), *пр. буд.* Вот жджом, сяньня наскочу́ць, воць сяньня, кошкі ну душэ ныскраблі́ся. Ніхай так, ніхай етык, ніхай у нас кошкі ну душэ ныскрабу́цца, у вас ні ныскрабу́цца, вам і хырашо бу́дзіць.

Краем вока. *Мімаходам, ледзь-ледзь; зусім выпадкова, не зусім выразна і добра (бачыць, глядзець).* Дужа ні прігліда́ўся, кра́ім вока глянúў — нікога знако́мых ні было. А ўсё-тыкі замеці́ў краім вока і цябе. Усё ўрэмя краім вока пыгліда́ў.

Краєм вуха. Мімаходам або няўважліва (чуць, слухаць). Хырашо ні знаю, я краім вуха чуў пра ета. Краім вуха паслухылі, некылі було астынаўлівыцца, і так ужо цямнець пычынала.

К разбітаму карыту. Туды, дзе нічога не засталася (вярнуцца, з'явіцца). І там ня мёд быў, і сюда вярнуліся к разбітаму карыту. Нечыга к разбітаму карыту ехыць, прістраівыіся як-небудзь тут.

Краска кідаецца ў ліцо, цяп., пр. Пра моцнае хваляванне ад сораму, збятэжанаці, узбуджанаці. Ты во прімець-ка: перша краска кідыцца ў ліцо, а тады пынямногу, пынямногу нычынаіць зыкіпаць. У таго ўсігда краска кідалыся ў ліцо. **Зак. Краска кінулася ў ліцо, пр., буд.** Як мы скызалі пры цілят, яму зразу краска кінулыся ў ліцо. Як успіхніць, краска як кініцца ў ліцо!

Красный пятух. Пажар. У такую сухмень глядзі ды глядзі, астарожын будзь, ато красны пятух пойдзіць гуляць. Тады ў іх красны пятух пубушуваў.

Кроў гаворыць. Пра праяўленне сваяцкіх пачуццяў. Нічога ня здзелыіш, кроў гаворіць. Ета ў цябе кроў гаворіць. **Пачын. Кроў загаварыла, пр., буд.** Як увідзіла, што нываліліся ны Івана, у яе зразу кроў зыгаваріла. Як жа ты можыш кінуць у бядзе Колю, у цябе кроў мымінтальна зыгаворіць.

Кроў за кроў, часта жарт. Пра адплату, помсту смерцю за смерць. Кроў за кроў і большы нічога. Во пашло ў іх кроў за кроў, так і ўгыманіць каго могуць.

Кроў з малаком, адабр. Пра здаровага, прыгожага. Увесь пышыць здароўім, шчокі тэя кроў з мылаком, рузгудуваўся луччы некуды. Яны абоя кроў з мылаком, расьлі ж у роскышы.

Кроў кідаецца (б'ець) у галаву, неадабр.; цяп., пр. Пра нечаканасць паступкаў, наводэін. Што табе кроў кідыцца ў гылаву, пысядзець як людзі ня можыш. Адурюваіць, с ума сходзіць, кроў яму б'ець у гылаву. А ты яму вун вадою ў вочы, каб меншы кроў кідалыся ў гылаву. **Зак. Кроў кінулася (ударыла) ў галаву, пр., буд.** Ды віджу, што кроў кінулыся ў гылаву. Есьлі кроў ударіла ў гылаву, яе можна нызад атыгнаць. Як калі: уремім чылабек як чылабек, а ўремім кроў як ударіць у гылаву — зьверім дзелыцца.

Кроў кідаецца (б'ець) у ліцо, цяп., пр. Пра моцнае хваляванне (ад сораму, узбуджанасці). Як дыпякуць ладна, тады і яму кроў кідыцца ў ліцо. Ты трошку зьдэжжывыйся, ато неік нялоўка, як ну людзях так кроў б'ець у ліцо. Грішу дужа аньціресна кроў біла ў ліцо. **Зак. Кроў кінулася (ударыла) ў ліцо, пр., буд.** Ты ні знаіш, чаго ў яе кроў кінулася ў ліцо, а я ўсё знаю. А мы ні пынялі, чаго ім кроў ударіла ў ліцо. Ён такей: кроў кініцца ў ліцо, рысьціряцца і ні знаіць, што сказыць. *Гл. К р а с к а к і д а е ц ц а ў л і ц о.*

Кроў кідаецца к ліцу, цяп., пр. Пра моцнае хваляванне (ад сораму, узбуджанасці). Я замеціў, калі ў яе кроў кідыцца к ліцу, як Шурыка ўвідзіць. У таго ўсё кроў кідылася к ліцу. **Зак. Кроў кінулася к ліцу, пр., буд.** Кроў кінулася к ліцу ні біс прычыны. У яго тады кроў кініцца к ліцу, як дыпякуць ладна.

Кроў кіпіць (іграець), цяп., пр. Пра збытак сілы, энергіі. Што ж яму дзельць, раз кроў кіпіць. Ні г дабру ў цябе сяньня кроў іграіць. Быў хлюст первыі сорт, доўга ў яго кроў іграла. *Пачын.* **Кроў закіпела (заіграла, ускіпела, узыйграла), пр., буд.** У Прыхарёнка узноў кроў зыкіпела. Ніхай пач шэзьдзісят, кроў зыіграла, як у мыладога. Лі мыладых і ў стыріка кроў уськіпела. Сяньня ж субота, кроў узыйграла, некуды кытанець. Пыглядзіш, як у яго кроў зыіграіць. Узыйграіць кроў — ого якім вогірім ходзіць. *Непайн.* **Кроў пакіпела (паіграла), пр., буд.** А што ж ты думыш, у Ціхона пыкіпела кроў. Вясноу кроў пыіграла, цяпера цішэй стаў. Ніхай, ніхай у іх кроў пыкіпіць. *Узмацн.* **Кроў раскіпелася (разыйгралася), пр., буд.** Рыськіпелыся кроў, што яму ўніму німа. Ты ні знаіш, а я знаю, чаго ў іх кроў рызыігралыся. Пыдаджы-ка, як у яго кроў рызыіграіцца. *Законч.* **Кроў адкіпела (атыіграла, перакіпела), пр., буд.** Аткіпела ўжо кроў, сьціх, стыряіцца длі сям'і. Толька-толька кроў атыіграла, быў, як Іван Зыхарёнык, што с сыным пы вічарінкых бегыў. Ачылавечыліся, кроў пірікіпела, дзяцей гадуюць. Прідзіць уремя, атыіграіць кроў і будуць як усе. *Працягл.-фінальн.* **Кроў дакіпела (даіграла), пр., буд.** Дыкіпела кроў, усё яго жыўчыкі тачылі, — ажно ўспакоіўся. А дыіграіць кроў, пабесіцца і тым сáмым местым сядзіць, што ўсе.

Кроў стынець (ледзянеець, застываець) у жылах, цяп., пр. Пра вельмі вялікі страх, жудасць. Як стануць

рыска́зывыць, што там было, кроў сты́ніць у жы́лых. Слúхыць — кроў лідзяне́ць у жы́лых, а як сваі́мі выча́мі было глядзе́ць на ета́? Кроў зыстыва́іць у жы́лых,— такая там тварі́лыся. Хто там быў, кызалі́, кроў лідзяне́ла ў жы́лых. Кроў зыстыва́ла ў жы́лых, як і́х кла́лі ряд ны́ ряд, а зьве́рху стрі́лялі. *Зак. Кроў засты́ла* (заледзяне́ла) *ў жы́лах, пр., буд.* Ні пужа́й большы́, у яго́ і так кроў засты́ла ў жы́лых. А чаго́ у цябе́ кроў у жы́лых зы́лідзяне́ла. Ты як рыска́жыш пры́ свае́ стра́хі, у і́х кроў засты́ніць у жы́лых. *Узмацн. Кроў пазасты́ла* (пазале́дзяне́ла, пасты́ла, паледзяне́ла) *ў жы́лах, пр., буд.* У нас на ме́сьці кроў пызасты́ла у жы́лых. Пызы́лідзяне́ла кроў у жы́лых, стаі́м і ня мо́жым вурухну́цца. Зьні́нацку ты́ц пря́ма к нам, дык у нас і кроў у жы́лых пасты́ла. Кроў пы́лідзяне́ла ў жы́лых, ні зна́ім, ці мы жы́вэя, ці не. Ні пужа́й большы́, у і́х і так кроў пызасты́ніць у жы́лых. *Працягл.-фіна́льн. Кроў насты́лася* (наледзяне́лася) *ў жы́лах, пр., буд.* Выпуска́й, кроў у яго́ ў жы́лых ужо́ насты́лыся. Табе́ каб рыскыза́ў, як у нас кроў ны́лідзяне́лыся ў жы́лых,— ты ж ні павері́ш. Бува́ла, кроў як ны́лідзяне́іцца ў жы́лых, пы́кна́вых ды пу́ кустах хува́ўшыся.

Кроўю ўмы́цца (падмы́цца). *Быць збі́тым да крыві́.* Толька́ падлезь, яшчэ́ раз умы́ісься кроўю́ і пойдзі́ш. Ух, нійдзе́ места́ ні́ было, пы́скачы́ў успыка́івыць, а кроўю́ падмы́ўся і атле́з. *Незак., рэдка́ўж. Кроўю ўмы́вацца* (падмы́вацца). Ё́н два́ разы кроўю́ ўмы́ва́ўся, а ўсе́ ро́ўна сваі́х ду́роў ні́ кіда́іць. Іш ты́, гі́рой найшо́ўся, пудму́ва́цца кроўю́ ат яго́ бу́дуць. *Узмацн. Кроўю наўмы́вацца* (нападмы́вацца). А́йдзе́ ім то́лька ні́ пупыда́ла, і кроўю́ ны́ўмывалі́ся ні́ раз. С такі́м хра́кці́рым ны́пы́дмы́ва́іцца кроўю́.

Кроўю ўмы́ць (падмы́ць). *Збіць да крыві́.* Ні ў́ся-дзі́сься, то́ пасодзі́м: кроўю́ ўмы́ім. Кроўю́ падмы́ць та́кога́ га́да, а ні ў́вішча́ць. *Незак., рэдка́ўж. Кроўю ўмы́ваць* (падмы́ваць). Во ры́зыйшо́ўся хлю́ст, кроўю́ ё́н умы́ва́ць бу́дзіць. Ці́ помні́ш, як ця́бе пудму́ва́лі кроўю́. *Працягл.-фіна́льн. Кроўю наўмы́ваць* (нападмы́ваць). Гля́дзі, уму́ва́льнік, ны́ўмыва́іш кроўю́, што́ бі́з зубо́ў сам пойдзі́ш. Так мо́жыш нупудму́ва́ць кроўю́, што́ тваё́ вогі́рства́ умі́г а́йдзе́ дзе́ніцца.

Кругом ды во́кала, неада́бр. *Унікаючы́ сутна́сці.* Ты́ ні́ круці́ кругом ды́ во́кыла, а пря́ма гыва́рі: бы́лі яны́

тама ці ні былі. Пряма ні разу ні скажыць, усігда пычынаіць кругом ды вокрыла.

Кружыць (круціць) у галаве. *Ахмяляць*. Градусы ёсьць, кружыць у гылаве ладна. Сьпірва нічога було, а посьлі чую: пычало круціць у гылаве. *Зак. Закружыць* (закруціць) у галаве. Яму як закружыць у гылаве, тады моря пы калена. Ні нывіваі і ні пыднасі, у мяне і ат той зукруціла ў гылаве нівісь як. *Непайн. Пакружыць* (пакруціць) у галаве. Бярі ўжо, бярі, ну трошку пакружыць у гылаве, ета нічога. Красьнінькыя тваё пукруціла у гылаве, яно ні слабка.

Крукам вісець, неадабр. 1. *Стаяць побач і сачыць за працай, не адыходзячы, дакучаючы.* Дужа ўедлівыя сьвякрова: тая бульбу скобліць, дык вісіць над ёю крюкым і пувучаіць. 2. *Працаваць не разгінаючыся.* Паўлета крюкым вісела нуд грідамі. *Непайн. Крукам павісець.* 1. А есьлі крюкым тут пывісіць, дык што ён нывіправіць. 2. Што толку пывісела крюкым у той сьвірепкі, там нічога ня здзелыш, адна трыва. *Абмеж. Крукам правісець.* 1. Крюкым прывісела нуд рукамі: ці знаіш ты тоя, ці чула ты ета, а хто што айдзе гываріў. 2. Там поліва столька, алі ж крюкым прывісіць нядзелю. *Законч. Крукам адвісець.* 1. Ну яе, атвісела крюкым, пышла, дужа ныдаедлівыя старуха. 2. Крюкым атвісела на бульбі, а толька пашлі, асот пыняў усё і кустоў ня відна. *Працягл.-фінальн. Крукам навісецца* (давісець). 1. Нывісіцца ён мне крюкым нуд душою, прывіраляшчык еткій. Відзілі б вы, сколька Трахіміха нывіселяся тут крюкым. Аблаю, яй-божычку, аблаю, дывісіць крюкым, дылазіць ні ў сваё дзела. 2. А якей толк, што яны там нывісяцца крюкым, нічога ні памогуць. Ішчэ пасьпеіш нывісецца крюкым, пысядзі мінутку. Дывісіць крюкым у грідах, што бульба зуплувець і зугудзець травішчыю.

Круціцца (вярцецца) пад нагамі (рукамі), *неадабр. Перашкаджаць сваёй прысутнасьцю.* Ці доўга ты йшчэ пыд ныгамі круціцца бўдзіш? Круціцца пуд рукамі і круціцца, як мышанёнык якей. Ні вярціся пыд ныгамі, пакуля ні руздушылі тут зразу. Троху пуд рукамі вярцеліся, а тады пабеглі некуды, ці ні на двор. *Непайн. Пакруціцца* (павярцецца) пад нагамі (рукамі). Пукруціўся пыд ныгамі, мішаў, я прыгнаў яго ат'етуль. Ніхай

то ніхай пакру́юцца пуд рукамі, а як што здзелы́цца, тады будзіш айкыць. У мяне ён доўга пуд ныгамі ні паверціцца, я жыва выпрыўлю. З раньня пуд рукамі пывярцеліся, а сёчас дажа і ні знаю, айдзе яны. *Працягл.-фінальн.* Накруціцца (навярцецца, дакруціцца, давярцецца) **пад нагамі** (рукамі). Я ма́сьліцца ня буду, у мяне сора накру́цісься пуд ныгамі. Накруціцца пуд рукамі, што рызабе́ць што-небудзь ці я цірізь яго рызаб'ю. Што, нывярцеўся пуд ныгамі, цяперя нечыга рюмзы руспускаць. Я цябе сёчас нывярчу́ся пуд рукамі. Дакру́цісься пуд ныгамі, што ны адной пыскачыш. Ну, дукруціліся пуд рукамі, ат латкі чыряпкі аста́ліся. Дывярцеўся пуд ныгамі, нечыга цяперя хны́кыць, я гываріў, атыйдзі ат'етуль. Ідзі й ні міша́й, ато даверцісься пуд рукамі.

Круціцца (вярцецца) **пад носам**, *неадабр., рэдкаўж.* *Перашкаджаць.* Адзін нікуды ня пойдзіць, будзіць круціцца пад носым. Вярцеліся пад носым, я іх прыма мятлою, работыць жа ні дывалі. *Непайн.* **Пакруціцца** (павярцецца) **пад носам**. Каб трошку большы пукруціўся пад носым, і яму пупа́ла б. То паверціцца пад носым, то пыбягіць некуды, хто яго знаіць куды.

Круціцца (вярцецца) **перад вачамі** (носам), *звыч. неадабр.* *Перашкаджаць бачыць, глядзець.* Ні знаю, айдзе яны сёчас, во круціліся пірід вычамі. Што ты кру́цісься піряд носым, цямніш. Тут яны ўсё ўрэмя верцю́цца пірід вычамі. Толька ж вярцеўся піряд носым, вун ён у маліні ша́рііць. *Непайн.* **Пакруціцца** (павярцецца) **перад вачамі** (носам). Трошку пукруціліся пірід вычамі, а сёчас вун лі гумна зыня́ліся. У мяне піряд носым доўга ні пакру́цісься, я ачшыю сёчас. Пывярцеліся пірід вычамі, каб від здзелыць, што тут былі. Кылі і ў цябе піряд носым паверціцца, будзіш цэл. *Працягл.-фінальн.* **Накруціцца** (навярцецца, дакруціцца, давярцецца) **перад вачамі** (носам). Сколька яны тут нукруціліся пірід вычамі, што й ні гыварі. Накру́ціцца піряд носым у мяне, тады туды зьбегы́ць, пыныдыда́іць. Нывярцеліся пірід вычамі, што ён ня вітрывыў, атыгнаў. Я ж вам гываріў, што дакру́цііся пірід вычамі. Тэй дывярцеўся пірід вычамі учора, а ты сёчас палучыш сваё. Ты ў мяне можыш дывярцецца піряд носым ікраз так, як Мішка у Сяргея.

Круціцца (вярцецца) **ў галаве**. *Быць зусім блізка ў памяці*. У гылаве круціцца, а ня ўспомню, што ета мне нада. Вот вярцелыся ж нешта у гылаве, Прося гываріла — і забыў. *Непаўн*. **Пакруціцца** (павярцецца) **ў галаве**. Воч жа було пукруцілыся ў гылаве, а як нада — ня ўспомню. Буваіць, паверціцца ў гылаве дый выскычыць.

Круціцца (вярцецца) **ў мазгах**, *груб*. *Быць зусім блізка ў памяці*. Што там у цябе ў мызках круціцца, гыварі скарей. У каго што вярцелыся ў мызках, толька ні ў цябе. *Непаўн*. **Пакруціцца** (павярцецца) **ў мазках**. У яго доўга ні пакруціцца ў мызках, зразу забудзіць. Што ні скажы, час паверціцца ў мызках, а піріначуіць, дык саўсім ні спрашывый.

Круціцца (вярцецца) **ўюном** (вужом, вужам, змяёю), *іран*. *Выбірацца з цяжкага становішча з лоўкасцю і спрытам*. Мы яго як пріжучылі, доўга круціўся уюном. Сколька ні дыказывылі, як ні лавілі, круціцца вужом — і ні дыкажыш. Каб вы толька глянулі, як ён круціўся змяёю. Верціцца уюном, а нізашто ні прізнаецца. Жалка, што вы ня відзілі, як ён вужым вярцеўся. Доўга змяёю вярцеліся, пакуля мы ў іх выпытывылі. *Пачын*. **Закруціцца** (завярцецца) **ўюном** (вужом, вужам, змяёю). Як Маша пыдыйшла, зукруціўся ўюном. Ета са мною наўгрудкі, а тама вужым закруціўся. Віджу, што брэшыць, а што ты зь ёю зьдзелыш, зукруцілыся змяёю: ні была, ня відзіла. Ні дырма зывярцеўся уюном, чуіць нешта зы сабою. Табе сьмешна, а мы знаім, чаго яны вужом зывярцеліся. Зывярцеўся змяёю, стыдна стала, што чорту якому. *Непаўн*. **Пакруціцца** (павярцецца) **ўюном** (вужом, вужам, змяёю). У нас ён пакруціцца уюном, мы зь яго душу вытрісім. Пукруціўся, пукруціўся вужым, а прізнаўся, — айдзе ж ён дзе ніцца. Етыга спрасі, дык увідзіш, як пакруціцца змяёю. У мяне б яны яшчэ ні так пывярцеліся уюном. Стыдна було, і пырядышна стыдна, пывярцеліся вужом. Чаго мы паверцімся змяёю, мы нічога чужога ня трогылі. *Працягл.-фінальн*. **Накруціцца** (навярцецца, дакруціцца, давярцецца) **ўюном** (вужом, вужам, змяёю). Во нукруціліся яны уюном, як сталі мы стыдзіць і лаіць. Нукруціўся вужом тама, вачэй нейдзі було дзець. Толька пыглядзець — нада було памерць со сьміху,

скільки яны нукруціліся зьмяёю. Сколькі ні наверціцца ўюном, усё роўна зыстáвiм прiзнáцца. Iшчэ ні так на-верціцца вужым, як мы возьмiм у абарот. Знаю, што ён масьцiр нывярцецца зьмяёю, ну зь етыга вярчэньня нiчога нi палўчыцца. Дукруціўся ўюном: усё чысьцiнi-ка вылыжыў, як было. Вы нi зналi, што дзелыць i як скызаць, у нас ба ён дукруціўся вужом у адзiн мiг. Да-круцісься зьмяёю, што слова с табою нiхто скызаць нi захочыць. Ета хырашо, што зь iм так ужо, махну́лі ру-кою, ато мог дывярцецца ўюном. Мы б зь iмi так нi ва-зiлiся б, нi рвалi б нервы, у нас ба яны дывярцелiся вужым.

Круціць (вярцець, вадзiць) **носам**, *iран. Выражаць незадаволенасьць, адмаўляцца, капрызiць*. Што круціш носым, нi так матка слова прыгыварiла? Нешта нi пы яго, верціць носым. Я нi знаю, чаго ён етык носым во-дзiць, нiяк пы сабе нi пйдбярець. *Пачын. Закруціць* (завярцець) **носам**. Як скызáла, схадзi-ка сяньня к ка-ровым, ух, зукруціў носым. На гўлi хуць кажный дзень, а на бульбу зывярцела носым. *Непайн. Пакруціць* (па-вярцець, павадзiць) **носам**. Нiхай троху пакруціць но-сым,— пакруціць i ўнiмiцца. Пывярцеў, пывярцеў но-сым, пубурчэў нешта, а тады iрмьяк узяў пыт пáху i пывалокся. Многа пывадзiў носым, раздўмывыў усё. *Законч. Адкруціць* (атвярцець, атвадзiць) **носам**. Як скажыш сьвiнiней пыпáсьвiць, аткруціць носым. Чаму нi атверціць носым—посьлi такея вы́гды ды зы грязныю работу брацца. Ну, кáжыцца, атвадзiў носым, кончыў. *Працягл.-фiнальн. Накруціць* (навярцець, нава-дзiць, дакруціць, давярцець, давадзiць) **носам**. I то iм нi так, i ета ня етык,— нукруцілi носым. Дужа iм нi ха-целыся гной выкiдаць, нывярцелi носым. I ты наводзiш носым, як твой брат, зыбрыта́ць iкая хлiондра i ня ччэпiсься. Ты ў мяне жыва дакруціш носым, пан то ет-кiй. Даверцiш носым, як цiрiсьсяздзельнiк вазьму́ ў рукi. Дывадзiў носым, ныўсiгдá зарёкся.

Круціць (закручваць) **мазкi, груб. Нахабна пад-манваць**. Каму ён круціць мазкi, мы пра ета ўсё даўно забылi. Пiрiстáнь закручывыць мазкi, ато ў сьмаго мо-гуць пiрiвярну́цца. *Зак. Закруціць мазкi*. Каму-небудзь можа й закруціць мазкi, толька ня мне, я яго даўно наскрозь разгледзiў. *Непайн. Пакруціць мазкi*. Ухажор

найшоўся,— табе вун толька суседкі мазкі пукруціць, а большы ты ніспасобін. *Узмацн. Пазакруціць* (пазакручываць) **мазкі**. Яны ж, кажыцца, няглупыя мушчыны, як жа ім пукруцілі мазкі. У нейкую мінуту пызакручывылі мазкі, яны й апомніцца ні пасьпелі. *Законч. Адкруціць мазкі*. Зь віду дык і слова добрыга пры яго ні скажыш, шкет шкетым, а аткруціў ім мазкі ішчэ як. *Працягл.-фінальн. Накруціць* (дакруціць) **мазкі**. Адзін раз нукруцілі мазкі, дык можа другой раз руzumнейшымі будуць. Так дакруціш мазкі, што сам біз мазкоў вернісься.

Круціць любоў. *Бяздумна кахацца*. Дужа ён рана стаў круціць любоў. Сколька ёй — ны паску было шыснаціць, а ўжо ўва ўсю круціць любоў. *Пачын. Закруціць любоў*. Ш чыёю ж ён зукруціў любоў у Каўшові, ці ні с Арловыю? *Непайн. Пакруціць любоў*. Ні с адным пукруціла любоў, а посьлі пяхыла, нічога ня чутна. *Узмацн. Раскруціць любоў*. Ого як любоў рускруцілі, ігры, песьні — дзяреўня ат іх тряшчэла. *Законч. Адкруціць любоў*. С Томычкыю ён ужо аткруціў любоў, цяперя за нейкую другою бегыць. *Працягл.-фінальн. Накруціць* (дакруціць) **любоў**. Як пойдзіш у горыд, там ужо накруціш любоў. Дукруціла любоў, явілыся к маткі з брюхым, любуйся, матка, унук бўдзіць, жджы.

Круціць мазкамі, груб. Хітраваць. Чаго ён круціць мызкамі, усё дно як мы ні знаім і ня відзім, што к чаму. *Пачын. Закруціць мазкамі*. Зукруціў мызкамі, як ён хітрей усіх. *Непайн. Пакруціць мазкамі*. Па мне, сколько яны ні пакруціць мызкамі, ета ноль уніманія ўсё, я іх наскрозь віджу. *Законч. Адкруціць мазкамі*. Аткруціў мызкамі, ўняўся, ато ўсё каб як-небудзь піріхітріць каго. *Працягл.-фінальн. Накруціць* (накруціцца, дакруціць, дакруціцца) **мазкамі**. Накруціць мызкамі, што сам у якую пятлю ускочыць. Ого, сколько яны нукруціліся мызкамі! Дакруціцца мызкамі, што ны вас, як на ідылыў, глядзець будуць. І таго глідзяць, і етыга хочуць апскыкаць, а тады дакруціцца мызкамі — ні знаюць, што дзелыць.

Круціць-муціць, неадабр. Паводзіць сябе двухсэнсоўна. Круціць-муціць і туды і сюды, толку ніяк ні даб'есься. Ты мяне ня ўчы, чаго яны круцілі-муцілі: паўлітра хацелі.

Круціць у мазках, груб. Пра незразумеласць таго, што робіцца, адбываецца з кім-н. Што там у іх апяць круціць у мызках? **Пачын. Закруціць у мазках.** Во зукруціла ў мызках у чылавека, паверіў лухце і ходзіць зьверім. **Непаўн. Пакруціць у мазках.** А ніхай пакруціць у мызках, апомніцца й асядзіцца. **Законч. Адкруціць у мазках.** Аткаруціла ў мызках, пыцішэў,—сколька ўрэмя ніякыга здэзержу ні было. **Працягл.-фінальн. Накруціць (дакруціць) у мазках.** Ці нукруціла у яго ў мызках, ці ўсё йшчэ адурюваіць? Прыдзіць жа ўрэмя, дакруціць жа ў яго ў мызках.

Крывіць душою. Рабіць, гаварыць няшчыра. Мне кривіць душою нечыга, я ні баюся сказаць праўду. **Зак. Пакрывіць (скрывіць) душою.** Я душою ні пыкріўлю, скажу, што знаю. Усігда ён гываріў чэсна, а на етый раз скривіў душою. **Працягл.-фінальн. Накрывіць (дакрывіць) душою.** Накривіш душою, сымамў етык прыдзіцца, дык нісмаўна бўдзіць. Дакривіць душою, што ні тэя, ні другея глядзець ні захочуць.

Крычаць на ўсіх перакростках. Усюды гаварыць, разказваць. Чаго мне кривіць на ўсіх піракрэсткых, я йдзе нада скажу. **Зак. Закрычаць на ўсіх перакростках.** Тут нада, каб на ўсіх піракрэсткых зыкривіаў пры такея дзялы. **Непаўн. Пакрычаць на ўсіх перакростках.** Тады на ўсіх піракрэсткых пыкривіалі пра іх мыхінатчы. **Законч. Адкрычаць на ўсіх перакростках.** На ўсіх піракрэсткых аткривіалі зь естыю саломыю. **Працягл.-фінальн. Накрычацца (дакрычацца) на ўсіх перакростках.** Ныкривіаліся на ўсіх піракрэсткых, цэлы месьці Ганна зь ізыка ні схадзіла. Дыкривісься на ўсіх піракрэсткых, што пу зубах калі схватіш.

К слову. Да выпадку, да месца (сказаць, прыйсціся і г. д.). Тривіцца к слову — рыскажу. Дужа б я хадзіла, тривіалыся, ета к слову прішлося, дык сказіла. К слову сказаць, дык і ён цаца ладныя.

Куды вецер дмець (веець), неадабр. Пра таго, хто не мае прыцыпаў, перакананняў. Ён усігда такей: куды вецір дмець. Найшоў ты пра каго тулкуваць, іна куды вецір веіць. **Зак. Куды вецер падмець (павеець).** Сам ён нічога ня думіць, куды вецір падмець, так і ён руссуждаіць. Куды вецір павеіць,—во і ўвесь зь яго толк. Яе паверніш, куды вецір павеіць.

Куды воран касцей не заносіць, цяп., пр. *Так далёка, што далей некуды.* Мы там былі, куды ворын касьцей ні заносіць. Кінулі ўсё і зьехалі, куды ворын касьцей ні зынасіў. **Зак. Куды воран касцей не занясець, буд., рэдка пр.** Пудурюваў тут, зато ж атправілі куды ворын касьцей ні зынясець: адно пісьмо ідзець аттуля два месіцы. Яму места, куды ворын касьцей ба ні занёс.

Куды вочы глядзяць. *Не выбіраючы шляху, у любым напрамку.* Ат такае жызнi с табою я б сыйшла куды вочы глiдзiаць. Я б так ні цярьпела, кінула б і паехала куды б вочы глядзелі. **Зак. Куды вочы паглядзяць.** Аста-лыся мне, знаць, адно: іціць куды вочы пыглідзяць. **Аднакр. Куды вочы глянуць** (зірнуць). Столька жыўшы, столька нажыўшы, ці лёгка выпрыўляцца куды вочы глянучь. Што ён здзелыіць, будзіць цярьпець, цярьпець ды пойдзіць куды вочы зірнуць.

Куды крывая вывезець. *З разлікам на выпадковасць.* Што нам дужа гыдаць, нам куды кривая вiвiзiць. Зразу троху спрашывыў, бiспакоiўся, а посьлі махнуў рукою: куды кривая вiвiзiць.

Куды Макар цялят не ганяў, пр., рэдка цяп. *Так далёка, што далей некуды.* Яны й летыся былі дужа далёка, а сёлита зыбраліся, куды Мыкар цялят ні гынiаў. Ты ў мяне пакрўіцiся, я цябе спрываджу, куды Мыкар цялят ні гынiаць. **Зак. Куды Макар цялят не пагоніць** (загоніць, дагоніць), *буд., рэдка пр.* Чаго ім зыбрiацца туды, куды Мыкар цялят ні пагоніць. Ета тэя астравы нейдзi, куды Мыкар цялят ні загоніць. Яны зыбраліся, куды Мыкар цялят ні дагоніць, а ня то мне даехыць. Мне прiшлося пабыць і тама, куды Мыкар цялят ні дыгнаў ба.

Куды ні глянь. *Усюды.* Куды ні глянь, плойма iхнiя пыныпiхана. Куды ні глянь, копы, й копы, й копы.

Куды ні йшло, кнiжн. *Цярпiма, магчыма, дапускальна.* Трi днi куды ні йшло, пыдажду, а калi ні аддасi за ета ўрэмiя, ні абiджiйся. Лiдна, куды ня йшло, бярі, толька скарей прiнасі.

Куды ні кiнь. *Пра безвыходнасць.* Куды ня кiнь, толку дужа нiякыга. Куды ня кiнь, дык нада ехыць. Куды ня кiнь, усюдых клiн.

Куды ногi нясуць, цяп., пр. *Не выбіраючы дарогi, без мэты.* Што ты нешта iдзеш, куды ногi нясуць. Iшлі мы

аттуля, куды ногі нясьлі, нагледзіўшысь на іхныя горя. **Зак. Куды ногі панясуць.** А што мне рызьбіраць, пывыла-
кусья, куды ногі пынясуць. **Законч. Куды ногі занясуць.**
Куды ногі зынясуць, там і буду.

Куды ўгодна (заўгодна). *У любое месца.* Куды ўгод-
на кытанець, ішчы яго айдзе хочыш. Ён гатоў куды ўгод-
на, толька скажы. Куды заўгодна сыгласін і пыцягніцца,
ніхай толька тэя пікнуць.

Кукішам (хвігаю) **носа не дастаць, іран. Не даступіц-
ца.** (*пра ганарыстага*). Айдзе ён з намі будзіць знацца,
у яго кукішым носа ні дыстаніш. Лыўрінка як нычальні-
кым выбрылі, то хвігыю носа ні дыстаніш. **Кукішам**
(хвігаю) **нос дастаць.** Папробывылі б вы ў яго кукішым
нос дыстаць, ходзіць і ў неба глядзіць. Хвігыю нос ды-
стаць нільзя — так зыгардзіўся. *Незак., адзінк. Кукішам*
(хвігаю) **нос не даставаць.** Гляджу ны яго і дзіўлюся:
пасьледнія ўремя кукішым носа ні дыстаю. Знаіш якей
стаў? — хвігыю носа ні дыстаём, во якей. **Кукішам** (хві-
гаю) **нос даставаць.** Ты паспробуй кукішым нос дысты-
ваць у еткій зыдываньніцы. Нада хвігыю нос дысты-
ваць — еткія хвынабэріі. *Гл. Качаргою* н о с а н е
д а с т а ц ь.

**Кукіш у кармане насіць, іран. Асуджаць скрытна,
таемна.** Кукіш у кырмáні носіць, во і ўсё яго нідавольст-
ва. *Непайн.* **Кукіш у кармане панасіць.** На што ён мс-
жыць аччаіцца? — кукіш у кырмáні панасіць. **Законч.**
Кукіш у кармане атнасіць. Ці ты ўжо кукіш у кырмáні
Зьмітраку атнасіў?

**Кукіш у кармане паказываць, іран. Асуджаць скрыт-
на, таемна.** У вочы ён і слова ні скажыць, у яго усяе
храбрысьці кукіш у кырмáні пыкажывыць. **Зак. Кукіш
у кармане паказаць.** У цябе хваціць сьмелысьці толька
ны адно — кукіш у кырмане пыкызаць.

**Кулакi чэшуцца, іран.; цяп., пр. Пра жаданне пабіц-
ца.** Есьлі кулакi дўжа чэшуцца, ты іх трошку ап прясла
пыскрабі. Чаго ж ён пашоў захныкыўшы? — кулакi чы-
сáліся. *Пачын.* **Кулакi зачасаліся, пр., буд.** Ета нічога,
есьлі кулакi зычысаліся, іх табе хто-небудзь пачэшыць.
Як зачэшуцца кулакi, дык пайдзі вун і скажы Аўсейчы-
ку. *Непайн.* **Кулакi пачасаліся, пр., буд.** Мы знаім, як у
вас у тэй вечыр кулакi пычысáліся. Як узгарісься, сядзь

і пысядзі спакойнінька, кулак і пачэшуцца, пачэшуцца і пройдуць. *Законч.* **Кулак і адчасаліся, пр., буд.** Аччысáліся кулак і, як мілінкíй сядзіць і бяседыць. Січас большыя хлопцы падойдуць і кулак і ў цябе аччэшуцца. *Працягл.-фінальн.* **Кулак і начасаліся (дачасаліся), пр., буд.** У аднаго кулак і нычысáліся, рывець. Пыдажджы, напрыгыіш, дачэшуцца кулак і.

Кум каралю, жарт., запаз. Свабодны, незалежны. Сяньня ты кум кыралю, у новым тулупі. Жывець кум кыралю, што яму ні хвытаіць.

Купацца ў грашах. *Быць вельмі багатым.* Купаіцца ў грышах і ўсё ёй ні слава богу. Сыны іх так сныбжáлі, што яны ў грышах купаіліся. *Непайн.* **Пакупацца ў грашах.** Пукупаўся ў грышах і хваіць, шчытней пыжыві. *Узмацн.* **Закупацца ў грашах.** Адж жыру ні знаіць, што дзельіць, у грышах закупаіліся. *Абмеж.* **Пракупацца ў грашах.** Столька прупакупацца ў грышах — і мяне ат такой жызьні ні сырва́ла б. *Законч.* **Адкупацца ў грашах.** Усе разым аткупаіліся ў грышах большы некуды. *Працягл.-фінальн.* **Накупацца (дакупацца) ў грашах.** Нукупаіліся за свой век у грышах, чаго ёй ні хвытала ў жызьні. Дукупаўся ў грышах, глядзіць, каб пірхваіць хуць айдзе дзісятку якую на первы́й случый.

Купляць ката ў мяшку. *Набываць, не ведаючы аб якасці набытага.* Як жа так ніабдúмына купляць кыта ў мяшку́. *Зак.* **Купіць ката ў мяшку.** Купіць кыта ў мяшку, а посьлі будзіць глядзець ды вохыць. *Множн.* **Пакупляць катоў у мяшку.** Што вы, як бізгаловыя, пукупля́лі катоў у мяшку. *Працягл.-фінальн.* **Накупляць (дакупляць, дакупляцца) ката ў мяшку.** Нукупляў кыта ў мяшку, хваціўся вума́? Дукупля́ш кыта ў мяшку кылі-небудзь, уся дзяреўня будзіць рíгытаць ныт тваёю пакúпкью. Дукупляўся кыта ў мяшку, цяперя будзіць рызглідаць, што бярець.

Курам на смех, кніжн. Бяссэнсава, бязглузда. Гаворіць курам на смех. Еткыя тваё гыраджэньня курам на смех. Нечыга жаніцца курам на смех.

Курыныя мазкі, абраз. *Дурнаваты, забыўлівы, няпамятлівы.* У яго ўсігда курыныя мазкі былі, а ты пынадзеіўся: сват, сват. Калі курыныя мазкі, дык ні пыдріджайся.

Курыцы па калена. *Пра мелкаводдзе.* Тая речка ў іх кúрыцы пы калена, дайжа штаны ні нада пыткасывыць. Ідзі сьмела, тут усiгда курыцы пы калена, толька вясною, у пáвыдку, троху цякець.

Кусаць (грызць) **за бок** (за бак). *Марна намагацца, не мець магчымасці ўздзейнічаць.* Кусáй цяперiцька іх за бок, калі яны абоя за сьветым. Кусаць за́ бык астáлыся, большы што ж ты прiдúмыш. Ня прiгый, грызць за бок нада було раншы. Грызi, кылi хочыш, за́ бык, а яны ходзюць ды пысьмiхаюцца. **Зак. Укусьiць** (угрызць) **за бок** (за бак). Укусьiў ба за бок, ды бок нi пыцстыўляюць табе. Укусьi яго за́ бык, ён цябе дужа паслúхыiць. За бок угрызць можыш, каб толька іх злавiлi ды прiвялi. Ага, угрызеш за́ бык, пра што ты рáншы думыў. **Аднакр. Куснуць** (кусануць, грызнуць, угрызнуць, грызянуць) **за бок** (за бак). Кусьнi за бок, кылi яблынкi пыбгрызаў i пабег. Ну што б ты яго, за́ бык куснуў цi што. За бок ты яго кусанеш,— еткыю шкоду зьдзелыць: такiх тарелык с агнём нi найдзiш. Каго ты грызьнеш за бок,— былi матычкi такея ўдобныя i вазьмi трясцы. За́ бык жа нi ўгрызьнеш, а ножык згiркылi. Ты іх грызянеш за бок: ны гылаву сядуць i нiчога ня зьдзелыш. **Непáйн. Пакусаць** (пагрызць) **за бок** (за бак). Пукусáй яе за́ бык, нi прiнiсла i нi прiнiсла. Нiчога ты ня зьдзелыш, за бок пыгрызеш рáзьвi. **Працягл.-фiнальн. Накусаць** (нагрызць) **за бок** (за бак). Цi нукусáй іх за бок, цi пыгладзь пы галоўкi, цяперя ўжо ўсё адзiнакыва. Ныгрызiця іх за́ бык, яны быяцца некыга дужа.

Кусаць (грызць) [сабе] **локцi.** *Вельмi моцна шкадаваць, не маючы магчымасцi выправiць становiшча.* Позна ты ўзяўся кусáць локцi, пра ета нада було заўчора дúмыць. Сколька нi грызi локцi, нызад нi адзьдзелыш. Тады яны доўга кусалi сабе локцi. Вiду нi пыдываў, а локцi сабе грыз. **Аднакр. Укусьiць** (грызнуць) [сабе] **локаць, адз., мн.** Сiчас гатоў укусьiць локыць, а ўчора бушуваў: нiхто нi пытхадзi. Грызнуў ба локцi, ды позна. Ішчэ нi раз локыць сабе ўкúсьiць, нiхай. Сколька ня божкый, а локыць сабе нi грызьнеш. Во нiхай грызьнець сабе локцi рузумок твой. **Узмацн. Пакусаць** (пагрызць) [сабе] **локцi.** Сiчас вы хрáбры, а пройдзiць уремя — локцi пукусáiця. Я знаю, што цяперя локцi пагрызьлi б. Локцi сабе пукусáлi: чаго туды йшла. Яны за тэя снапкi

локці сабе пагрызлі. *Працягл.-фінальн.* **Накусаць** (нагрызць) [сабе] **локці**. Ішчэ нукусаіць локці ні так. Нагрызла локці за бульбу, а цяперя ніхай пра поскыньні падумыць. Ета йшчэ мала нукусаць сабе локці. Нагрызлі сабе локці, дык можа рыскаіліся.

Кусаць нос. 1. *Не мець магчымасці ўздзейнічаць.* Во й кусаі цяперіцька нос, што ты яму здзелыіш. 2. *Перашкаджаць.* Ці йна табе нос кусаіць? Вам усё нос кусаіць, за што ні хваціся.

Кусаць [сабе] язык. *Вельмі моцна перажываць за сказанае.* Ты ўжо ні раз кусала язык, а ўсё ні каісься. Сьпірва ляпніць, а тады кусаіць сабе язык. **Зак.** **Укусіць** [сабе] **язык.** Апомніўся, укусіў язык,— нашто ж было тріпацца. Глядзі, дубуўтаісься, укусіш сабе язык, ды можаць быць позна. *Узмацн.* **Пакусаць** [сабе] **язык.** Яны ўсе ізыкі пукусаілі, толька нызад ня верніш. Ніхай трепліць, посьлі пукусаіць сабе язык. *Працягл.-фінальн.* **Накусаць** [сабе] **язык.** А нукусаў язык, відзіш, чым такая можаць кончыцца. За тую свадзьбу я нукусаў сабе язык, і чаго мне туды было перца.

Кусаць сябе за локці. *Вельмі моцна шкадаваць, перажываць.* Пірістаньця ўжо вы кусаць сябе за локці, нызад усё роўна ня верніш і ні пірядзелыіш, раз здзелылыся так. **Зак.** **Укусіць сябе за локаць, адз., мн.** Укусіш сябе за локыць, есьлі зеркыла як ні было. Січас нічога, ніхай, прідзіць уремя — укусіш сябе за локці. *Узмацн.* **Пакусаць сябе за локці.** Ён столька пукусаў сябе за локці зь естымі кублікымі, каб хто толька знаў, большы нізашта і ў тэй бок ні гляніць. *Законч.* **Адкусаць сябе за локці.** Ты ні знаіш, сколько йна аткусала сябе за локці. *Працягл.-фінальн.* **Накусаць сябе за локці.** Што ты ім п'яным аб'ясніш, во прыцьвірізіцца, дык нукусаюць сябе за локці.

Кусаць сябе за язык. *Вельмі моцна перажываць за сказанае.* Я па віду пызнаў, што кусаіць сябе зы язык. **Зак.** **Укусіць сябе за язык.** Укусюць сябе зы язык, ні раз укусюць, нашто ім было такую дурату гываріць. *Узмацн.* **Пакусаць сябе за язык.** Пукусаіць сябе зы язык, што ляпнула з бұхты быра́хты пры пацьцёлка. *Законч.* **Адкусаць сябе за язык.** Што толку, калі аткусала сябе зы язык, нызад ня верніш, раз скызала. *Працягл.-фінальн.*

Накусаць сябе за язык. Здўру тріпану́лі, а посьлі нуку-сáлі сябе зы язык.

Кусок у горла (глотку) **не загнаць** (не ўвагнаць). *Пра адсутнасць апетыту ад вялікага гора, хвалявання, стомы.* Бувáла як заморімся, выб'імся з дўху, дык кусок у горла ні загоніш. Як нагледжуся там, як нуду́рюся, кусок ні ўвыгнаць у горла. Якей зь яго ядун, кусок у горла ні загоніць за дзінь. Я каб там пыбыла, кусок ба ў глотку ні ўвыгна́ла б. **Кусок у горла** (глотку) **загнаць** (увагнаць). Як тут кусок у горла загоніш, калі пішчаць са ўсіх бакоў. Мне ра́зві толька сілыю кусок якей у горла ўвыгнаць. У той быгадзельні іхній кусок у глотку зыгнаць паспробуй. Айдзе тут кусок у глотку ўгоніш, у еткый тванішчы ён ні палезіць.

Кусок у горла (глотку) **не лезець** (не йдзець), *цяп., пр., буд.* *Пра адсутнасць апетыту ад вялікага гора, хвалявання, стомы.* Асла́бла, што кусок у горла ня лезіць, пахожа, ні прыця́гніць доўга. Чаго ж табе кусок у горла ня йдзець, якея ў цябе біспакойствы? Як нагледжуся на тых сірыт, дык кусок у глотку ня лезіць. Ай, ні нада, ні нясі нічога, мне кусок у глотку ня йдзець. Толька што садзі́лыся за стол,— мне кусок у горла ня лез. Ну, ёй горя, ясна, а чаго ж табе кусок у глотку ня йшоў? Кусок ня будзіць у глотку лезець ат аднаго віду ўсяго етыга. **Кусок у горла** (глотку) **лезець** (йдзець), *цяп., пр., буд.* І мне кусок у горла лезіць ікра́з, як табе. Так і нам кусок у горла йдзець, за ўвесь дзень лізьнеш чаго і ўсё. Каму́, ты думы́ш, тама кусок у глотку лез. Ня дужа кусок у глотку будзіць іціць, як нагледзі́сься ды нывалну́ісься. **Зак.** **Кусок у горла** (глотку) **не палезець** (не пойдзець), *буд., рэдка пр.* Тут і галодному кусок у горла ні палезіць. У такой грязішчы, ванішчы кусок ня пойдзіць у горла. Каб ніізьвесна як есьць хацеў, дык ба кусок у глотку ні палез. Ты сабе як хочыш, а я ні сяду, мне тут кусок у глотку ня пойдзіць. **Кусок у горла** (глотку) **палезець** (пойдзець), *пр., буд.* Як жа кусок у горла палезіць зь іхнёю злы́днію. А ў цябе тут ці пашоў ба кусок у горла. Ня думыю я, што ў каго-небудзь кусок у глотку палезіць, пыглядзеўшы на іх. Ня бойся ты, у яго кусок у глотку пойдзіць.

К чаму. *З якой мэтай.* К чаму ета было ска́зына, я ні знаю, ну толька ні так сабе, ён слоў на вецір ні кідáіць.

К чорту на кулічкі. *Надзвычай далёка, у глухамань.* Зыхацелыся яму ехыць к чорту ну кулічкі. К чорту ну кулічкі зыбраліся, живога чылавека па месіцу ня відзім.

К шапашнаму разбору. *Тады, калі ўжо ўсё заканчваецца.* Я пыдыйшоў ужо к шапышному разбору. Нечыга спяшыць к шапышному разбору.

Лавіць вецер у полі, іран. *Шукаць тое, што бясследна знікла.* Я ўжо знаю: пашлі, дык будзіць лавіць вецір у полі. **Зак. Злавіць вецер у полі.** І ня пойдзіць — нічога німа, і пойдзіць — тожа зловіць вецір у полі. *Непайн.* **Палавіць вецер у полі.** Пылавіў вецір у полі і вярнуўся с пустымі рукамі. *Законч.* **Атлавіць вецер у полі.** Вецір у полі атлавіў рызівон нішчасны. *Працягл.-фінальн.* **Налавіць (далавіць) вецер у полі.** Ну, нылавіў вецір у полі, іна ж была ну Вуглах, а чаго ты бегыў к Чачэнькывому балоту. Вецір у полі даловіць, рызівіўшы рот.

Лавіць за хвост, іран. *Не мець магчымасці ўздзейнічаць.* Выпусціў з рук, цяперя лаві за хвост. **Зак. Злавіць за хвост.** Зловіш за хвост, кылі іна дайжа блізка к рукам ня йдзець. Злаві яго за хвост, ён вун зырыгытаў і пабег. *Працягл.-фінальн.* **Налавіць за хвост.** Што, нылавіў за хвост пу кустах, нада було рукамі дзіржаць як нада.

Лавіць мух, груб. Лодарнічаць. Вун твой Грішычка мух ловіць, у пуні на сені рызваліўся. *Непайн.* **Палавіць мух.** У яго зынятык адзін — мух пылавіць: пад лес прыцягніцца за ўвесь дзень і ўся работа. *Узмацн.* **Пралавіць мух.** Цэлыя лета прылавіў мух. *Законч.* **Атлавіць мух.** Дужа млосна брацца за дзела, кылі столька атлавіў мух, а тут гультайнічыць большы некуды. *Працягл.-фінальн.* **Налавіць (далавіць) мух.** Наловіш мух, што астанісься бяз ношкі сена. Сількін дыхадзіў, дылавіў мух, хныкыць, каб айдзе што пыдлавіць.

Лавіць мух ротам, недабр. Быць разявакай. Ні лаві ротым мух, а глядзі зы калёсымі. *Непайн.* **Палавіць мух ротам.** Ты ў мяне паловіш мух ротым, я цябе атучу варон шчытаць. *Законч.* **Атлавіць мух ротам.** Атловіць мух ротым, што хто-небудзь у зубы аглоблію дасець. *Працягл.-фінальн.* **Налавіць (далавіць) мух ротам.** Наловіць ротым мух, што скот ачынецца ў клевірі, а стыршына

зловіць і штраху ўклеіць. Пыслала адных — вырыняты вырынятымі, і другея даловюць мух ротым, тоя самыя палўчыцца.

Лавіць на вудачку (кручок). *Перахітравець*. Усё ўрэмя лавіў яго на вудычку, а тэй пыняў, у чом дзела, толька пысьміхаўся. Увесь вечыр лавілі яго ну кручок с Алёнюю, — ні даўся. **Зак. Злавіць на вудачку** (кручок). Так жа ты лоўка злавіў Адама на вудычку. Цябе злавіць ну кручок адна мінута, Жэньку пымянуць — і ты раськісьніш. *Множн. Палавіць на вудачку* (кручок). Пылавілі вас на вудычку, што чырцінят якіх. Вас тама паловюць ну кручок зразу і аглянуцца ні дадуць. *Рант. Падлавіць на вудачку* (кручок). Як ты ні храбёр і ні разумін, а яны цябе падловюць на вудычку абізацільна. Думыў, пыдлаўлю ну кручок с асінкымі, ажно не, я скажаў, а ён і віду ні пыдаў. *Працягл.-фінальн. Далавіць на вудачку* (кручок). Дылавіў на вудычку, сам пупаўся луччы некуды. Ты даловіш ну кручок — што-небудзь ляпніш і на сьмех падымуць. *Гл. Па й ма ць на вудачку*.

Лавіць на слоўе. *Пацвярджаць сказанае раней*. Ты на слові лавіць ня ўмеіш, ты пакуля падумыш, час пройдзіць. **Зак. Злавіць на слоўе**. Ён забыў, што мы тут стаім, і дывай рысказывыць, як хадзілі ў Пустынкi, тут мы яго і злавілі на слові. *Узмацн. Палавіць на слоўе*. Я іх зразу пылаўлю на слові, ува ўсім прызнаюцца. *Працягл.-фінальн. Далавіць на слоўе*. Даловіш на слові, лаўленьнік еткій.

Лавіць рыбку ў мутнай вадзе. *Атрымліваць выгаду, карысць пры няяснай абстаноўцы*. Яны мысьцяры лавіць рыбку ў мутнай вадзе. **Зак. Злавіць рыбку ў мутнай вадзе**. Надзеіўся тут, што зловіць рыбку ў мутнай вадзе, а тут сваіх лаўцоў поўна. *Узмацн. Палавіць рыбку ў мутнай вадзе*. Тады ж там пырядку ніякыга ні было, а яны папользавыліся етым, пылавілі рыбку ў мутнай вадзе. *Законч. Атлавіць рыбку ў мутнай вадзе*. Тэя бысячугі пытварілі, атлавілі рыбку ў мутнай вадзе. *Працягл.-фінальн. Налавіць (далавіць) рыбку ў мутнай вадзе*. Наловіш ты рыбку ў мутнай вадзе, як сымаго возьмуць зы жабры. Даловюць рыбку ў мутнай вадзе, выскычыць калі-небудзь і на іх піялома.

Лавіць (хватаць, схватываць) **на ляту**. *Хутка, адразу засвойваць, успрымаць*. Што хочыш пыкажы, сáмыя цяжолыя, усё ловіць ны лятú. Цэлымі страніцымі ны ляту хвытаіць, сколько чаго ні прычытаіця. Многа тулкуваць ні нада, дужа сыбразіцільныя малыцы, схватыюць ны ляту. **Зак. Злавіць** (схваціць) **на ляту**. Зь віду выранёнык, а разúмный мальчышка, рыскáзывыў я ўчора пры шáмыўцыў, дык ён усё ны ляту злавіў. Што ні рыскажы, усё схва́ціць ны ляту.

Лажыцца (класца) **касцямі**. *Настойліва, упарта абараняць, аж да гатойнасьці загінуць*. Абоя проста кысьця́мі лажы́ліся,— чаго б яны маглі так яе зышчышчаць. Не, кысьцямі лажыцца зы твае дуры я ні пыбягú. Зы сваіх кысьцямі кладу́цца, каб толька чаго плахога на іх ні скызáлі. Лезь ты зы яго ны ражон, кысьцямі кладзіся, каб ён яшчэ большы с ума схадзіў. **Зак. Лежч** (пакласца) **касцямі**. Зу кумú ён кысьцямі ляжыць, каб толька ў крі́уду яе ні даць. Уцале можыць быць, што абоя нейдзі кысьцямі ляглі. Яны адзін зу другога гатовы кысьцямі пыклáсца.

Лажыцца (класца) **на лаўку**. *Паміраць*. Горя, канешня, горя, ніхто ні гаворіць, што ня горя, ну толька ж ні лажы́цца ны лаўку. Во выпыла бязвыхыдныя дзела, хут ты кладзіся ны лаўку. **Зак. Лежч** (пакласца) **на лаўку**. Як лягу ны лаўку, тады ўжо бізь мяне і вядзіця ўсё, і хызійнічыйця. С табою жыць — дык луччы пыклáсца ны лаўку, ці ты ж хызяін у дваре хуць якей-небудзь.

Лажыцца (класца) **на плечы**. *Станавіцца, рабіцца клопатам, цяжарам*. Ат адной ніпріятнысьці ізбáвіўся, другая лажыцца на плечы. Кладзецца ета горя с Арінінымі дзіця́мі на плечы і саўсім ні знаю, ці ізбáўлюся як ат яго. **Зак. Лежч** (пакласца) **на плечы**. Пакуля ні лягло што на плечы, і забот німа, а як ляжыць, тады думый, клыпа́ціся, біспакойся. Було адно, цяперя другога пыклáлыся на плечы, усё німа спакою.

Ламаць (абламываць) **рогі**. *Рашуча сунімаць, уціхамірваць, утаймоўваць*. Змáлку ро́гі лумáй, пыдрасынець, тады нічога ня здзелыіш. І крічу, і сварю́ся, і пла́чу, і сеч пробывыла,— як жа яшчэ абла́мывыць ро́гі яму? **Зак. Зламаць** (зламіць, абламаць, абламіць) **рогі**. Бацька каб узяўся, злумаў ба ро́гі, дык ён жа і ў тэй бок глядзець ня хочыць. На́йдуцца людзі, зломюць ро́гі,

пыцішэіш. Рогі нада було даўно аблумаць, а ні насіцца зь ім, як сь пісыню торбыю. Рогі я табе ішчэ абламлю, уняць цябе сумею. *Узмацн.* **Паламаць** (паабламаць, паабламіць, паабламываць, паабламліваць) **рогі**. Ня ў тэя ты рукі, маліц, пупаўся, тут табе рогі пулумаюць мігым. Нада було раншы рогі публумаць, зылатэя б хлопцы былі. Ні такіх піривасьпітывылі, а вам рогі пабломюць скоро. Удзядзелі, дык ім ужо ні так лёгка рогі пыблэмывыць. Як зыхацеў, як узяўся, то пыблэмливыў рогі. *Працягл.-фінальн.* **Наламаць** (наабламываць, даламаць, даабламываць) **рогі**. Нулумайць ён рогі, есьлі яны яго ні ў капейку ні ставаюць. Найшоўся абламлівыньнік, ныблэмывыць ён рогі, як хадзілі пы гылыва́х, так і будуць хадзіць. Дулумайць рогі, што ціраз год сысаму́ быраду́ выскубуць. Дыблэмывыў рогі, чуць ні плачыць горькімі сьліза́мі.

Ламаць галаву. 1. *Многа і пакутліва думаць, разважаць, імкнучыся ўнікнуць у сэнс, сутнасць.* А што мне лумаць гылаву ныв ірундою, як палу́чыцца, так і ладна. 2. *Гінуць.* Чаго я туды палезу лумаць гылаву. **Зак.** **Зламаць** (зламіць) **галаву.** 1. Гылаву злума́іш, пакуль такую зыдачу рішыш. Зломіш гылаву, а ні дадумы́сься да еткыга. 2. Цэлы́ ён ня выкруціцца с такімі дурамі, злума́іць гылаву. Зламіць гылаву нядоўга, асобінна калі іна бязмозкывытыя. *Непайн.* **Паламаць галаву.** *Глыбока задумацца.* Пулумалі гылаву, як дыбра́цца туды. *Множн.* **Паламаць голавы** (галовы). *Загінуць.* Дыла́зюцца і дыска́чуцца зь еткія вісычыны́, што пулумая́юць голывы. Ні пулумалі галовы, дык пулумайца, ета вас дрэнчыць ні пірід дабром. *Узмацн.* **Наламаць галаву.** *Глыбока задумацца.* Пакуля прідумылі, як тут вы́путыцца, нулумалі гылаву. Нулумала я гылаву, ці ехыць, ці не, і нада б зьездзіць, і неік страшна адной у такую дарогу вупруўляцца.

Ламаць дровы, неадабр. *Рабіць недарэчнасці пры празмерным старанні, прасталінейным выкананні ўказанняў.* Што ты бяз розвылкі лума́іш дровы, ты ж падумый, што можыць пулучыцца. *Непайн.* **Паламаць дровы.** Етый кіраўнік пулумаіць дровы, выкіруіць. *Узмацн.* **Наламаць дроў.** Цябе вы́прыў — толька дроў нулумайш, тады бягі ўсьлед, піріпрашывы́й людзей. *Множн.* **Паналамаць дроў.** Як пунулумалі дроў, дык з горыда прііж-

джалі рызьбірацца. *Працягл.-фінальн.* **Даламаць дровы.** Сора ён дулумайць дровы, так яму дадучь пы шапкі, што ня будзіць знаць, куды бежч.

Ламаць камедзію, асудж. *Вычвараць, прывварацца, прыкідвацца.* Ты думыш, нада ім былі тэя снапкі, ета ж пыразіты такея, лумалі камедзію. *Непаўн.* **Паламаць камедзію.** Чаго ты так церпіш, згаріць іна і любоў тыка́я, у мяне б ён нядоўга пулумайць камедзію. *Законч.* **Атламаць камедзію.** Атлумайць камедзію, як бакі хто-небудзь дыбярэцца ды атлумайць. *Працягл.-фінальн.* **Наламаць (даламаць) камедзію.** Камедзію ў Біразуйких нулумайць, як напіўся да чорцікыў. Нада, каб так дулумайць камедзію, каб на ўсю жысьць зарэ́кса дайжа думыць пры такоя.

Ламаць лёд. *Дабівацца ўзаемаразумення, даверу.* Трудна было зь імі лумайць лёд,— столька ж гадоў неік ні па-людску ішло. *Зак.* **Зламаць лёд.** Пятрок пріехыў, пычаў трошку зь іхнюю дзеўкыю зыгыварівыць, тады Васіль неік стаў глядзець луччы,— злумалі лёд. *Узмацн.* **Паламаць лёд.** Пулумалі лёд, прінародня так, нічога у атнашэнііх, праўда, нешта такоя між іх асталыся.

Ламаць рукі. *Даходзіць да распачы ў вялікім горы.* Большы ўсіх лумала рукі Пёкла, і навыйлыся, і ныгыласілыся, і ныкрічалыся. *Непаўн.* **Паламаць рукі.** Ты думыш, ныпраўду яны пулумалі рукі, прітвырыліся большы. *Законч.* **Атламаць рукі.** І ў хаці атлумалі рукі, і ны магільніку было ні ацыцягнуць атямкі. *Працягл.-фінальн.* **Наламаць рукі.** Ой, пыбідувалі, сй, нулумалі рукі, як памылі сына.

Ламаць шапку, іран. *Вітаць, лісліва паддобрываючыся.* Німала ўремя лумайць шапку пірід халерымі тымі. *Непаўн.* **Паламаць шапку.** Пулумалі шапку піряд Андрэёнкымі, свытамі, думылі, будучь. *Законч.* **Атламаць шапку.** Во, атлумаць шапку, ужо ні глядзіць у іх бок дайжа. *Працягл.-фінальн.* **Наламаць (даламаць) шапку.** Шапку нулумалі, ныўгыждаліся і ні пыдзялілі нешта, ходзюць і бурчаць тэя на тых, тэя на тых. Дулумайць шапку пірід брігадзірым, клянець: кыня атыбраў, што ўзяў сымавольна.

Ламіцца ў адкрытыя (адчыненыя, расчыненыя) **дзверы, кніжн.** *Спрацацца пра зусім яснае, бясспрэчнае.* Што ты ломісься у аткрытыя дзвері, табе ж рызьяснілі ясь-

ней ясныга, што і ды чаго. Ломюцца ў аччынiныя дзверi нiязвесна чаго, як iх нi пускаюць. Сiдарёнк — тэй, бувала, усё любiў ламiцца ў рашчынiныя дзверi. *Працягл.-фiнальн.* **Наламiцца ў адкрытыя** (адчыненыя, расчыненыя) дзверы. Ныламiўся ў аткрытыя дзверi, пулучыў рызьясьненiя. Вот людзi бiзрассудныя, наломюцца ў аччынiныя дзверi. Ныламiлiся ў рашчынiныя дзверi, усё вам стала ясна?

Лахi падпахi. *Пра паспешлiвыя зборы.* Доўга нi прясушывыўся, лахi пытпахi i маху. Што яму, лахi пытпахi i махi, а ты астывайся адна, кыпайся, стырайся. Як селi цiрябiць, па мiскi спыражнiлi, а тады лахi пытпахi i ходу.

Леваю нагою, вульг. Безразважна, бяздумна. Як рызважыць левую нагою, толькa ахнiш. Тут усiгда левую нагою думуюць.

Лезць асою ў вочы, неадабр. Прыставаць, чапляцца, папiкаць. Чаго б табе лезць асою ў вочы, сядзiш ты цiха i сядзi, i табе нiхто мiшаць ня будзiць. *Пачын.* **Палезць асою ў вочы.** Як палезiць асою ў вочы другой раз, я яго прыздраўлю нi так. *Працягл.-фiнальн.* **Налезць** (далезць) **асою ў вочы.** Што, налез асою ў вочы? — i яшчэ мала пулучыў, я б дыбавiла большы. Асою ў вочы далезiць, што пымянiў яму i Марычку, i Лыўрiнёнкыву дзеўку.

Лезць на вiселiцу (вiсельню, шыбенiцу), *асудж. Паступаць безразважна, бяздумна, супрацьзаконна.* Яго нехта дужа пысылаў лезць на вiселiцу. Лезiць на вiсельню i ўзьлезiць, ён даўно сабе пагiбiль iшчыць. Усе ж кругом вiдзiлi, што бiз разбору на шыбiнiцу лезуць, чаго ж было ня тўркнуць. *Зак.* **Узлезць на вiселiцу** (вiсельню, шыбенiцу). Есьлi ня будзiш глядзець, дукуваць, узлезiць на вiселiцу усьлед зы старшым. Такому атлёту узлезьць на вiсельню нядоўга. Большы я рiтуваць нi пыбгiў, як на шыбiнiцу ўзьлезiця. *Пачын.* **Палезць на вiселiцу** (вiсельню, шыбенiцу). С адной пятлi выскрiбся, ну другую вiселiцу палез. Ты ж знаў, iкая ета кынпiнiя, чаго ж ты палез на вiсельню? Бацька адурываў, места сабе нiйдзе не ныхадзiў, i сын пы прiмеру палез на шыбiнiцу. *Працягл.-фiнальн.* **Далезць на вiселiцу** (вiсельню, шыбенiцу). Ён жа нiйдзе нi разу ня iмеў спакою, раншы апхадзiўся, а тут дырваўся, далез на вiселiцу. Далезiця

на шыбініцу, шукаіця пятлю і палучыця, нягож ні палу-чыця.

Лезць на вочы, неадабр. *Імкнуцца быць зайважаным.* Дужа лезьлі на вочы сы сваімі ныр'ядымі. *Пачын.* **Палезць на вочы.** Куды лўччы было б, каб ні палез на вочы. *Працягл.-фінальн.* **Далезць на вочы.** Далезьлі на вочы, што абаіх зашчўчылі, сыгр'яблі і ў тую нім'яреч.

Лезць на сцяну (сценку), *груб.* *Праяўляць у злосці безразважнасьць, бушаваць, лаяцца.* Ні так піряд ім ступілі, дык ён ны сыцяну лезіць. Чаго на сыценку лезьць, можна ж усё в'іісьніць, як у людзей. *Пачын.* **Палезць на сцяну** (сценку). У-у, спічка чылавек, за мелыч, зу пусьцяк ны сыцяну палезіць. Каб ціха, спакойна, усё б і абыйшлося пы-харошыму, а як палез на сыценку, і прішпілілі штраху. *Працягл.-фінальн.* **Далезць на сцяну** (сценку). Далезьлі ны сыцяну, ахыладзілі іх мымінтальна. Мыцьвяёнычык далез на сыценку, сядзіць спакойнінькій.

Лезць (перць) [к чорту] **на ражон, груб.** *Не зважаць на небяспеку.* Другея перш агледзюцца, а етый усігда лезіць сам ны ражон. Ні глядзіць, што, як, на́да ці ні на́да, прець ны ражон і ўсё табе тут. Ну й лезь к чорту ны ражон, кылі табе так ціряшчўр зыхацелься, гылаву ні зьвярнулі, дык звернуць. Ты ж сам руссудзі, чаго ім было перць к чорту ны ражон. *Пачын.* **Палезць** (паперць) [к чорту] **на ражон.** Хто яго пысылаў, сам палез ны ражон. З гыр'ячкі папрець ны ражон, дзялоў надзелыіць. Адзін палез к чорту ны ражон, другей у зашчўту — і тожа ўцўргыўся. Яму нядоўга паперць к чорту ны ражон. *Працягл.-фінальн.* **Далезць** [к чорту] **на ражон.** Апраўдывыць ні на́да, самі далезьлі ны ражон, ніхто ні пысылаў. Далезуць к чорту ны ражон, ны каго-небудзь так на-рвўцца, што посьлі локці сабе грызьць будуць.

Лезць (перць) **к чорту на ро́гі, груб.** *Рызыкаваць, ісці на небяспечную справу.* Хто вас пысылаіць лезьць к чорту на ро́гі, пысядзець, як усе, ня можыця? Чаго было перць к чорту на ро́гі? *Пачын.* **Палезць** (паперць) **к чорту на ро́гі.** Канешня, ні ат розуму палезьлі к чорту на ро́гі. Узноў зы бакі нячыстыя сіла ўзіла — папёрлі к чорту на ро́гі. *Працягл.-фінальн.* **Далезць к чорту на ро́гі.** Адзін раз учылі — ні пыкаіўся, яшчэ далезіць к чорту на ро́гі.

Лезць (перць) **к чорту ў зубы, груб., адзінк.** Рызыкаваць, ісці на небяспечную справу. Самі лезуць к чорту ў зубы, а тады кусаюць сябе за локці. Нечыга перць к чорту ў зубы, нада спірва абдумыць усё ды разгледзіцца.

Лезць смалою ў вочы, асудж. Настырна, неадчэпна прыставаць. К ка́жнэму лезіць смалою ў вочы. **Пачын.** **Палезць смалою ў вочы.** Ка мне б смалою ў вочы ні палез, я ачшыў ба мігым. **Працягл.-фінальн.** **Далезць смалою ў вочы.** Скора я атучу, увідзіш, атучу, так налезуць смалою ў вочы, што й дзісятыму зыкажуць выпярэд, я ўмею унімаць.

Лезць (спяшыць) **у пекла, груб.** **Праяўляць безразважнасць, залішняю спешку.** Ё ўзяў прывічку лезць як ні нада ў пекла. Ты ўсігда сьпяшыш раншы бацькі ў пекла. Вам ішчэ саўсім нечыга сьпяшыць у пекла. Сьпяшы, сьпяшы раншы бацькі ў пекла, шукай сабе якой-нібудзь пірэломы. **Зак.** **Улезць у пекла.** Удача дык удача, так і цыляіць, каб абізацільна айдзе ў пекла ўлезьць. Улезьць у пекла як с ыгня, ету мінуту гатоў. Пысылаць ні нада, ён сам раншы бацькі улезіць у пекла. **Пачын.** **Палезць** (паспяшыць) **у пекла.** Усюдых палезіць раншы бацькі ў пекла. Так і пацэлівыюцца, каб тут жа палезьць у пекла. Каб ні пыцсытынялі, ён ба ні пысьпяшыў раншы бацькі ў пекла. Ты можыш пысьпяшыць раншы ўсіх у пекла із-зы свае гырячкі. **Працягл.-фінальн.** **Далезць у пекла.** Глядзіця, мальцы, далезіця ў пекла, я выцягы-выць вас ні пыбягу. Далезіш у пекла, спыхвацісься у якой-небудзь пятле. Далез раншы бацькі ў пекла, дыска-каўся, глядзіць, каб хто вывылык, а вывылаквыць ня дужа многа ахотнікы ў ёсьць.

Лезць у вочы. 1. **Прыцягваць увагу свай адметнасцю.** Я гыварю, што такога цвету ні бярі, ён дужа ярк, ні-красіў, у вочы дужа лезіць. 2. **Панікаць, чапляцца.** Чаго ты мне лезіш у вочы с Кузьмою, ну калі ашыбся раз, дык што? **Пачын.** **Палезць у вочы.** 1. Такая пывядзенія усім палезла ў вочы. 2. За нейкую ірунду так палезьць у вочы, дайжа збоку нікрасіва было. **Гл.** Кі да ца ў в о ч ы.

Лезць у вяроўку, неадабр., рэдкаўж. Рызыкаваць без патрэбы. Гыварілі табе, што лезіш у вярёўку, дык ды цябе ж дужа позна даходзіць. **Зак.** **Улезць у вяроўку.**

Улез у вярёўку так во, ні с тога ні сь сёга, ціріз дурную гылаву. *Пачын. Палезць у вярёўку.* Яму нарошня пацстроілі, а ён, што дурак, і палез у вярёўку. *Працягл.-фінальн. Далезць у вярёўку.* Шукáіш пагібілі і знай-дзіш, далезіш у вярёўку. *Гл. Лезць у пятлю.*

Лезць у галаву. *Пастаянна ўзнякаць у памяці; запамінацца.* Аста́нуся адна, ску́шна ста́ніць, усё ўся́кыя лезіць у гылаву. Нічога яму ня лезіць у гылаву, хут ты зь ім лясьніся. *Пачын. Палезць у галаву.* Айдзе тут палезіць што ў гылаву, калі яны ні мінуты атхлыну ні даюць. *Узмацн. Налезць у галаву.* Уся́кія лухты налезіць у гылаву, толька ноч думы́цца, вачэй не зьвядзеш. **Што** ні нада, табе налезла ў гылаву, а пра дзела спрасіць забыў.

Лезць (улязаць, улазіць) **з языком, неадабр.** *Умеішвацца ў размову без патрэбы.* Хто цябе прасіў лезць зь ізыкам сюда? Узяў дурную прывічку улізаць зь ізыкам ікраз тады, як ён саўсім ні нада. Нечыга ула́зіць зь ізыкам, як с тряпыхкью. **Зак. Улезць з языком.** Каб ня ўлез зь ізыкам Тырасёнык, усё б глádка абыйшлося. *Пачын. Палезць з языком.* Етый тожа палез у тую самую мінуту зь ізыкам, калі ўсё ўжо кынчáлыся. *Узмацн. Паўлязаць (паўлазіць) з языком.* Так ні к уре́мю пыўліза́лі зь ізыкам, так пыміша́лі, што й сказыць нільзя. Вылаку́цца ўжо і сяньня, пыўла́зюць зь ізыкам, пустога ныбалбочуць. Пыўла́зілі зь ізыкам і самі ні рады: нупушыў іх Пынас, нупушыў і ў хвост і ў гріву.

Лезць у даўгі. *Шмат пазычаць.* Ні хацелыся нам лезьць у даўгі, ну выйшла ж тыкая нявы́крутка. Дужа ні саветыю лезьць у даўгі, як ты калі рышшчыта́ісяся. Віджу, што лезіць у даўгі па вушы, дык ту́ркнула: што ты сам сабе думы́ш. *Пачын. Палезць у даўгі.* С аднымі ні рышшчытаўся, а ўжо яшчэ палез у даўгі. Хату пыста́віў быга́тыю, затоя ж і ў даўгі палез ня бедні́нка. *Працягл.-фінальн. Далезць у даўгі.* Далезі́ця вы ў даўгі, што прідзіць уре́мя рашшчы́тывы́цца, дык пасьледні́й хвост пыця́гні́ця з двыра. Далезьлі ў даўгі сы сва́дзьбы́мі, ні знаюць, калі і як вылі́зьць. *Гл. Залазіць у доўг.*

Лезць у душу, неадабр. *Назойліва выпытваць пра асабістае, інтымнае.* Ёй і так горька, а тута вы яшчэ лезі́ця ў душú. Атвы́кні ты лезьць у душу, ці ета каму дужа прі́ятна. Чаго было лезьць чылавеку ў душу?

Пачын. Палезць у душу. Хто б другей так ба ні дапыты-выўся, а етый прямиа палез у душў. А яны хырашо пыдлаўчыліся, палезьлі ў душу к вашым сібрам. *Працягл.-фінальн. Далезць у душу.* Ён далезіць у душу, як сістра яго, што цярьпелі, цярьпелі, а тады пугурілі біз аглядкі. *Гл. З а л а з і ц ь у д у ш у.*

Лезць (улязаць, улазіць) **у пятлю, асудж.** *Безразважна імкнуцца заняцца небяспечнай справай.* І етый яшчэ лезіць у пятлю як нарошня, як шукаіць яе. Сам лезіць з гылавою ў пятлю, дык што я зь ім зьдзеляю, як зыбыраню. Нашто яму былі тэя пырысыты, нашто было улізаць у пятлю. Быльшая табе ахота улізаць з гылавою ў пятлю. С адной выбіріцца, у другую пятлю ўлазіць, так і живець. Мы відзілі, што ён улазіць з гылавою ў пятлю, а скажы што — ні залюбіць. **Зак. Улезць у пятлю.** Тута чуць-чуць вызыбылі, дык жа паехыў у Воршу, там у другую пятлю ўлез. Мы дужа каіліся, што так улезьлі з гылавою ў пятлю с тымі бырыкамі. *Пачын. Палезць у пятлю.* Ён так ня можыць, усё дно як нарошня шукаіць, каб у пятлю куды палезьць. Сколька і як ні ўгыварівылі, ні ўвішчалі — не, палез з гылавою ў пятлю. *Узмацн. Паўлязаць (паўлазіць) у пятлю.* Ня будзіць якея пропысыці, дык найдуць, а ў пятлю пыўлізаюць. Зразу думылі, што хахынькі, а як разгледзіліся — пыўлізалі з гылавою ў пятлю. Ідзі вызвыліць, узноў твае роднінькія пыўлазілі ў пятлю. Пыўлазіюць з гылавою ў пятлю, выцягывый тады, есьлі хочыш. *Працягл.-фінальн. Далезць у пятлю.* Далезуць у пятлю, пупадўцца, рады будуць выскычыць, ды позна будзіць. Я чуствывыў, што далезуць у пятлю, вывылакывыць прідзіцца.

Лёгенькій Петрачок, гумар. *Празмерна даверлівы, паслухмяны.* Ні там ты сабе лёгінькага Пітрычка шукаіш. Во лёгінькій Пітрачок, у любую пролыбку гатоў ускачыць.

Лёгкая рука. Пра ўдачлівага. Выбірі-ка ты якога пырасёнка, у цябе, знаць, лёхкыя рука. І купляць, і прыдываць у яго лёхкыя рука.

Лёгкій (лёгак) на паміне, гумар. *Той, які з'яўляецца ў момант размовы аб ім.* Якей ты лёхкій ны паміні: толька што гыварілі, хырашо б у цябе рыспрасіць пры Аўдотку. Ужо йдзець, лёхкыя ны паміні. Лёгкы ны паміні, явіўся, будзіць глядзець, каб пучустувалі.

Лёгкій (лёгенькій) **на нагу** (ногі). *Шпаркі ў хадзе і паслухмяны.* Якея гадзі, а йшчэ лёхкій ны нагу, ці блізкій сьвет Жавінка,— туды й нызад схадзіў. Ты лёхкій на ногі, раз-два змытаісься ў горыд. То быў лёгінькій ны нагу, а тут ні дашлесься нікуды. Ты пыглядзі, якей лёгінькій на ногі, ніякыя старысьць яго ні бяречь.

Лёгкій (лёгенькій) **на пад'ём.** *Вельмі паслухмяны.* Мыланка лёхкыя ны пад'ём, слова скажы і «Пашлі». Ні хвалі, ні такей ужо й лёхкій ны пад'ём, я колька прасіла — ня зьбегыў. Лёгінькій ны пад'ём, толька смытраў куды, зы чаркыю дык за сьвет зьбегыіць.

Лёгкій (лёгенькій) **на язык, неадабр.** *Балбатлівы.* Цірашчур лёхкій ны язык, ніхай што пачуіць, зы пыўднія пы ўсяму сьвету рызнясець. Ні нада быць такім лёгінькім ны язык, прідержывый яго трошку зу зубамі, а не — дык прікусывый.

Лёгкій на руку. *Удачлівы (звыч. у куплі-продажы).* Кындрат дужа лёхкій ну руку, ніхай купіць што самыя нягегляя, у яго расьцець як ны дрыжджях.

Лёд растаў, *пр., буд. Пра карэннае змяненне адносін у лепшы бок.* Іду, гляджу, стыяць хырашо, гамонюць, віджу, лёд рыстаў. Між імі лёд ныўрад ці рыстаніць калі. *Незак., рэдкаўж.* **Лёд растаець,** *цяп., пр.* Бацькі як заеліся, дык і міжду дзіцямі лёд ні рыстаець. У Анькі сь Сямёным лёд быў пычаў трошку рыстываць і нада ж табе — дзеці пабіліся. *Працягл.-фінальн.* **Лёд нараставаў.** Во табе, дужа многа лёд нырыстываў, узноў сваюца.

Лёд тронуўся, *пр., буд. Пра пачатак змянення абставін, адносін у лепшы бок.* Кáжыцца, лёд тронуўся, сталі патроху ляпыць тыпырамі. Можа калі і троніцца лёд, толька ні січас, яны цяжолыя ны пад'ём. *Незак.* **Лёд трогаетца.** Пыдажджы-ка, раз лёд трогыіцца, можа што і палучыцца, сыгласіўся пытпісаць спраўкі.

Лізаць пяткі (рукі), *іран. Паддобрывацца, трацячы ўласную годнасць.* Раз урадзіўся такей, то ўжо ня кініць сваю прывічку лізаць пяткі. Як устреціць стыршыну, і пычаў шы-шы-шы, рукі ліжыць, дробным ма́кым рыссыпаіцца. *Непайн.* **Палізаць пяткі** (рукі). Зы адным усё бегыў усьлед: зайдзіця ка мне, зайдзіця ка мне, цяпера другому пяткі паліжыць. Абея пылізали рукі

стыршыноўні. *Аднакр.* Лізнуць пяткі (рукі). Табе худзь ба пяткі лізнуць нычальству, і то даволін. Стырцяцца ж рукі лізнуць, ны ласку надзеіцца. *Законч.* Атлізаць пяткі (рукі). Адбегыў, атлізаў пяткі, бубніць сам сабе: ён такей, ён еткій. Скора атліжуць рукі, у чом-небудзь адным ні ўгадзіць — і кончына. *Працягл.-фінальн.* Налізаць (далізаць) пяткі (рукі). Любому наліжыць пяткі, так падлезыць умець — луччы некуды. Нылізали чорту рукі, дабіліся свайго. Дылізали пяткі, то лаіў, а цяперя гарою за іх. Даліжыш рукі, ён цябе прыздравіць.

Лістом (лістам) **слацца**, *неадабр.* Паддобрывацца з выключнай ліслівасцю і абыходлівасцю; празмерна заляцацца. Пыстыяла я збоку лі яе — лістом сьцеліцца піряд імі, ажно глядзець праціўна. Лістым круга яе сьцелюцца і адзін, і другей, і трецьцый, а йна ім ноль уніманія. *Зак.* **Лістом** (лістам) **наслацца**. Каб ты толька відзіў, як ён пірид Лаўрыным лістом паслаўся. Пірят тым ахламоным лістым паслаліся зразу. *Узмацн.* **Лістом** (лістам) **наслацца**. Здорыва ныслаўся лістом, пакуля улымаў, ета яму дорга стоіла. Ныслаліся лістым, кончылі, увідзілі, што нічога ні пулучаіцца. *Гл.* Банным лістом слацца.

Ліха не бярець, *неадабр.; цяп., пр.* Пра нядрэннае жыццё. Што твайму цесьцю дзелыцца, ліха ні бярець. Іх там ліха ні брала, і хлеб быў, і да хлеба. **Ліха бярець**, *цяп., пр.* Дужа вы быцёся, што іх ліха якая бярець. Гыварі ты, ліха іх брала, рускушуваліся ўволу. *Зак.* **Ліха не возьмець**, *буд., пр.* Ліха ня возьміць, кылі і пыначуіць у капе. Ні пашоў — абыйшліся, а схадзіў ба — ліха б ні ўзяло. **Ліха возьмець**, *буд., пр.* Ціряшчур баіцца, што ліха яго возьміць. Ну, ці ўзяло цябе ліха, есьлі лі скыта пыстыяў, памог. *Узмацн.* **Ліха не пабярець**, *буд., пр.* Ідзіця, йдзіця, ліха вас ні пыбярэць. Відзіця, і жывы асталіся, ніякыя ліха вас ні пыбрала. **Ліха пабярець**, *буд., пр.* Ня бойціся, што вас ліха пыбярэць, цэлы будзіця. Дужа трясучца, ліха іх там пыбрала.

Ліха не хватаець, *неадабр.; цяп., пр.; рэдкаўж.* Пра нядрэннае жыццё. Ліха ні хватыць, жывець, як почка ў сали кычаіцца. **Ліха хватаець**, *цяп., пр.* Чаго іх там ліха хватыць, рыскрічаліся, аж ірвучца. Усё там бубнеў, ліха яго хватыла. *Зак.* **Ліха не хваціць** (не схваціць), *буд., пр.* Ніхай паводзіць, ліха ні хваціць, ні кі-

даць жа бульбу ніабгыняню. І пыдыйшоў, і пыгываріў зь людзямі, і ліха ніякыя ні схваціла. **Ліха хваціць** (схваціць), *буд., пр.* Быяліся душа, што іх тута ліха якая хваціць. Ці схваціла ліха, ай піряжыў бяду то еткыю? *Узмацн.* **Ліха не пахватаець, буд., пр.** Я думью, што ліха ні пыхвытаіць, калі й памогучь якую быразёнку выбрыць. Во відзіця, і ліха вас ні пыхвытала, толька свыя ахота нада. **Ліха пахватаець, буд., пр.** Як яны толька піріцірпяць, ліха іх усіх пыхвытаіць.

Ліхая скула, неадабр. *Дрэнны, нягодны чалавек.* Ого, ікая быў ліхая скула, ты, бувала, пыспрабуй стаць пярэд ім ці слова сказыць. Ні чыпай ты ету ліхую скулу, ат яе ні атвяжысся.

Ліца няма, цяп., пр. *Пра стан жаху.* Стаіць, ліца на ім німа: «Што с табою?» — «Два ваўкі січас прабеглі прями ў тэя кўсьцікі». Ні знаю, што тама случылыся, ну на ёй ліца ні було, стыяла белыя як мел.

Ліцом к ліцу. *Вельмі блізка (стаяць, бачыць).* Наткнуліся адзін ну другога ліцом к ліцу. Ліцом к ліцу стыялі чучь збоку ат мяне.

Ліцо ў ліцо. *Вельмі блізка (падысці, сысціся).* Торьк із-за дома ліцо ў ліцо, я прістынавіўся, гляджу: ён ці ня ён.

Ліцца слязамі, рэдкайж. *Горка, няўцешна плакаць.* Льецца сьлізамі дзень прі дні, глядзець жалка і паможч нічым ні паможыш.

Ліць вадү. *Гаварыць пустсе доўга і нудна; плявузаць, нагаворваць.* Якая ў іх зыняція, сідзяць, вадү льюць. На Дзёму вадү льець, што тэй ні зыхацеў іціць ны свадзьбу. *Пачын.* **Паліць вадү.** Сыйшліся і пылілі вадү, слўхыш іх і спаць хочыцца. *Узмацн.* **Наліць вадү.** Ну й наседзіліся, нылілі там вадү за ета ўремя, паліць жа ап паліць не ўдарюць. Нальюць вадү, што біс хряп'я астанімся, ну нылаю тады.

Ліць вадү на мельніцу (чыю). *Дапамагаць, садзейнічаць у аднабаковым парадку.* Раншы так сабе, ні туды ні сюды, а цяпер у аткрытыю льець вадү ны Сямёну мельніцу. *Непайн.* **Паліць вадү на мельніцу (чыю).** Ты думыў, проста так паліў вадү ну Кузьмову мельніцу, а відзіш, як ён выйгрыў. Дужа зыхацелыся паліць

ваду на мельніцу Колі. Пыўгыждаліся, пылілі ваду на іхню мельніцу, пулучылі за ўсё ета цану, любуйціся.

Ліць (заліваць) пулі. *Хлусіць непамерна.* Такей ма́сьцір ліць пўлі, што пушукáць толька. Ты йдзі сваёй мымáшы пулі зыліва́ць, а мне ета ні к чаму. *Непаўн.* **Пазаліваць пулі.** Прішоў, пулі пызыліва́ў, ды відзіць, што яго ня дужа слухыюць, паплёўся нызад. Ніхай пызыліва́юць пулі, ізыкі свае пачэшуць. Шыряёвіц пызыліваіць пулі, толька слухыць усьпівайця. Пызыліваіця вы пулі з вашыю бряхнёю. *Гл. А т л і в а ц ь п у л і.*

Ліць з пустога ў парожняе, неадабр., рэдкаўж. *Займацца балбатнёй.* Сыбрáліся, ільлюць с пустога ў парожня, што ім большы дзельць. *Пачын.* **Паліць з пустога ў парожняе.** Узноў пылілі с пустога ў парожня, як ізыкі ні апўхнуць. *Гл. П е р а л і в а ц ь з п у с т о г а ў п а р о ж н я е.*

Ліць масла ў (на) агонь. *Абвастраць абстаноўку сваім умяшаннем.* Тут ліў масла ў агонь Быбанёнык, ён хацеў, каб у іх рызлад быў. Пірістань ліць масла ны агонь. *Аднакр.* **Лінуць масла ў (на) агонь.** Ты ўлезіш зь ізыкам, толька масла ў агонь лінеш. Вы самі ліну́лі масла ны агонь, ні нада было іх трогыць. *Гл. П а д л і в а ц ь м а с л а.*

Ліць кроў. 1. *Гінуць.* Вы тутa жывіце, чорт вас ні бярэць, а нашы кроў айдзе-то ільлюць. Ра́зым жа пашлі ліць кроў і твае, і мае. 2. *Забіваць.* Німа ў мірі спакойствія, і ў газетых ета пішуць, стріляюць адны ў адных, ільлюць кроў. Сыбакі с сыбак былі, лілі людзку́ю кроў.

Ліць (праліваць) слёзы. *Горка плакаць, няўцешна гаравачь.* Сьпірва хадзіла, пысьміхáлыся, а як увідзіла, што дзела плоха, дывай ліць сьлёзы. Ніхай ён вы́цігніцца, мужы́к такей, каб ішчэ па ім прыліва́ць сьлёзы. Прылівалі сьлёзы на ні́цыя лозы. *Зак.* **Праліць слёзы.** Як я прыліла́ сьлёзы біз усякія віны, дык ніхай яны вы́хвырыюць. *Непаўн.* **Паліць слёзы.** Адно́й аста́цца — пальце́ць сьлёзы, абатре́цца і ўзноў пальце́ць. *Законч.* **Атліць слёзы.** Ско́лька іна пы Аўсею атліла́ сьлёзы, мы ўсё відзілі і знаім: дужа-дужа гурю́вала.

Лішацца вума. *Вар'яцець, прам., перан.* Вума ты ліша́іся сы сваім жаненькім, на́рвесься ны каго так, што локці пукуса́іш посьлі. *Зак.* **Лішыцца вума.** Ні пі-

рянёс такога горя, лішыўся вума. Ты к старысці вума ці ні лішыўся, нашто яны табе, етыя дзяўчонкі. *Множн.* **Палішацца** (палішыцца) **вума**. Едзьця, есьлі вума пылішліся, яны вас наездзюць. У іх радў так: маткі плоха стала і сыны вума пылішыліся. Успакойціся адна і другая, уніміціся, вума вы пылішыліся ці што. *Гл.* **Мяшацца вумом**.

Лішній рот. *Пра таго, хто абцяжарвае як ядок.* А нашто мне лішній рот, ці з маімі ета гыдамі валхвіць каго, ухаджывыць. Адзін лішній рот і нізамецін будзіць.

Лодыра спраўляць (валяць, качаць), *іран., рэд-каўж. Бяздзеінічаць, нічым не займацца.* Лодыря спруўляць ты гатоў, а каб с касою прайціць — дык не, а зы цябе ж другея дзелыць ні стануць, ні надзейся. Ці пірі-стань лодыря выляць, ці дыбарўся я ды цябе, дык дыбарўся. Лодыря кычаюць вун чуць ні паўгода, што ім, раз і ныгатоўліна, і пыдана. *Зак.* **Лодыра справіць** (праваляць, пракачаць). Так і цыліць, каб лодыря справіць, увільнуць пут кусты. Такая ўрэмя, пагода стыяла зылытая, а яны лодыря прывылялі столька ўремічка. Яшчэ месіц лодыря прыкычаюць, ці ты ім укажыш. *Непайн.* **Лодыра паспраўляць** (паваліць, пакачаць). Работы ці дажджэсься, ці не, а лодыря пуспруўляюць. Ай, луччы ты ўжо маўчы с тваім Ахрямёнкым, павыляў лодыря, сыбраўся дый паехыў. Яно й відна, што зыхацеў лодыря пыкычаць. *Законч.* **Лодыра адспраўляць** (атваліць, адкачаць). Вы лодыря ацспруўлялі, вам можна і пень рыскалоць і сакі набіць зы быльшаком. Столька лодыря атвыляць, — як іх толька зімля носіць. Аткачыў лодыря, за ўсіх аткачыў. *Працягл.-фінальн.* **Лодыра наспраўляць** (наваліць, накачаць, даспраўляць, даваліць, дакачаць). Нуспруўлялі лодыря дык нуспруўлялі, біз усякія совісці яны, як толька за стол ня стыдна лезьць. Што, мала ішчэ нывылялі лодыря, і цяперя ні за што ўзяцца ня хочыця. За етыя гады ныкычлі лодыря, ці ўзяліся калі хуць зу пручіну ці зы саломіну. Як ні дам есць дзень ды другей, тады дыспруўліш лодыря. Дывыляюць лодыря зь еткімі гўлімі, адно толька й знаюць цігання зь дзяреўні ў дзяреўню. Лодыря дыкычаў, глядзіць разінуўшы рот, айдзе што пыдлавіць.

Ложка дзёгцю. *Што-н. неприемнае, дрэннае ў справе.* Каб ні твоя ложка дзёхцю, мірна б і спакойна ры-

зыбра́ліся б. Усё так ішло хырашо, дык пыстыра́ўся, ложку дзе́хцю ўліў. *Пара́йн.* Ло́жка дзе́хцю спорці́ць бо́чку ме́ду.

Лопаць (лопацца) **ад** (са) **злосці**, *іран. Вельмі злавацца.* Пыгладзі, як лопы́ць адз злосьці, увесь рысьсіда́іцца. Ні нада лопы́ць са злосьці, ася́дзцыся. Адз злосьці лопы́ўся, як уві́дзіў, што я прісто́іла с Хведзію. Лопы́ліся яны са злосьці, лопы́ліся, ды́й лопы́цца некуды. *Зак. Лопну́ць* **ад** (са) **злосці**. Я думы́ў, што яны лопну́ць адз злосьці, не, це́лы аста́ліся. А ніхай ху́ць лопні́ць са злосьці, калі ё́н еткі́й абі́дны́й. *Узмацн. Палопа́ць* (палопацца) **ад** (са) **злосці**. Як уві́дзю́ць цябе з Варычкью, палопыю́ць адз злосьці. Як жа вы удзі́ржа́ліся, ні палопы́лі са злосьці. Не, так ня бойдзі́цца, палопыю́цца адз злосьці. Былі палопы́ліся са злосьці, што ні зыпрасі́лі іх ны ба́нкет. *Працягл.-фіна́льн. Налопа́цца* (далопацца) **ад** (са) **злосці**. Налопы́ліся яны абоя адз злосьці, зу бурля́ным усё нешта кі́пяці́ліся. Тае там бяды́ было: вапрё́нык ці́рыз бульбу́ пі́рыбег, а ско́лька на́лопы́ўся са злосьці. Далопы́іцца адз злосьці, можа калі́ як саўсі́м растресы́ніцца. Сто́й, сто́й, далопы́ісься са злосьці, як укачу хырашэ́нька, айдзе́ злосць дзе́ніцца.

Лопаць (лопацца, трэ́скаць, трэ́скацца) **ад** (з) **жыру**, *неадабр. Вельмі тлусце́ць; вельмі багаце́ць.* Ты каб гляну́ў ны яе: лопы́ць адж жыру. Так зыжы́ліся, што лопыю́ць адж жыру, ім мсжа аднаго птушыны́га мы́лыка не хвыта́іць. Ма́цьвей столька́ ім бы́гаства кіну́ў, што яны ця́перя лопыю́ць ж жыру. Ры́здрыхце́лі, лопыю́цца адж жыру ад бязьдзелья́. Уся́го ўся́кыга і ныва́ліна, і ны́кладзі́на, і ны́гатоўлі́на, лопыю́цца ж жыру. С усі́х бако́ў сны́бжаю́ць усі́м уся́кім, з-зы та́го і трескыю́ць адж жыру. То́ было трескы́лі ж жыру, а ця́перя, глядзі́-ка, тро́ху спаў́зло зь і́х, зы́лезла. Бы́лі адж жыру трескы́цца пы́чалі, нічо́га ня дзелью́чы. Ста́лі круглы́я, гладкі́я, ж жыру трескыю́цца. *Зак. Лопну́ць* (трэ́снуць) **ад** (з) **жыру**. Ну й разье́ўся ж ё́н у ця́бе, ну й ру́згудува́ўся, глядзі́, адж жыру лопні́ць. Ж жыру лопні́ць, жы́ўшы у та́кой вы́гызді́. Можна трэ́снуць адж жыру,—сто́лька ў і́х бы́гаствы́ў у зы́пас зы́гна́на. Ры́здыла́ся, што чу́ць ходзі́ць, як ж жыру ня тресы́ніць. *Узмацн. Палопа́ць* (палопацца, патрэ́скаць, патрэ́скацца) **ад** (з)

жыру. Як у вас жызня, дык можна палопыць адж жыру. Рыскармілі двух кыбанюў, што яны вот-вот ж жыру палопыюць. Другім ба такея вільготы, то ж жыру б лопыліся. Вы ўжо бірыгіціся, адж жыру ні патрескыйця. Так пычальі сныбжаць іх пасьледнія ўрэмя, што яны тама ж жыру патрескыюць. А ны пырысят глянула, дык нукрусувацца толька, як адж жыру ні патрескыюцца. Ім толька й асталася ж жыру патрескыцца. *Працягл.-фінальн.* **Налопацца** (натрэскацца, далопатца, датрэскацца) **ад (з) жыру.** Пыжылі, пурускушувалі, налопыліся адж жыру. Зу Паўлюком ні пірярывецца, усё сам, усё сам, налопыіцца ж жыру. І там, кыла Крічыва, жылі, натрескыліся ж жыру, і сюда пірехали, чорт іх ні бярець. Далопыюцца адж жыру, прідзіцца калі-небудзь і з мызлыя пажыць. Датрескыцца ж жыру нядоўга, дурь ікая пацскачыць, што сытвыряць і кончыцца ўсё разым.

Луджаная (луджоная) **глотка, асудж.** *Крыкун.* Чуіш, ірвецца лўджныня глотка, сколько сядзіць у чылавеку акыяннысьці. Рызявілыся луджоня глотка, цына таму ірванушу трі капейкі.

Лупіць вочы, іран. *Глядзець здзіўлена з непаразуменнем.* Кылі дўмна браць, дык ачшчытывый грошы, а ні лупі вочы. *Непайн.* **Палупіць вочы.** Пулупіў вочы: пра што ета рысказыюць. *Працягл.-фінальн.* **Налупіць** (далупіць) **вочы.** Налупіць вочы, што калёсы апчысьцюць ззаду. Дулупілі вочы: айдзе клўмычка — бежч нада, куды бежч.

Лупіць (спускаць) **кожу (шкуру).** *Сцябаць бязлітасна, з лютасцю.* Сколько лупілі кожу зь яго, нічога ні каііцца, як тваріў, так і тваріць. Шкуру будзіш лупіць — быяцца бўдзіць, а толк зь естыга якей. Як возьміцца сеч, пряма кожу спускаіць, во ўжо б'ець дык б'ець. Спускай шкуру — нізашта ні пыкаіцца, ныривецца, ныривецца і зы сваё. *Зак.* **Злупіць** (спусціць) **кожу (шкуру).** Зы такая за ўсё кожу злупіць нада. Раз ды другой шкуру злупіюць, дык нябось, унімуцца троху, пыспыкайнеюць. Вазьму вожкі ряменныя, будзіш харош, спушчу кожу. Ці ты січаж жа паслўхыш, ці шкуру спушчу. *Узмацн.* **Палупіць** (паспускаць, пазлупіць, паспусціць) **кожу (шкуру).** Пулупіць кожу нада зы яблынкi, еткыя сўчча пускруцілі, пывывырачывылі. Я ні пыгля-

дзеў ба: слабінькія ды нягеглінькія, шкуру пулупіў ба. Толька ні ўніміціся, кожу пуспускаю, цішэй ціхыга ста́нція. Каб ні нянчыўся, а шкуру пуспускаў, яны б шаўковыя сталі. Як дыбраўся, дык пазлупіў кожу с абоіх, ряўлі, ды реўць некуды. Большы зь імі цярпенія ні стала, пазлуплю шкуру ж жывых. Словым увішчай, а ні гразьбою: пуспущу кожу, ласкыю большы даб'есься. *Працягл.-фінальн.* **Налупіць** (напускаць, далупіць, дапускаць) **кожу** (шкуру). Расстроюся, сьма ныр'яўся, ну нулуплю кожу. І шкуру нулупіў, і ныпярэд прікызаў, каб яшчэ ў тэй бок дайжа дарогу забылі. Ён ужо нупускаў вам кожу, а ўсё мала, яшчэ нада. Хто там нупускаіць шкуру, Мар'я пальцым жалеіць прітронуцца. Дулупіў кожу, наўчыў, — толька большы ны гылыва́х хадзіць ста́лі. Дупускаў шкуру, сталі быяцца як ыгня, ён у хату — дык ажно дрыжаць.

Лухта непадсяваная. 1. *Абсалютная бяссэнсіца.* Вярзець лухту ніпыцьсiвaнyю, што сам прiдyмyиць. Абылдзянеіш, тую лухту ніпыцьсiвaнyю слyхyўшы. 2. *м. і ж. Хлус, манюка, балбатун.* І Сенька твой, і ты ўмесці зь ім тыкая лухта ніпыцьсiвaнyя, што пыіскаць толька ў сьвеці. Лухта ніпыцьсiвaнyя, а ні чылавек.

Лыка не вязаць. *Быць вельмі п'яным, аж да страты здольнасці гаварыць.* Нада ж выбрацца так, каб лыка ні візаць. Што ты ў іх дыпяўнісься, калі яны лыка ні вяжуць. **Лыка вязаць.** І етый ны кырачкых поўзыць, і другей, ты думыш, лыка вяжыць, кылі ізыком ні паверніць. *Зак., рэдкаўж.* **Лыка не звязаць.** Відзіш, стаіць, лыка ні звязжыць.

Любою цаною. *Не лічачыся ні з якімі ахвярамі, нічога не шкадуючы.* Агáрык мушчына, ён табе любою цаною і ўвызнаіць, і пранюхыіць, і даб'ецца. Любою цаною, ну тут нада ні ўпусьціць.

Ляжаць (валяцца, качацца) **на баку, гумар.** *Бяздзейнічаць, лодарнічаць.* Ну што, ты, знаць, цэлыя лета ны баку ляжыш. Цірашчур прівык вяляцца ны баку, лішніга дайжа ні пыварушыцца. Айдзе ж яму аптрыхнуцца, раз любіць етык ны баку кычацца. *Непайн.* **Паляжаць** (паваяцца, пакачацца) **на баку.** Чаго тама гываріць лішніга, пыліжалі ны баку. Каб ны баку ні пывыляліся, дык ба зьдзелына было, а так папробуй хвытаць цяперіцька ўсё зразу. Нечыга богу грязіць, пыкычаліся

ны баку ўволю. *Узмацн.* **Праляжаць** (пралежаць, праваляцца, пракачацца) **на баку**. Якую яму вы́прыўку ішчэ спруўляць, кылі столька ўре́мя прыліжаў ны баку, пругульта́йнічыў. Работа гарела цэ́лый ме́сiц, усе хвыта́лі, убіра́лі, а ён сабе пралежыў ны баку. Адно — каб прывыля́цца ны баку, а што паможч, і ў тэй бок ні глядзі́ць. Ду́мыіш, дзельы́ць што буду́ць? — прыкычаю́цца ны баку. *Законч.* **Атляжаць** (атлежаць, атваляцца, адкачацца) **на баку**. Столька атліжа́ў ны баку, што большы і ні пріду́мыіш ско́лька. Атлежы́лі ны баку, ацспруўля́лі лоды́ря, то́лька кармі́ зы нішто́ нія́кыя. Тоя́ лета́ атвыля́ўся ны баку, то́лька ны віча́рiнкі сьвет вы́бе́гы-выў. Аткыча́цца ны баку пасьпе́іш, а паку́ля схадзі́-ка ско́лька днeй пы́рiза́й торху. *Працягл.-фіна́льн.* **Даляжаць** (далежаць, даваляцца, дакачацца) **на баку**. Ко́ля дылі́жаў ны баку, ра́зу нечы́га да́ць каро́ві. Далeжы́ця ны баку, далeжы́ця, дыджы́цёся з мора́ паго́ды. Я ўжо́ віджу́, што ты дывы́ляі́ся ны баку, як есьць ні прiга́ту́ю, дык пы́ска́чыш. Сярэ́жка дыкыча́ўся ны баку, на́да заробі́ць што айдзе́, а ніхто́ тако́га рабо́тні́ка ня хочы́ць.

Ляжаць камнем на серцы (душэ). *Быць маральным ця́жарам*. Ты адурюва́іш пы дзяре́ўні, а мне́ е́та ляжы́ць ка́мнім на се́рцы. У мяне́ Васи́ль ляжы́ць ка́мнім на ду́шэ: айдзе́ ён, што́ зь iм. *Зак.* **Лежч камнем на се́рцы** (се́рца, ду́шэ, ду́шу). Што́ ляжы́ць ка́мнім на се́рцы, бу́дзі́ць ці́снуць і́ ці́снуць. Го́ря е́та з ма́льцы́мі ля́гло ё́й ка́мнім на се́рца і́ ня ско́ра звáлі́цца. Í твы́я бе́да лі́гла ка́мнім ну́ ду́шэ. Ён ду́рачы́цца, ба́лыі́цца, п'е́ць, а ці́ ё́й лё́гка — ля́гло ў́сё ка́мнім ну́ ду́шэ.

Ляжаць кры́цаю, гру́б. *Уна́рта лоды́рніча́ць*. Ля́глі ќры́цыю, — ты́ iх зыста́віш зьдзельы́ць што́-небудзь, ду́мыіш. *Узмацн.* **Праляжаць** (пралежаць) **кры́цаю**. Што́ яны́ дзельы́лі тут? — прылі́жалі́ ќры́цыю дво́я су́дык. Ќры́цыю пралежы́ць — вот і́ ўвесь зы́нны́тк. *Законч.* **Атляжаць** (атлежаць) **кры́цаю**. Атлі́жалі́ ќры́цыю, нудуре́лі-ся, ду́мылі́, за iх нехта́ ў́сё па́дзельы́ць. Ці́ ён ішчэ́ ні атлежы́ў ќры́цыю? Ќры́цыю атлежы́ў чу́ць ні паўго́да, то́лька па́следні́я ўре́мя стаў бра́цца. *Працягл.-фіна́льн.* **Наляжа́цца** (даляжаць) **кры́цаю**. Нылі́жаўся́ ќры́цыю, і́ адгуля́ў, і́ атыспа́ўся, нічо́га ня тро́гылі́, ніку́ды ні зы́стыўля́лі. Дыляжы́ць ќры́цыю, як зы́ трыхо́льля ды́ вон ќра́дзі́мцы́м пы́качу́.

Ляжаць на плячах. *Абцяжарваць, непакоіць.* Ныкі-да́лі скыта́ повін двор, і цялёнык, і воўцы, і зімывікі ла́дныя — усё ж ляжыць ны маіх пліча́х. **Зак. Лежч на плячах.** Як ляжыць такая хызяйства ны плічах, дужа ні пабегыіш. Увесь двор лёг у яе ны плічах, цэлы́ дзень кру́ціцца як угарелыя. *Непаўн.* **Паляжаць на плячах.** Я ўжо ў пень убілыся, ніхай троху ў цябе пыляжыць ны плічах, пыхызяйствуй.

Ляжачый хлеб. *Лёгкая, безадказная праца.* Найшлі ўжо луччы некуды, пряма ліжа́чы́ хлеб, дык, думы́ця, там доўга збыў. Гультаю́ і вязець: ліжачый хлеб сам у рукі прішоў.

Ля разбітага карыта. *Ні з чым, не пры чым (застаца).* Узноў аста́лыся лі разьбі́тыга кары́та. Ня хочыш слухыць, дык і будзіш сядзець лі разьбі́тыга кары́та.

Ляскаць зубамі. *Злаваць, шкадаваць з-за няўдачы, ад бяссілля, немагчымасці выканаць.* Сыбраўся і пашоў, і ва́ря твыя́ ні нада яму, а ўслед ля́скы́ зубамі. **Зак. Ляснуць зубамі.** Ля́снуў зубамі, ды ня ў́кўсіш: мыці́ркоў нагну́ла, нагнула і пыды́лася ў свой бок. *Непаўн.* **Паляскаць зубамі.** Такей-то мне страх, есьлі твой Іван зубамі пыля́скыіць. *Пачын.* **Заляскаць зубамі.** Як скыза́лі, што прішлі і гуляюць, дык пряма зубамі зыля́скылі, ні зналі, куды злосць дзіва́ць. **Законч.** **Атляскаць зубамі.** Сколька яны атля́скылі зубамі, як сь сябе ні выпры́гывылі, паелі б, каб маглі. *Працягл.-фінальн.* **Наляскаць** (наляскацца, даляскаць) **зубамі.** Ныля́скыюць яны зубамі, я пыкажу́, куды злосць дзіва́ць. Столька ныля́скыўся, зубамі, каб яго сіла, пырваў ба на месьці. Дыля́скыіць зубамі, унімуць і ўгамуюць, тады і злосць прыпадзець зра́зу.

Лясы (балясы) **тачыць, неадабр.** *Марнатравіць час у пустых размовах.* Такого сы́піцыяліста лясы тачы́ць толька пыі́скаць ды пыі́скаць. Былясы точуць і ня відзюць, сколько тут нызі́млянілі, грязі́шчы зы ныга́мі ныці́га́лі. *Непаўн.* **Лясы** (балясы) **патачыць.** Ікая зь іх работа, троху быры́лялі плуга́мі, лясы пытачы́лі і нызад вярну́ліся. Былясы паточуць і прывылаку́цца, якога ж яшчэ толку ты хочыш. **Лясы** (балясы) **адтачыць.** Атачы́лі лясы, нызад мышы́руюць. Пакуля былясы ні атточуць, трудна ждаць, каб рызы́йшліся. *Працягл.-фінальн.* **Лясы** (балясы) **натачыць** (датачыць). Сыбяру́ц-

ца, наточуць лясы, наточуць, а тады рызвылакўца ды заўтрага. Вы ў мяне наточыця былясы. Даточыця лясы, што скот прагонюць, і ня ўвідзіця. Дытачылі былясы, селі,— аўтобус пыдзь Зяціцыю.

Ляцець (валіцца, каціцца) **кувырком** (уверх тармашкамі). *Ісці беспарадкава, бязладна (пра справы).* Ні пулучылыся ў іх жыцьні, ляціць усё кувырком. Тама і летыся ляцела ўсё ўверх тырмашкамі. Што я здзелью, кылі тут валіцца кувырком. Пыдапреш, есьлі валіцца ўверх тырмашкамі,— тут ужо нічога ні паможыш. Пыглядзіш, дык відна, што ў іх коціцца кувырком. Там даўно пычало каціцца ўверх тырмашкамі. **Зак. Паляцець** (паваліцца, пакаціцца) **кувырком** (уверх тармашкамі). Як пыляцела усё кувырком, і ў нас тады рукі пупускаліся. Яно неік само сыва́лыся, пыляцела ўверх тырмашкамі. Як пыва́ліцца кувырком, ня ждзжы тады толку. Пывалі́лыся іхныя жысьць уверх тырмашкамі. Було ўсё ныла́дзілыся, стала ны сваё места, а тады ўзноў пыкаці́лыся кувырком. Як пакоціцца ўверх тырмашкамі, ні становіш, луччы зразу глядзець, каб с толкым было.

Ляцець у трубу (на вецер, па ветру). *Марнатравіцца.* Сколька якога рыхамўдзьдзя было, усё ляціць у трубу́ у хызяіна ў еткыга. Каб ні ляцела столька на вецір, то маглі б жыць нічога. Як яно будзіць шчасыціць, есьлі ляціць па ветру кажныя капейка. **Зак. Паляцець у трубу** (на вецер, на ветру). Такая хызяйства пыляцела ў трубу! У руках еткыга хызяіна ўсё пыляціць на вецір. У бысіка што-небудзь ныжывецца? — не-к, ні ныжывецца, пыляціць па ветру. *Параўн.* Выхлятаць у т р у б у.

Мазаць мёдам (маслам) **па губах**, *іран.* *Абязцаць вельмі прыемнае.* Ма́зыць мёдым пу губа́х бўдзіць, а даць дужа ні раськініцца, ня тэй чылавек. На нешта ўжо рашшчы́тывыіць, мажыць таму маслым пу губа́х. **Зак. Памазаць мёдам** (маслам) **па губах.** Пыма́жущь яму мёдым пу губах, а ён аж рыстаець, думыіць: во ўжо друзья. Пыма́зылі мёдым пу губах, ён і абмякчыўся. **Законч. Атмазаць мёдам** (маслам) **па губах.** Чаго яму толькі ні бішча́лі, атма́зылі мёдым пу губа́х. Такей сьпіцыяліст атма́зыць мёдым пу губах, другога нада са

сьвечкыю йскаць. Атмазылі маслым пу губах,— ужо кривуюцца за нешта. Ужо сам кáіцца: пруглупіў, што служыў, атмазылі яны маслым пу губах.

Мазаць па губах, іран. *Толькі абяцаць увесь час.* Усё ма́зылі пу губа́х: дадзі́м, дадзі́м табе, што нада. **Зак. Памазаць па губах.** З махлою толк знайдзіш, тэя пыма́жуць пу губах: паможым — тады за іх крiчыць. **Законч. Атмазаць па губах.** Атмазыў пу губах, прiвёз рúчкі тапорніку, а ўсё бiшчаў: зывалiю топлiвым. Атмазылі пу губах, сядзіць, жджэць — з моря пагоды вы́жджыць.

Мазкі ўстаўляць (упраўляць). *Наводзіць на розум, прымушаць паступаць разважна.* Мазкі ўстыўляць нада, толька нада пыглядзець сьпiрв́а каму. Доўга ўпрыўля́лі мазкі свайму лыбыт́рысу. **Зак. Мазкі ўста́віць (управіць).** Iўля́іцца i зысьня́іць, што ён мазкі ўста́віць Цiмоху нi ся́ння — заўт́ря. Мы б доўга нi вылаводзiлiся, жыва б упрáвiлi мазкі. *Узмацн.* **Мазкі паўстаўляць (паўпраўляць).** Даўно пыра́ мазкі пыўстыўля́ць. Дыбярúся я да iх, пыўстыўляю мазкі. *Працягл.-фiнальн.* **Мазкі наўстаўляць (наўпраўляць).** Ныўстыўля́лі мазкі вам, ды ма́ла, нада б яшчэ. Кiрей каб узяўся, то быў ба толк, а ты ныўпрыўля́iш мазкі, будзiць упрáўлiна.

Мазоліць язык, неадабр. *Гаварыць пустое.* Вы зна́іця, што ён мне сьпеў: «Ты гаворiш — толька мазолiш язык». **Зак. Намазоліць язык.** Няўжэлi да етыга ў́ремя ўсё iшчо нi нымазолiлi язык? *Непайн.* **Памазоліць язык.** Ну тыкая-то бiда, есьлi Сашка язык пымазоліць, там хлыпáнкi было ны адну цэўку. **Зак. Атмазоліць язык.** Атмазолiла язык, пыцягнúлыся к Казьмовiным.

Маiм словам. *Ад майго iмя.* Нi рузмундыквы́ый i нi руссусолiв́ый, а прýма маiм словым скажы, каб сiча́ж жа iшоў двору. Маiм словым пiрiда́й, каб нi жадаў асо́быга прiглашэ́ня.

Макам слацца, іран., рэдкаўж. *Надзвычай дагаджаць.* Пiрат тымi цюрёмнікымi я нi стала б так ма́кым сла́цца. **Зак. Макам паслацца.** Чаго б е́та, дýмым, Шурка макым пыслаўся пiрiдэ Зыхарым, ажно во чаго. **Законч. Макам атаслацца.** Атыслаўся макым, нi прiня́лi к сваёй кымпа́нii, нечым нi пыныра́вiўся.

Маладэй (маладый) **ды ранній**, *неадабр.* *Развіты не па гадах.* Мыладэй ды раньній, зразу каб цябе сныбжа-лі кругом, а што ты пасьпеў заробіць сваімі рукамі. Яе сын мыладый ды раньній, ого якея зымашкі — нямер-ныя. *Гл. 3 маладых ды ранній.*

Мала кашы есць (з'есць), *неадабр.* *Быць маладым, нявопытным.* Мала ён кашы еў ука́зывыць мне. Мала вы кашы елі, каб брацца мяне ўчыць. Мала йна кашы зьела, аткуля ёй жызінь знаць. Мала кашы зьелі, а ўжо біріцёся другіх пувучаць.

Малако (малачко) **ад бешанай кароўкі**, *іран.* *Самагон.* Ны мылако ад бешыный кароўкі дужа бальшэй ахотнік, толька спруўляйся пыднасіць. Було мылако ад бешыныя кароўкі, ды ўныкну́ла. Ім толька пыдывай мылачко ад бешыныя кароўкі, ні ткажуца. Ты яму лўччы дай мылычка́ ад бешыныя кароўкі. *Параўн.* Любіць мылачко, калі яно ад бешыныя кароўкі.

Малако на губах не абсохла, *гумар.; пр., буд.* *Пра маладога, нявопытнага.* Хлопцы то там такея — мылако ну губах ні апсохла, на іх яшчэ уніманія ні брышчаюць. Мылако ну губах ні апсохніць, а ужо як бальшэя зыда-юцца. *Незак., рэдкаўж.* **Малако на губах не абсыхаець.** Пыд два́ццыць пыдбіра́іцца, а ўсё мылако ну губах ні апсыха́іць. *Узмацн.* **Малако на губах не паабсохла** (не паабсыхала). Куды ім за дзеўкымі,— мылако ну губах ні пыапсохла. Мылако ну губах ні пыпсыха́ла, а зыды-ва́ння ого якая.

Мала малейшае. *Усё да дробязей.* Ма́ла малейшыя пачу́юць, усё пі́рідаду́ць. Мала малейшыя зьдзелы́цца, там ізьвесна зразу. Усё мала малейшыя бяру́ць ны язы́к.

Малоць чапуху (ярунду, чуш, лухту, лухту непадсяваную), *неадабр.* *Гаварыць пустое.* Прі́дзіць і пашоў малоць чупуху́, саўсім ачуміў. Ірунду́ меліць, я ні хачу яго дайжа ў рязон браць. Якую яны тама чуш малолі, што вы пыка́тывыліся со сьміху? Лухту меліць, а яны кругом раты пырызіўлялі і слўхыюць. Лухту ніпыцьсі-ва́ню малоў ба і малоў дзень да вечыра. *Зак.* **Змалоць чапуху** (ярунду, чуш, лухту, лухту непадсяваную). Змалоў чупуху нехта, а другей хто-то пытхваціў, во і пашло: та-та-та. Сам змалоў еткыю ірунду́, нікога там ні было, ніхто там нічога ня відзіў. Зьмелюць чуш, а та-

ды самі сабе веруюць. Каго ты сылепіш, ці мы ні зна-ім, хто ету лухту змалоў. Самі ж вы лухту ніпыцьсiвa-нью і змалолі, і нечыга шукаць вінуvатых. *Непаўн.* **Памалоць чапуху** (ярунду, чуш, лухту, лухту непадсяваную). Ніякыга там нічога аньцiресныга ні было, пымалолі чупуху і пашлі спаць. Пакуля ні памеліць ірунду якую-небудзь, ня выйдзіць, во тряпло, дык тряпло. Сьпірвa адзiн пымалоў чуш, тады другей сьпёр трілюду — і ўсе іх новысьці. Дай ты яму пымалоць лухту, яму хуць ну душэ атлягнець. Пыдажджы-ка, пакуля яны памелюць лухту ніпыцьсiвaнью, няскора пі-рядджэш. *Узмацн.* **Перамалоць чапуху** (ярунду, чуш, лухту, лухту непадсяваную). Не, ня дўмыю, каб іна ўсю сваю чупуху пірiмалола. Пакуля пірiмалола усю ірунду, у мяне аж гылыва рызбалелыся. Ці ўсю чуш пірiмалоў, можа спаць пойдзіш? Па-мойму, ўсю лухту пірiмалолі, нызaўтpіга нічога ня кiнулі. Дай жа ты ім усю лухту ніпыцьсiвaнью пірiмалоць, тады яны пойдучь на поліва. *Законч.* **Атмалоць чапуху** (ярунду, чуш, лухту, лухту непадсяваную). У адной хацi атмелюць чупуху, тады йдуць у другую. Пакуль ні атмеліць сваю ірунду, папробуй яго вiпiрць. У нас яны жыва атмелюць чуш, нам дыхнуць некылі за бульбыю. Нада столька лухты атмалоць, калі ж было што дзелыць. Мы ждaлі, калі ты атмеліш лухту ніпыцьсiвaнью.

Маменькіна (мамкіна, маміна) *дачка, іран. Пра збалаваную, спешчаную дзяўчыну.* Самі такея прыцаўнэя, рыбыцяшчыя, а во ж выгыдывылі мaмiнькiну дачкy, ні к чому ні прітуркыш. Мaмкiна дычка, іна табе рук ні замочыць і каб пысьпяшыць — ня дужа. Вiдна, што мaмiна дычка, г дзелу ні прiвyчына нiськолька.

Маменькін (мамкін, мамiн) *сыноч, іран. Пра збалаванага, спешчанага хлапчука, хлопца.* Чаго ён расьцець у вас такей мамiнькiн сыноч? Рысьпішчэўся мамкін сыноч, некыму ну руках вылачыць. Пы ўсямy вiдна — мамiн сыноч, збaлывын ды кынца.

Манна нябесная. *Незвычайная, вельмі жаданая страва.* Аднаго ні дывай, другога ні пыднасі, трецьцiга ні пыкaзывай, — манну нябесную пайдy сiчас дыстывaць. Манны нябесныя пакуль што ні зыкaзывылі.

Мараць (гразніць) *рукі. Рабiць непрыемныя, непрыстойныя, брудныя ўчынкi.* Што с табою чыпaцца, толь-

ка рúкі мыра́ць. Ахота вам грязьні́ць ру́кі с паску́дні-
ким, луччы абыйці́ць га́дысьць. **Зак. Зама́раць** (заграз-
ні́ць) **ру́кі**. Зымыра́лі ру́кі сь сены́м, любэ́й будзі́ць
вочы кало́ць. Зыгрі́зьні́це ру́кі і са́мі будзі́ця жа́лець,
што трогы́ліся. **Непаў́н. Памара́ць** (пагразні́ць) **ру́кі**.
Ды дужа нічо́га стра́шны́га, ня суд, а пымыра́ў ру́кі.
ні́прятна. Пыгрязьні́лі ру́кі, каб ні зьвя́звылі́ся, спы-
кайней было б. **Узмацн. Намара́ць** (награзні́ць) **ру́кі**.
Ну што, нымыра́лі ру́кі, як і́х апра́ўдывы́ць. І друге́й
раз ныгрязню́ць ру́кі, хочыш, і саўсі́м сяду́ць.

Мара́ць язык. *Гавары́ць по́пусту з тым, хто не за-
слугоўвае ўвагі.* Ні хачу́ я мыра́ць язык, гыварі́ць ім ні
слова, ні паўслова. **Зак. Зама́раць язык.** Што ты дыка́-
жыш, яны як доў́бні, то́лька язык зымыра́іш. **Узмацн.**
Намара́ць язык. С тваі́мі любы́мі гыварі́ць — язык ны-
мыра́іш, а толку ні на грош ня бу́дзіць.

Масква відна, жарт. *Пра прыжмурванне ад надзвы-
чай кіслага.* Ну й варенья тваё, Мы́сква відна, ажно ў
році зводзі́ць. Ад твайго яблы́ка Мы́сква відна.

Маскву ўвídзець, жарт. *Прыжмуры́цца ад надзвычай
кіслага.* На, ўку́сі раз, Маскву увídзіш.

Масцер (майсцер) **на ў́се ру́кі.** *Вельмі ўмелы, спрак-
тыкаваны.* Ду́мыла, айдзе мне хто пыпра́віць, ды во ны-
хваці́ўся Ягор, а ё́н жа ма́сьцір на ў́се ру́кі. Ма́йсьцір
на ў́се ру́кі, у акру́гі пы́скаць тако́га.

Масцяры́ца (майсцяры́ца) **на ў́се ру́кі.** *Вельмі ўме-
лая, спрактыкаваная.* Таке́я мысьця́рыцы на ў́се ру́кі і
найці́ць trúдна. Ікая ж і́на была мы́сьця́рыца на ў́се
ру́кі!

Мата́ць (наматы́ваць) [сабе] **на вус.** *Запамі́наць,
прыма́ць пад увагу.* Збоку сты́яла, пры́гліда́лыся, усё
мыта́ла на вус. Ты слухы́ ды ныматы́вы на вус, ета
табе ні ў́ пуста́я гаво́ріцца. Вы тут гыва́рі́ця, трыплі́іся,
ён усё мыта́іць сабе на вус. **Зак. Намата́ць** (узмата́ць)
[сабе] **на вус.** Нымыта́ў на вус, што адна́ начу́іць, і ды-
ва́й пад вокны сту́кыць. Узмыта́лі на вус, што другі́м
удыва́лыся, паехы́лі і ў́цургы́ліся. Ё́н друго́я нымыта́ў
сабе на вус, а ня то́я, што табе здае́цца. Глядзі́, ў́змы-
таю́ць сабе на вус ета дзела і айдзе-небудзь патторну́ць.
Узмацн. Панамата́ць [сабе] **на вус.** Пынымыта́лі на

вус, што к чаму гыварілыся. Пынымытаюць сабе на вус і пашлі, мол нас ні прывядзеш.

Махалам махацца (махаць). *Адбівання, адганяць, адгаворвацца, адмаўляцца.* Махылым мыхайся, дык ат іх ні атаб'еся, — такея ныхальныя мушчыны. Махылым мыхай, а яны ўсё дно будуць лезыць. **Зак. Махалам атмахнуцца.** Зычынйй скарей дзвері, ато як пранюхыюць куры пры ячмень, махылым ні атмахнесься.

Махаць рукою. *Адступання, цурацца, не звяртаць увагі, адносіцца абыякава.* Што яны мыхаюць рукою ны стырыкоў, а хто ім малых пыдняў на ногі. **Зак. Махнуць рукою.** Спірва і так, і так угыварівылі, а посьлі махнулі рукою: яго ні піяпреш. *Непаўн.* **Памахаць рукою.** Січас ні нада — ніхай ні нада, ну як ён пымыхаіць рукою, як малый пыявіцца?

Медзька ў бабу, *жарт. Пра вельмі страшнае, жажлівае.* Ня йдзі туды, там медзька ў бабу. Можа табе пыкызаўся медзька ў бабу? Тут ні йначы як медзька ў бабу. О З'явіўся выраз прыкладна ў 60-х гадах мінулага стагоддзя. Гэтымі словамі селянін Апанас палохаў хлапчукоў, якія не супраць былі паласавацца бобам у яго агародзе. Выраз зафіксаваны ў дзвюх вёсках — дзе з'явіўся і дзе некаторы час жылі нашчадкі Апанаса. Пэўны час словазлучэнне было дражнілкай унука і праўнукаў гэтага селяніна. У цяперашні час вядома як жартоўнае выражэнне страху, спалоху, гэта значыць іх беспадстаўнасці. *Медзька* — скажонае мядзведзь.

Меднае горла (глотка), *груб. Крыкун.* Медныя горла як рызьявіцца, ня скоро уймецца. Тую меднюю глотку слухыць нада ні абы-якея нервы, зялезныя.

Между дзелам. *Не затрачваючы асноўнага часу.* Тры быразёнычкі асталыся, іх можна як между дзелым выкыпыць. Вожкі ня к сьпеху, между дзелым саўюцца.

Между (паміж) **прочым.** *Мімаходам, між іншым, не засяроджваючы ўвагі.* А я, между прочым, думыў пры цябе ні так. Цімох скызаў между прочым, а йна думала, што пыткалоць яе зыхацеў. Пряма ні гыварі, а нымякні паміж прочым: нехта атвечыра па жыту лазіў.

Мелка плаваць, іран. *Не мець належных здольнасцей, ведаў, магчымасцей.* Мелка плавыць тэй пач-

шчоґлывытый, каб гасьцілі яго як нейкыга пана. Мелка ты плавыіш сы сваімі зіцямі, кругом лўчы пыглядзі. *Непаўн. Мелка паплаваць.* Ты мелка пыплавыў саветы-выць мне, куды хадзіць, куды ні хадзіць.

Мелкая сошка. *Неўплывовы, неаўтарытэтны.* Што ён сь кім пыгаворіць, ён мелкая сошка, пысьмяюцца і большы нічога. Твой дзевірь мелкая сошка, а тут ні абы-якей чылабек нада.

Мераць адным аршынам (меркаю, палкаю), *не-адабр., рэдкаўж. Аднолькава ацэньваць усё і ўсіх.* Каго ж ты мерііш адным аршыным? Вы ўсігда мерііця адною меркыю. Хваціць усіх меріць адною палкыю. *Зак. Змераць* (памераць) **адным аршынам** (меркаю, палкаю). Нашто ж вы іх зьмерілі адным аршыным, кылі адных цётка зывалііць усім усякім, а ў другіх лускутка збоку нейдзі ўзяць. Вы зьмерілі адною меркыю, а ці ў іх адзінакывыя жысьць. Адною палкыю змеріць лёгка. Памеріць адным аршыным можна, ды толку зь естыга ніякыга. Як памерііш адною меркыю, дык яно выходзіць усім хырашо. Па-твойму, ладна, па-твойму, памеріць усіх адною палкыю нічога ні значыць, а?

Мераць на адзін аршын (капыл, мерку, палку), *не-адабр. Аднолькава ацэньваць усё і ўсіх.* Нільзя меріць усіх ны адзін аршын. Ты нешта пычаў усё пыдряд меріць ны адзін капыл. Зразу усіх пычаў меріць ны адну мерку, а тады агледзіўся: нешта ня тоя пулучаіцца. Ны адну палку мерііць і Аксюту дзвюмя душа́мі і нас — у нас сем душ. *Зак. Змераць* (памераць) **на адзін аршын** (капыл, мерку, палку). Што ж ты зьмеріў і тых і етых на адзін аршын, у іх, брат, жызьня ра́зныя. Як ны адзін капыл зьмерііш, дык нічога ні палўчыцца. Ета ні падўмыў, што зьмеріў ны адну мерку, тут нада пы-ўсякыму пыглядзець. І гыварілі і б'ісьнялі, што так нільзя глядзець, дык ён зьмеріў усіх ны адну палку. Ты ўсіх хацеў памеріць на адзін аршын, а так ня дзельюць. Трудна ўсіх памеріць на адзін капыл, пы-ра́зному буваіць і пы-разному людзі живўць. Яе жысьць і нашу жысьць памеріў ны адну мерку: іна зы бацькым крусува́лыся, а мы ураўне з мушчынымі ішлі. На дну палку памеріць усіх ні памерііш.

Мераць на свой аршын (капыл, мерку). *Ацэньваць са свайго пункту погляду.* Як жа вы мерііця нас на свой

аршын, есьлі у вас трі мушчыны ў х́аці. Хва́ціць ме́ріць на свой капыл, нам с табою ні зры́ўняца. Ны сваю мерку ме́рііць, усё д́умыіць: як ё́н, так усе могуць. **Зак.** **Змераць** (памераць) **на свой аршын** (капыл, мерку). Ета на свой аршын ты зьме́ріў нас, а мы ні такі́я. Вы зьме́рілі Хвядота на свой капыл, д́умыі́ця, што ё́н пыва́шыму дзелыі́ць. Ты і́хнію жы́зьню зме́ріў ны сваю мерку, а і́х пылажэ́нія — саўсі́м друго́я дзела. Мяне што, мяне як ні памері́іш, дык ла́дна, а ты суседа памері́й на свой аршын. Памері́ў на свой капыл, і нісма́шна ста́ла: я ні так гыварі́ў. У і́х уся́кыя вільгота, а тут ку́рэнку нейдзі́ вы́скычы́ць, і яны памері́лі нас ны сваю мерку.

Мераць сваім аршынам (меркай), *рэдкаўж. Ацэньваць са свайго пункту погляду.* Аб́ея пыча́лі ме́ріць сваі́м аршы́ным. Што яму́ ні гыварі́, ні талку́й, ме́рііць сваё́ю меркыю. **Зак.** **Змераць** (памераць) **сваім аршынам** (меркай). Зме́рііць сваі́м аршы́ным і ажно сь сябе вы́ска́кыіць: у яе меншы́ пу́луча́іцца ў́сяго. Зьме́рілі сваё́ю меркыю, дык ніла́дна нешта. Сваі́м аршы́ным памері́ць ляхчэ́й, то́лька трудне́й ды пра́ўды дайці́ць. Чу́жю́ю жы́зінь памері́лі сваё́ю меркыю.

Мераць тым жа аршынам (меркай). *Ацэньваць на-ранейшаму; адплочваць тым жа самым.* У мяне но́гі пра-стрелі́ны, і йшчэ́ ў тую ва́йну я бы́ў га́зымі зытра́ўлін, дык нечы́га мяне ме́ріць тым жа аршы́ным. Ты і сябе ме́рі́й тою ж меркыю, ско́лька сь ця́бе на́да бра́ць. **Зак.** **Змераць** (памераць, атмераць) **тым жа аршынам** (меркай). Ні́льзя тым жа аршы́ным зьме́ріць і сы́лдату́-ўда́ў, і яко́га-небудзь кры́сьня. Ка́б ты зьме́ріў тою ж меркыю ся́стру́ сваю, а мяне што прі́клыда́ць — нечы́га. Сы́маму́ нісма́шна, як памері́лі тым жа аршы́ным. Ка́б вас тым жа аршы́ным памері́ў, што́б вы запелі́. Прі́дзі́ць у́ре́мя, і яму́ памері́юць тою ж меркыю. Ні́хай тою ж меркыю памері́юць і ся́бе. Як атме́ріюць тым жа самым аршы́ным, та́ды тро́шку пы́цішэ́іць, апо́мні́цца. Та́ды аду́рюва́ў, шку́ру драў зь людзе́й, дык ця́пера тою ж меркыю атме́рілі сы́маму́.

Мераць (чы́ім, які́м) **аршынам** (меркай). *Ацэньваць з чы́йго-н. або яко́га-н. пункту погляду.* Я зна́ю, д́умы́іш, ні́ зна́ю, чы́ім ты аршы́ным ме́ріі́ш. Усі́гда жо́нкіным аршы́ным ме́ріі́ць, са́м сабо́ю ша́гу ня́ ступі́ць. Ба́льшо́ю

меркью мерііця свайго зяця, ён трошку меншы. Ты ня слухый, што скажыць, ты мерій другою меркью. **Зак.** **Змераць** (памераць) (чыім, якім) **аршынам** (меркай). Ён змеріў стáрым аршыным, цяперя інычы глідзяць на ета дзела. Есьлі памерііш Сыціпанькіным аршыным, то, глядзі, ашыбесься, лúчы сам вумом раськінь. Ета што, есьлі змерілі Лаўрэнывыю меркью, вы скажыця, як самі дúмыіця. Ён як памеріць Ганьніныю меркью, тады скажыць. *Працягл.-фінальн.* **Намераць** (дамераць) (чыім, якім) **аршынам** (меркай). Намерііць ён і стáрым і новым аршыным, як тэя пыцсытынйць, так і брязьніць. Намерііш чужою меркью, што будуць гываріць: свае гылавы ны плічах німа. Так дамерііць свáцьціным аршыным, што пойдзіць калі, як грязьзю аппы́рскыный. Мікіцёнык дамеріў Анькіныю меркью: ходзіць і хырчыць, што пыдвіла.

Места [сабе] **не нахадзіць** (не знахадзіць). *Вельмі моцна хвалявацца, турбавацца; вельмі балавацца.* Места ні нахадзіць, калі ношку травы ні прінясець, так шчыріць. Бúдзіць вам січас і толк, і пырядык, есьлі места ні нахадзіця. Як ні прішоў нучуваць, места сабе ні ныхадзіла: айдзе ён. Січас цішэй стаў, а гады трі таму нызад места сабе ні зныхадзіў. **Зак.** **Места** [сабе] **не найціць** (не знайціць). Места ні нáйдзіць, што Анька пышла ў Зяціцу. Раншы быў хлапчы́на як хлапчы́на, ато места сабе ні найдзіць. Есьлі сам места сабе ні знайдзіць, мы паможым іскаць.

Мёртвым (мярцвецкім) **сном.** *Вельмі моцна (спаць).* П'ець біспышча́дна, а тады ўжо звáліцца мёртвым сном, хуць с пу́шкі стріляй — ні дабúдзісься. Мярцвецкім сном прыспаў цэлы́й дзень і ноч і яшчэ пріхваціў ра́ння.

Між (паміж, между) **двух агней.** *Пра небяспеку з двух бакоў.* Сьпірва́ зыпыліў: я й так між двух агней, а посьлі сыгласіўся йціць. Так і жыў паміж двух агней: і пырціза́ным нада паможч, і бойся, каб хто ні данёс немцы́м ці бургомі́стру. Ты сам знаіш, што я между двух агней.

Між (паміж, между) **молатам і накавальняй** (кува́д-лам), *кніжн. Пра небяспеку з двух бакоў.* Ніхай пабúдзіць у маёй шку́рі, ніхай паку́шыіць, як яно салодка між мо́лытым і ныкыва́льній. Ціхон пупа́ўся здорыва, між мо́лытым і кува́длым сядзіць, што мыш. Як пыкрасу́іць па-

між молытым і накывальнію, ня будзіць еткій пірскій. Яны тама былі паміж молытым і кувадлым. Яму зысь-нялі, што ачынецца между молытым і ныкывальній. Як ён церпіць, сядзеўшы ў іх между молытым і кувадлыю.

Між (паміж, между) **небам і зямлёю**. *Без пэўнага прыпынку*. Найдзе доўга ні пірмуваўся, цяпер ён так, між небым і зямлёю. Канешня ж, усякіму ныдаесяць паміж небым і зямлёю буўтацца. Вісіць между небым і зямлёю, можа куды зьездзіць.

Мікалаеўскі рыштант, жарт. Вопытны, бывалы. Здаліку відна, што мікілаіўскі рыштант чэшыць. Здароў быў, мікілаіўскі рыштант, як ты жывеш?

Мілае дзела, часта іран. Вельмі прывабная рэч. У тым канцы ў Мідзькыўшчыні мілыя дзела, луг за выгын, речка, усё прывольля і ціплёнку, і гусёнку, і сьвіньнёнку. Мілыя дзела выспыцца ў сені, як ну курорці пабўдзіш.

Міма рота не пранасіць, неадабр. Дбаць перш за ўсё пра сябе, пра ўласную выгаду. Чаго там дужа гываріць пры Аўсея, міма рота ні прынасіў і ён. **Міма рота пранасіць**. Глядзі, ён табе міма рота праносіць, будзіць пранесіна. **Зак. Міма рота не пранесць**. Красьць яны ня пойдуць, а калі што ў руці пупадзецца, міма рота ні прынясуць. **Міма рота пранесць**. Ага, прынясець ён міма рота, ён глядзіць, каб і ў цябе з зубоў вырвыць.

Міма рук іціць (плысьць). *Не рабіцца здабыткам, набыткам, уласнасцю*. Нічога іна ні глядзіць, ні за чым ня сочыць, усё як-то міма рук ідзець. Міма рук плувець, а яны худзь ба глянуплі. **Зак. Міма рук прайціць** (праплысьць, сплысьць). Я сам віджу, што прайшло міма рук, нызад ужо ня верніцца. У яго міма рук ні пруплувець нічога. Сплувець міма рук, тады будзіш жалець сам. Рызівон нейкій, такая дабро сплуло міма рук і як ні ды яго. **Пачын. Міма рук пайціць** (паплысьць). У другіх ба ета ўсё было прыбра́на, прыпу́чына, а ў іх пашло міма рук. Міма рук еткыя быгаства пуплуло, азылаціцца можна было.

Міма рук не прапускаць, іран. Гарнуць усё да сябе пры выпадку. Длі цябе ён харош, луччы некуды, а толька міма рук нічога ні прупускаіць. **Міма рук прапускаць**. Калі ён што міма рук прупускаў, скажы. **Зак. Міма рук**

не прапусціць. Ды ні сінца, ні саломку, ні бульбычку — нічога міма рук ні прапусьціць. **Міма рук прапусціць.** Ня думую я, каб яны што міма сваіх рук прупусьцілі. *Гл. Міма рота не пранасіць.*

Міма рук не праходзіць (не праплаваць), *іран. Рабіцца* набыткам пры выпадку. Ні ташну́йця, ні ташнуйця, у вашыга Пецічкі нічога міма рук ні праходзіць. Сколька помню, дык нічога міма іхных рук ні пруплывала. **Зак. Міма рук не прайціць** (не праплысць). Калі ўжо на вока пупала, то міма яго рук ня пройдзіць. Хочыш верь, хочыш не, ну міма яго рук ні пруплуло, ня тэй чылавека, каб упусьціць. Ні праплыў міма сватывых рук твой цэп, ён ні пазволіць, каб што выляляўся біс хызіяна.

Міма цэлі. *Безвынікова; безвыніковы.* Сашка пыняў ба, што і длі чаго, а Верычкі ўсё ета гываріць міма цэлі. Намёк твой міма цэлі, свату луччы нымякні пра моркыўку.

Міну́та ў міну́ту. *Вельмі дакладна.* Зы намі ні прісыла́йця нікога, мы самі міну́та ў міну́ту пыдбягім. І твой карелый пріцягнуўся міну́та ў міну́ту.

Многа браць на сябе. *Дапускаць празмернасці ў дзеяннях, учынках, выказваннях.* Ні нада столька браць ны сябе, ета ні пы тваёй часьці. Многа бяреш ны сябе, можыш пыдырвацца. **Зак. Многа ўзяць на сябе.** Многа яны ўзялі ны сябе, мы бязь іх абойдзімся, што нада, то й здзелым.

Многа вады ўцякло (сплыло), *пр., буд. Пра здаўненасць.* Многа вады ўцякло с тых пор, як ета гыварілыся ды абішчалыся. Ім каб толька пывадок найціць, а што тут многа вады сплуло, іх ні кыса́йца. Пакуль ты надумісься схадзіць, многа вады ўцякець. Зь ехыннім пакуля рызгаворы, яшчэ многа вады сплувець да тога ехыць, самыя пікуны ны дваре.

Многа (доўга) не надыхаць. *Скора памерці.* Я па віду апрыдзяліла, што многа ні надыхыць. Што яны стрыпыля́йца сь пірісяленьнім, яны доўга ні надышуць. **Многа (доўга) надыхаць.** Айдзе ён доўга надышыць, кылі чуць ногі пірістыўля́йць, у грудзях усё сіпіць і хріпіць. Ныўра́д, каб я доўга надыхыла, баліць усё чыста.

Многа думаць пра сябе, *іран. Зазнавацца.* Вы многа думы́йца пры сябе, усё раўно як вы са́мыя разу́мныя на

сьвеці. Замуж як віскычыла, стала многа думыць пры сябе.

Мокрая курыца, абразж. *Бязвольны, падатлівы.* Гыварілі, лімянтовый, лімянтовый, а ета мокрая кўріца, слова ні прыгаворіць. Ходзіць мокрую курыцыю, плечы апусьціўшы.

Мора па калена (каму). *Пра безразважную смеласьць.* Дужа спужаўся ён, што нейкыя слава пойдзіць, яму моря пы калена цяперь. Вьп'іць, дык моря пы калена, хуць у вір гылавою гатоў. П'яныму моря пы калена.

Мудрыкі на хітрыкі. *Няўдалыя, раскрытыя хітраванні.* Дўмыў, што яго ніхто ні раскўсіць, а тут мўдрікі на хітрікі выйшлі. Пупадўцца твае мудрыкі на хітрыкі.

Мухі дохнуць, іран.; цяп., пр. *Надзвычай сумна.* Ат вашых рызгаворыў мўхі дохнуць. Мухідохлі, як яны тама рассусолівыць узяліся. **Зак.** **Мухі падохнуць, буд., пр.** Тута мухі падохлі б слўхыць вас. *Узмацн.* **Мухі надохнуцца, буд., пр.** Мухі надохнуцца, пакуля яны сваё жв'янькыньня кончуць. А ну іх, зь іхнім трілюджыньнім, аж мухі надохліся.

Мухі (камара) не абідзець. *Не прычыніць аніякай крыўды.* Ні нываварівыйця пустога ны чылавека, ён мухі ні абідзіць. Гаўрік кымыра ні разу ні абідзіў, а ня то ён пойдзіць людзей тресьць. *Незак., адзінк.* **Мухі (камара) не абіжаць.** Зылатэй чылабек быў, мухі нійдзе ні абіжаў. Яны жылі й кымыра ні біжالی, а вам каб толька тріпануць.

Мыліць галаву. *Лаяць, прабіраць.* Узнала, што ён с Танькыю быў, як узілася мыліць гылаву! **Зак.** **Намыліць галаву.** Знаць, намылілі гылаву здорыва, красны як рак віскычыў аттуля. *Непайн.* **Памыліць галаву.** Нада памыліць гылаву, каб за розум узяўся. *Узмацн.* **Атмыліць галаву.** Атмылілі гылаву дык атмылілі, зырякўцца і ў тэй бок глядзець пірістануць. І другому атмылілі гылаву, пашоў, ужо ў Надзкі живець.

Мыліць (мяць) шыю (карак, загрывак), іран. *Зацята біць.* Ці адзін раз яму шыю мьлілі, ён прівык ужо к етыму. Табе ж учора мылілі карык, ай забыўся. Няўжэлі мала загрывык мылілі, што яшчэ выпрашыўся? Ці ета Коля мяў табе шыю, ці Васіль? Здорыва карык мялі,

ніхай пыхва́стыіцца. Каму вы, мне зьбіра́іцца мяць за-
грывык? *Зак. Намыліць* (намяць) **шыю** (карак, загрывак). Ён абіза́цільна пупадзець нам, намы́лім шыю. Як намы́люць карык, тады пыспыкайнеіць і за розум возь-
міцца. Мы яму намылілі загрывык, запомніць надоўга.
Прышоў, як рузвуюва́ўся — ні пытхадзі, а тэя вьпіхнулі,
шыю нымя́лі і прыгна́лі. Ты пряма просі́сься, каб табе
нымя́лі карык. Намну́ць загрывык, ня вьві́рнісься. *Не-
пайн. Памыліць* (памяць) **шыю** (карак, загрывак). Па-
мы́лілі шыю, і хва́брыць айдзе міну́лыся, зылатым
хлопцым зьдзелы́ўся. Дажджэ́цца, што памы́люць карык
за етыя яго ду́рікі. Памы́лілі загрывык за дзела. А можа
ты рыска́жыш, за што вам шыю пымя́лі. Калі й памну́ць
карык, ні зыдырма́, а стоі́ць, заслужына. Зь і́хніга боку
тута нейкія ба́бы пріхадзі́лі, то рыска́зывылі, як загрывык
ім пымя́лі. *Узмацн. Атмыліць* (атмяць) **шыю** (карак, за-
грывак). Яны асігнува́лі крепка шыю атмы́ліць етым
бейбусым. Я б на і́х месці даўно табе карык атмылі́ў.
Атмы́люць загрывык, зы яблы́нкі, што пыкыпа́ў на і́хній
кына́ві. *Працягл.-фінальн. Дамыліць* (дамяць) **шыю**
(карак, загрывак). Дамы́люць шыю, самім як намы-
люць, дык атв́учуць. Рыскажы́-ка луччы, як вы там да-
мы́лілі карык пі́рэдні́ным. Наскочу́ць ны свайго, так
дамну́ць каму шыю, што зыряку́цца й зыка́юцца ныўсі́г-
да. Ужо дыма́ў карык, нечыга рявець. Дымя́лі загрывык,
большы лезы́ць ня хочуць.

Мыльный пузырь, іран. *Надзьмуты, зайсёды незада-
волены.* Чаго ж ета мы́льный пузырь тэ́й наду́ўся? Ня
троньця мы́льный пузырь, ён ня ў ду́хі.

Мыслімае дзела. *Немагчымая падзея.* Мы́сьлімыя
дзела пытпароць Сямёна к кыпцам пайці́ць. Мы́сьлімыя
дзела мне аста́цца ў зіму́ біз ва́лінык.

Мышыная вазня, неадабр. *Дробязны, нікчэмны заня-
так.* Було тых трі кыцялкі яру́шкі, дык ці стоі́ць із-за
етыга узы́німа́ць мышы́ныю вазы́ню. Што там магло пы-
ча́цца, — мышыныя вызы́ня.

Мядзвежый вугал. *Глухое месца.* У і́х таке́й мядзье-
жый ву́гыл, што тру́дна найці́ць большыю глуш. Ай, тэя
хутары́ былі мядзьежый вугыл, зімо́ю людзей пы ня-
дзелі́ ня відзі́лі.

Мякіна (атора) ў галаве, абраж. *Пра дурнаватага.*
Што ты рысхва́лівы́ш Андрея, у яго ўсі́гда была мякіна

ў гылаве. Раз аторыя ў гылаве, то й нечыга лезыць у рызгаворы.

Мякка слаць, іран. *Шмат абяцаць, але нічога не выконваць.* Толька іх паслўхый, усігда дужа мякка сьцелюць. Мякка сьцеліць, ды жостка спаць. **Зак. Мякка паслаць** (падаслаць). Так рызрісуіць ізыкам, так мякка пасьцеліць, што луччы, кажыцца, ні прідумыйш, жыві, ды ні хачу. Каму нада, ён мякка пацьсьцеліць, язык нізыбърсывыный. **Узмацн. Мякка наслаць.** Усяго ныбішчаюць, мякка насьцелюць. Насьцелюць мякка, ды ня высьпісься.

Мякчэй паранай рэпы, іран. *Надзвычай лагодны.* Як яму нада, дык ён мякчэй паріный репы, а ў яго што ўзяць — німа. Чаго б ета Коля стаў мякчэй паріныя репы?

Мяняць быка на індыка. *З дрэннага выбіраць горшае.* Прыдасі ты сваю, а што пупадзецца, ніізьвесна, дык нашто табе міняць быка ны індыка. **Зак. Змяніць** (перамяніць, памяняць) **быка на індыка.** Нукупляў, нутургуваў, змяніў быка ны індыка. Там ня мёд і тут тоя самыя, пірмяніў быка ны індыка. Пыміняў быка ны індыка, сам кáіцца цяперь. **Працягл.-фінальн. Намяняць** (дамяняць) **быка на індыка.** Ныміняіш быка ны індыка, што кініш ма́лых біс кáплі мылыкá. Дыміняў быка ны індыка, большы міняць нечыга.

Мяняць гнеў на міласць, гумар.; кніжн. *Пераставаць злавацца.* Міняй ты ўжо гнеў на мілысьць, ніхáй ні скуліць і ні марочыць тут гылаву. **Зак. Змяніць** (перамяніць, памяняць) **гнеў на міласць.** Ці змяніла твоя ніныгля́дныя гнеў на мілысьць ай у нямілысьці ходзіш? Пірмяні ўжо гнеў на мілысьць, яму ну душú абляхчэ́нія на́йдзіць. Нускулеўся, пакуля пыміня́лі гнеў на мілысьць. Пыміняла гнеў на мілысьць, цяперя саўсім рыссыба́чыўся,— яго нада было дзі́ржаць ды дзі́ржаць у руках.

Мяняць шыла на мыла. *З дрэннага выбіраць горшае ў дробязях.* Я ні стаў ба міняць шы́ла на мы́ла, і тут чупуха, і тут путнога нічога німа. **Зак. Змяніць** (перамяніць, памяняць) **шыла на мыла.** Ні палúчыцца ж ні́якыга толку, што ты зьмені́ш шыла на мыла. Торг твой — пірмяні́ць шыла на мыла, ці сто́іла і ны бы́зар плесца. Што і́на з разу́мым зьдэлы́ць, пымі́няла шыла на мыла

і толька таго. *Працягл.-фінальн.* **Намяняць** (дамяняць) **шыла на мыла**. Ныміняіць шыла на мыла, сколька було скулінды з гарода чаго, і тога ні стáніцца. Шыла на мыла дыміняў, троху было інструменту кой-якога, дык усяму даў ряд.

Мясіць грязь. *Ісці тонкай, гразкай дарогай; працаваць у гразі.* Мясілі мы грязь, мясілі, паўзблі, духі нашы ачэгли, хуць садзіся ў тванішчу і сядзі. Дзела дужа бальшого ні было, мясілі грязь троху. *Непаўн.* **Памясіць грязь.** Ды вас дыбра́цца — нада хырашэнька грязь пымясіць. *Працягл.* **Намясіць грязь.** Нымясіў грязь за ету вясну: туды ды нызад пяшком пы два разы ў дзень. *Законч.* **Атмясіць грязь.** Большы, думыю, ніхто тут столька ні ныхадзіўся, сколька мы атмясілі грязь. У пылі дренна і тут, як атмесіш грязь, ня лúčчы.

Мяць бакі. *Біць досыць адчувальна.* Мялі табе бакі ўсе, хто толька ні лянiўся, быяцца цябе ніхто ні быяўся. *Зак.* **Памяць** (намяць) **бакі.** Сьпірва ў Стахоўшчыні пымялі яму бакі — ні ўспакоіўся, тады пыдзь дзяреўнію дыбáвілі. Даўно сам просіцца, каб нымялі бакі. *Узмацн.* **Атмяць бакі.** Хырашо атмялі бакі, бўдзіць чўствывыць, як с ума схадзіць у чужой дзяреўні. *Працягл.-фінальн.* **Дамяць бакі.** Дымялі чужэя бакі, свае чэшуць, і ні так будуць чысаць, ежылі ня ўнімуцца.

Мяшацца вумом. *Вар'яцець, прам., перан.* Што ты дзельіш, ці ты вумом міша́ісься, у нідатоўчыныю бульбу вадү халодныю ліць? *Зак.* **Памяшацца вумом.** Пыміша́лыся вумом і ўскорысьці памёрла, доўга ні жыла. Есьлі пыміша́ўся вумом, мы цябе ныста́вім на пуць ісьцінный. *Працягл.-фінальн.* **Намяшацца вумом.** Праўчу́ дык праўчу́, ныміша́ісься ты вумом, малютычка нісмышлэ́ныя, дзяцініцца дужа прівык.

Мяшаць (змешываць) **з граззю, асудж.** *Прыніжаць, знеслаўляць, ганьбіць.* За нешта шчапіліся, дык пычыла́ міша́ць Куліну з граззю, я й ня слўхыла. Як стáнуць адна адну змешывыць з граззю, век ба ня слухыў такога. *Зак.* **Змяшаць з граззю.** Толька зычапі чорта, зьміша́іць з граззю, што сваіх ба гуркоў выбрыў і аддаў. *Узмацн.* **Памяшаць** (перамяшаць) **з граззю.** Пымішала́ з граззю дзевык тых: нашто зь яе сыным ськыка́лі,— во дурё сядзіць у ба́бі дык сядзіць! Каго хочыш пыміша́-

іць з гряззю, настолька халерныя баба. У мяне б іна
скара апсеклыся, я б яе пірмішаў з гряззю, я б ёй пы-
кызáў, атпáла б ахота, як харошый атпор пулучыла б.

Мяшаць (путаць) **карты**, *кніжн.* *Перашкаджаць у
справах, блытаючы задумы.* Кажын раз Косьцік мішаіць
кárты, яму ні ныра́вюцца вашы уха́жывыньні. Сьпірва́
нам здорыва пúтылі карты, толька мы ні ацступіліся.
Зак. Змяшаць (спутаць) **карты**. Каб ня ты, мы даўно
паехылі б, а ты ўлез сы сваім ізыкам і зьмішаў карты.
Я ня проця, каб ты схадзіў, толька я баюся, што ты спú-
тыіш мне карты. *Узмацн.* **Памяшаць** (папутаць, перамя-
шаць, перапутаць) **карты**. Пымішáлі нам усе карты зь
іх помышчу, луччы б ні звязывыліся. Раз узна́лі, то па-
пúтуюць карты, так яны етыга ня ўпúсьцюць. Ты нам
карты можыш пірмішаць, яны зразу дыгыдаюцца, куды
ты пашоў. Ідзі, скажы: пісьмо Яшка пріслаў — едзіць,
пірміша́й ім карты. Усё дзела было ны мазі, а ён пац-
су́нуўся: січас угыварю,— і пірпúтыў карты. *Працягл.-
фінальн.* **Намяшаць** (напутаць, дамяшаць, дапутаць)
карты. Кула́га с цэ́лью так нымішаў вам карты, а ўсё
з-зы таго, што вы рызівоны. Каму ён хочыць напúтыць
карты, етый номір у яго ня пройдзіць. Дымішаў карты,
сымаму так нымішáлі, што ні рыздзяўбецца, айдзе кан-
цы якея найціць. Ніхай ня думыць, што ета ўсё шúтыч-
кі, дапúтыць ён мне карты. Ці ты помніш, як Ціхон да-
пúтыў нам карты: гогылім трі дні хадзіў, а посьлі апусь-
ціў кры́лля як мокрыя кúріца.

Наабум Лазара, *неадабр.* *Не падумаўшы, не
ўзважыўшы.* Ці стоіць іціць ныабум Лáзыря, пні — ета
быльшая ця́жба, нада буйтува́цца ды буйтувацца. Ня
едзь ныабум Лазыря, ато пріедзіш туды репку пець.

На авось. *З разлікам на шчаслівую выпадковасць.*
Махнём ны авось, абішчáлі дзеўкі, што можа й будзіць
вечыр. Ны авось іціць нечыга, нада пра ўсё толкым рыс-
пыта́ць.

На адзінаццатым нумеры, жарт. *Пехатой.* Пріехылі
ны адзіныццатым номірі. Канешня ж, паедзіць: ны адзі-
ныццатым номірі.

На адзін зуб, гумар. *Вельмі мала.* Во хвалілыся, ны-
гатовіла, яны прішлі посьлі стога, селі, дык ім было ны

адзін зуб, ня елі ні пробывылі. Твойго мяса яму ны адзін зуб.

На адзін капыл, неадабр., іран. Аднолькавыя, вельмі падобныя па якасцях. Ны адзін капыл няўрэмы, нічога ня здзеляюць як нада, куды іхныя бацькі глядзелі, чаго ні прівучалі ні к чаму. Усе яны там ны адзін капыл.

На [адзін] нохаць. Мала, крышку. Кылі й падрас, ны адзін нохыць, нізаметна дайжа. Пыдай упярэд ны адзін нохыць. Цісані на нохыць і залезіць. Удваіх упёрліся, зыбылі, зыбылі, ні на нохыць ні пывярнулі.

На адзін нюх, жарт. Надзвычай мала (звыч. пра яду, пітво). Було тога сала ны адзін нюх. Ны адзін нюх прінісла ягид, толька пыкызаць, пыдражніцца.

На [адзін] шаг. Вельмі блізка, побач. Ны адзін шаг улева атыйшоў і грібоў хуць касі. Ны адзін шаг збоч і шчыплі міхамі. Ны шаг нікуды ні атойдзіць, тарчыць і тарчыць тут. *Гл. А д з і н ш а г.*

На адной наге. 1. Вельмі шпарка, хутка. Ны адной наге бягі, каб ціріс пуўчыса вярнуўся. Толька скажы, ны адной наге ацскачыць. **2. Роўны (з кім).** Сь первымі быгычамі ны адной наге стыяў. Ны адной наге с Пуўлючонкымі шчытаў сябе.

На [адну] каплю (капельку). Крышку, крышачку. Каб ны каплю ў бок, дык ба й шўхнуў разым са стольлю. Ны каплю падрас, пасьці нізаметна. Ны капільку адзьдзвінься правей, чуць-чуць. Ны адну каплю туўстувата і ні заходзіць, прідзіцца вынімаць, цісануць нада. Ны адну б капільку сюда — і пряма наскрозь ба прабіў.

На адно ліцо. Вельмі падобныя знешне. Яны абей неік ны адно ліцо, я ні ўсігд́а і пызнаю, ікая каторыя. Нада ж каб так дваюрыдныя зыдаліся ны адно ліцо.

На адну калодку, неадабр., іран. Аднолькавыя, вельмі падобныя па якасцях. Ны адну калодку як мама, так і дычка. Усе ны адну калодку, адзін другога ні піравеюць. *Гл. Н а а д з і н к а п ы л.*

На адным месце. Нерухома, нязручна. Мае дзялы ны адным месьці. Як узышоў авёс, так і сядзіць кріцыю ны адным месьці, нісколька ні расьцець. Спраўкі здаў, ну як зыстрыла, так і січас усё ны адным месьці.

На арапа, неадабр. *Нахрапам, нахабна.* Ён думыў, што і тут ны арапа можна ўзяць. З намі ны арапа ні бярёся і глотку ні рыспысьціра́й, ня выйдзіць.

На арэхі (баранкі, баранькі). *Пагроза пакараць.* Ты пасьледнія ўрэмя пряма луча́ў сам, каб пулучыць ны арэхі. Даюць ім усюдых ны арэхі, айдзе ні пацсунуца. Схваціў ны быра́нкі і маўчы, пакуля ні дыба́вілі. Січас вам яшчэ атвесюць ны быранкі. Вы хацелі ны быра́нкі, а раз хто хочыць, чаму ж яго ні зыдаваліць.

На бакавую, гумар. *Спаць.* Пыр́а, знаць, ны быкавую, ці ня первы́й час. Пойдзім-ка ны быкавую, нешта ўжо цягну́ць пыліжа́ць.

На баку. *У іншым месцы.* Чаго яму тут цягну́цца, ён і ны бакў заробіць, колька нада. Тут ім толька прічэль-ля, а глаўны́я дзела ны баку.

На большой, звыч. *іран.* 1. *Выдатны, выключны.* Ён пірмяніўся, стаў ны большой, ні крічы ны яго. Прі нас коні былі ны большой, чаго там гываріць. 2. *Выдатна, выключна.* У цябе ўсё выйшла ны большой, пряма зулюбува́цца. Ты ўсё пычына́іш дзельцы ны большой, толька пулуча́іцца ны ма́лінькій.

На белым свеце. *На зямлі наогул.* Ці чула ты, сястры́ца, што цяперя айдзе дзельціца на белым сьвеці. На белым сьвеці ўся́кыя буваіць, на то жы́зья.

Набіваць аскому (скому, аскаміну). *Надакучаць, рабі́цца непрыемным.* Сьпірва́ усім было аньціресна, слухы́лі, сьмія́ліся, а посьлі ўсё ета стала ныбіва́ць аскому. Табе ўсё ныбіва́іць скому. Шу́тычкі яго пычына́юць ныбіва́ць скому. Аскаміну ныбіва́іць іх тріпытня́. **Зак. Набіць аскому** (скому, аскаміну). Так ён набіў Жэнькі аскому, што глядзець ны яго ня хочыць. І етый сора наб'ець скому, пы сабе іна яшчэ ні пыдыбра́ла. Набіў скому, большы ня пойдзіць. Ды чаго ж яе лыпытня́ набіла аскаміну! *Узмацн.* **Панабіваць** (панабіць) **аскому** (скому, аскаміну). За тую нядзелю пыныбіва́лі аскому. Яны быйстра пыныбіваюць скому і астынуць. Пыныбіва́лі аскаміну, што ня то што слухы́ць, а й так глядзець праціўна. Пынабі́лі аскому, атахоці́ліся ад гулюшык. Етыя сора пынаб'юць скому, яны дужа ніцір'пя́лівыя. Няўжэ́лі зы такая ўрэмя яшчэ ні пынабі́лі аскаміну?

Набіваць галаву. *Загруващываць памяць непатрэбным, другарадным.* Я табе, мой браток, во што скажу: каб меншы ныбіваў гылавў такою лухтою, дык яно б скарей пычылавечыскі жызьня пышла. **Зак. Набіць галаву.** Ніхай ба чым пўтнім набіў гылаву, а так, што слова добрыга ня стоіць — усім. *Узмацн.* **Панабіваць** (панабіць) **галаву.** Пыныбіваў гылаву, пыныбіваў, сам сябе паўверіў і места сабе ні находзіць. Нечым жа пынабілі сабе голывы, нясўць мох з балста.

Набіваць карман, неадабр. *Нажывацца несумленным шляхам.* Толька пыставілі, сь первыга дня ўзяўся ныбіваць кырмáн, жаднысьць заела. **Зак. Набіць карман.** Сьпіцыяліст набіць кырмáн, другога такога пыскаць ды пыскаць. *Узмацн.* **Панабіваць** (панабіць) **карман.** Усяго грібáну́лі, пыныбіва́лі кырмáны, цяперя це́плінка сідзяць. Пынаб'юць кырман, ні пысьцісьняюцца і ні пыглідзяць ні на кога.

Набіваць машну, неадабр.; кніжн. *Нажывацца несумленным шляхам.* Быў папробывыў ныбіваць машну, ды відзіць, што ня тоя, пу руках палўчыць. **Зак. Набіць машну.** І ў нас пырядкым набіў машну́, і та́мыцька дыба́віў. *Узмацн.* **Панабіваць** (панабіць) **машну.** Ого як пыныбіва́лі машну, воля была́, што хацелі, то й тварілі. Да, канешня, пынабілі машну́, — пыдвязло так, нічога ні скажыш.

Набіваць пуза (бруха, трабух), *груб.* *Есці вельмі многа.* Ныбіва́й пўза, чаго лўпыш. Як узяўся ныбіваць брў́оха, зь ім чорт ні спрáвіцца. Абы-чым ныбіваць трабух ня хочыць, глядзіць, каб смашней пыднясьлі. **Зак. Набіць пуза** (бруха, трабух). Брў́квыю набіў пуза, ходзіць — ня спышыцца. Наб'ець брў́оха чым зря, нічога ні рызьбіра́іць, што зьесьць. Набіў трабу́х як бырыба́н, толька пыгладжыць. *Узмацн.* **Панабіваць** (панабіць) **пуза** (бруха, трабух). Пыныбіва́лі пуза, чуць прадыхюць. Ні глідзяць, ні пірібіра́юць, пыныбіва́юць брў́охі, чым пупадўць. Пуза толька пынабіць, большы іх нічога ні аньцірісу́іць. Каб толька брў́оха пынабіць, а тады зывáлюцца, сўдкі будуць хропсьць. Етыя ні прапўсьцюць, трабух пынаб'юць.

Набіваць руку. *Набываць навыкі, вопыт.* Лі Зьмітрыка стаў патроху ныбіваць руку. **Зак. Набіць руку.** Раншы нічога ня ўмеў, а то лáдна руку́ набіў, боты нічога пулу-

чаюцца. *Узмацн.* **Панабіваць** (панабіць) **руку**. Пыныбіва́лі руку, і плотнічыюць, і стыля́рнічыюць нічога, дажа па бондырству троху стўкыюць. За етыя гады пынабі́лі руку, нічога плотнічыюць.

Набіваць у галаву. *Запамінаць непатрэбнае.* Ні нада ўсяго ўсякыга ныбіва́ць у гылаву́. *Зак.* **Набіць у галаву.** Набіў у гылаву таго, што ні нада, луччы вун урок глядзі, што ў школі бўдзіш рыска́зывыць. *Узмацн.* **Панабіваць** (панабіць) **у галаву**. Пыныбіва́лі ў гылаву, што пупа́ла, і самі цяперіцька пыча́лі веріць. Нада ж пынабіць у гылаву такога, ета я каб год думыў, дык ні прідумыў ба. *Гл.* **Набіваць галаву.**

Набіваць цану. *Узвышаць, паказваць у выгодным святле.* Як рысхва́стыўся, як рысхваліўся, як атносяцца к яму, як яго увыва́юць, усё ныбіва́іць сабе цану́: глядзі́ца, мол я. *Зак.* **Набіць цану.** Пуздря́к, пуздря́к, а глядзі́, як набіў сабе цану. *Узмацн.* **Панабіваць** (панабіць) **цану**. Пыныбіва́лі сваім цану: пряма ня дзеўкі, а кыралеўны. Пыныбіва́лі сабе цану, усё дно як нейкія пыня́ты, німаведыма якея. Ты посьлі пыдзіку́ісься, як етыя пынаб'юць сабе цану.

Набірацца вума (розуму, вума-розуму). *Разумнець.* Усё як нейкыя мылахольныя, калі ўжо іна хуць трошку ста́ніць вума́ ныбірацца. Ці ныбіра́ісься патрошку розуму, ці ўсё ходзіш як летышні́ сьнег пыці́раўшы. Даўно нада ныбірацца вума-розуму, жыць — ну другі́х рыўня́ца. *Зак.* **Набрацца вума** (розуму, вума-розуму). Ні ныбра́ўся вума з мыладосьці, то пыц ста́рысьць ні ныхвыта́ісься. На ету дурь ныбра́ўся рэзуму, а на што чылавечыскыя дык не. А ім было ат каго ныбра́цца вума-розуму. *Узмацн.* **Панабірацца** (панабрацца) **вума** (розуму, вума-розуму). Пышыла́ліся па сьвету, дык пыныбіра́ліся вума. Ніхай паходзюць, хуць розуму пыныбіра́юцца, ня то штэ сядзець тут. Можа калі й пыныбіра́юцца вума-розуму, толька нешта ня вері́цца. Хвалі́лыся, што дужа пыныбраліся вума адзь дзядзькі,— якей там ужо дзядзька. Калі свайго бог ні даў, то ждзгы, яны табе пыныбяру́цца розуму. Пыра б ужо вума-розуму пыныбра́цца за столька ўре́мя.

Набірацца духу (храбрасці). *Пераадольваць пачуццё страху, няўпэўненасці.* Ныбіра́йся духу, ці́рыз Чортыва

балота пойдзім. Чаго яны ня йдуць, ці храбрысьці выбіраюцца. **Зак. Набрацца духу** (храбрасці). Ныбярўся як-небудзь духу, усё ім выкіжу, што думуюць пра іх людзі. Каб ты выбраўся храбрысьці к маёй цёшчы схадзіць. **Узмацн. Панабірацца духу** (храбрасці). Во-о як вы пыныбіраліся духу, вам цяперя ніхто ні страшын. Пыныбіраюцца храбрысьці з Валодзькею, ух будуць сьмільчакі.

Набірацца сілы, *звыч. жарт. Мацнець, дужэць фізічна*. Скора свадзьба, выбірайся сілы. **Зак. Набрацца сілы**. Ліксандыр выбраўся сілы, рузгудуваўся, хуць зыпрігай у калёсы, дык пыцягніць. **Узмацн. Панабірацца** (панабрацца) **сілы**. Сілы зы зіму пыныбіраліся, атлежылі. Цяперь вам нада пыныбрацца сілы, ны вас усе будуць глядзець.

Набіраць вады ў рот. *Маўчаць вельмі ўпарта*. Нечыга выбіраць вады ў рот, язык прікусывыць, нада було раншы думыць, што й як гываріць.

Набіраць высату, *звыч. жарт. Мацнець духоўна, расці, рухацца наперад*. Крута выбіраіць высату: сваіх дзевык не, зразу г гырадзім. Мой мілёнык тонык, гонык, выбіраіць высату. **Зак. Набраць высату**. Ух ты, выбралі высату, глядзі, каб гарелычка ўніз ні абырвала. **Узмацн. Панабіраць высату**. Высату пыныбіралі, як царі, ды сазіцца прішлося ў лужу.

Набіраць разгон, *звыч. жарт. Пачынаць дзейнічаць больш імкліва, унэўнена*. Лёнік пычынаіць выбіраць дужа быйстрый разгон, ці надоўга ў яго дўху хваціць. **Зак. Набраць разгон**. Разгон-то выбраў, толька чужымі срдствамі, сваё прідбаць падленівіцца. **Узмацн. Панабіраць разгон**. Пыныбіралі разгон вун якей, ну ладна, ніхай толька дзіржацца.

Набіраць сілу, *звыч. жарт. Паступова мацнець фізічна або духоўна, абжывацца*. Во гыварілі, зумухрышка, зумухрышка, відзіш, як стаў выбіраць сілу. Ныбіраіць, выбіраіць сілу, ды хату пріпуціць ніяк ні сыбярэцца. **Зак. Набраць сілу**. Зы пасьледнія гады выбраў сілу, апстроіўся, живець дужа крепка. **Узмацн. Панабіраць** (панабраць) **сілу**. Пыныбіралі лабрэты сілу, чаго ж ім, змálку зугудуванья. Цяперя калхозы пыныбіралі сілу,

быгатыя сталі, і пулучаюць, хто работыць, няплоха. *Гл. Набірацца сілы.*

Набіраць у галаву. *Шмат думаць, глыбока задумвацца.* Ты меншы выбірай у гылаву, сым сябе рызвāj, рузуверь, живуць і ні с такою бядою. *Зак. Набраць у галаву.* Як выбяру калі ў гылаву, ажно жарысьць пыдымаіцца і так мляўка-мляўка дзелыцца. *Узмацн. Панабіраць* (панабраць) *у галаву.* Нашто ж яны так пыныбіралі ў гылаву, нада ж саміх сябе рузуверіаць патроху і рызвыжаць. Пыныбралі сабе ў гылаву, сідзяць і ташнуюць: як цяперіцька жыць і куды кінуцца. *Гл. Браць сабе ў галаву.*

На брата. *На кожнага ўдзельніка ў сярэднім.* Заробілі мы тады ны брата ны старыя грошы па семсот рублей. Есьлі выйдзіць ны брата пы мяшкў, дык і ладна.

На быліначку (былінку). *Надзвычай, да крайнасці (схуднець).* Ай-я-яй, што ж ета зь ёю ста́ла, в́ысыхла ны былінычку, чар тэй што чылавек. Нешта нідылігаіць ны сярэдку каторый год, ссохла ны былінку, чуць чапыіць.

На бычыный хвост, неадабр. *Вельмі моцна ў клопатах (схуднець).* Усё хвытаў, насіў, ні дня яму ні ночы ні было, выпітріў ны бычыный хвост. В́ыбігыўся, в́ысых ны бычыный хвост, а ўсё яму ніяк ні хвытаіць, усё мала.

Навадзіць (кідаць) **цень на пляцень** (ясный дзень), *неадабр. Праднамерана заблытваць справу; хлусіць з правакацыйнымі мэтамі.* Усё ясьней ясныга, дык узноў пычаў нывадзіць цень ны пляцень. Пірістань, нечыга нывадзіць цень ны ясный дзень, мы цябе даўно рускусілі. У яго даўно прівычка тыкая — кідыць цень ны пляцень. Пычаў кідаць цень ны пляцень, зу дурачкоў усіх шчытаіць. Есьлі толька ні пірістаніць кідыць цень ны ясный дзень с тымі яблыкімі, я яго жыва прыздраўлю. *Зак. Навесць* (кінуць) **цень на пляцень** (ясный дзень). Ты сабе тут як хочыш, верь ці ня верь, а толька ета Сыўчанок навёў цень ны пляцень. Канешня, япы нывялі цень ны ясный дзень, нарошня скызалі ны чылавека, каб аць сябе атвесьць. Хацелі кінуць цень ны пляцень, ды іх зразу рускусілі, хто яны такея. І ўзноў ён кінуў цень ны ясный дзень. *Узмацн. Панавадзіць* (панавесць) **цень на пляцень** (ясный дзень). Мы знаім, зь якою вы цэлью пыывадзілі цень ны пляцень. Умеюць пыывадзіць цень

ны ясний дзень, учыць ні нада. Так пынывядуць цень ны пляцень, што будзь ты сь сямю галовымі, і то ні рускулв-паісься. Нарошня пынывялі цень ны ясний дзень, толька ж каго яны зутуманіць хочуць. *Працягл.-фінальн.* **Дакідаць цень на пляцень** (ясний дзень). Я чутвюю, што ён дыкідаіць цень ны пляцень. Дакідыў цень ны ясний дзень, сымаму як кінулі, дык ні знаіць, куды кінуцца, айдзе толку йскаць. *Параўн.* К і д а ц ь ц е н ь.

На валасок (валасінку, волас). 1. *Вельмі блізка, жахліва.* Рысказывыў, што ў разныя пірядзелкі пупыдаў, ні раз ны валасок аць сьмерці хадзіў. Ны валасінку ат мяне жых, у мяне і ў вычах пыцямнела. Каб на волыс правей — і гамон ба. 2. *Ледзь-ледзь.* Ны валасок падзьвінь упарёд, і ляжыць як тут была ета палка. Дай ны валасінку убок і хваціць. На волыс пыдай і ладна.

На вачах. *Прыкметна; пад прыглядам: адкрыта, не тоячыся.* А чаго яму тарчэць ны вычах, пашоў вун ды лёг, хуць высьпіцца. Дзеці нада каб усігда ны вычах былі. Ны нашых вычах уся куцірмá зыварівылыся. Нічога і нікога ні баіцца, ны вычах усё зьдзелыў.

На веці вякоў (вечныя). *Назаўсёды.* На веці вякоў запомню яго выхыдкі. Будзь ты прокліт на веці вякоў. Строіліся на веці вечныя: кажный штындарчык апсмалілі, кажныя бірнушко абгладзілі, асаду пыдыгналі — кымар носу ні пацсуніць. Ты будзіш мілыя на веці вешныя.

На вес золата. *Вельмі дорага.* Во, у вас і квасоля ўжо на вес золыта. Бувáіць другей раз і гвоздзік на вес золыта, як яго німа пад рукі.

На відах (відках). *Адкрыта, на відавоку, перад вачамі.* Што ж тут атказывыцца, усё было ны відах. Яны ні быяліся, ны відках тварілі ета ўсё.

На вока (глазок). *Прыблізна, прыкладна, на знешніх прыметах.* Айдзе тут будзіш вáжыць, на вока апрідзялілі, мы зы кáжный хунт ня будзім цягнуцца. Прікінім на вока і ладна, пуд туды, пуд сюды. Ны глазок тут ня в́йдзіць, нада в́міріць акурáтнінька, каб точка ў точку было.

На вуха (вушка). *Таємна, на сакрэту.* На вуха шыпарнець і пойдзіць, а вы грызіціся цірізь яе. Дужа лю-

біць, каб на вушка, усё на вушка, зьвядзець хахлы. На вушка пашэпчуца і гатовы, свайство ж куды там.

На выстрал. *На адлегласць бачнасці (не падыходзіць, не дазваляць з'яўляцца).* Ты цяперя к маёй хаці на выстріл ні пытхадзі. Мы яго большы на выстріл сюда ні патпусьцім. Так і пірідай, каб дайжа на выстріл блізка ні іўляўся.

На вяроўке (аркане) **не прыцягнуць** (не зацягнуць). *Пра немагчымасць прымусіць зайсці, сустрэцца.* Посьлі Каўшова іх сюда ны вярёўкі ні пріцягніш. Колю к ім ны вярёўкых ні пріцягнуў ба. Знаюць, што надзелылі, ны вярёўкі іх ні зыцягніш. Ня йдзі і ні прасі, ты яго ні пріцягніш і ны аркані. Ны аркані ні зыцягніш, так стыдзіцца. **На вяроўке** (аркане) **прыцягнуць** (зацягнуць). Вы іх паспробуйця ны вярёўкі пріцягнуць. Зыцягніця вы яго ны вярёўкі, кылі ён дўху вашыга баіцца. Ны аркані пріцягнуць нільзя, а ня то самі явяцца. Разьві што ны аркані зыцягнуць, а так ня прідуць.

На вяроўке (аркане) **цягнуць.** *Настойліва запрашаць.* Дужа любіць, каб яго ны вярёўкі цягнулі. Нашто іх ны вярёўкых цягнуць, ня хочуць — ніхай ня едуць. Упрашывылі, угыварівылі, пряма ны аркані цягнулі,— ладныя госьці.

Нага не ступала. *Пра нязведанае месца.* Тыкая глуш, тыкая глуш, тут, верна, нічыя ныга ні ступала. Мне пріхадзілыся быць, айдзе чылавечыскыя ныга ні ступала. Айдзе там хто пройдзіць, там ішчэ ні разу ныга ні ступала.

Нагі (запятка, мезенца) **не варт** (не стоіць). *Пра выключную нікчэмнасць.* Што ён прістаець к Танькі, ён Танькіныя нагі ні варт. Ты ці ліскачы ізыком, ці ні ліскачы, а што Мархвіныя нагі ня стоіш, ета тожа праўда. Ніхай іна сколька хочыць мяне гўніць-разгўніць, іна майго зыпятка ні варта. Есьлі ўжо ён зыпятка чыйго ня стоіць, затоя вы дужа многа стоіця. Ты іхныга мезінца ні варт, а такую лухтў нясеш. Ні разу ён Аксюціныга мезінца ня стоіў. **Нагі** (запятка, мезенца) **варт** (стоіць), *адзінк.* Чые нагі ён варт, скажы ты мне, калі яго зы чылавека хуць хто-небудзь веў. Разьві стоіш ты яе нагі, іна ж дзеўка — за ўсю дзяреўню дзеўка, а ты гультай і с пароды гультайскый. А, хвалі ты, зыпятка ён варт і ні

зыпятка. Ці стоюць яны ўсе разым зыпятка Максімывыга. Самый пасьледній у дзяреўні, мезінца ён чыйго стоіць, путнэй чылавек зь ім дайжа гываріць ні захо-чыць.

Нагі не было, пр., буд. Пра цвёрдае нежаданне наведваць наогул або пра рашучую забарону наведвацца ў будучым. Нагі нашыя пяць гадоў у вас ні было і ні разу ні пайдзём. Каб твае нагі там ні было! Большы мае нагі ў вас ня будзіць. Дужа зупужаіш нас, што іхнія нагі тут ня бўдзіць.

На голае калена. Нагала. Апчыкрыжыў свайго на го-лыя калена: ні пріглідаіць як на́да, ніхай. Як зьдзелы-юць вас на голяя калена пат первый номір, толька блі-шчэць бўдзіца.

На голую косць. Празмерна (схуднець). В́ысах на голую косць — чуць пы зямле ходзіць, а ўсё дуры: кі-дыўся ў ваду рыспацеўшы, прастыў і чатнііць.

Нада вочы пацяраць. Пра выключную бессаромнасць, нахабства. Нада вочы пыціряць, каб к Максімывым пай-ціць піць. Вочы пыціряць нада прасіць ны гарелку трыяк.

На дароге (пад нагамі) не валяцца (не ляжаць). Не прыходзіць, не давацца без працы, намаганняў. Кусок хлеба ны дарогі ні выляіцца, сілу нада прікласьць вы ўсякім дзелі, ды ні абы-якую сілу. Нам нічога ны дарогі ні ліж́ала — ідзі, пыдніма́й, усё сваім гарбом зырыба-тывылі. У нас — ня ў тых, штс рыдым зь лесым жывуць, тут кáжныя палка дорыга, пыд ныгамі ні выляіцца. У вас канешня усяго чыста хвытаіць, а ў нас нічога пыд ныга-мі ні ляжыць. **На дароге (пад нагамі) валяцца (ляжаць).** А ці ў нас грошы ны дарогі выляюцца? Каб жа мука ны дарогі ліж́ала — пашоў ды нагрёб, ато над ёю путрудзіцца нада. А-а, каб ета пыд ныгамі выля́лыся, пашоў ды бярі. Па-твойму, дык у нас пылатно пыд ныгамі ляжыць.

На дарогу. 1. Для карыстання ў дарозе. Вазьмі́ці-ка ны дарогу лішній кусочык, зьясьце́. Ныклáлі яму, ны-лажы́лі ны дарогу і яблык, і йгруш, і яец, дзьвюх ку́ріц зарезылі. 2. **Перад дарогай, паездкай.** Дыва́йця вы́пім ны дарогу, каб яно ўсё хырашо было.

На два (тры) словы. Для кароткай размовы. Як пой-дзіць ны два словы, дык будуць пыўдня трілю́дзіцца.

Пызваў нешта на тры словы, шушукуюцца ў сенцах. Ідзі, завець на тры словы, пры парнісцікі рыскажыць.

На дзіва (здзіўленне, удзіўленне). *Вельмі, аж да нечаканасці.* Зімля пасьці пустая, удабренія трошку тухнулі, а ямень удаўся на дзіва. Пряма ны здзіўленьня справілі хрысціны. Ны ўдзіўленія тут расьцець усё, што ні пасеіш.

Надзяваць (уздзяваць) **аброць**. *Браць у поўнае падпарадкаванне.* Есьлі сваім вумом ні жывець, нызівай аброць і пыгняй. Сьбіраюцца уздзіваць аброць. *Зак.* **Надзець** (уздець) **аброць**. Што, і ны цябе надзелі аброць, ды і крепка зыцягнулі, ня вірвісься? Ня выкруціўся, уздзелі аброць, цяперя доўга пыгняць будуць. *Множн.* **Панадзяваць аброці.** Яны ўмеюць пындываць аброці, дужа патходлівыя, а як усьядуць, тады дзяржысь.

Надзяваць (уздзяваць, вешаць) **хамут** (пятлю) **на шыю**. *Браць у поўнае падпарадкаванне, усяляк папіхаць.* Ні знаю, як будзіць, ну мы табе дужа ні саветым нызівай хамут на шыю з Машычкінымі дзіцямі. Нызяюць яму пятлю на шыю, а ён і пыцтыўляць гылаву. Вешыця сабе хамут на шыю, ны якога радзімца вам зьвязывыцца ш чырцямі. Вешыюць ім пятлю на шыю, ну калі муўчаць, ніхай муўчаць. *Зак.* **Надзець** (уздець, павесіць) **хамут** (пятлю) **на шыю**. Як надзенуць хамут на шыю, тады папрыгыця. Етый доўга цырімоніцца ня будзіць, жыва надзеніць пятлю на шыю. Гылаву нядоўга пыцтавіць, каб уздзелі хамут на шыю. Раз уздзеў пятлю на шыю, то няскора вірвісься. Яму павесюць хамут на шыю, і будзіць муўчаць, слова ні прыгаворіць. Ён цябе ня выпуцьціць сы сваіх лап, павесіць пятлю на шыю. *Множн.* **Панадзяваць хамуты** (петлі) **на шыю**. У адзін шчот пындываюць ім хумуты на шыю, і будуць цігаць, што мілінькія. Насіліся зь імі, угыждалі, а тэя пындывалі ім петлі на шыю.

Надзяваць (уздзяваць) **яро на шыю**. *Браць або трапляць у поўнае падпарадкаванне, поўнасьцю занявольваць.* Калі яму ныравіцца, ніхай нызяець яро на шыю, ня мне цягнуць, яму. Ахота ўздзіваць еткыя яро на шыю. *Зак.* **Надзець** (уздець) **яро на шыю**. Раз яро на шыю надзелі, то ўжо ні шылахыся, будуць да

гроба езьдзіць. Ну, пыцтавіўся, узьдзелі ярмо на шыю, зыпрглі.

На дне, запаз. *На апошняй ступені грамадскага жыцця.* Каб якей прігляд быў, дык ба дзіржаўся, а тэя ні глядзелі, так і акызавуся на дне. І другей ужо на дне, адзін за дным пашлі.

На добрае. *Для станоўчага зыходу, вырашэння.* Каб на добрыя, можна паможч было б, дык ці зь імі пыхарошыму што выйдзіць. Можж калі пойдзіць і на добрыя.

Надуваць (адстаўляць) **лыч**, абразл. *Вельмі крыўдзіцца.* Вы б луччы пыглядзелі на Жэньку, як нудуваіць лыч, кылі яму што ні так скажыш. Ён скора ацстыўляіць лыч, у абіду кідзіцца. **Зак.** **Надуць** (адставіць) **лыч.** Так надзілі лыч, што ні пусцупайся, а за што надзілі, разві я ніпраўду скызала. Лыч ацставіў, толька зарюхыць асталыся. **Множн.** **Панадуваць** (паадстаўляць, паадставіць) **лычы.** А я, думіш, знаю, чаго яны пунудувалі лычы. Дужа ніпатходлівыя людзі, зы сáмыю мелыч усігда пыцстыўляюць лычы і ходзюць, як індыкі. Пыцставілі лычы, ня тронь ты іх, ні шылахніся збоку. *Працягл.-фінальн.* **Наадстаўляць** (даадстаўляць) **лыч.** Са мною ты жыва лыч ныцстыўляіш, буду я і ўгыждаць, і нянчыцца, як з малютычкыю. Ныцстыўляіця лыч, пымакчэця тут ніўзыбаві. Дыцстыўляіць лыч, што палучыць ласку, будзіць палучына.

Надуваць (атвешываць, развешываць, адтапырываць) **грыбы**, *груб.* *Крыўдзіцца вельмі моцна.* Хваціць грібы нудуваць, ныўгыварывыліся і ныўвішчаліся вас дос, большы некуды. Толька і ўмеіць, што грібы атвешывыць, а нітку якую спрысьць ны матку надзеіцца. Пыдзівісь-ка, як грібы развешывыць наўчылыся за етыя гады. Паспробуй адно слова ні так скажы, як ён грібы аттапыривыць. Можыш аттапыривыць грібы сколька хочыш, а бульбу кыпаць пойдзіш на ўвесь дзень. **Зак.** **Надуць** (атвесіць, развесіць, адтапырыць) **грыбы.** Харошыга мыціріялу нывралі ны пальто,— не, цьвет ні нывраіцца, ня тэй — грібы надула. Сядзеў, сядзеў мурзапон етый, грібы атвесіў, а тады як сноп пук у падушку і сьпіць. Із-зы нічога ніякыга развесіў грібы на цэлы дзень. Сяння я ўжо і ні пайму дайжа, чаго ён аттапыриву грібы. Грібы аттапыриву і ходзіць, саўсім

як чорт нейкій. *Узмацн.* **Панадуваць** (паатвешываць, паатвесіць, паразвешываць, паразвесіць, паадтапырываць, паадтапырыць) **грыбы**. Пунудува́лі грыбы, сідзяць, ні рызгыва́рююць, другея ласкі ждучь. Я й так знаю, чаго яны грыбы пыатвешывылі. Як пыатвесюць грыбы, тады трудна зь імі стулкува́цца. Грыбы так, буваіць, пыразьвешывуюць, што хут ты іх ны прясла вешый сушыць. Можа грыбы пыразьвесюць яшчэ большы, ну толька я ня ўмоўчу, скажў. Як пунудува́ліся, як пыттапы́рывылі грыбы,— а ніхай вас умесьці з вашыю морквыю, каб я прітрону́лся к ёй большы. Дайжа ні пыныра́віцца, як ты гляніш, і то грыбы пыттапы́рююць. Каб хто толька рыскызаў, як яны грыбы пыттапы́рілі кыла стыга́, во было чуда. Я ўжо іх знаю, луччы ні чыпа́й, ато яшчэ пыттапы́рююць грыбы. *Працягл.-фінальн.* **Наатвешываць** (наразвешываць, наадтапырываць, даатвешываць, даразвешываць, даадтапырываць) **грыбы**. Ныатвешывы́ць ён грыбы, што мала было ўчыра́шніга, дык сяньня дыба́ўлю. Вун відзіш, ужо ныразьвешывы́ў грыбы, змоўк, зашыўся, і слова большы ні пачу́іш. Вот і ныттапы́рівылі грыбы, цяперя глідзяць у вочы, што й як будзіць. Ішчэ ныттапы́рііць грыбы, мы дужа ма́сьліцца ня будзім. Бацька як пріедзіць, мігым дыатвешыюць грыбы, разўчу́цца кріўды свае выстыўля́ць. Сыціпан дыразьвешывы́ў грыбы, нешта й на вочы ні пыказыі́цца саўсім. Гледзічы у якае ру́кі пупадзе́цца, у нас ба скоро грыбы дыразьвешывы́ў. Палу́чыш сваё і змоўкніш,— во як грыбы дыттапы́рівыіш у ету мінуту.

Надуваць губы, іран. *Моцна крыві́дзіцца.* Пакуля ў крепкія ру́кі ні пупа́ўся, нудуваў губы, а посьлі пі́рістаў, айдзе й нудува́ння дзелыся. *Зак.* **Надуць губы.** Ні шыла́хыйся ты, бронь божа, лі яго, ато ўзноў губы надмець. *Узмацн.* **Панадуваць губы.** Мы проста пушучі́лі, ніхто там ні пра што ня думыў, а яны губы пунудува́лі. Скоря ты й сам біс пытка́зкі увідзіш: атвучым і етыга ад дурных прывычк, пунудуваі́ць у нас губы.

На дурнях (дурніцу, дурачка). *Проста, лёгка, з хлуснёй і падманам.* Доўга ім удыва́лыся ну дурня́к, а тут сырва́лыся. Усю жы́зінь ну дурня́к ні прыжывеш. Ён рашшчы́тывыў, што ўзноў ну дурніцу палучы́цца. Любіў ба выі́джаць ну дуручка́.

На душэ горка. *Пра непрыемнае адчуванне ад перажытага або чакаемага.* Ні чыпай, у яго і так ну душэ горька. А думыця, у Лаўріна ну душэ ня горька, віду толька ня хочыць пыдываць.

На душэ (серцы) скрэсьць. *Пра трывожнае, турботнае прадчуванне.* Ну душэ нешта скрябець, ні есьць, ні піць ні магу. Увесь дзень ну душэ скрябло. Скрыбець на серцы: што тама зь імі, ці ўдашна ў іх. У яго ня будзіць скрэсьць на серцы, ён усігда спакоін. *Непайн.* **На душэ (серцы) паскрэсьць.** Быяўся, етыя дні пыскрябло ў яго ну душэ. Есьлі троху й пыскрябло на серцы, ня будзіць такей прыспалітый. На серцы троху пыскрябець, а тады ўзноў зы сваё возьміцца. *Узмацн.* **На душэ (серцы) наскрэсьць.** Ныскрябло ў іх ну душэ посьлі таго пызычання. Ніхай ныскрябець на серцы, а што ж ён хацеў усю жысьць так сабе пражыць. *Законч.* **На душэ (серцы) адскрэсьць.** Адскрябло ну душэ і ляхчэй ажно стала. У іх здорыва адскрябло на серцы, трі дні хадзілі як самі ні свае.

На етый шчот. *У гэтай сувязі.* А што ты скажыш на етый шчот? Мы рызгыварывылі на етый шчот, толька нада было б сы Льлёю пугулкуваць.

На [етых] днях. *Нядаўна.* Ён жа пріхадзіў ны днях, чаго ж ты ні спрасіла. Ны днях у Астрейкывічых Вукулёнык будзіць. Каб на етых днях, можна было б пыскачыць, а пазней с уремім будзіць туга. Во на етых днях, ці ўчора, ці заўчора, каціў пы дзяреўні ны лісапечі.

Нажом па серцу. *Пра вельмі непрыемнае, балючае.* Каціны словы ёй нажом па серцу. Цяперя яму тоя нажом па серцу, а як тады родныга пляменьніка немцым здаў, тады яму ні было нажом па серцу,— выслужывуся. Яны рыскабуюць, сьмяюцца, а мне етый сьмех нажом па серцу.

На закуску. *У заключэнне.* Вот вам і пыднясьлі ны закуску блямбу, любуйціся. Усё йшло ладна, хырашо, а тут наця вам, пулучылі ны закуску.

На заметке. *Пад асаблівым наглядом.* Ета ні січас зьдзелына, ён даўно быў у іх ны заметкі. Каго йта вы імеіця ны заметкі? З запрошлыга года дзіржалі цябе ны заметкі.

На заметку. *Пад асаблівы нагляд.* Раз пупаўся ны заметку, то маўчы і ня пікні. Іна цябе ўзіла ны заметку, зы кажным шагым будзіць сьлядзіць.

На замку (замке), *звыч. гумар.* У поўнай, абсалютнай захаванасці. Мне ці скажыш, ці ні скажыш, у мяне ўсігда ны замку. Доўга ў іх ні пабудзіць ны замке, цірш час усюдых растреплюць.

На злом галавы, неадабр. *Рызыкайна, з вялікай небяспекай для жыцця.* Кажный дзень носюцца на злом гылавы, ажно тэя коні стогнуць. Було ўжо, было, чышчы некуды быць — ні пыкаіўся, узноў лётыць на злом гылавы. Не, ні г дабру на злом гылавы так яны лэзюць куды ні нада.

Назваць вешчы сваім імем. *Гаварыць прама, адкрыта, гаварыць праўду.* Я ні баюся нызываць вешчы сваім імем, я праўду люблю. **Зак. Назваць вешчы сваім імем.** Усё быяліся, мяліся, усім было нялоўка, а Сьціпан прэма нызваў вешчы сваім імем, нічога ні пыбыяўся, ні пысьцісьняўся.

Найціць (знайціць) **канец** (магілу, гібель, пагібель). *Згубіць жыццё праз безразважнасьць.* Ня чуць жа даўно, нейдзі найшоў сабе канец. А нойдзіць магілу, у якую-небудзь пятлю ўлезіць. Найшлі айдзе-небудзь гібіль, здзержу ж нійдзе ім ні было. Раз шукіаюць, то пагібіль найдуць, так ня бойдзіцца. Па-мойму, ён найшоў канец яшчэ раншы. Па дурьсыці пы сваёй знайшоў магілу. Будуць так прыгыць і дапрыгыюцца, знойдуць гібіль. Як пагібіль знайдуць, тады пыкаюцца, ды позна будзіць.

Найшла (папала) **каса на камень**, *пр., буд. Пра сутыкненне супрацьлеглых характараў, поглядаў.* Адзін настойчывытый і другей ня хочыць уступіць, ныйшла кыса ны камінь. У іх як найдзіць кыса ны камінь, ня скора ўспакоюцца. І на етый раз, ты відзіш, пупала кыса ны камінь, нізашта ня ўступюць адна другой. *Незак., адзінк.* **Находзіць** (пападаець) **каса на камень**, *цян., пр.* Я зразу пыняў, што тут находзіць кыса ны камінь, абэя ні пыткычаюць зь ізыкамі. У іх многа разоў пупыдала кыса ны камінь, ці мала людзі нызікуваліся на іх.

На кажный (кажын) **дзень.** *Для штодзённага карыстання.* І крепкій, і цёплый, ны кажный дзень дужа ха-

рошый пінжак. Выхаднэя адзежы ў мяне ёсьць, а длі работы, ны кажын дзень нада чаго дукупіць.

На кажным шагу. *Усюды.* Яны будуць пыткалывыць Дзім'яна ны кажным шагу. Ны кажным шагу пупруў-ляй цябе і пупруўляй, ужо сымаму пыра знаць, што і к чаму здзелыць.

На казе аб'язджаць, іран. *Вьяўляць глыбокую пашану.* Ты пыглядзела б, як ны казе аб'іжджаюць сваіх сватоў, ні знаюць, як стаць піряд імі.

На казе вазіць (катаць), *іран. Дагаджаць.* Січас я пайду зыпрягу і ны казе цябе вазіць буду. Ці вас кыталь сяння ны казе ў кумы. *Непайн.* **На казе павазіць** (пакатаць). Надуўся, абіджныый, нада яго ны казе пывазіць. Ідзі, гатоў сані, ны казе яго пыкытай.

На казе ездзіць (катацца), *неадабр. Невядома дзе знаходзіцца, разгульваць.* Твой Пятрок ны казе ездзіць: чацьвёртый дзень двору ні пыказыіцца. Учора дзень п'янствывыў і сяння пашоў ны казе кытацца. *Непайн.* **На казе паедзіць** (пакатацца). Дзьве нядзелі ны казе паедзьдзіў, учора атвечыра грміць: прынімайця. Пыкытаіцца ны казе, а посьлі зыявіцца, як астаніцца біз рубля. *Узмацн.* **На казе наездзіцца** (накатацца). Наездзіўся ны казе і іўляіцца, дзелыць від як ні ў чом ні бувала. Ныкытаўся ны казе, пыадурюваў, ета пасьледнія ўремя аціх. *Законч.* **На казе ат'ездзіць** (адкатацца). Ат'ездзюць ны казе, кончуцца дўрікі. Прідзіць уремя, аткытаіцца ны казе, ну толька я ні пушчу, ніхай ідзець, айдзе ездзіў.

На казе ехаць (каціць), *іран. Невядома як дабірацца, але звычайна пехатой.* Ны казе ехыў твой Міця, як жа іначы ён дыбіраўся. Айдзе-небудзь ны казе коцюць, толька былабончыкі зьвіняць. *Зак.* **На казе прыехаць** (прыкаціць). Ці ні ны казе вы пріехылі, нешта машыны с таго боку ня йшлі. Пыглядзіш, што ны казе прікоціць вот-вот.

На казе не пад'ехаць, іран. *Невядома як падысці (да ганарлівага).* Зыгاردзіўся — ны казе ні пад'едзіш. Як увывраўся ў перья, дык ны казе к яму ні пад'едзіця. **На казе пад'ехаць.** Ны казе пад'ехыць паспробыйця, як стала стыршыніхую.

На казе пад'язджаць, іран. *Прымаць розныя захады, каб дагадзіць, улагодзіць.* К табе ні йна́чы як ны казе пыд'іжджа́ць нада.

На казе паехаць, іран. *Адбыць, знікнуць у невядомым кірунку пехатой.* Ны казе твой Васіль паехыў, кру́ціць яго нячыстыя сіла і, відна, скру́ціць. Спра́шывыі ты, айдзе яны дзеліся, ны казе паехылі.

На казе праехаць (пракаціцца), *іран. Заганарыцца зусім дробязнай справай, учынкам.* Праехыў ны казе: скот зьбегыў атвярну́ць. Пыўднй ў лёні пыбылі, дык ны казе прыкаціліся.

На казе раскатывацца (раскатываць, раз'язджаць, раз'язджацца), *іран. Гультаяваць.* Тыка́я пагода, усе хвыта́юць, убіра́юць, а ён ба ны казе рыска́тывыўся. Узноў пашоў ны казе рыска́тывыць, і так дзень прі дні. Каторый год ны казе рызы́жджаі́ць, ні за што ні бяре́цца. Разы́жджаўся б ны казе, каб зы яго хто хлеб дубува́ў.

На кані не аб'ехаць. *Пра еялікае.* Лёну насеіна — ны кані ні аб'ехыць, грібануць грошы. Яе горя ны кані ні аб'едзіш. Вашу капў ны кані ні аб'едзіш, толька ў ре́звы́ных і зыбярэш.

На капейку. *Трошкі, зусім мала.* Дзела таго ны капейку, толька рызгаворы. Ны капейку дасьць, а нядзелю будзіць стыгна́ць.

На капусту. *На дробныя часткі.* Мы із-зы ліска́ ны скачы́лі раз на іх, дык усіх пурубáлі ны капўсту. Цябе нада пасеч ны капусту зы тваё адурюва́ння і сьві́ньня́м вы́кінуць, во што табе нада. Што зь естымі пáлкымі зьдзелыў, скрышыў ны капусту, скрышыў, дайжа вірхні́ка ня вы́біріш, толька на дровы пусы́ць.

На карню. *У некранутым стане.* Мы ны сваю хату ны карню лес куплялі, канешня, дорга було. Пі́рід рíвалюцы́ю нашы паны пачу́ствывылі, што дзела плоха, усе лясы на карню прыда́лі. Ужо восінь ны дваре, а ўсе аборкі ны карню. Увесь хлеб ны карню, урыжа́і харошыя, а тут дажджы́ і дажджы́.

На карон. *Поўнасю, дашчэнт.* Мы даўно гыварі́лі вам, што ён ны карён прыпіва́іць усё чыста. Збува́юць хызы́йства ны карён, яны тут пасьледні́я лета.

На кароткай (дружаскай) **наге**. У сяброўскіх адносінах. Ён быў ны кароткай наге з рухункаводым. Сахрон з пычальствам ны кароткай наге. Яны даўно на дружныскіх наге.

Накастыляць шыю (па шыі). *Пабіць*. Ём абаім ныкыстылялі шыю, прішлі сагнуўшы голывы. Пыдвярнуўся пуд руку, дык і ныкыстылялі па шыі. *Незак., адзінк.* **Кастыляць шыю** (па шыі). Ты скарей успомніш, хто табе толька ні кыстыляў шыю. Ці раз яго кыстылялі па шыі. *Непаўн.* **Пакастыляць шыю**. Як там ні было, а шыю пыкыстылялі, во й глядзі якімі хочыш вычамі. *Законч.* **Адкастыляць шыю**. Самі яны ні рыскажуць, а с таго боку пірідывалі, што ім здорыва аткыстылялі шыю.

На касцях (чыіх). *На цяжкай працы, горы, нямішчэсці*. Ны Мыланкіных кысьцях ты сваю жызьню строіш, як ты толька ходзіш па сьвету. Ты сам знаіш, ны чыіх кысьцях ета хата стаіць. Хвашысты думылі, што ны нашых кысьцях будуць сваю дзіржаву строіць, каб мы на іх работылі, а яны гыспыдамі хадзілі, ды ні ўдалося ім, як зыгадывылі.

Накласць (налажыць) **на сябе рукі**. *Скончыць жыццё самагубствам*. Жылі пу-суседзку, уродзі чылабек быў, а ў паліцыі азьвяреў, стаў прыстываць, іна і ныклала на сябе рукі. Ты й хацеў ба, каб я нылажыла ны сябе рукі. *Незак., рэдкаўж.* **Класць** (накладаць) **на сябе рукі**. Во стала мне с табою жызьня, хуць рукі ны сябе кладзі. Не ўжо, рукі ны сябе ныкльдаць я ня буду, ніхай ён сам у пятле зыхлынецца. *Узмацн.* **Панакладаць на сябе рукі**. Ніхай яны пыныкльдаюць ны сябе рукі усе разым.

Накласць (налажыць) **у горб** (карак, каршэнь, шыю), *груб. Пабіць*. Схадзі, пыднясіся, ніхай ныкладуць у горб. І хырашо зьдзелылі, што ныклалі ў карык, меншы будзіць лазіць куды ні нада. Ён табе ныкладзец у каршэнь, большы ты атвікніш і зырякесься так счыкаць. Глядзі, каб ні ныклалі ў шыю с такімі зыдываньнімі, тут ніхто ні заступіцца. Як у горб наложуць, тады пойміць, што нада сябе іначы весьць. Ці ты чя чуў, за што ім нылажылі ў карык? За дзеўку за нейкыю зывізаліся, і тэй прываджывыць, і тэй, дык Андрею нылажылі ў каршэнь. Ёх чэцьвіра, а ты адзін, ну й нало-

жуць у шыю. *Незак., рэдкайж.* **Класць у горб** (карак, каршэнь, шыю). Як дыва́й яму класьць у горб, круці́ўся ён, круці́ўся, ды і круці́цца некуды. Каму там было класьць у карык, я б іх адною рукою раськідыў. Ладна клалі ў каршэнь, чуць вы́вірнуўся ды ўцёк. Узноў табе кладуць у шыю сколька хочуць. *Узмацн.* **Панакладаць** (панакласць) **у горб** (карак, каршэнь, шыю). Ні было зь імі ніякыга зладу, пыныкльда́лі ў горб, дык пыспыкайнелі. У карык пыныкльда́лі крепка, пашлі, што мыла зьеўшы. Дарзў́цца яны, што ў каршэнь пыныкльдаюць. Проста просю́цца, каб у шыю пыныкльда́лі. А што іх там, угыва́рiвыць ста́нуць? — пыныкльда́ць у горб, і яны ася́дуцца. Так скоро ў каршэнь могуць пыныкласць, што ні агледзю́цца. Дужа мы шкудува́ць будзім, есьлі ім ды пыныкльда́ць у шыю.

На край гібелі (пропасці). *Туды, дзе існуе смяртэльная небяспека.* Усігда лезіць ны край гібілі, дайжа тады, калі й ні заву́ць і ня просю́ць. Па нечыму наводу палезьлі як бізгаловыя ны край гібілі. Пыцягну́ла вас ны край пропысьці, што вам тама нада было, чаго вы лезьлі.

На край магілы. *Туды, дзе існуе смяртэльная небяпека, на апошні рубеж жыцця.* А хто цябе зваў, хто цябе цягнуў ны край магілы, хто, скажы? Ня жы́ціль Сямён, саўсім ня жы́ціль, ён ужо ступіў ны край магілы.

На крайні́й случай. *Для выкарыстання ў выпадку вострай неабходнасці.* Ету тру́бычку я бірагу́ ны кра́йні́й случый, ці мала на што няжы́дынна можыць пына́дыбіцца. Ны крайні́й случый вазьмі Кузьмоў адріс, ня будзіць нічога пулуча́цца, дык хуць пі́ріначу́іш.

На край свету. *Вельмі далёка.* Мітрыхван зьехыў некуды ны край сьвету і згас там. За Верычкью ны край ба сьвету пашоў, пряма прікінеў і пры́гніць па ёй.

На краю гібелі (пропасці). *Побач са смяртэльнай небяспекай.* Ты быў раз ны краю́ гібілі — вы́цігну́лі, цяперя ўзноў лезіш ны ражно. Первыя ў́рэмя дужа расьсьмелівыліся, пакуля ны краю́ гібілі ачыну́ліся. Сколька разоў ны краю пропысьці былі, пряма ні сышчы́таць, і выскріба́ліся неік.

На краю магілы. *Побач са смяртэльнай небяспэ-
кай, на рубяжы жыцця і смерці.* Глядзі, ма́ліц, ты даўно
стаіш ны краю магілы. Ны краю магілы ходзіць, абарь-
вца і прыпадзец, як і большы прыпаў нейдзі. Што
там хто паможыць, раз іна ўжо ны краю магілы, і ногі
атніліся, і рукі пасыці ня дзействуюць.

На круг. *У сярэднім.* На круг у нас выйшла ня пло-
ха, абіджын ніхто ня быў. Нада глядзец, каб пы паў-
сотні на круг пулучыліся.

Накруціць (наламаць) **хвост.** *Моцна пайшчуваць,
зрабіць наганяй.* Яны саўсім знаглелі, калі ні нукру-
ціць хвост, ны якей-небудзь толк і ні рашчытывый.
Скажы, каб нулумаў хвост ладна, чаго на іх богу ма-
ліца. *Незак., рэдкаўж.* **Круціць** (ламаць) **хвост.** Мен-
шы жалей, а большы хвост круці, скарей чаго даж-
дзэся. Мыкар дужа ні глядзеў, лумаў хвост, паетыму
і людзямі скарей ста́лі. *Працягл.-фінальн.* **Дакруціць**
(даламаць) **хвост.** Дакру́ціць ён хвост, кылі яго ні на
нохыць ні быяца. Дулумалі хвост, ужо самі ходзюць
спусыціўшы голывы.

На крывой не аб'ехаць, гумар. *Не перахітрыць.*
Усігда ны чыку́, ня думы́й, яго ны крывой ні аб'едзіш.
Гл. На казе не аб'ехаць.

На крывой (храмой, дзікай) **казе аб'язджаць, іран.,
рэдкаўж.** *Вьяўляць глыбокую пашану.* Доўга іх Лыўрі-
няты аб'іжджа́лі ны крывой казе. Ужо другой год Зьміт-
рычка ны храмой казе аб'іжджа́юць, дужа шану́юць.
Вот я ніяк ні пайму́, чаго яны так на дзікый казе аб'-
іжджаюць. *Гл. На казе аб'язджаць.*

На крывой (храмой, дзікай) **казе вазіць** (катаць),
іран., рэдкаўж. **Дагаджаць.** Ны крывой казе я вас буду
січас вазіць. Як жа ж, ны крывой казе кыта́лі, толька й
думы́лі, як дыгадзіць. Пыдажджы́ця нямнога, мы вас
ны храмой казе будзім вазіць. Ны храмой казе зяця
свайго кытаюць. Яны вас там, верна, на дзікый казе
вазілі. Ну нягож, мы вас будзім на дзікый казе кыта́ць.
Непайн. **На крывой** (храмой, дзікай) **казе павазіць** (па-
катаць). Ты іх ны крывой казе пывазі́, лыскавейшымі
ста́нуць. Ну як жа іначы, ны крывой казе нада пыкы-
та́ць. Нешта ж вы мала іх ны храмой казе пывазі́лі.
А пыкыталі ны храмой казе, сколька ж ішчэ нада. Вас

усе на дзікий казе пывазілі, і мелі гоныру. Зьездзіця, можа вас швагрі на дзікий казе пыкытаюць там.

На крывой (храмой, дзікай) **казе ездзіць** (катацца), *неадабр., рэдкаўж. Невядома дзе знаходзіцца, разгульваць*. Можа ты айдзе відзіў, як ён там ны крывой казе ездзіць. Трэцьцый месіц ны крывой казе кытаіцца. Што йта, твой, знаць, узноў пашоў ны храмой казе ездзіць. Прівык, наўчыўся ны храмой казе кытацца. Узноў нейдзі на дзікий казе ездзіць. С паўгода на дзікий казе кытаўся, учора прывалокся. *Непаўн.* **На крывой** (храмой, дзікай) **казе паездзіць** (пакатацца). Паездзіць ны крывой казе і пыд'явіцца. Ці ні луману́лыся і табе пыкытацца ны крывой казе. Ны храмой казе паездзіў, папробывыў сыбаччыга хлеба. Ніхай ны храмой казе пыкытаіцца, айдзе ён нучуваць бўдзіць. Зыхацелыся на дзікий казе паездзіць, што ж, вольному воля. І ты трошку на дзікий казе пыкытаўся? *Законч.* **На крывой** (храмой, дзікай) **казе ат'ездзіць** (адкатацца). Ладна ат'ездзіў ны крывой казе, як толька йна цярьпела ды прышчала. Аткыталіся ны крывой казе, сяння пашлі касіць умесьці са ўсімі. Ат'ездзіў ны храмой казе, пугуляўся і нудуреўся ўволю. Тады, посьлі вайны зразу, аткыталіся ны храмой казе абоя. Ат'ездзіў на дзікий казе, прыцягнуўся, а дзеці: «Вон с хаты! Такей ты нам ні нада». Аткытаўся на дзікий казе, нада якей прітулык іскаць. *Гл. На казе ездзіць.*

На крывой (храмой, дзікай) **казе ехаць** (каціць), *іран., рэдкаўж. Невядома як дабірацца, але звычайна пехатой*. Пыдажджы, скоро будуць: ны крывой казе едуць. Можа ты відзіў, як ны крывой казе кацілі. Ну ізьвесна ж, Цімох ны храмой казе ехыў. Ён айдзе-небудзь ны храмой казе коціць. Яму проста было: на дзікий казе ехыў. Гыварілі, што с-пыч Чавус на дзікий казе каціў. *Зак.* **На крывой** (храмой, дзікай) **казе прыехаць** (прыкаціць). Хто тут што стानीць гываріць, усе ж знаюць, што вы ны крывой казе пріехалі. Увідзіця, што цірізь якую нядзелю ны крывой казе прікоцюць. Як ён сябе чўстыіць, як ны храмой казе пріехыў? Скоро прікоціць ны храмой казе, хвастыння будзіць — дос. Ну як жа, можна зыдывацца, на дзікий казе пріехалі. Можа ж на дзікий казе як прікоціць, дажджэсья. *Гл. На казе ехаць.*

На [крывой (храмой, дзікай)] **казе не аб'ехаць, гу-**
мар. Не перахітрыць. Івана ны казе ні аб'едзіця, ён вас
у адзін міг прывядзець ува ўсім. Зь віду глумак, а ты
яго ны кривой казе ні аб'едзіш. Ён толька так рысьця-
пістым кажыцца, яго ны храмой казе ні аб'едзіш. Не, ні
надзейся, тут ты на дзікий казе ні аб'едзіш.

На крывой (храмой, дзікай) **казе не пад'ехаць, іран.,**
рэдкаўж. Невядома як падысці (да ганарлівага). Сы-
мыстыяцільный хызяін зьдзелыўся, і ны кривой казе ні
пад'едзіш, толька сымыстыяцільный чылавек так сябе
ні вядзець. Ні глядзі, што ўся цына ноль біс палычкі,
ты к яму цяперя ны храмой казе ні пад'едзіш. К таму
зыдываку на дзікий казе ні пад'едзіця. **На крывой** (хра-
мой, дзікай) **казе пад'ехаць.** Тут дайжа ны кривой казе
ці пад'едзіш. Паспробый-ка цяперя к яму ны храмой
казе пад'ехыць. Дайжа на дзікий казе айдзе ты пад'-
едзіш. *Гл. На казе не пад'ехаць.*

На крывой (храмой, дзікай) **казе пад'язджаць, іран.,**
рэдкаўж. Прымаць розныя захады, каб дагадзіць, ула-
годзіць. Даўно пыд'іжджаіць к Цімоху ны кривой казе,
толька ці палучыцца ў яе што. Яны даўно к Стыхвану
ны храмой казе пыд'іжджаюць. Пычальні на дзікий казе
пыд'іжджаць, усё думыюць смаліным вужом падлезыць.
Гл. На казе пад'язджаць.

На крывой (храмой, дзікай) **казе паехаць, іран.,**
рэдкаўж. Адбыць, знікнуць, накіравацца ў невядомым
напрамку пехатой. Яму на ўме толька адно: каб куды
ны кривой казе паехыць. Во, толька што ны храмой казе
паехылі, дайжа ня ўспелі глянуць, у якой бок. Ужо
сыбіраюцца на дзікий казе паехыць. *Гл. На казе*
паехаць.

На [крывой (храмой, дзікай)] **казе пахаць** (скара-
дзіць), *іран., рэдкаўж. Займацца пустой, нікчэмнай*
справай. Ну, у яго січас дзялы: ны казе пашыць. Учора
лындыў, а сяньня ны казе будзіць сцырадзіць. Чуць
ня ўсю ноч ны кривой казе пычальні, дык аддыхаюць сянь-
ня. Скародзіць вун пыт пряслым ны кривой казе, ці ты
ня відзіш. Ны храмой казе пыхаць твой Антон паехыў.
Ваш зынятык ізвесный — ны храмой казе сцырадзіць.
Вы ж учора чуць ні пырваліся ат работы: на дзікий ка-
зе пычальні. Любуюць на дзікий казе сцырадзіць, а тады
каб смашна пад'есыць ім хто-небудзь пыдываў.

На кривой (храмой, дзікай) **казе праехаць** (пракаціцца), *іран., рэдкайж. Заганарыцца зусім дробязнай справай, учынкам.* Зьдзелыў дзела — шўла аптоўк, дык ны кривой казе праехыў. Було ў іх работы, ны кривой казе прыкаціліся. Пыработыў — ны храмой казе праехыў, дык гоныру хуць адбуўляй. Ну як жа, сяньня ўраньні ны храмой казе прыкаціўся. Ніхай на дзікий казе праедзіць, зьдзярець нос. Такому зыдываньня ні пызычаць, асобінна калі на дзікий казе пракоціцца. *Гл. На казе праехаць.*

На кривой (храмой, дзікай, стрыжанай, смаленай) **казе раскатывацца** (раскатываць, раз'язджаць, раз'язджацца), *іран., рэдкайж. Гультаяваць.* Ён у мяне ны кривой казе рыскатыіцца, што ж тут зьдзелыіш. Ны кривой ба казе рыскатывыў, толька дай волю. Што ж яны дзелыюць, разьві ты ні знаіш? — рызыжджаюць ны кривой казе. Узноў пычаў ны кривой казе рызыжджацца. Хырашо зу чужою сьпіною ны храмой казе рыскатывыцца. Яму каб так: каб хто работыў, а яму ны храмой казе рыскатывыць. Змálку г дзелу ні прівучылі, прівык і прівык ны храмой казе рызыжджаць. Рызыжджаліся б умесьці ны храмой казе, толька гніся на іх. Усю вясну рыскатывыўся на дзікий казе. Пріедуць сюда і пашлі на дзікий казе рыскатывыць. Ты ладна наўчыўся зы пасьледнія ўрэмя на дзікий казе рызыжджаць. На дзікий казе рызыжджацца ня промых. Ізвесна, што яны дзелылі, на стрыжныый казе рыскатывыліся. Такая ўрэмя гырячыя, а яны рыскатывыюць на стрыжныый казе. Ну што, на стрыжныый казе луччы рызыжджаць, чым работыць. Нада було б каму тўкнуць, хваціць яму на стрыжныый казе рызыжджацца. Сьпірва ны смаліный казе рыскатывыўся, а тута ўзгареўся дужа работыць. Пыныравілыся ны смаліный казе рыскатывыць. Нада ні глядзець, што ў каго ёсьць, а сымаму нада меншы ны смаліный казе рызыжджаць. Зы мátкью рызыжджаўся ны смаліный казе. *Гл. На казе раскатывацца.*

На кудыкіну гару. *Куды трэба (у адказ на частае запытанне «куды?»).* Куды, куды, ну кудыкіну гару сыбіраюся, січас паеду. Вот, ну кудыкіну гару вупруўляімся.

На лбу (лбе) **не напісана.** *Пра немагчымасць дазнацца пра чалавека па яго знешняму выгляд.* Аткуля

мы знали, якеї ён, на лбу ж у яго ні напісына. На лбе ні ў кога ні напісына, ці ён харошый, ці дренный. **На лбу** (лбе) **напісана**. У каго йта на лбу напісына, як ён живець. Каб у яе на лбу было напісына, што йна хочыць і што задумывыць. А разьві ў твайго зяця на лбе напісына, што ён зы чылавек.

На лес гледзячы, груб. *Незвычайна (расці).* Ну й вы́рысьлі ж на лес гледзічы. Куды яны толька растуць на лес гледзічы.

Налівацца кроўю. *Чарванець (звыч. ад злосці).* Гляджу — ныліваіцца кроўю, ну, думую, толку ня бўдзіць, луччы ўцікаць. **Зак.** **Наліцца кроўю.** Наліўся кроўю, стаў, што рак якей, а бяды тэя там — дзесіць кыласкоў сускубнута. **Узмацн.** **Паналівацца** (паналіцца) **кроўю.** Пыгладзелі б на іх, як пыныліваўца кроўю. Ого, пыныліліся кроўю, бірагіся, ато рызарвуць.

На ліцо. *На знешні выгляд.* Хра́кцірым харошый і так стыряцільный, а ны ліцо ня дўжа, так сабе. Ай, што ні гываріця, а ны ліцо нада каб была красівыя, ато вун прівёз са сьвету, а тая са сьвету і глядзець німа на што.

На лупленай казе аб'язджаць, іран., адзінк. *Выйць празмерную павагу.* Успомні-ка, ці даўно ты на лупліный казе стыршыну́ побывыў аб'іжджаць. **Гл.** На казе аб'язджаць.

На лупленай казе пад'язджаць, іран., адзінк. *Прымаць захады, каб дагадзіць, улагодзіць.* Са ўсіх бакоў на лупліный казе к яму́ пыд'іжджалі. **Гл.** На казе пад'язджаць.

На любкі. *На выбар на густу.* Што пыныравіцца, то й бярі ну любкі. Ну любкі дываў яму пулушубык, якей пыныравіцца, — ня хочыць: тулуп дай.

На людзі. *Туды, дзе прысутнічаюць іншыя.* Як жа ў таком старье іціць на людзі. Выйдзіш на людзі — сьміяцца кругом будуць. Табе і на людзі пыказывыцца сты́дна.

На людзях. *У людным месцы, у прысутнасці іншых.* Саўсім ты ня ўмеіш весьць сябе ну людзях. Ну людзях дзяржыцца, а ў дваре зьвяреіць. Я ні асьмеліўся б у таком відзі пыўляцца ну людзях, ета ж совісна.

На мазі, гумар., іран. У стане добрай падрыхтаванасці да ажыццяўлення. Я так ладна ўсё падгатовіў, зьдзелыў, ны мазі было дзела, а тут яны падварнуліся, і пыляцела прáхым. Гатоўся ны свадзьбу, у іх даўно ўсё ны мазі, дайжа у мыладэя брuxа на нос лезіць.

На месце. 1. У адпаведнасці з неабходнымі данымі. Баріс на месьці, тут і нада такей, каб у руках дзіржаў. Нада выбіраць такога, каб на месьці быў. 2. У становішчы інашага. На месьці Мархвы і я тоя сáмыя скызáў ба. А што б ты дзелыў ны яго месьці, ны сабе ж ба ні пыцягнуў?

На месце праступленія, звыч. жарт. Там, дзе мае месца злачынства. Іх узялі цёплінькіх, на месьці пріступленія. Вот ты й пупáўся на месьці пріступленія, разым пойдзім ны вічарінку.

На мёртвай точке. У адным і тым жа стане. Маё дзела зь естыю куплію каторый месіц на мёртвый точкі. Застыла на мёртвый точкі і ні ўпярэд ні нызад.

На міласць, звыч. жарт. Без усялякіх умоў, беагаворачна. Табе нада здывáцца на мілысьць Полькі, ці пыкыраіць, ці памілуіць, дык свыя. Здывайся на мілысьць, іначы табе зразу каюк.

На мінуту (мінутку, мінутачку). На вельмі кароткі час. Айдзе ж я сядзела, я ны мінуту зыйшла і січас нызад. Ны міну́тку зыбягу, ну расьседжывыцца мне ўре́мя німа. Ніхай ба ны мінутычку зыглянуў, ці ў нас жа ўстрэціць німа чым, ці мы хужы людзей.

На мякіне (аторы) **не правесць.** Пра немагчымасць падмануць. Нас ны мякіні ні прывідзіце, мы вам ні Хлімон Напреіў. Ён хітрый, яго ны аторі ні прывядзеш, зразу пыняў, к чаму гаворіцца. **На мякіне** (аторы) **правесць.** Каго ты збіраі́ся ны мякіні правесць. Прывядзеш ты яго ны аторі, калі ён самога чорта скарей піріхітріць.

На нагах. 1. У хадзе, у руху, у клопатах, у працы. Ды лі скыта́ цэлы́й дзень ны ныгах даецца, асобінна есьлі паша пыхáя. Цэлыя ра́ньня ны ныга́х і ны ныгах, ны мінуту ні пріся́дзіш, топы́ш, топы́ш і заморі́ся. Уродзі і работа ня дужа большáя, а ўсё ўре́мя ны ныгах. Зы дзі́ямі за еты́мі ўсё ны ныгах, дужа ні прі-

сядзіш, ні дадуць. Уся дзяреўня сьпіць, а Прося ны ныгах, ня сьпіцца ёй і ні ляжыцца. Ні прывыклі вылежывыцца, чуць дзень, ужо ны ныгах. 2. *Здаровы, не хворы.* Мы ўчора Кырняёнка відзілі, ён ны ныгах. Пакўля ны ныгах, кльпыю, толька баюся, каб ні зваліцца.

На нагах не стаяць. *Быць вельмі хворым або п'яным.* За етый месіц дужа пыдаўся, пряма ны ныгах ні стаіць. Ныбраліся ў горыдзі, ны ныгах ні стыялі, пріехылі, зваліліся с калёс і заснулі ў саломі. **На нагах стаяць.** Увесь пабітый, увесь прастуджны, куды яму ны ныгах стыяць. Стыялі яны ны ныгах, столька выцыздіўшы.

На нажах. *У варожых адносінах.* Сколька я помню, яны ўсё ўрэмя ны ныжах. Зь летышніга года ны ныжах, як Грішка прііжджаў і ні ўзяў пляменьніцу.

На насу. *Вельмі блізка па часе, вось-вось.* Жніво ны насу, а тут з лугым столька работы. Гляньці-ка, у вас ужо й свадзьба ны насу.

На нет. *Зусім, дашчэнт.* Нашто ж ён зводзіць на нет усё хызяйства. Харошый брусочык быў, а ты яго сустругаў на нет. Ад дарогі ладный кусок на нет вытыптын. *Параўн.* На нет і суда нет.

На ноч гледзячы (глядзя). *Позна вечарам.* Куды ж табе выпрыўляцца на ноч гледзічы ды пірід гразою, астывайся тут. Пабеглі на ноч глядзя — ніхай, дыбігаць як-небудзь. Сідыріха на ноч глядзя выйшла з горыда, троху нідавідзіла, з дарогі зьбілыся, пыкрічала, пыкрічала і зьмёрзла, найшлі ніжывую.

На пагібель (гібель). 1. *На верную смерць.* Знаў, што можыць быць, дык пашоў ны пагібіль. Як што цягнула іх, выбрыліся на гібіль. 2. *груб. Зусім без патрэбы.* Ны пагібіль мне нада тэй дуб, я строіцца ні зьбіраюся. На гібіль ныхватывыць усяго, ніхай спыжывець тоя, што ёсць.

На пагляд (погляд). *Са знешняга выгляду.* Ны пыгляд Верка яму спазрылыся, я ета чўствую. Ны пыгляд як ны пыгляд, а ў первую вочырідзь, каб ны хракцір ні была як мама. На погляд дзеўка ладныя.

На (пад) шапашный разбор. *У самым канцы размеркавання.* Пыдыйшлі ны шапышный разбор, усе ўжо рызыжджліся. Чаго січас іціць пыч шапышный разбор.

Пупыдзіцё пыч шапышны разбор. *Гл. К ш а п а ш н а м у р а з б о р у.*

На памяці. *Пры жыцці.* Стáрыя Юста ны маёй пáміці рыскáзывыла пры прігон. С хутароў сыягывыліся ны нашый пáміці. Ета яшчэ ні ны нашый пáміці Марыны жылі зы магільнікым.

На парог. *Зусім блізка.* Зіма ны парогі, а тута бульбы столька ні дыкапына. Тута здыхыта ны парогі, а табе ўсё дзеўкі на ўме, уніміся.

На парог (цераз парог) **не пускаць.** *Не дазваляць заходзіць, з'яўляцца.* К хаці падойдзіць, дык ны парог ні пускай, айдзе нядзелю нучуваў, ніхай ідзець туды і живець. А мы ня возімся, ні ўгывáріім, мы іх проста ціріс парог ні пускаім. **На парог** (цераз парог) **пускаць.** За што ж яго ны парог пускаць? Як вас ціріс парог у хату пускаць посьлі етыга. **Зак. На парог** (цераз парог) **не пусціць.** Маімі сывамі пірідай, што ны парог ні пушчú. Сяньня гаворіць, што ціріс парог ня пусьціць, а нызаўтрага атойдзіць і пымякчэіць. **На парог** (цераз парог) **пусціць.** Сам падумый, ці можна цябе ны парог пусьціць. Айдзе яго хто ціріс парог дайжа пúсьціць, ён жа можыць усё чысьцінька сытваріць, што другому і ўва сьне ні сасьніцца ні разычку.

На пару. *Удваіх.* Ны пáру сь кім пайду, а адзін не. Ці ні ны пару вы там нучувáлі ў капе? Яму каб усігда ны пару, адзін ня хочыць.

На пару слоў. *Для кароткай размовы.* Скажы, каб выйшла ны пару слоў, ня зьем жа я яе. Відзіла, пызваў ны пару слоў, я знаю, к чаму дзела клоніцца. Ны пару слоў і дзэве плявúхі. *Гл. Н а д в а с л о в ы.*

На паўдарог. *У стане незавершанасці, недаведзенасці да канца.* Пычалі ого як шурока, а тады ўсё кінупі ны пыўдарогі. Ні астынаўлівыйся ны пыўдарогі, дывадзі ды кынца. Ішчэ ня трогый, у нас ўсё ны пыўдарогі.

На паўслова. *Для зусім кароткай размовы.* Ты мне толька ны паўслова нада. Пызаві ны паўслова, я счас усё скажú. *Гл. Н а д в а с л о в ы.*

На паўслове. *У пачатку размовы.* Яго абырвáлі ны паўслові, а ён ба іньціресныя рыскызаў. Стаў ны паўслові і ні знаіць, што гываріць.

На первае ўрэмя. *На пачатак уладкавання.* Мне каб на первыя ўрэмя пірiхваціць, а тады я выкручуся. На первыя ўрэмя ка мне можна пірайціць, заднія хата пу- стуіць.

На первый случай. *Для пачатку.* На первый случый вазьмі хуць кусочык сала. На первый случый зайдзі г Барчонку, ён што-ліба пысаветыць. На первый случый худзь ба паўсотню айдзе пірiхваціць.

На первый узгляд. *Па першаму ўражанню.* На пер- вый узгляд етый праровык ні страшний, ну толька каб ні пашло даўшы рузмуваць. На первый узгляд ня дужа пыныраўныя.

На первых парах. *Спачатку.* На первых пырах пы- ліў: тоя можыць быць, ета каб ні было, а тады пірістаў патроху быяцца. На первых пырах трўдна было, пакуля прывык. Шчоґлыі быў на первых пырах.

Напінаць жылле, неадабр. *Цяжка працаваць.* Тады я ныпінаў жыльля, а большы хваціць, самі ніхай ірвуц- ца. Ныпінай жыльля, яны пысьмяюцца большы.

На плахом (плахім) шчату. *У ліку непрыдатных або дрэнных.* Цяперя ты ў цесьця ны плахом шчату, кы- заў, што ныпрасна аддаў дачку зы цябе. Раз ны пла- хім шчату, то дайжа і рота ні рызівай, ні паслухыць.

На поўный ход. *З поўнай нагрузкай.* Работа пычы- лася на поўный ход. На поўный ход пашло дзела. На поўный ход зывялі сваё кодла.

Направа і налева. *Бяздумна, ні з чым не лічачыся.* Нільзя так рыздываць пыдряд ныправа і налева, самі ні ш чым астаніціся. Бацькывым лёгка раськідывыцца ныправа і налева.

На праізвоі судзьбы. *Без дапамогі, без падтрымкі (пакідаць).* Нільзя астыўляць стырікоў ны прыізвоі судзьбы, за імі ўжо нада ўхажывыць. Такіх бацік ня- многа на́йдзіцца, каб кінуць дзяцей ны прыізвоі судзьбы.

На прамілыі бог. *Вельмі моцна (прасіць).* Ны пра- мілыі бог прасілі пыдыждаць — дык зысьвістаў і па- шоў. Ны прамілыі бог сталі прасіць, чуць-чуць па- слухыў.

На прапой души, гумар. Для таго каб задаволіць прагу выніць. Што табе, ны прапой душы ні хвытаіць? Ходзіць ды просіць ны прапой душы пазычыць. Ну дай ны прапой душы, ніхай пахмеліцца.

Напраўляць лыжы, гумар. Намервацца пайсці. Куды вы сяння нупруўляіца лыжы, айдзе звонюць пры вас у разьбітый лапыць? **Зак.** **Направіць лыжы.** Сяння ён ныправіў лыжы к сваёй Танічкі, нулюбувацца ня можаць. Па-мойму, дык ныправілі лыжы ны За-сожжа.

На прымеце. *На ўвазе.* Ты ўжо сабе як ні хуваіся, мы знаім, хто ў цябе ны прымеці. Дзяржў ны прымеці пацьцёлка ат харошыя дужа каровы.

На пужлівай (пуглівай) **казе аб'язджаць, іран., рэд-кайж.** *Выяўляць празмерную павагу.* Нешта яны пасьледнія ўрэмя Анюту пычалі ну пужлівай казе аб'іждаць. Ты тожа знаіш, чаго аб'іджаюць брыгадзіра ну пуглівай казе. *Гл. На казе аб'язджаць.*

На пужлівай (пуглівай) **казе вазіць** (катаць), *іран., рэдкайж.* *Празмерна дагаджаць.* Меншы ну пужлівай казе вазіца, дык хужы ня бўдзіць. Ціряшчўр ужо ну пужлівай казе кытаюць. Ну як жа, будуць ну пуглівай казе вазіць, ныўгыждаюцца. Ох, пычалі ну пуглівай казе кытаць, ні знаюць, як стаць піряд імі. *Непайн.* **На пужлівай** (пуглівай) **казе павазіць** (пакатаць). Трошку пывазілі ну пужлівай казе дый хваціць зь іх. Летысь за ўвесь год ну пужлівай казе іх пыкыталі. Няўжэлі вас ішчэ мала ну пуглівай казе пывазілі? Ніхай і ну пуглівай казе пыкытаюць, кылі яны дужа такея. *Гл. На казе вазіць.*

На пужлівай (пуглівай) **казе ездзіць** (катацца), *іран., рэдкайж.* *Невядома дзе разгульваць з перасцярогамі.* Я ні знаю, айдзе Паўлюк, можа ну пужлівай казе ездзіць. Ён умеіць ну пужлівай казе кытацца. Вот нейдзі ж ну пуглівай казе ездзіў, зря ты ні рузузнала. Па-мойму, нейдзі зы Сажом ну пуглівай казе кытаюцца. *Непайн.* **На пужлівай** (пуглівай) **казе паездзіць** (пакатацца). Ціхій-ціхій, а вот пасьці год ну пужлівай казе паездзіў. І меншы ну пужлівай казе трошку пыкытаўся. Рызгаворыў ня хочыць, а ну пуглівай казе паездзіць хочыцца. Ён уремя пыдбіраіць ну пуглівай

казе пыкытацца. *Законч.* **На пужлівай** (пуглівай) **казе ат'ездзіць** (адкатацца). Ты ж, знаць, уволю ну пужлівай казе ат'ездзіў, што табе яшчэ нада. Ну пужлівай казе аткытаўся і сядзі ціха. Пры Шамыва ён цяперя ня думыць, у горыдзі к нейкый прістроіўся, ну ніхай, ат'ездзіць ну пуглівай казе. Дайжа етый зы два гады аткытаўся ну пуглівай казе. *Гл.* **На казе ездзіць.**

На пужлівай (пуглівай) **казе ехаць** (каціць), *іран., рэдкайж.* *Дабірацца невядома як, але звычайна пехатой з перасцярогамі.* Нешта ён дужа доўга ну пужлівай казе ехыў. Выйдзі-ка пыглядзі, ці ня коціць айдзе ну пужлівай казе. Можа відзіў ты майго, можа там едзіць ну пуглівай казе. Ці ета ты с-пид Мазылыва каціў ну пуглівай казе атвечыра? *Зак.* **На пужлівай** (пуглівай) **казе прыехаць** (прыкаціць). Ну пужлівай казе пріедзіць, ён тут усё пірядзелыць. Пыхвастыйсь-ка, пыхвастыйсь, як ну пужлівай казе прікаціў. Ну вот ты і явіўся, ну пуглівай казе пріехыў. Можа ў суботу і мае ну пуглівай казе прікоцюць. *Гл.* **На казе ехаць.**

На пужлівай (пуглівай) **казе пад'язджаць**, *іран., рэдкайж.* *Прымаць няўпэўненыя захады дагадзіць.* Яны ўсё ета ўремя ну пужлівай казе пид'іжджаюць к Сямёну. Ён ня сьпец пряма зьдзелыць, доўга будзіць ну пуглівай казе пид'іжджаць. *Гл.* **На казе пад'язджаць.**

На пужлівай (пуглівай) **казе паехаць**, *іран., рэдкайж.* *Таемна знікнуць.* Ну хто ж іх знаіць, некуды ж ну пужлівай казе паехылі, можа калі і зыяюцца. Ды дужа яму хочыцца ну пуглівай казе паехыць. *Гл.* **На казе паехаць.**

Напускаць дурную совесць. *Рабіць, наступаць несумленна.* Ні нупускай, чылавек, дурную совісьць, аддай пыхарошыму. *Зак.* **Напусціць дурную совесць.** Доўга яму нупусыціць дурную совісьць, атрякецца, атхресыціцца, і нічога ні дыкажыця. *Узмацн.* **Панапускаць** (панапусціць) **дурную совесць.** Як пунупускаюць дурную совісьць, што ж ты зьдзелыш. Яны могуць скоро пунупусыціць дурную совісьць.

На пустое бруха, неадабр. *Не пад'ейшы.* Не, ну пустая бруха ня хочуць брацца за што. Каб ты ну пустая бруха пыкыпаў, тады б іначы запеў.

На пустэй (пустый) **жалудак** (живот). *Не пад'ейшы.* Пыдажджы, січас заўтрік, чаго йціць ну пустэй жалудык. Ні ўгываріла пысядзець мінутку, пабеглі ну пустэй живот. Ня хочуць, ніхай ідуць ну пустый жалудык. Ну пустый живот ня дужа ладна сядзець.

Напхаць (напіхаць) **карман**, *неадабр.* *Нажыцца несумленным шляхам.* Сколька ні пыбылі, дык кырмáн ныпхáлі, дзіржáлі ўсё ў сваіх руках. Ён думыў, ныпіхáіць кырман, а тама тож ні дуракі сядзелі, пынjáлі, у якей бок глядзіць. *Узмацн.* **Панапхаць** (панапіхаць) **карман**. Памойму, ні ўдáсца ім кырмáны пыныпхáць, іх скоро раскúсюць. Пыныпіхáюць кырманы, а чаго ж ба яны íнычы пашлі. *Гл. Набіваць карман.*

Напхаць (напіхаць) **машну**, *неадабр., кніжн.* *Нажыцца несумленным шляхам.* Адна забота і клопота адна — машнú ныпхáць пабольшы. Ета яны задúмылі яшчэ раз ныпіхáць машну. *Узмацн.* **Панапхаць** (панапіхаць) **машну**. Крепка пыныпхáлі машну, тварілі, што ім хацелыся, і бралі, сколька хацелыся. Другея б пыныпіхáлі машну, а етыя не, ня ўмеюць. *Гл. Набіваць машну.*

На піччых правах. *У няпэўным становішчы, без надзейнай матэрыяльнай і маральнай падтрымкі.* Зразу дúмылыся, што поўныя хызййка стала, а тады відзіць: акызáлыся на піччых прывáх. Пріткнúўся, живець на піччых прывах.

На раду напісана. *Вызначана лёсам.* Ём, знаць, ны радú напісына гурюваць. Што ны раду напісына, то й піряцёрпіш.

На раздарожжы (распуцці, перапуцці). *У нерашучасці, у ваганні.* Яны ў пасьледнія ўрэмя ны рыздарожжы, ні знаюць, за што бра́цца, што пычынаць. Паку́ля йшчэ ны распúцьці, можа паедзім, а можа атлажыць прідзіцца. Вот ны піряпúцьці, урэмя пыка́жыць, што як дзелыць.

На разных языках. *Без імкнення і жадання разумець.* Есьлі вы бўдзіця гываріць ны рáзных ізыках, то ні разу ні сталкúіціся. Як толька тэй у хату зайшоў, у іх пычалося ны разных ізыках.

Нарвацца на сваё. *Атрымаць на заслугах.* Уходу ніяк ні было, ну й нырваўся ны сваё, ніхай цяпер па-

прыгыць. Дурелі, дурелі, пакуля ны сваё нырва́ліся. *Незак., рэдкаўж. Нарывацца на сваё.* Нырва́цца ны сваё ні хацеў, алі ж места сабе ні знаў нійдзе.

Нарвацца (наскачыць) **на свайго**. *Атрымаць на заслугах ад пэўнай асобы.* Вот і нырваўся ны свайго, ён цябе і ўняў, і наўчыў, як зь людзьмі абрышча́цца пада. Помніш, як летыся яны пыскачы́лі ны свайго, ажно самім дзіўна было. *Незак., рэдкаўж. Нарывацца на свайго.* Ты ж і летысь нырываўся ны свайго, чуць абы́йшлося табе, і січас бяресься за тоя самыя.

На рогі пасадзіць (уссадзіць, падняць). *Забасці.* Хадзі, ды глядзі, ато ў мамент на рогі пасодзіць, аглянуцца ні паспеіш. Тыкая усігда́ была ціхыя карова, а тут пыса́дзіла яго на рогі, хырашо, што ні прабіла саўсім. Дужа ні храбріся — удзержыш, так падніміць на рогі, што войкніш толька.

На роўнай наге. *Як роўны з роўным.* Адзін старэй, а другей мыладэй, а ўсё ўрэмя на роўнай наге. Дужа мне якая дзела, што Міця зь імі на роўнай наге.

На роўных правах. *На аднолькавых умовах.* А чаго йта яны са мною на роўных прыва́х, ці яны так работылі, як я. Ня быў ты зь імі на роўных прывах і ня будзіш.

На руках. 1. *На ўтрыманні.* У мяне ну рука́х у адной чэцьвіра, а ў іх у дваіх двоя, вот тут і рыўня́й як хочыш. 2. *У распараджэнні.* Каб у нас ну руках такея кыпіта́лы, і мы б варочылі ого як. Січас у іх бальшэя грошы ну руках. 3. *У іншых, не ў сябе.* Увесь інструмент ну руках. Мае мяшкі ну руках, німа, адзін во старёнуш выляі́цца.

На руках насіць. *Паважаць і любіць бязмежна.* Пынас быў мужык, ён сваю жонку ну руках насіў, іна відрá вады ні нывра́ла дайжа. *Абмеж.* **На руках панасіць.** Во Зьмітрок сваю пынасіў ну руках, што праўда, то праўда. *Узмацн.* **На руках пранасіць.** Прынасілі цябе ну руках, толька нешта рыска́зывалі, сима ны нашлег вадзіла. *Законч.* **На руках атнасіць.** Атнасіў ну руках, ніхай-ка цяпер сима пабегыць, пызніа́ць, як дзяцей гудува́ць нялёгка. *Працягл.-фінальн.* **На руках данасіць.** Даносіць ну руках, дыўгыжда́іцца пыразіткі етый,— іна кініць яго і ні глянйць ні разу.

На рукі. *У распараджэнне, на ўтрыманне.* Аддадуць усе бумáгі на ру́кі і едзь куды хочыш, на ўсе чатырі сто-

рыны. Наця вам на́ руки ўсё ета, ніхай яно будзіць ні ў нас. На ру́кі нам кінулі етых дзяцей, а ці наша сіла глядзець іх.

На руку. *На карысьць.* Ты думыў, яму сагрозіш, а ета ўсё, што ты гываріў, яму на́ руку. Ім ба ну руку́, каб так пулучы́лыся.

На руку не ўсплюнуць. *Выявіць поўную няўдзячнасьць.* Сколька чаго Высілёвы ім піріда́лі, дык яны ім і ну руку́ ня ўсплюну́лі. Угыжда́й, ублыгывыра́й, а ён табе ну руку́ ня ўсплюні́ць. **На руку ўсплюнуць.** Даждзэ́сься, палу́чыш ласку, ну руку́ табе ўсплюні́ць.

На рыла, груб. *На кожнага прысутнага.* Пы трыяку́ на ры́ла і ўвесь рызгавор. Пы паўлі́тра на ры́ла дайжа ні блі́зну́цца.

На рэдкасьць. 1. *Выключны.* І хра́кцір, і ру́пыта, і ўсё чысьці́нька вазьмі — на редкысьць чыла́век. Яе жысьць на редкысьць, як зы ка́мінныю гарою. 2. *Выключна.* На редкысьць зьдзелы́на, харошы́й сьпіцыялі́ст ру́кі прылажы́ў.

На [самам] дзеле. *Фактычна, у сапраўднасці.* Ду́мылыся, так луччы будзіць, а як на дзелі палу́чыцца, хто яе знаі́ць. Ты ны самым дзелі і́дзеш зы Пынасе́нка? Я тожа чула ўсё ета, то́лька ны самым дзелі там было пу-дру-гому.

На сваём (сваім) месце. *У адпаведнасці з вартасцю і неабходнымі данымі.* Етый большы ны сваём месьці, чым Пятрок быў. Тут знаі́ш, хто быў ба на сваём месьці? — Ілья. Сі́час ён ны сваём месьці, наўчы́ўся і пы́няў, як нада кірува́ць. Хырашо, кылі ны сваім месьці, то́лька ці можна яму вері́ць ды кынца. *Гл. На месце.*

На сваіх дваіх, жарт. *Пехатой.* Паедзі́м, канешня, паедзі́м,— ны сваіх дваіх. Сядзеў, сядзеў, ды ня ўседзі́ў, ны сваіх дваіх прыкаці́ў, вуна ён.

На сваіх нагах. *У стане, які не патрабуе спецыяльнага догляду.* Кылі ны сваіх ныга́х, дык нічога, а як зва́лісься, тады ўсё. Шчыта́й, ны сваіх ныгах і памё́рла. Паку́ля ны сваіх ныгах, ну, ві́дна, вот-вот зва́ліцца.

На сваю галаву. *На турботы, на клопаты, на бяду.* Узіла́ прыпа́дка ны сваю гылаву́, дзяцей нуструга́іць і пойдзі́ць. Нашто ім тыкая абу́за ны сваю гылаву́.

На сваю шыю. *На ўтрыманне і поўны догляд.* Пызавеш ны сваю шыю, тады ня выпріш. Бярúць ны сваю шыю, ніхай бяруць, мы ўка́зывыць ня будзім, ну посьлі ніхай ні жа́люцца.

На свежую галаву (памяць). *У стане бадзёрасці, пасля адпачынку.* Ла́дна, мы на свежую галаву падúмым, заўтра ска́жым. Пухтарі на свежую галаву, скарей запомніш. На свежую паміць у два разы скарей вы́чыш.

На свет не глядзець. *Пра пачуццё адчаю, злосці, нянавісці.* Як падúмыю пры яго жысьць, п'я́нкі етыя, на сьвет ба ні глядзеў. Праходзіць міма і на сьвет ні глядзіць. Ужо другей месіц на сьвет ні глідзяць.

На свой рыск. *З разлікам толькі на сябе.* На свой рыск ё́н ці ня хочыць, ці баіцца прыдыва́ць. Як жа я на свой рыск зьдзеляю, ніхай ра́зым падумыюць.

На свой страх [і рыск]. *З разлікам толькі на сябе.* Я скызала яму, едзь на свой страх, ежылі хочыш. Мы ўмешывыцца ні ста́нім, дзелый на свой страх і рыск. Думылі, думылі, дыў купілі на свой страх і рыск.

На свой шчот. 1. *У асабісты адрас.* Хто што ні ска́жыць, усё прініма́юць на свой шчот. Гыварілі пры Сыўчы́нка, а ё́н узяў на свой шчот. 2. *За ўласныя сродкі.* На свой шчот сі́час я ні магу еткыю хату купляць. *Параўн.* Пры́німаць на свой шчот.

На святэй (святый) **Адам, жарт.** *Ніколі.* Пыдажджы, пастой трошку, палúчыш, я табе аддам ны святэй Адам. У твайго сьвёкыра палучыш ны святэй Адам. Зыга́ды-вы́й ны святый Адам, можа што й будзіць.

На секунду (секундачку). На вельмі кароткі час. Ны сікúнду нільзя атвярну́цца,— еткій кріклівы́й дзіце́нык. Пойдзіць ны сікунду, а прысідзіць цэ́лы вечыр. Ны сікунды́чку забегла к сваім, і ўжо бурчыць: айдзе была.

На семя. *Для разводу.* Ш чорных курей ні кіда́й пітуха на семя. На хуты́ры мы ўсі́гда свайго быра́нчыка дзіржа́лі на семя. На семя трошку блюду́ кынапель. Мі́рькува́ла, мі́рькувала, і на семя квасо́лі ні аста́лыся, зы зіму́ пыдыбра́лыся неік.

На сёмым небе. *Невядома дзе ад радасці, шчасця.* Ві́дна, ві́дна, пы вы́чах пызна́іш, што вы на сёмым не́бі

сяння. Іна ўсё ўремя на сёмым небі: Коля прііжджаіць. Скажы, што Шурка прідзіць, ён зразу будзіць на сёмым небі. *Парайн.* Па па да ц ь на с ё ма е не ба.

Насіцца з лялькаю. *Мучыцца з хворай рукой ці нагой.* Пальцы апшпáріў, трецьцй дзень носіцца зь лялькыю. *Непайн.* **Панасіцца з лялькаю.** Пынасіўся зь лялькыю, як шыра́хнуў тыпаром, дзіржаў нагу як дуду. *Законч.* **Атнасіцца з лялькаю.** Атнасіўся зь лялькыю, зыжыло, толька пальцы крjúкым, ня гнуцца.

Насіць ваду ў рэшаце (рэшатам), *недабр.* *Займацца бескарыснай, пустой справай.* Хва́ціць вам насіць ваду ў рэшыці, за дзела пыра́ ўзяцца. Яе зыня́ція ізьвесна — у рэшыці ваду насіць. Во пычалі ваду рэшытым насіць. *Непайн.* **Панасіць ваду ў рэшаце** (рэшатам). Ух, хвацілі, ваду ў рэшыці пынасілі. Ваду рэшытым яны пынасілі, твае стыря́ньнікі. *Законч.* **Атнасіць ваду ў рэшаце** (рэшатам). Жджы, пакуля яны атносяць ваду ў рэшыці. Ці ты яшчэ ні атнасіў ваду рэшытым? *Працягл.-фінальн.* **Нанасіць** (данасіць) **ваду ў рэшаце** (рэшатам). Нынасілі ваду ў рэшыці, толька дзела ста́ла. Даносіць ваду ў рэшыці, што печ ні паспеіць пруку́ріць. Дынасіла ваду рэшытым, глядзіць паследнія ўремя, айдзе што зырва́ць, а тута ніяк ні ўдаецца.

Насіць на языку. *Шырока нядобразычліва абгаворваць.* Ніхай толька пупаду́ць каго, доўга будуць насіць ны ізыку. *Непайн.* **Панасіць на языку.** Пынасілі Мітрыхвана ны ізыку, доўга помніць будзіць. *Абмеж.* **Пранасіць на языку.** Усё лета прынасілі ны ізыку, костычку па костычкі пірамылі. *Законч.* **Атнасіць на языку.** Большы ныўряд ці атнасілі каго так ны ізыках, як Сямёна.

Насіць пры сабе. *Не выказваць.* Як што ня церьпіць, усё носіць пры сабе, ізыкам ня трепліцца. *Непайн.* **Панасіць пры сабе.** Чаго ні пынасіла пры сабе, а муўчала, нікоміньку ні слова. *Законч.* **Атнасіць пры сабе.** Атнасіла я пры сабе і зыніва́гі, і ла́інкі, і чаго толька ні атнасі́ла. *Працягл.-фінальн.* **Данасіць пры сабе.** Будзіць цярьпец, нічога ні гываріць, а калі-небудзь прідзіць уремя, даносіць пры сабе. *Гл.* Д з я р ж а ц ь п р ы с а б е.

Насіць хвост палкаю, жарт., рэдкаўж. *Трымацца ўпэўнена, ганарыста.* Пры Цімоху ого насілі хвост палкыю. *Непайн.* **Панасіць хвост палкаю.** Доўга хвост пал-

кыю ні панасюць, нечым саўсім зыдывацца. *Законч. Атнасіць хвост палкаю.* Што тут ім хвастыцца, у Пірядніні яны атнасілі хвост палкыю. *Працягл.-фінальн. Нанасіць* (данасіць) *хвост палкаю.* Нынасілі хвост палкыю, дайжа вушы апусьцілі і вочы чуць пыднімаюць. Прі Полькі даносіць хвост палкыю, іна унімаць умеіць. *Гл. Дзяржаць хвост трубою.*

На склоне жызнi, кнiжн. У старасці. Што ўжо на склоні жызнi думыць пра нейкія ныряды. Я б на склоні жызнi ні задумывыла такога.

На скорую руку. *Наспех.* На скорыю руку сыбярi чаго, нада йціць. Есцьлі толька на скорыю руку, а прiсмакыў гатовіць тут некылі.

На славах (словах). *У размове, вусна.* Ны слывах так харош, што луччы пыскаць толька, а як даходзіць да дзела, саўсім другога станіць. Ны слывах усё выходзіць луччы некуды. Пірадай ны слывах, што я тут буду пісаць. Каб такім быў на дзелі, як на словах.

На славу. 1. *Вельмі добры.* Ны славу пляцень выйшыў, дзесіць гадоў прыстаіць. 2. *Вельмі добра.* Атрiманьцiрывыны калёсы ны славу, як новiнькiя сталi. Ны славу атмыстачыў, як новiнькiя выйшлi. Ны славу пыработылі с косымi.

На след не наступаць. *Не жадаць сустракацца або мець што-н. агульнае.* С таго ўрeм'я каторый год адна другой на сьлед ні нуступаюць. **На след наступаць.** Ня то гываріць, на сьлед нуступаць праціўна, айдзе йна прайдзіць. *Зак.* **На след не наступіць.** Я ўжо гляджу, каб на сьлед ні нуступіць, ніхай іх ломым вылыміць. **На след наступіць.** Свае, свае, етыя свае так збрыдзіліся, што ня хочыцца на сьлед наступіць.

На слова. *На ненадзейныя запэўненні.* Мітрыхвану дужа на слова ня верь, ён лісіцыю пыдмажыцца, а тады аткажыцца: ні я, ні знаю, ня чуў. Я думыў, ён чылавек, як чылавек, на слова пыкліўся.

На совесці. *На маральнай адказнасці пэўнай асобы.* Ніхай атказывыіцца — ні атказывыіцца, а Шуржiны мяшочкi ны яго совісьці. На іх ссвісьці многа чаго ляжыць.

На совесць. 1. *Вельмі добра (рабіць).* Хуць узялі дорга, ну зрубiлі на совісьць. Што ня дзелыіць, дык дзелыіць

на совісьць. 2. *Без гарантый (верыць)*. Паверіць на совісьць — тут смётры каму: кылі чэсны, дык усё хырашо будзіць, а можыш і на жуліка ныскачыць. Мы верлі на совісьць, дык во ікая ў яго совісьць.

На сон градушчый, жарт. *Перад сном.* Ну-ка на сон грядущый рыскажы што-небудзь новінькыя. Дывай на сон грядущый пы чарычкі возьмім.

На сонца глядзець (паглядаць, паглядываць), *гумар.* *Ленавацца, гультаяваць.* Што ж твой Пракопчыкыў дзелыць, на сонца глядзіць. Любіў пыглідаць на сонца, ці ета ніпраўда. Яму большы ныравіцца на сонца пыгладывыць, касіць ня дужа.

На спакоі. *У адначынку на старасці.* Мацьвей ны спакоі, ён атрабетыў сваё. Ці буду ўжо я калі ны спакоі: і ў аднае дзеці, і ў другея дачкі малыя пасыпыліся — нада пымыгаць.

На спакой. *На адначынак на старасці.* Айдзе тут пойдзіш ны спакой, кылі кругом клопыты, заботы. Пыра выпырўляцца ны спакой, я сваё з зыпасым атрабетыў.

Настаіваць на сваім. *Цвёрда абараняць уласную думку, меркаванне, пункт погляду.* Усігда ныстаівыіць ны сваім, кылі скажыць, цьвёрдый на словы. **Зак. Настояць** (настаяць) **на сваім.** Настоіць ны сваім ня ўмеіць, хто як скажыць і ён усьлед. Як яны ні бурчэлі, як ні крівіліся, а ныстыяў ны сваім.

Насталіць зубы, груб. *Надаваць на мордзе.* Ён жа насіўся, места ні знаў нійдзе, пакуля нысталілі зубы. І яшчэ раз нысталуць зубы, дажджэцца.

На старане. *У іншым месцы.* І тут хвытаіць, і ны стыране стыраіцца, дужа ўжо прыспаліт. Глядзіць, каб ны стыране што заробіць.

На старану (сторану). *Не на прызначэнню або для выканання іншымі.* Ны стырану некуды сплавілі сукенца. Большы ны стырану пашло, чым у дваре асталыся. Сукно валіць аддывалі ны стырану. Самі здзелыім, хто яго знаіць, як палўчыцца на сторуны.

На старасці гадоў. *У пажылым узросце.* Уздўмылі вы ны старысьці гадоў с трусамі вазіцца. Якея тут прыборы ны старысьці гадоў, што пупала, то й надзела.

Настаўляць (напраўляць) **на вум** (розум, пуць). *Даваць разумныя парады.* Нада ныстыўляць на вум, самі яны ў жыцці ішчэ мала смýсьлюць. Каму яго там было ныстыўляць на розум. Відзіш, як ныстыўляіць свайго на пуць,— ныстыўляй, ныстыўляй, адукуйш яго. Як Матруна рядым жыла, нупруўляла на вум, а як паехыла, так і ссыбачыўся. Слўхыць нісколічка, хут ты яго укусі, ня хочыць, як тут нупруўляць на розум. Нупруўляў на пуць, пакуля сам тою ж дарожкыю пашоў. *Зак.* **Наставіць** (направіць) **на вум** (розум, пуць). Пабыў тут, дык троху ныставіў на вум. Каго там ныставіш на розум, раз іна шылымшá шыламшою. Есьлі ў сымаго ны плічах гылавы німá, то трўдна ныставіць на пуць. Ныправіця вы яго на вум, зьдзелыця што, паслұхыць ён, тэй самы. Некому было змáлку ныправіць на розум. Ныпраўлю на пуць ці ні ныпраўлю, а пыгыварію. *Узмацн.* **Панастаўляць** (панастановіць, панапраўляць, панаправіць) **на вум** (розум, пуць). Нада паехыць ды хуць на вум пыныстыўляць,— прыпадўць. А чаго ж ты сыма на розум ні пыныстыўляла? Мы пычалі гываріць, а ён круць і пашоў,— во й пыныстыўлялі на пуць. Што б там і было, каб вы ні пыныставілі на вум. Січас пыныставюць на пуць, усёю хеўрыю сыйшліся. Каго ўжо вы толька ні пунупруўлялі на вум. А дзядзкі ўсё-тыкі пунупруўлялі іх на розум. Як пунупруўлялі на пуць, дык пылаўчэлі і ў жыцці, і з работыю. Ты за імі большы глядзі, ато пыныправюць там на розум. Ета тэя, зысыжáнскія родзічы, пыныправілі на пуць.

Настаўляць нос. *Бессаромна, відавочна падманваць.* С усіх бакоў нос яму ныстыўляюць, як глумаку якому. *Зак.* **Наставіць нос.** Эх ты, дзеўкі табе етык ныставілі нос, а ты церпіш. *Узмацн.* **Панастаўляць** (панастановіць) **нос.** Пыныстыўляюць нос тваім разўмнікым, аж дзівіцца будзіш. Во й малыя: кругом пыныставілі нос бульшунáм.

Настаўляць рогі, *іран. Здраджваць мужу.* Уся чыста вярцёлка, пы мáмі ўрадзілыся, будзіць ныстыўляць рогі, а ён хлопыць вушамі будзіць. *Зак.* **Наставіць рогі.** А й ніхай сабе, што ныставіла рогі, сам што вытвырjáў. *Узмацн.* **Панастаўляць** (панастановіць) **рогі.** Абоім пыныстыўлялі рогі хвалёныя іхныя. Пыныставюць рогі і вам, большы патворы дывайця.

Настаўляць (ставіць, напраўляць, вывадзіць) **на пуць ісцінны**, *жарт. Даваць разумныя парады*. Во як узяліся пыстыўляць на пуць ісьцінны, круціцца, аж пішчыць. Ета яны ўчора зяця свайго ставілі на пуць ісьцінны. Усё нупруўляюць на пуць ісьцінны Сямёна. Раз Коля ўзяўся вывадзіць на пуць ісьцінны, жджы толку. *Зак.* **Наставіць** (паставіць, направіць, вывесць) **на пуць ісцінны**. Ці ныставілі цябе сваты на пуць ісьцінны? Як возьміцца, січас пыставіць на пуць ісьцінны, хочыш, разым піць стануць. Ім нядоўга ныправіць на пуць ісьцінны каго ты хочыш, любога. Аднаго ўжо ныправілі на пуць ісьцінны, зу другога бяруцца. Чуць яго ня вывілі на пуць ісьцінны, каб трошку, сеў ба разым. *Узмацн.* **Панастаўляць** (панаставіць, панапраўляць, паннаправіць, павывадзіць, павывесць) **на пуць ісцінны**. Пыныстыўлялі на пуць ісьцінны, хуць нызад атвўчывы бярёся. Ну-ка, як вы іх тут пыныставілі на пуць ісьцінны? Я віджу, што вас пунупруўлялі, на пуць ісьцінны. Пыныправілі на пуць ісьцінны, большы ня скрўюць у бок. Етыя пывыводзюць на пуць ісьцінны, наўчуць на пень брїхась ны калоду тўкыць. Павывілі на пуць ісьцінны: хлешчуць умесьці як у леічку. *Гл.* **Настаўляць** на вум.

Настаўляць (тапырыць, растапырываць) **вушы**, *іран. Прислухоўвацца, уважліва слухаць*. Прігледзьціся, як ён усякій раз вушы ныстыўляіць, так і глядзіць, каб пацслўхыць. І тэй збоку тапіріў вушы,— дужа яны Верычкью аньцірісўюцца. Айдзе хто што гаворіць, і ён рыстапірііць вушы. *Зак.* **Наставіць** (натапырыць, растапырыць) **вушы**. Гываріця вы, тапіря: Аўдотка зыйшла, дык толька пыдзівіцца было, як вушы ныставіў. Ну чаго вы пытапірілі вушы, тут ні длі вас рызгаворы. Дужа любапытныя, вушы рыстапіріла. *Узмацн.* **Панастаўляць** (панаставіць, панатапырываць, панатапырыць, парастапырываць, парастапырыць) **вушы**. Пыныстыўлялі вушы, січас, думуюць, ніізвесна што тут пачўюць. Пойдзім, я табе дарогью рыскажў, тут січас вушы пыныставіюць. Ніхай слўхуюць, дужа я баюся, есьлі яны вушы пынытапіривуць. Пымяніця суседку, пынытапірюць вушы са ўсіх старон. Як зыгыварілі пры Пынасывых, усе кругом пытапірілі вушы. Пырыстапіріюць вушы і стыяць, усё дно як і ўніманія ні брышчаюць. Большы вушы пырыстапырыць, раз іньціресы бяруць цірашчур.

На сто процантаў (працэнтаў). *Пра вельмі добрае, выключнае.* На сто процынтыў мужык: і лі печы як хызяйка, і ны дваре хызяіным, і зы скатом сам, іна толька цырканець карову. На сто процынтыў баня выйшла, дух вун як дзяржыцца. На сто працэнтыў здзелью, мне толька зыхаець ды ўзяцца.

На стрыжанай (смаленай) **казе аб'язджаць**, *неадабр., рэдкаўж.* Няўмела выяўляць пашану. Вы пыдзікуйцісь-ка ны яе, ета ж новыя нычальства на стрыжныный казе аб'іжджаіць. Хуць кальжэюць, зато ж ны смаліный казе аб'іжджаюць. *Гл. На казе аб'язджаць.*

На стрыжанай (смаленай) **казе вазіць** (катаць), *неадабр., рэдкаўж.* Просталінейна дагаджаць. Узяліся — сьмешна було, як яго на стрыжныный казе кыталі. Пыжывеш тут дык увідзіш, як возьмуцца ны смаліный казе вазіць. Сямёновых усё ны смаліный казе кыталі, зьбіраліся стаць родзічымі. *Непайн.* **На стрыжанай** (смаленай) **казе павазіць** (пакатаць). Ніхай трошку на стрыжныный казе павозюць, хуць людзі пысьмяюцца. А вас нічога на стрыжныный казе пыкыталі. Пывазілі ны смаліный казе Вульку і ацступіліся сора. Яны і вас ні забудуць, ны смаліный казе пыкытаюць. *Гл. На казе вазіць.*

На стрыжанай (смаленай) **казе ездзіць** (катацца), *груб., рэдкаўж.* Невядома дзе знаходзіцца, разгульваць. А твой сват на стрыжныный казе ня езьдзіць? Ідзі ўзноў на стрыжныный казе кытайся. Ён ны смаліный казе езьдзіць, дык я дужа буду біспакоіцца. Можыш іціць ны смаліный казе кытацца, ніхто ні задзержыць. *Непайн.* **На стрыжанай** (смаленай) **казе паездзіць** (пакатацца). Ну выма́тывыйся, раз хочыцца на стрыжныный казе паездзіць. Пыкытаўся на стрыжныный казе і іўляіцца — нада ён мне такей. Ны смаліный казе паездзіў і нешта нісмашна стала, прівалокея. Хва́ціць ны смаліный казе пыкытаўся, дзяцей гаду́й. *Законч.* **На стрыжанай** (смаленай) **казе ат'ездзіць** (адкатацца). Ат'ездзіў на стрыжныный казе ды ўжо, знаць, нійдзе ні нада стаў. Ці ні аткытаўся на стрыжныный казе, учора нешта доўга агонь гареў. Ныўра́д ці дажджэсься, што такей аторва ат'ездзіць ны смаліный казе. Ны смаліный казе аткытаўся, ну сь сям'ёю ня думую, каб жжыў. *Гл. На казе ездзіць.*

На стрыжанай (смаленай) **казе ехаць** (каціць), *неадабр., рэдкаўж. Невядома як дабірацца, але звычайна пехатой.* Сыбіра́йся ўгышча́ць, твае, кызалі, на стрыжны́й казе едуць. Відзіш, іўляюцца, на стрыжны́й казе коцюць. Ны смалі́ный казе ехылі ўчора пад вечыр, у пылі па вушы. Іду с кустоў, а ён коціць наўстречу ны смалі́ный казе. **Зак. На стрыжанай** (смаленай) **казе прыехаць** (прыкаціць). Ну як жа, пры яго ўсе думылі, дыжыда́лі: вот-вот на стрыжны́й казе пріедзіць. Прыкаці́лі на стрыжны́й казе, атмува́юцца ны дваре. Ны смалі́ный казе пріедуць, тады ўжо ныглядзі́сься. Думью, што там у іх такая, ажно ета Андрей ны смалі́ный казе прыкаціў. *Гл. На казе ехаць.*

На стрыжанай (смаленай) **казе не пад'ехаць**, *груб., рэдкаўж. Невядома як падысці (да ганарлівага).* Зяць у нычальстві, то ды яе на стрыжны́й казе ні пад'ехыць. Ета табе ні з Ганныю, тута ны смалі́ный казе ні пад'едзіця. **На стрыжанай** (смаленай) **казе пад'ехаць**. Ну йдзі, можа на стрыжны́й казе пад'едзіш. Дайжа ны смалі́ный казе пад'ехыць нілізя, во якея зыда́чы. *Гл. На казе не пад'ехаць.*

На стрыжанай (смаленай) **казе пад'язджаць**, *рэдкаўж. Груба дагаджаць.* Сьпірва́ я ні пыняў, чаго яны ста́лі на стрыжны́й казе пыд'іжджа́ць. У яго ўжо ў крыві такая, каб ны смалі́ный казе к нычальству пыд'іжджаць. *Гл. На казе пад'язджаць.*

На стрыжанай (смаленай) **казе паехаць**, *груб., рэдкаўж. Знікнуць пехатой.* Са ўсімі людзя́мі ні зыхацелі, паехылі на стрыжны́й казе. Січас ны смалі́ный казе паехылі, дыгыня́й, калі хочыш. *Гл. На казе паехаць.*

На стрыжанай (смаленай) **казе праехаць** (пракаціцца), *неадабр., рэдкаўж. Заганарыцца зусім дробязнай справай, учынкам.* Відзіш, на стрыжны́й казе праехыў, дык ён стаў луччы ўсіх. Чаго ж ні зыдыва́цца, на стрыжны́й казе прыкаці́ліся ўсею бражкой. Будзіць хвыстаўство большы некуды, як ны смалі́ный казе праедзіць. Сянья ты к яму ні пуцступайся: ны смалі́ный казе прыкаціўся. *Гл. На казе праехаць.*

Наступаць на горла (глотку). *Груба, нахабна дамагацца.* Зразу яшчо нічога, а тады дыва́й нуступаць усім

на горла: бяссовісныя і ныхальныя. Я ні знаю чаго,—ён нуступаіць на глотку, а яны трываюць. **Зак. Наступіць на горла** (глотку). Як сабе хочыць ніхай скачыць, а мне на горла ні наступіць. Мала ты знаіш яго: на глотку любо-му нуступіць гатоў. *Гл. Браць за горла.*

Наступаць на мазоль (пальцы). *Закранаць тое, што хвалюе, турбуе.* Ні нада яму нуступаць ны мазоль зь естымі жардзінкымі, ніхай яны згыр'яць. Любіў нуступаць ны пальцы Зьмітраку, дражніць яго. **Зак. Наступіць на мазоль** (пальцы). Як нуступілі ны мазоль, рызыйшоўся: я вас ня трогую, і нечыга мне пымінаць тоя. Ня любіць, як наступюць ны пальцы — пымянуць Таньку.

Наступаць на пяткі (пяты), *жарт. Даганяць у працы.* У любым дзелі нуступаюць яму ны пяткі, нейкій дужа нірызваротлівы. Спяшы, табе нуступаюць ны пяты, вот-вот дагонюць і пірагонюць.

Наступаць на хвост, *іран. Закранаць інтарэсы, абмяжоўваць.* Нісмашна, як сымаму нуступаюць на хвост, зубурчэў ого як. **Зак. Наступіць на хвост.** Можка калі й нуступілі на хвост. Дужа маё дзела, есьлі яму наступюць на хвост.

Наступаць на язык, *іран. Прымушаць змоўкнуць.* Стыхван трошку іх прідзержывыў, нуступаў ны язык. **Зак. Наступіць на язык.** І нада было, каб нуступілі ны язык,— настолька рыссыбачыўся, трепліць, што пупала.

Наступіць на пробку, *гумар. Выпіць.* Нейдзі ж ім, відзіш, пупалыся, нуступілі на пробку. Нуступіў на пробку, сь песьнімі йдзець. *Незак., адзінк.* **Наступаць на пробку.** Усе гады ён ні прупускаў, нуступаў на пробку.

На сябе і ў сябе. *Для асабістага карыстання, ужывання.* Ны сябе і ў сябе нада заробіць, само ня прідзіць. Як ні хаці, а нада глядзець ны сябе і ў сябе.

На табе, адз., мн. *Пра здзіўленне ад нечаканасці.* На табе, і тут ні сыбразілі, як здзелыць. Усё так хырашо ішло і на табе, абырвалыся. Наця вам, ён ужо тут.

На тое места сесць. *Вярнуцца да ранейшага стану.* Пушуміць, пушубуціць і на тоя места сядзіць. Што іх рызгаворы, пыгаворюць ды на тоя места сядуць. *Незак., рэдкайж.* **На тое места садзіцца.** Зь віду ён такей: ні пытхадзі, а ўсігда на тоя места садзіцца.

На тошчый жалудак, кніжн. Не пад'ейшы. На еткій дзень вы́прывіліся на тошчый жалудык, айдзе ж таго здароўя хацець. Пыбігіцё на тошчый жалудык, дык у кырман што-небудзь вазьміця. *Гл. На пустэй жалудак.*

На тым (том) месце сесць (асесца). *Прыйсці да ранейшага стану.* Айдзе ён дзеніцца, папрыгыць троху ды і на тым месцы сядзіць. Быў зыпыліў сьпірва: пайдў ў суд, а цірязь дзень на том месцы сеў. Што ён зьдзельціць, паходзіць і на тым месцы асядзіцца. *Незак., рэдкаўж.* **На тым (том) месце садзіцца.** А колька разоў яны на тым месцы садзіліся, ета хрэкцір такей, каб рызівацца. Сьпірва шубуціць, а посьлі на том месцы садзіцца. *Гл. На тое места сесць.*

На (ува) ўвесь голас. *Вельмі гучна, колькі моцы, сілы.* Я чуў, у тым баку нехта крічаў на ўвесь голыс. Чаго ён там на ўвесь голыс гырлаіць? Ува ўвесь голыс нечыга глоткі дралі.

На (ува) ўвесь дух. *Вельмі шпарка.* На ўвесь дух як пўсьціцца ўсьлед, ён ба кыня дыгнаў. Гнаў кыня ува ўвесь дух. Ува ўвесь дух ляцелі туды, ны Пыдгародзьдзя.

На (ува) ўвесь рост. *Прама, адкрыта.* На ўвесь рост як пыдняўся, пасыці столь дыстаў гылавою. Ува ўвесь рост сталі і пашлі, чаго нам быяцца. Беляя ны нас пруюць ува ўвесь рост, а мы іх косім як снапы.

На (ува) ўме не было, адз., мн. Пра адсутнасць задумы або намеру. У нас дайжа на ўме ні было гываріць што-небудзь пры Варкіных сыноў. Выдумывыйця, што хочыця, іна у мяне і на ўме ні была ні разу. Ува ўме ні былі мне твае кычань, чаго ты прыкысалься к маёй душэ.

На ўвесь рот. *Вельмі гучна.* Крічыць на ўвесь рот нізьявесна чаго. На ўвесь рот як гэркніць, мы ажно пупужаліся. Доўга на ўвесь рот рігыталі.

На ўвеце. *На прыкмеце, у памяці.* Калі што на ўвеці будзіць, абізацільна пірікажы мне, я прыбегу пыгляджу. У мяне ёсць на ўвеці пытхыдзяшчыя карова. Січас нічога німа на ўвеці.

На ўзводзе. *У стане ап'янення.* Ні выляліся, ну ладна былі на ўзводзі. Раз прішоў на ўзводзі, другой раз пыч чаркю, трецьцй раз пад мўхю,— сколька ж мне та-кая пірінасіць.

На ўзгляд. *Знешне, на першае ўражанне.* Як табе, ні знаю, а мне йна ны ўзгляд пыгльядныя дзеўка. Знаіш, што я табе скажў: ны ўзгляд часта буваіць адно, а на дзелі саўсім другога аказывыіцца.

На ўрэмя. *У часовае карыстанне.* Дай-ка ты мне на ўрэмя свайго рубанка, я скоро вярну́. Браў на ўрэмя, а аддаць і ціраз год ня дўмыць.

На ўсе гужы (гужыкі), *жарт. Вельмі старанна, ах-вотна.* Рызыйшоўся на ўсе гужы, за дзінь стог піракі-дыць. На ўсе гужы бяруць, стыраюцца, хочуць ну бу-тылычку зуслужыць. Работа кіпіць на ўсе гўжыкі.

На ўсе лады. *Усяляк, усялякім манерам.* Так рысхва-лівылі на ўсе лады, ажно слўхыць тошна було. На ўсе лады яму пелі, што ён і такей, і еткій — самы́ лўччый. Бушмацюць на ўсе лады.

На ўсе чатыры [стораны]. *У любы бок, куды захо-цацца.* Можыш выбірацца на ўсе чатырі, гурюваць ня будзім. Я дзіржаць ні стану, вун бог, а вун парог, кытай на ўсе чатырі сторыны. Табе вольныя дарога на ўсе ча-тырі сторыны.

На ўсё горла, *груб. Вельмі гучна (крычаць).* Вот рыс-пысьціраіцца на ўсё горла, спакою ні найдзіць. Крічалі на ўсё горла, трябушша рвалі нечыга.

На ўсіх парах, *звыч. гумар. Вельмі шпарка (руха-ца).* На ўсіх пыра́х імчыцца, толька пыхціць,— гарелыч-кю зыпахла. Гані на ўсіх пыра́х, ета ж ны свадзьбу, а ні куды-небудзь.

На ўсіх (усе) **сто** [процантаў (працэнтаў)], *жарт. На выдатна, самай лепшай якасці.* Ні глядзі, што мурза-тый, зь яго вьййдзіць хлопіц на ўсіх сто. На ўсе сто была вічарінка: гырманіст дужа харошый і дзевык многа сы-бралыся. Як рысхваляюць, на ўсіх сто процынтыў жаніх, а тама і глядзець не ны кыга. Ну-ка, ну-ка, і мы відзім, што на ўсіх сто працэнтыў баня: у прымыльніку цяплей, чым у ёй. Яны табе на ўсе сто працэнтыў атмыста́чуць сенцы.

На ўсю глотку, груб. *Вельмі гучна (крычаць).* Узноў рыспысьціраіцца на ўсю глотку, як толькі яе зімля носіць. І біс прычыны будзіць крічаць на ўсю глотку. *Гл.* На ўсё горла.

На ўсю жалезку, запаз., рэдкаўж. *У поўную меру (пакараць).* Укацілі на ўсю жалезку, наседзіцца, хваціць. *Гл.* На ўсю катушку.

На ўсю іванаўскую. *Вельмі гучна (крычаць) або вельмі моцна (шумець).* На ўсю іванаўскую крічаць, ажно поля рызьлігаіцца. Што там случылася, крік на ўсю іванаўскую. Рызышоўся на ўсю іванаўскую, ныстыяшчый выяка ўзяўся.

На ўсю катушку. *У поўную меру (пакараць).* Як прыпяюць на ўсю катушку, схваціць гадоў пяць, тады пыкаіцца. Пулучыў на ўсю катушку.

На ўсю сілу. *Вельмі напружана, моцна.* Стыр'яліся на ўсю сілу, сьпяшылі, каб г бульбі накрыйць пуню, і каб трошычку, ні пасьпелі б. На ўсё сілу ляцелі, думылі спызьняімся. Каб ня беглі на ўсю сілу, і ўсё б, нізашто ні пасьпелі б, а так во, глядзі, пріедзім. Як на ўсю сілу зыкрічаў, тады аччапіліся.

На ўсякій [пажарный] случай. *Для перасцярогі або нечаканай патрэбы.* Нада было б ны ўсякій случый ныпісаць пару слоў. Вазьмі ны ўсякій случый, мала што ў дарогі случыцца. Ны ўсякій пыжарный случый уськінь ны калёсы. Ніхай выляіцца ны ўсякій пыжарный случый.

Нахадзіць (знахадзіць) дзірку. *Лоўка, са спрытам выхадзіць са складанага становішча або ўладкоўваць сваё становішча.* Вы ўсякім дзелі находзюць дзірку. Дайжа там зныхадзіў дзірку, айдзе, кажыцца, і чорт ба ня выкруціўся. *Зак.* **Найціць (знайціць) дзірку.** Айдзе-то найшлі дзірку, пралезлі. Раз прыб'ўнэй, то знайдзіць дзірку, яму каб толькі зычапіцца троху. *Множн.* **Панахадзіць (пазнахадзіць) дзіркі.** Ні там, дык там дзіркі пынаходзюць, пыпрылазюць і ўстроюцца. Яны ўжо дзіркі пызыхадзілі, ты луччы сябе глядзі.

Нахадзіць (знахадзіць) обшчый язык, кніжн. *Дамаўляцца пасля значных супярэчнасцей, рознагалосіцы.* Трудна зь імі нахадзіць обшчый язык. Толькі Пятрок умеў зныхадзіць зь ім обшчый язык. *Зак.* **Найціць (знай-**

ціць) **обшчый язык**. Мыхалею вярзець, што ён усё знаіць, дык паспробый найціць обшчый язык. Знайдзіш ты зь імі обшчый язык, есьлі і слухыць ня хочуць. *Узмацн.* **Панахадзіць обшчый язык**. Зыхацелі, дык пыныхадзілі обшчый язык, і патход аткуль узяўся.

Нахадзіць (знахадзіць) **пекла** (пятлю, пролабку, ямку). *Лезці ў вельмі небяспечнае становішча.* Добрыга чаго ат іх ні дажджэся, а пекла кáжын раз находзюць. Находзіць пятлю, што ж я зь ім зьдзеляю, яму ж дайжа слова ні скажы. Сколька разоў яны пролыбку ныхадзілі. То тут, то там і находзіць ямку. Так пекла знаходзіць, што другей ба раз і ні прідумыў так. Зь естымі доскымі вы сабе знаходзіця пятлю. Ніхай знаходзіць пролыбку, раз ні ўгаворы, ні ўвішчáньні ні пымыгаюць. Сам сабе знаходзіць ямку. *Зак.* **Найціць** (знайціць) **пекла** (пятлю, пролабку, ямку). На́йдзіць пекла, ці ты яму зыпрясьціш. Што ня будзіць, а пятлю на́йдзіць. Раз шука́іць, то на́йдзіць пролыбку. На́йдуць ямку — ніхай на́йдуць, я большы выця́гвыць ня буду. Пекла знайціць лёгка, вылізьць тады ціжале́й. Ты ўжо каторый раз хочыш знайціць пятлю. Тут абыйшлося, дык у горыдзі знайшлі пролыбку. Знайшлі ямку, узноў бегый, гыварі, прасі за іх. *Узмацн.* **Панахадзіць пекла** (пятлю, пролабку, ямку). Ну, думыла, адумыюцца, возьмуцца за розум, дык узяліся: пыныхадзілі пекла яшчэ раз. Пыныхадзілі петлі, хочыш — выця́гвыый, а хочыш — ніхай астаюцца. Папомніш і ўспымянеш, што пынаходзюць пролыбку. Ці доўга ім пыныхадзіць ямку, асобінна як ёсьць каму пытпіхну́ць.

Нахадзіць (знахадзіць) **розуму** (памяці) (з кім). *Апускацца да ўзроўню мыслення, разважання (каго).* Находзіш ты розуму зь дзіцёнкым, яго ж усяму ўчыць нада. Находзюць пáміці з дурукáмі сваріцца. Хто знаходзіць розуму гываріць з вамі, дык і тэй ні чылабек. *Зак.* **Найціць** (знайціць) **розуму** (памяці). Найшоў розуму, сь кім зьвя́звыцца. Найшоў пáміці гыва́ріць ім пра Колю. Знайшлі розуму свáрку пычынаць нізавошта. Знайшоў жа паміці угыва́рівыць чорта, яго нада прўтым угыварівыць.

Нахадзіць (знахадзіць) **тапор за лаўкаю**. *Адкрываць даўно вядомае.* Толька й спасобін ныхадзіць тапор зы лаўкыю. Вот вас там рысхва́лівылі, што зныхадзілі тапор зы лаўкыю. *Зак.* **Найціць** (знайціць) **тапор за лаўкаю**.

Хва́ліцца, найшоў тапор зы лаўкыю, а тут усе зна́лі раншы яго. Ну йдзіця, рыскажы́ця, як вы знайшлі тапор зы лаўкыю.

Нахадзіць (знахадзіць) **толк** (лад, рад, парадак). *Дамаўля́цца, дасяга́ць узаема́разуме́ння.* Ні пыні́маю, як ты зь імі толк находзіш, зь імі ж ні пыгыварі́ць, ні пу́тулкува́ць нілізя. Ныхадзі́-ка скарей якей-небудзь лад с тваі́мі дзіла́мі. Ні пріду́мыю, якей тут лад ныхадзі́ць і што дзельы́ць, бра́цца за што. Ныхадзі́ця пы́рядык, каб людзі з вас ні сьмі́яліся. Мы й самі́ відзі́лі, што нада нейкі́й толк зныхадзі́ць. Ста́ршый, бувала, умеў зныхадзі́ць лад. Пыра хут тро́ху зныхадзі́ць ряд, ско́лька ж яно ўсе́ так вісе́ць будзі́ць. **Зак. Найці́ць** (знайці́ць) **толк** (толку, лад, рад, парадак). Сь кі́м пу́тным яны хо́чуць толк найці́ць. Трудна вам будзі́ць найці́ць яко́га толку. Найці́ць сы Сьці́паніхыю лад — ета́ нада ўме́ць. Я б ім найшоў́ ряд ні так, як вы. Як ты ім на́йдзі́ш пы́рядык, тут нада паду́мыць ды паду́мыць. Каб толк зь імі знайці́ць, нада жалезны́я нервы. Зна́йдзі́ш толку с аста́лопым, што ні скажы́ — як гара́хым ап ка́мінныю сьцяну́. Ня верю́ я, каб там лад якей мо́жна бу́ло знайці́ць. Хыра́шо будзі́ць, есьлі́ зна́йдзі́ця ряд. Ета́ ні мае́ вы дзе́ці, я б ня чы́кыўся, зна́йшоў́ ба пы́рядык з ва́мі.

На хаду. 1. *У спешцы́ разам з і́ншымі спра́вамі.* Ны хаду мы ні пасьпе́лі ніско́лька пыгыварі́ць. Ны хаду па́ру слоў́ скыза́лі. Хуць ны хаду крі́кні, каб двору́ йшоў́. 2. *Спраўны́ (звыч. пра́ воз).* Лі мяне́ вун мыжа́ра ны хаду, зы́пргі́ ды едзь. За во́сімдзі́сят, а йшчэ́ ны хаду, дзяржы́цца.

На хаду падме́ткі рва́ць (атрыва́ць, атарыва́ць). *Выяўля́ць надзвы́чайны спры́т, лоўка́сць.* Ты яго́ будзі́ш учы́ць,— ё́н і так ны хаду падме́ткі рве́ць. Таке́я былі́ ма́хырі́, што ны хаду падме́ткі атрыва́лі. Хва́лі ты свайго́ Высі́ля, ё́н ны хаду падме́ткі ата́рвывыў́. **Зак. На хаду падме́ткі ата́рваць.** Твой́ ціхі́нькі́й ны хаду падме́ткі ата́рве́ць, так што агля́ну́цца ні пасьпе́іш. *Узма́цн.* **На хаду падме́ткі паатрыва́ць** (паатарыва́ць, паатарва́ць). Відзі́ў і́хных хва́ліных; вочы́ так і бегыю́ць, ны хаду падме́ткі пы́трыва́юць. За і́мі глядзі́ ды глядзі́, ны хаду падме́ткі пы́тарвыю́ць. Зь ві́ду ціхі́нькі́я, спако́йні́нькі́я, а ны хаду падме́ткі пы́тарву́ць, я і́х знаю́ луччы́ чым ка́го.

На харошым шчату. *У ліку здатных, добрых.* Можашто-небудзь калі й сказылі, ну толька Зьмітрок у іх ны харошым шчату́. Січас ны харошым шчату, а як там дальшы будзіць, ні знаю, у іх дужа часта мініяцца.

На худэй (худый) **канец.** *У горшым выпадку.* Ну худэй канец у бані пірэсідзіць, пакуля хату прібяречь троху. Ніхай ба ну худый канец паццёлка аддзілі.

На чом (чым) **свет стаіць** (дзяржыцца). *Самымі апошнімі словамі.* На чом сьвет стаіць лаілі. Дывалі яму на чом сьвет дзяржыцца. Кліла цэлыя раньня на чым сьвет стаіць, пымянўла і снапкі, і копкі, і быразёнкі — усё пымянула. На чым сьвет дзяржыцца прыбіраіць, усё хочыць піривучыць.

На чорный дзень. *На цяжкую часіну.* Аткаладывыла на чорный дзень, дык во яно ўсё й прыпала. Не, на чорный дзень я хуваць ні зьбіраюся, што прыжыву́, то й маё.

На чорта лысага, груб. 1. *Без патрэбы.* На чорта лысыга мне твае жыніхі. 2. *На няўдзячнага, нявартага.* Толька цяпер пынйў, што ірваўся на чорта лысыга. Ікая ж ёй ахота петывыцца на чорта лысыга.

На чужэй (чужый) **шчот.** *На сродкі іншых.* Угасыціў хырашо, толька ну чужэй шчот. Любіць ну чужэй шчот ехыць, сам дужа ні рызмахнецца. Пріві́к жыць ну чужый шчот.

Нашага палку прыбыла, жарт.; пр., буд. *Пра папайненне, прыток новых сіл з аднадумцаў.* Дзяржыся, хлопцы, нашыга палку́ прыбыла. Нашыга палку прыбыла, мы іх у быраньній рог скру́цім цяперя. Мы ні гарюім, скоро нашыга палку прыбўдзіць. *Незак., рэдкаўж.* **Нашага палку прыбываець.** Нашыга палку вун як прыбуваіць, мы зь любым справі́мся.

Наша сястра, звыч. жарт. *Усе жанчыны, жанчыны наогул.* Наша сістра цірпялівыя, мушчыны ні такея. Вазьміця нашу сястру, ці бабы мала пірінясьлі чаго ў вайну. Цяперя й з нашыю сястрою ні шуці, дасьць атпор.

Наш брат, жарт. *Усе мужчыны, мужчыны наогул.* Наш брат знаіць, што дзелыінь, ні прывядзеш. Вам было трудна, ды ня тоя, а наш брат пат пўлімі чатырі гады стыяў.

Наш дзень, наш і век. *Пра блізкі канец жыцця.* Пра што нам дужа кльпаціцца, ныжываць, кылі наш дзень, наш і век. Наш дзень, наш і век — ета праўда, мы ня жыцілі, ну руссуждаюць жа іначы: «Пыміраць сыбірайся, а жыта сей».

Нашто далёка хадзіць. *Пра адсутнасць неабходнасці звяртацца да далёкіх прыкладаў.* Нашто табе далёка хадзіць, вазьмі Цімоха: як яго бацька жыў і як ён жывець. Нашто вам далёка хадзіць, вы пыглядзіця, як яны пу-суседзку ладзюць. Нашто далёка хадзіць зы прымерымі, пыглядзі на ету дзялёжку с аборкымі. *Гл. Недалёка хадзіць.*

На язык атраха, гумар. *Балбатун.* Помніш, якей ён быў ны язык атрыха. Атрыха ж ны язык твой Косьцік, як скажыць што, толька дзяржысь.

На языку (языке), *адз., мн. У размовах, у гаворцы.* Зь лета Каця ўва ўсіх ны ізыкў. Пры ячмень троху забыліся, цяперя ў іх бульба ны ізыке. Хто ў вас толька ні пабыў ны ізыках,— трудна такога найціць.

На [якога] чорта (радзімца, прыпадка), *груб. Без ніякай патрэбы.* На чорта яму тэя зяці, ён удвору прывядзецц дзеўку, якую захочыць. Што табе ўсё на чорта, а ш чым ты зімуваць будзіш? Ну, кылі й табе ны радзімца, то на, красуйся адзін. Ны радзімца вам столька скыта нэ зіму, яго ж пірідзіржаць задурісься. Ны пріпадка ім вашы пыдэркі, яны ня возьмуць і правільна зьдзельюць. А есьлі і прывязуць, дык ны пріпадка мне іхный ячмень, у мяне пышаніцы хваціць. Ны якога чорта я пускаць сюда каго буду. Ны якога радзімца мне тэя госьці, мне й так дыхнуць некылі. Ны якога радзімца яму каткі, ці ён іх у горла ўвапрець. Кылі табе ні нада, то мне ны якога радзімца ўсё ета? Ны якога пріпадка яшчэ цялёнык тут? А ны якога пріпадка выбіраць мне зыпасы, ці зь мяне ні хваціць таго, што ёсьць.

На [якое] ліха, неадабр. *Без ніякай патрэбы.* На ліха мне гарох, ці з маімі зубамі яго есьць. На ліха ёй здаўся Віцька, брўха прідзелыіць і пойдзіць. Ны якая ліха вам чужэй чылавек у хату, ці з вас свайго горя ні хвытаіць.

На [якую] халеру, груб. *Без ніякай патрэбы.* Ны халеру ён табе ў хэці, ац сваіх сыцены худуном ходзюць. Ны якую халеру було трогыць етыя бярэзкі, упяклі пяцсот штраху і плаці. *Гл. На [якога] чорта.*

На яць, кніжн., жарт. *Самай лепшаа якасці, гатунку, выгляду.* Вот тут, я віджу, зьдзелына ны яць. Пыработылі ны яць, і пы чаркі можна ўзяць. Ён у цябе хлопіц ны яць, толька ці пыдасць вады, як зьляжыш.

Не аставацца ў даўгу. *Адказваць тым жа; выказваць удзячнасць.* Ні глядзі, што кырапўз, ні астаецца ў даўгў. Ні разу ў даўгу ні астаецца, усігда цыляіць, каб большы аддаць. **Зак.** **Не астацца ў даўгу.** Высіліха тыкая, што ў даўгу ні стаіцца. Перша тэя пацстроілі ладна, а тады й етый ні астаўся ў даўгу.

Не атайціць. *Быць такім жа, звыч. дрэнным.* Нісколька ні атыйшоў і Марка ат твайго зяця, роўняы п'яніцы. І пы ўхвátкі, і пы ізыку, і па ўсім чыста ні атыйшлá ат мамы. І твае дырагея лáдняы, нісколька ні атыйшлi ат кумы.

Не ахці сколька. *Не вельмі многа.* Грошы трошку прі-вёз, ну ні ахці сколька ён там заробіў. Ні ахці сколька далі, яны такея, што дужа ні рыздаўца.

Не ахці як. *Не вельмі добра; не асабліва.* Зрубіць, канешня, зрубілі, а толька ні ахці як, усё ўсьлед было глядзі ды глядзі. Ні ахці як ім тама было сядзець, ны-красьнеліся. Ні ахці як ныстаівыў.

Не ахці якей (якій). *Не вельмі добры; не асаблівы.* Так, чылабек як чылабек, ні ахці якей кысáвіц пісыный. Ні ахці якій прымыльнік, разьдзеца можна і ўсё. Ні ахці ікая стыр'яньніца, пытріпаць ізыкам любіць, і ўгы-варівыць дужа ні нада.

Неба з зямлёю мяшаецца, цяп., пр., буд. *Пра завейлі-вае надвор'е, вялікую пургу.* Куды січас выбірацца, за-веіш, ты пыглядзі, што тваріцца на вуліцы, неба зь зям-лёю мішаіцца. Неба зь зямлёю міша́лыся, а яны папёр-лі,—дзеўкі ж ждучь. Ніхай будзіць неба зь зямлёю мішацца, кытануць, ні на што ні пыглідзяць. **Зак.** **Неба з зямлёю змяшалася** (памяшалася, перамяшалася). Са ўсіх бакоў і крúціць, і прець, і нясець, ні рызьбяреш, аткуля тэй вецір, пряма неба зь зямлёю зьміша́лыся. Нійдзе ні сьвету ня відна, неба зь зямлёю пыміша́лыся. Што сяньня такая тваріцца, неба зь зямлёю піріміша́лы-ся, пілізія дзьвярей аччыніць.

Не бальшая бяда. *Не вельмі значная непрыемнасць.* Ні быльшáя біда, есьлі вы ды ні пыскачыця сяньня.

А па-мойму, ета ні большая біда, што ён паехыў ат'етуля.

Не большая хітрасць (мудрасць). *Не вельмі складаная справа.* Ні большая хітрысць карыта відзіўбыць. Напіцца ні большая хітрысць, каб ты ў чылавечыскім відзі прішоў, луччы было б. Дзяцей нупускаць на сьвет ні большая мўдрысць.

Неба с аўчынку паказалася (здалося), *пр., буд. Пра вялікае пачуццё страху.* Як увідзілі, што ліцяць ны нас, дык нам зразу неба с аўчынку пыкызалыся. Сымалёт гур-р-р чуць ні пы зямле, дык нам неба с аўчынку здалося. Тут кылі й ня хочыш, дык неба с аўчынку пыкажыцца. Другей раз неба с аўчынку здасца — так выпужыісься. *Незак., рэдкайж.* **Неба с аўчынку кажацца** (здаецца). Етык учора выпужыліся, што й сяння неба с аўчынку кажыцца. Бувала, як пірітрясёмся у кустах, неба с аўчынку здаецца.

Не без таго. *Пра магчымасць, дапушчальнасць дзеяння.* Ня дужа ізыкастыя, ну лыскатнуць можыць, ні біс таго. Канешня ж, ні біс таго, бувайць, чарку возьміць.

Не бог знаець (ведаець) **айдзе.** *Не вельмі далёка.* Рябекі Сьлёзкі ня бог знаіць айдзе, якіх-небудзь два часы хадзьбы. Прідзіць твой Іван, ён жа ня бог ведаіць айдзе.

Не бог знаець (ведаець) **калі.** *Не вельмі даўно.* Мы ж усё помнім, ета ж было ня бог знаіць калі. Ня бог знаіць калі яны прііжджалі. Кажыцца, ня бог ведаіць калі тую свадзьбу гулялі, а ўжо дычка — хуць замуж аддывай.

Не бог знаець (ведаець) **куды.** *Не вельмі далёка.* Чаго іна так рызріўлася, едзіць жа ня бог знаіць куды і зь людзьмі, а ні адзін. Ня бог ведаіць куды пашоў.

Не бог знаець (ведаець) **сколька.** *Не вельмі многа.* Што я табе прыдам, у мяне самой тых быракоў асталыся ня бог знаіць сколько, хочыш — так нескілька штук вазьмі. Ня бог ведаіць сколько заробіў, сымаму ж нада было жыць.

Не бог знаець (ведаець) **хто.** *Не вельмі наважаны, значны.* Ня бог знаіць хто етый Ільянок, мы яго як аблупліныга ўсе знаім. Ну, каб там ужо быў ныстыяшчый якей госьць, а Хвядос ня бог ведаіць хто.

Не бог знаець (ведаець) **што**. *Не вельмі важнае, значнае*. Мы думалі, што харомы ўжо сабе пыста́віў, а глянулі — ня бог знаіць што, хата й хата. Ня бог ведаіць што яны прывязлі.

Не бог знаець (ведаець) **як**. *Не вельмі добра*. Ня бог знаіць як скошына, міста́мі і ўзята вісока, ато й гріўкі тырчаць. Пыціса́лі ня бог ведаіць як, неік няўдобна, ато б зыста́віў пірядзельць.

Не божа мой. *Не выключнасьць*. Ета як рызрісу́юць, дык думы́ш, там ніізьвесна што, а пыглядзелі — дык абыкнавенныя дзеўка, ня божа мой, што там такая. Ня божа мой хызы́ін: і вы́піць любіць, і пугуля́ць — зы хвыста́мі бегы́ць.

Не браць у рот. *Не есці або не піць зусім*. Як ні зыстыўляю, нічо́гінька ні бярець у рот. Посьлі то́га случы́я заре́кся, сказы́ў, што ў рот гарелкі браць ня бу́дзіць. **Браць у рот**. Каб браў у рот хуць што-небудзь, як ён толька ця́гніць на сьвеці. **Зак**. **Не ўзяць у рот**. Што хочыш будзіць есьць, а капусты нізашто ў рот ня возьміць, гаворіць, душа ні прінімаіць. Як ні ныста́йвылі: вы́пі, у рот ні ўзяў. **Узяць у рот**. Айдзе ўжо яму у рот узяць што, есьлі адны рёбры аста́ліся. *Пара́йн*. Ка п л і ў р о т н е б р а ц ь.

Не будзь дурак (дураком). *Пра праяўленне вынаходлівасці, вастрыні розуму*. Тая стаіць, як варона, а етый ня будзь дурак ды зы мяшок: што ту́тыцька ў цябе. Напрей проста так ляпнуў, ні падумы́ўшы, а етый ня будзь дураком: чу́іця, людзі, што ён гаворіць, — так і вы́крыў.

Небу жарка. *Пра надзвычайнасць, найвышэйшую ступень*. Яны такая могуць устроіць, што небу жарка ста́ніць. У Піліпа етык тварі́лыся тады, што небу жарка было.

Не было бяды. *Пра з'яўленне непрадбачанага засмучэння, прыкрасці*. Во ні было мне яшчэ бяды с тваі́мі дзіця́мі ня́нчыца. Нягож, ні было бяды, дык на́ табе на шыю зяця, кармі́ця дваі́х.

Не было пачалі. *Пра з'яўленне некаторага засмучэння, прыкрасці*. Ні было мне піча́лі, глядзі ты яшчэ сьвякро́ву іхнюю. Ні было пічалі зы табою ухаджывыць. Ні было пічалі — чэ́рці ныкыча́лі.

Не бяда. *Пра адсутнасць падстаў для турбот.* Як мы ня будзім жыць, ета ні твоя біда, і ніхай тваё серца пы нас ні баліць. Гора — дык нам гора, ета ні ваша біда. Ніхай ні яго біда будзіць, есьлі мы біз мылыка астаёмся.

Не верыць [сваім] вачам. *Вельмі дзівіцца з убачанага.* Іду, гляджу і вычам ня верю: няўжэлі ета ты пріехыў? Я дайжа січас сваім вычам ня верю. **Верыць [сваім] вачам.** Як жа можна было веріць вычам, кылі ўсе гыварілі: ны Сыхалін зьехалі. Верь сваім вычам, ды аглідайся. **Зак. Не паверыць [сваім] вачам.** Я сьпірва ні паверіў вычам, што ты тут можыш быць. У другім месці дык ба сваім вычам ні паверіў. *Гл. В а ч а м
в е р ы н е д а в а ц ь.*

Не верыць [сваім] вушам. *Вельмі дзівіцца з пачутага.* Вушам ня верілі, думылі, чаго ён тут ачынецца. Я ж віджу, што Пракоп, і сваім вушам ня верю. **Зак. Не паверыць [сваім] вушам.** Каб ня ўвідзіў сам, дык ба вушам ні паверіў. Ты паслұхыла б, вушам ба сваім ні паверіла, што Даніла можыць такая дывыраць.

Не відзець прасвету (прасвет, празору, празор). *Не бачыць нічога цікавага.* Шурка за ім гурывала, прасвету ня відзіла. Усё так во цягніцца і цягніцца, і ўсё прасвет ня відзіць. А хто ёй вінуват, есьлі іна празору ня відзіць. Празор ня відзілі ў сваёй жызьні. **Відзець прасвет** (празор). Што была за жысьць, ці ён якей прасвет відзіў калі, ці што, усё работа, і работа, і работа. Відзіць такей празор, як Манька, дык не, я ні хачу. **Зак. Не ўвідзець прасвету** (прасвет, празору, празор). Жысьць пражыў, а прасвету ня ўвідзіў. У той сям'е ня ўвідзіць прасвет, яны ні разу ні ў чым ні пусучуюць. Пойдзіць — ня ўвідзіць празору, будзіць як вол цягнуць. Мы ж гыварілі, што ня ўвідзіця вы ў той сям'е празор. **Увідзець прасвет** (празор). Айдзе йна прасвет якей увідзіць, дыхнуць ні дадуць ні разу. Худзь ба ны мінуту увідзіць празор, пірідыхнуць дзень.

Не відзець свету [белага]. *Быць празмерна занятым, цяжка працаваць.* За восіньскімі работымі ня відзіш сьвету. Сколька прыжыла ў іх, столька сьвету белыга ня відзіла. **Зак. Не ўвідзець свету [белага].** Ніхай ня слухыць, ніхай ідзець, тамыцька ён сьвету ня ўвідзіць. Век жжыў, толька што жыў, а белыга сьвету ні разу ня ўвідзіў.

Не выпускаць з рук. *Трымаць вельмі надзейна, трымаць у строгасці.* Мірэнывы зяця ні выпускаюць з рук, так сьлідзяць, што ого як. Глядзі яго ды глядзі, ні выпускай з рук: збысячыцца за месіц. Зьбіра́лыся прыдаць воўну, ды пакуля ні выпуска́іць з рук. Даець, ды з рук ні выпуска́іць. **Зак. Не выпуска́іць з рук.** Яны вас цяперя ня вы́пусьцюць з рук, будзіця дзельць, што ска́жучь. Ён толька пупадзець што, ня выпуска́іць з рук. *Парайн.* В ы п у с к а ц ь з р у к .

Не вялікая (большая) **важнасьць.** *Пра не вельмі паважнае, значнае.* Ні тыкая ўжо вялікія ва́жнысьць твой зяць, во ніхай наколіць дроў ды зыпалііць, каторыя ўрэмя ня мыліся. Ні большая мне важнысьць твае го́сьці, ніхай гасьцююць, ніхай не. *Парайн.* В я л і к а я в а ж н а с ц ь .

Не вялікая птушка, іран. *Пра нейплывовага, неаўтарытэтнага.* Кындрацёнык ваш ні вялікія пту́шка, ніхто яго дужа й пынімаць ня хочыць. Ніхай ні зыдаецца, ні вялікія птушка, ішчэ апяріцца нада.

Не вярста. *Пра вельмі вялікую розніцу.* Шытырэнык ні вірста́ Ігна́ту, тэй і чалавек, і хызья́н, а ета узьвей-вєцір. Ско́лька яе ні хвалі́ця, дык ні вірста Просі́, іна Просі́ныга падмётка ня стоіць.

Не гавара другога слова. *Не выказваючыся адкрыта.* Ні гывы́рй другога слова, я цябе пашлю́ зна́іш куды́.

Не гавара дурнога слова. *Не выказваючыся проста-лінейна.* Заткні ты луччы́ вўшы ды йдзі́, ні гывы́рй дурнога слова. Так во, сядзі́ й маўчы́, ні гывы́рй дурнога слова.

Не год. *Пра неспрыяльныя кліматычныя ўмовы.* Сёліта ны капўсту ня год, ац са́мыя вясны ні було расьце́ня, сядзела крі́чыю, а посьлі чэ́рвьі нываліліся. Нешта ня год ну гуркі́ німа ні хваробы, ня хочучь росыць.

Не густа пасеяна. *Пра нязначную колькасць (звыч. дзяцей у сям'і).* Вас ня гу́ста пасеі́на, дык атнасі́ціся адзі́н г другому як браты́.

Не даваць дыхнуць. *Прымушаць рабіць з усіх сіл, бесперапынна.* Ну й праўда ж, сам бярець як вол і нам ні даець дыхну́ць. **Даваць дыхнуць.** Ці дыце́ вы ім тут дыхнуць калі́. **Зак. Не даць дыхнуць.** Ні даў дыхну́ць,

усё пыдгынйў, пытпáривыў: скарей, скарей. **Даць дыхнуць.** Дадўць яны дыхнуць, дыджыцёся ат іх лáскі еткый.

Не даваць (не пазваляць) **ветру дунуць** (падуць). *Празмерна апекаваць, ахойваць, трымаць пад неаслабнай апекай.* Настолька шчыра глядзелі, ні дывáлі ветру дунўць, а во ж як пулучы́лыся. Ды самыя арміі ні дывáлі ветру падуць у яго бок. Доўга ухáжывылі як зы малінькім, ні пызвыля́лі ветру дунуць. Якей зь яго чылавек вы́рысьціць, кылі сколька ў́ремя мы тута ў́месьці сядзім і глядзім, як ты ні пызвыля́іш дайжа ветру ны яго падуць. **Зак. Не даць** (не пазволіць) **ветру дунуць** (падуць). Ціряшчур ужо клыпатлівыя, ні дадўць ветру дунўць. А вот так і будзіць ня́нчыцца, ні дасьць ветру падуць. Ні разу ні пазволі́лі ветру дунуць, а ня то ны нашлег вы́прывоуць.

Не даваць (не пазваляць) **воласу з галавы ўпасць.** *Празмерна ахойваць ад непрыемнасцей у жыцці.* Сколька помню, дык так глядзіць за ім, так глядзіць, дайжа ні даець волысу упасьць з гылавы. Ксі́ньня як была, ні пызвыля́ла волысу ў́пасць з гылавы. **Зак. Не даць** (не пазволіць) **воласу ўпасць з галавы.** Абёя так уха́жывылі, прігліда́лі, волысу ні далі ні разу упасьць з гылавы. Пакуля была, волысу ні пазволі́ла упасьць з гылавы, усё ў́сьлед бегыла як кваку́ха. **Даць** (пазволіць) **воласу ўпасць з галавы.** Ого, каб ён даў упасьць волысу з гылавы. Глядзі, яны пазволюць волысу упасьць з гылавы.

Не даваць прадыху (продыху). *Прымушаць настойліва, неадчэ́нна.* Ныдаеў ён тута, прадыху нікому ні дываў. Ні даець прадыху дайжа, усё пытпáрііць і пытпáрііць, кру́та ўзяўся. **Зак. Не даць прадыху** (продыху). Ну, сам узяўся, нікому цяперя прадыху ні дасьць. Цэ́лыі месі́ц так бузува́ліся, ні аднаго дня прадыху ні далі. **Гл. Не даваць дыхнуць.**

Не даваць прамытае вады. *Тварыць здзекі ў элементарных патрэ́бах.* Якоя ж нада серца ймець, каб так сь цёткыю апхадзі́цца,— яны ж ёй прамы́тыя вады ні даюць. **Зак. Не даць прамытае вады.** Сі́час дужа хырашы́, ба́нным лі́стом сы́целюцца, а спадзі з ног — ні дадуць прамы́тыя вады.

Не даваць праходу (праход). *Надакучаць, чапля́цца, праследаваць.* Во дзеці дык дзеці: ні даюць Маў́рі пра-

ходу: і камлыжкымі шпуляюць, і пірікріўляюць, і пірі-дражнюць. Ні даюць праход: нашто ты етык гываріла на іх на сходзі, пірід усімі людзямі згуніла. **Даваць праходу** (праход). Ці даюць яны калі Аўгіньні праходу? — не-к, ні разычку ні даюць, усігда і ўстрэцюць, і праводзюць. Каб калі дывалі праход адна другой, як сыйшліся, так і хваціліся резыцца. **Зак. Не даць праходу** (праход). Цяперіцька вам Хадоска праходу нійдзе ні дасьць, будзіць ізыкам ліскытаць усьлед. Зь естыга ўрэмя ён табе праход ні дасьць. **Даць праходу** (праход). Жджы, дадуць праходу, будзіць дадзіна. Худзь ба даў ты мне праход айдзе-небудзь, ні цігаўся усьлед.

Не даваць проступу (проступ), *рэдкайж. Надакучаць, чапляцца, праследаваць.* Проступу людзям ні даець, с кажным брэшыцца й брэшыцца. Пакуліцька замуж ня выйшла, Коля ёй проступ ні дываў. **Даваць проступу** (проступ). Даюць проступу ладна, як ідзець, так і прыздрыўляюць. Худзь ба калі дываў проступ каплю. **Зак. Не даць проступу** (проступ). Есьлі Кыласок узвесца ны каго, ні дасьць проступу. Зы такая дзела яны табе проступ ні дадуць. **Даць проступу** (проступ). Ого, дадуць яны проступу, толька надзейся. Дайця ж вы яму хуць раз проступ, чаго вы ны яго так усьсели.

Не даваць спуску. *Адносіцца строга, патрабавальна.* У мяне гырявым еткім хадзіць ня будзіць, я спўску ні даю. **Зак. Не даць спуску.** Дужа мне важна, кылі ныхырчыць, я ўсё роўна спуску ні дам. *Гл. Даваць спуск.*

Не даваць сябе ў абіду. *Умець з годнасцю абараняцца.* Ні даець сябе ў абіду, — так і нада дзельць. Я сябе ні разу і нійдзе ў абіду ні дываў. **Даваць сябе ў абіду.** А чаго йта я буду сябе ў абіду дываць? **Зак. Не даць сябе ў абіду.** Етый з гылавою ны плічах, ён сябе нійдзе ў абіду ні дасьць. **Даць сябе ў абіду.** Хто ета захочыць даць сябе ў абіду, — ты б тожа зышчышчаўся яшчэ большы.

Не даваць у абіду. *Заступацца, абараняць ад крыўды.* Антонывы хлопцы ні дывалі нашыга ў абіду, усігда зуступаліся, асобінна Пятрок. **Зак. Не даць у абіду.** Сваіх ні дасьць у абіду, а чужэя яму ні важны.

Не даваць шагу ступіць (здзелаць). *Абмяжоўваць, скоўваць.* Самой ні даець шагу ступіць, ны кажным

шагу пытпрыўляіць. Раншы яму ні дывалі шагу зьдзельцы, пасьледнія ўрэмя трошку ні так нысідваюць. **Даваць шаг ступіць** (здзелаць). Худзь ба шаг дывалі ступіць біз грызні, спакойна. Разьві ж дывалі вы яму шаг калі зьдзельцы па-свойму? **Зак.** **Не даць шагу ступіць** (здзелаць). Ны каго ўзьяліца, ні дасьць шагу ступіць. Можа б зь яго што й ні плахо я пулучылся, дык яму ні далі шагу зьдзельцы. **Даць шаг ступіць** (здзелаць). Ці дадуць яны сымаму шаг ступіць? Жджы й надзейся, самыя тая, што дасьць самім шаг зьдзельцы.

Не да жыру. *Пра складанасць абставін.* Цяпер яму стала ні да жыру, глядзіць, як выпутыцца. Тут, канешня, ні да жыру, затоя столька гадоў рускушувалыся.

Не дай бог. 1. *Пажаданне назбегнуць непрыемнасцей.* Ні дай бог, есьлі пупадзецца мужык з дренным хракірым. 2. *Калі, няхай.* Ні дай бог лішнюю мінуту задзержыцца айдзе, пычынаіць гримсты. Ні дай бог сьмехым хто трыпанець: с тым відзілі,— нядзелю маўчыць. Ні дай бог сьвіньне рог. *Параўн.* Д а й б о г.

Не дай і не прывядзі бог (госпадзі, гасподзь), *уст.* *Выражэнне напярэджання, перасцярогі.* Ні дай і ні прывядзі бог і чуць такая, і відзіць, і жыць с такім чылавеком. Ні дай ты і ні прывядзі госпадзі еткыга хракціру, ета ж зу кусок вярэвычкі зьесьць гатоў. Ні дай і ні прывядзі гасподзь глядзец на еткія мучэнні.

Недалёка атайціць. *Быць амаль такім жа.* Гыварі, гыварі, і ты нідалёка атыйшоў ат Пахома. **Далёка атайціць.** Ага, дужа ён далёка атыйшоў, еткі самы гэрчык. *Узмацн.* **Недалёка паатайціць** (паадхадзіць). Нідалёка пытыйшлі адзь Земскыга, злудзюганы первы маркі. Тэя хырашы і твае нідалёка пытхадзілі. **Далёка паатайціць** (паадхадзіць). Рысказывы каму другому, далёка яны пытыйшлі адзін ад другога. Да, далёка пытхадзілі,— еткія самыя зьяглівыя.

Недалёка хадзіць (іціць). *Пра лёгкасць прывесці прыклад.* Нідалёка хадзіць, я табе рыскажу, як жылі Кандыбывы. Во нідалёка хадзіць, у Кііў выіхыў Даніла Кыбаноў, прыдаў надзел і выіхыў. Нідалёка йціць зы прымерым — хвацісь ты, ш чаго рыжжываліся Гапкіны. **Далёка хадзіць** (іціць). Чаго тут далёка хадзіць зы прымерым: етыя тожа расьлі біз бацькі і людзямі сталі.

Нашто далёка йіціць, вазьміця Ільлю, як ён жыў. Ні нада далёка йіціць, Аўдыкімёнкыў було трі браты: Ціхон, Ягор і Пынас.

Не да смеху (шутак). *Вельмі непрыемна.* Тама ўсім було ні да смеху. Січас яму ні да смеху, ацьсмійўся сваё. Пыхіхікыш, пыхіхікыш, як пратўріць, будзіць ні да шўтык.

Не дзела. *Не добра, непарадак.* Дзень тут, дзень там, ета ня дзела так жыць. Мы самі знаім, што ня дзела яму візацца з Максімывымі.

Не дзіва. *Зусім натуральна.* С такою кымпанію ня дзіва куды хочыш пупасць. Ня дзіва, што сяння ён красьнінкій як агўрчык.

Не дзяцей ксціць. *Не мець патрэбы ў сяброўстве, не быць у блізкіх адносінах.* Вьскыжу ўсё, што думую, мне зь ім ні дзяцей ксціць. А што нам? — нам ні дзяцей ксціць.

Не доўга думаючы. *Адразу, без роздуму.* Чую, крічыць, дык я ня доўга дўмуючы туды. Ня доўга думуючы хваціў дзьвері ны сябе, яны й ня піснулі.

Не думаючы не гадаючы, *цяп., пр. Раптоўна, нечакана.* Ня дўмыючы ні гадаючы ў такей далёкій свет вупруўляцца? Паехыў ня думыўшы ні гыдаўшы, дайжа нічога сыбраць ні сыбрала. Як жа ня думыўшы ні гыдаўшы брацца за еткую стройку.

Не дурак, гумар. *Вялікі ахвотнік і аматар прыемнага.* Вьпіць ні дурак, свайго ня ўпўсьціць. Бегыць пы вічарінных ні дурак, у дваре што зьдзельць — тут ні пытхвацин, ня дужа прісіліш.

Не дыхаць, іран. *Мець непераадольнае жаданне, ахвоту.* Ня дышуць, каб ні пабежч у Лешчынку. Калі што ні пыцягніць — ня дышыць.

Не есць не пробаваць (папробаваць, пакушаць). *Не мець дастаткова пачастункаў, ежы.* Було таго ўгашчэнія ня елі, ня пробывалі. Мы дўмылі хуць ньядзімся як нада, дык наеліся: ня елі ні папробывалі. Крашынку сала ўнісла, рыскрышыла, пылажыла два гуркі і хлеб нейкій с асьцюлькымі, мы ня елі ні пакушылі. Мясa таго было — рустуўклá кыпілінку у крупені, ня елі ні пакушылі.

Не жылец [на белым (етым) свеце]. *Безнадзейна хворы, вельмі слабы.* Ён ужо ні жылец, дуні — і зыва́ліца. Я сьма чу́стыю, што мой ні жылец на белым сьвеці. Ні жылец я на етым сьвеці: трі апірацыі, піра́нэс, асколык у грудзях, чуць ча́пыюся.

Не жыў, іран.; *м., ж.; адз., мн. Такі, які не можа ўтрымацца.* Ня жыў, пакуля чаго-небудзь ні атпа́ліць. Ня жыва, кылі ні пылапочыць. Пакуля хахлы ні зьвядуць каму, ня жывы. *Гл. Не дыхаць.*

Не за гарамі. *Досыць блізка, хоць і не бачна.* Кол-тыва ні зы гыра́мі, бягі пря́ма і пупадзеш. І зіма ні зы гыра́мі, як скоро ў́ремя прыскачы́ла. Ні зы гыра́мі спа́чыкі.

Не з (ад) дабра. *У сувязі з выключна цяжкімі абставінамі, становішчам.* Ні з дыбра́ пышла аттуля, кругом по́йдым зыіда́лі. Ні ад дыбра горькімі сьліза́мі зыліва́лыся. **З (ад) дабра.** А ці з дыбра хадзі́лі, бульбоўнікі пі́рікапы́вылі посьлі вайны. Разьві ад дыбра кінуць такая хызья́йства?

Не заплюскываць (не заплюшчываць, не закрываць) **вачэй.** *Не спаць зусім.* Каторыю ноч вачэй ні заплю́скывыла. Горы ёй з ма́лым, днём ны работу, а ўно́ччы вачэй ні заплю́шчывыіць: дзі́цёнык крічы́ць. Ні ў́чора, ні сяньня я дайжа вачэй ні зыкрываў. *Зак.* **Не заплюснуць** (не заплюшчыць, не закрываць) **вачэй.** Ноч прыйшла́, і вачэй ні заплю́снуў. Зь вечыра як піраб'ю́ць сон, тады ні заплю́шчу вачэй. Мы й вачэй ні закрыві́лі, усё стўкы́лі, грю́кылі — ні да́лі. Пры́ таком галдзеньні вачэй ні закрыві́ш. *Параўн.* **Заплюскываць вочы.**

Не зварыць піва (кашы). *Не дамовіцца, не прыйсці да згоды на сумесня дзеянні.* Ні звара́ця вы піва сы Смыляком. Віджу, што ты зь імі ні зварі́ў кашы. **Зварыць піва** (кашу). Трудна зь ёю піва зварі́ць. Ого, ськім ты надумы́ўся кашу зварі́ць. Айдзе ты с Ко́лію кашу зварі́ш. *Працягл.-фінальн.* **Наварыць** (даварыць) **піва** (кашу). Ныварі́лі піва разым, свара́юцца, што зімля тряшчы́ць. Ныва́рюць кашу, са́мыя тэ́я, зь імі чорт ні згаворі́цца. Дыварі́лі піва, дудружы́лі: Кындра́т ужо ў суд зьбіраі́цца пыдыва́ць. Дыварі́ць кашу с Аўдоткыю, палу́чыць ла́ску.

Не злазіць (не злязаць) **з душы, неадабр.** *Надакучліва дамагацца пастаянным прыставамнем.* Як пріста́ніць, як прістаніць і ні зла́зіць з душы, пакуль свайго ні даб'еца. Трецьцю нядзелю ні зьлі́заіць з душы — купляй яму новы́й касьцю́м. **Злазіць** (злязаць) **з душы.** Ці зла́зіць хуць калі ён у цябе з душы. Зьлі́заіць з душы, дажджэ́ся ат такея назолы. **Зак.** **Не злезць з душы.** Толька зьвя́жыся ш чырця́мі, з душы́ ня зьлезуць. Прышла́ і з душы́ ня зьлезла, пакуль ня вы́мындзырі́ла тую тряпі́ну. **Злезць з душы.** Худзь ба ўжо́ як скарей зьлезы́лі з душы. Ці дажду́ся, што ён зьлезі́ць з душы, ні зна́ю. **Узмацн.** **Не пазлазіць** (не пазлязаць) **з душы.** Ні пы́зла́зюць з душы, паку́ля самы́я пасьледні́я ні аддасі́ ім. Я і сам зна́ю, што та́кія зы́длы́я ні пы́злы́заюць з душы. **Пазлазіць** (пазлязаць) **з душы.** А ду́мыш, е́тыя скарей пы́злы́заюць з душы?

Не знасіць галавы (галаву). *Не пазбегнуць суровага пакарання.* Ня зносі́ць ён гылавы́ с такою ву́дыльлю. Бу́дзіця так ны ўсьпя́цень кіды́цца, дык ня зносі́ця гылаву. **Знасіць галаву.** Ныў́ряд, каб табе ўдало́ся зна́сіць гылаву, яй-богу, ныў́ряд. Калі ты зносі́ш гылаву, дык ні зна́ю, што будзі́ць.

Не знаць ні дня ні ночы. *Працаваць без спачыну.* А яке́й толк с таго, што вы ні зналі́ ні дня ні ночы, яны вам і ну руку́ ня ўсплю́нулі. Ні дня ні ночы, бувала, ні зналі́, сты́рыліся, хвыта́ліся, сьпяшы́лі.

Не знаць сабе цаны, неадабр. *Пераацэньваць свае якасці.* Як Сенька быў, тэй ні знаў сабе цаны. Чаго йта друге́я хлопцы як хлопцы, а вы ній́дзе сабе ні зна́іця цаны. **Парайн.** **Знаць сабе цану.**

Не знаць свайго места, неадабр. *Быць нясціплым.* Ці ў сябе, ці ў чужой дзяреўні́ яны ні знаю́ць свайго места. Доўга́ ні зналі́ свайго места. **Парайн.** **Знаць сваё места.**

Не знаць цаны-меры. *Паводзіць сябе нясціпла, ганарыста.* Даўно ўжо́ ні знаю́ць сабе цані́-меры. Усе́ ў́рэмя цаны-меры ні зналі́, паку́ля з брjúхымі́ прішлі́. **Парайн.** **Знаць цану-меру.**

Не з пасьледніх. *Заўзяты, з вышэйшымі якасцямі.* Ні с пасьледніх зыды́ва́ка, нос дзяре́ць вун як. Чаго там дужа гыва́ріць, бы́сяк ні с пасьледніх.

Не з рукі. *Нязручна.* Нам ні з рукі рыспрашывыць пры Ісака. Я зьездзіў ба, ды мне ні з рукі. **З рукі.** А каму йта з рукі лезьць у такая дзела, каму ні прідзісь, нікому дужа ні пыныравіцца.

Не з таго канца (боку). *Не так, як трэба.* Ні с таго кынца вы пычалі к ёй пытхадзіць. Узяліся нядренна, ды ні с таго боку: пысаветывыць некыму, а спрасіць пысь-цісьняліся ў каго.

Не з тваім носам палосым. *Не такому, як ты.* Ні с тваім носым палосым зыгадывыць еткія харомы рыз-вадзіць. Яно, канешня, можна і пра горыд падумыць, толька ні с тваім носым палосым.

Не з храбрага дзсятка, *іран.* *Палахлівы.* Твой брат ні с храбрыга дзісятка, не, ні с храбрыга. Яны ўсе ні с храбрыга дзісятка, адз зайца уцікаць кінуща. *Парайн.* **З храбрага дзсятка.**

Не іціць у галаву (на вум). *Не мець магчымасці падумаць.* Кіньця вы мяне ў спакоі, мне сяньня нічога ў гылаву ня йдзець. Ёй ужо нічога ня йшло на вум. **Іціць у галаву** (на вум). Айдзе тут будзіць што іціць у гылаву, кылі горя за горім лажыцца на плечы. Ці йшло б табе што-небудзь на вум ны яго месцы? **Зак.** **Не пай-ціць у галаву** (на вум). У етый кылатні нічога ня пой-дзіць у гылаву. Ныўрад, ці пойдучь січас яму дзеўкі ў гылаву. Ня думую я, каб твае прыборы пашлі яму на вум.

Не іціць у шчот. *Не заслугоўваць увагі.* Ніхай што хочыць гаворіць, нічога ета ня йдзець у шчот. **Іціць у шчот.** Па-мойму, ныўрад, каб што-небудзь зь естыга ішло ў шчот.

Нейдзе (няма айдзе) **вочы** (вачэй) **дзяваць.** *Пра адчуванне вялікага сораму.* Ім там ладна было, хваціла, нейдзі было вочы дзіваць. Што, красьнеіця, нейдзі вачэй дзіваць? Відзіш, як гыряць, вочы дзіваць німа айдзе. Німа айдзе вачэй дзіваць ац страму. **Зак.** **Нейдзе** (няма айдзе) **вочы** (вачэй) **дзець.** Учора быў дужа храбір, а сяньня вочы нейдзі дзець. Табе ўжо й так вачэй нейдзі дзець. Німа айдзе вочы дзець, стыдна пы дзяреўні прайціць. Вачэй німа айдзе дзець із-зы яго дұрысьці.

Нейдзе (няма айдзе) **дзявацца.** *Пра безвыходнасць.* Нейдзі дзівацца, дык хлынкыць з вугла ў вугыл. Зразу

круціў, а тады відзіць, нейдзі дзівацца, зыгваріў. Німа айдзе дзівацца, луччы прізнываўся. **Зак. Нейдзе** (няма айдзе) **дзецца**. Ні ш чым нейдзі дзецца, усё ў сырысьці, усё мякніць, так і пытынеіць. У будзённыя дні ны рабоці й ны рабоці, а ў скрысеньня саўсім німа айдзе дзецца. Як увідзіў, што нейдзі дзецца, пычаў рыскáзывыць. Січас ён пойміць, што німа айдзе дзецца.

Нейдзе (няма айдзе) **дзяваць**. *Пра бязмерную колькасць*. Сёліта яблык, што нейдзі дзіваць, і сьвіньням пáрім, і трошку сушў, а гніець сколька! У яго сена німа айдзе дзіваць, на дзьве зімы хва́ціць.

Не кажы й не гавары. *Пра немагчымасць супакоіць ніякімі словамі*. Ніхай што хочыць тваріць, а ты яму ні кажы й ні гварі. Пы гылівáх скоро пойдуць і ўсё роўна ні кажы й ні гварі.

Не карміць хлебам. *Не ўтрымаць нічым*. Тоньку ні кармі хлебам, а дай ныгваріцца. Каб ні карміў хлебым, а новысьці рыскáзывыў, яны б дзень і ноч слўхылі. Хлебым ні нада карміць, толька слухыйця яго і ўсё.

Не к дабру. *На нейкую нядобрую падзею або прадчуванне*. Ні г дабру́ цябе сяньня іржэць. Ён сам знаіць, што ўзыйграўся ні г дабру. **К дабру**. Ныўрад, каб г дабру вас так хліхытáла. Ня думю, што г дабру ўсё ета.

Не к ліцу. *Непрыгожа, непрыстойна*. Вот такая прідумывыць вам саўсім ні к ліцу. Ні к ліцу табе еткую дуратў тваріць,— як ма́лінькій дзіцёнычык.

Не к месту. *Не ў час, не там, дзе трэба*. Скызаў Кулічок праўду, толька ня к месту. Ляпніця ня к месту, дык сьміяцца будуць. **К месту**. Калі твой Сенька скызаў што-небудзь к месту?

Не к ночы будзь сказана (памянута). *Пра страшнае, небяспечнае*. А чорт яго знаіць, ня к ночы будзь скáзына. Ета такей чалавек, пры якога гаворюць: ня к ночы будзь пымянут.

Не коз воз. *Пра беспадстаўнасць клопатаў*. Двоя ма́лых ня коз воз, дагледзіць ні большэя труды. У вас ня коз воз, і так можна пражыць, і етык. **Коз воз**. Чаго табе клыпа́ціць, ці ў цябе коз воз, ці што, ета мне нада з высімяры́мі многа думыць.

Не к спеху. *Не вельмі тэрмінова.* Нам ня к съпеху, мы й пыдадждом. Раз ня к съпеху, то ніхай пыляжыць, посьлі возьміш. Табе жаніцца ня к съпеху.

Некуды (няма куды) **вочы** (вачэй) **дзяваць.** *Пра адчуванне вялікага сораму.* Як узяліся страміць с усіх бакоў, дык ім некуды было вочы дзіваць. Другому некуды было б вачэй дзіваць, а яму як з гуся выда. Цяперя німа куды вочы ац страму дзіваць. Еткій стыд, німа куды вачэй дзіваць. **Зак.** **Некуды** (няма куды) **вочы** (вачэй) **дзець.** Чаго ўжо яму некуды вочы дзець, што ён такая здзелыў. Я й сам чўствую, што ёй некуды вачэй дзець. Ім абоім німа куды вачэй дзець, разым жа тварілі. *Гл.* **Не й дзе вочы дзяваць.**

Некуды (няма куды) **дзявацца.** *Пра безвыходнасць.* Ай, у нас тыкая дзяреўня, вьпыдзіць вольная міну́та, дык некуды дзівацца. Дажыўся, што німа куды дзівацца. Некуды дзівацца, нада рыска́зывыць, як было. Німа куды дзівацца, прізныва́йся. **Зак.** **Некуды** (няма куды) **дзецца.** А як мы аста́ліся ў сорык тре́цьцім, некуды было дзецца. Ныбярець, ныхвыта́іць усяго ўся́кыга, а тады, ой, німа куды дзецца. Поймі́ць, што некуды дзецца, дык рыскажыць. Пріці́снулі, што німа куды дзецца, тады сызна́ўся. *Гл.* **Не й дзе дзявацца.**

Некуды (няма куды) **дзяваць.** *Надзвычай мно́га.* Дыраго́га дужа німа, ну прасты́га бырыхла́ у іх некуды дзіваць. Трі́п'я німа куды дзіваць, дужа мно́га. *Гл.* **Не й дзе дзяваць.**

Не купіць (*у каго*). *Пра безразважнасць і імгненнасць ва ўчынках.* У Змі́трыка ні купі́ць чаго хочыш, джвухні́ць з-зу вугла, і зьнясеш. Мыхла́ нейкы́я, у яе ні купі́ць і пры цябе трі́пану́ць.

Не к урэ́мю. *Не ў час.* Што пад'ехы́лі, нічо́га, то́лька дужа ні к урэ́мю пад'ехы́лі. Ні к урэ́мю ета свытаўство.

Не к ча́му. *Няма патрэ́бы.* Не́ к чы́му яго угыва́ривыць, усё ры́ўна ні паслу́хыіць. Не к чы́му звязывы́цца сы Сты́хванёнкым.

Не лезьць (не і́ціць) **у рот** (горла, глотку). *Не ме́ць ніяка́й ахвоты да і́ды.* Ні нада мне ні мыла́ко то́я, ні ка́ша, нічо́га мне ў рот ня лезі́ць. Еў, то́лька шчо́т што еў, нічо́га ня лезла ў горла. С самы́га раньня́ ні а́гріша́-

лыся, у глотку нічога ня йдзець. *Пачын. Не палезць* (не пайціць) *у рот* (горла, глотку). Такая піряжыўшы, кашня, у рот нічога ні палезіць. Як яны ядўць, мне б там кусок ні палез у горла. Ад горя і ў глотку нічога ні палезіць. Айдзе там лезць, яно ў глотку ня пойдзіць зь еткім прыглашэніім.

Не лыкам шыт. *Не горшы ад іншых.* Ужо так пывялося: Іванька, Іванька, а Іванька ня лыкім шыт. Не, брат, гываріць можна ўсё, а толька яны ня лыкім шыты. **Лыкам шыт.** А ты думыіш, Міця лыкім шыт? Ці яны лыкім шыты, яны крепка ува ўсім рызьбіраюцца.

Не места. *Не пажадана быць, знаходзіцца.* Вам тут ня места і ні зыгáдывыійч рыспылыгáцца. Такому чылавеку ня места ў мыгазіні.

Не мёд (сахар). *Пра цяжкія, непрыемныя ўмовы жыцця.* І іхныя жызьня ня мёд, мы пра ета зналі даўно. Валькі цяперь ні сахыр: куча дзяцей, а ён выпіць любіць, толька пыдаі.

Не мінаць рук, іран. *Быць узятым, прысвоеным, украдзеным.* Наша капўста часьценька ні міна́ла яе рук. **Зак. Не мінуць рук.** Есьлі замеціў, то яго рук шалёвычкі ні мінуць. І бульба ні мінула тваіх рук, нашто там атка́зывыцца.

Не міргнуўшы (маргнуўшы, зміргнуўшы, змаргнуўшы) **вокам.** *Не разгубіўшыся, спакойна, лёгка.* Збоку стаё, слухю, а ён ні мірьгнуўшы вокым лухціць. Ні маргнуўшы вокым збрешыць і будзіць прэма ў вочы глядзець. Ні змірьгнуўшы вокым бярець як сваё. Зьдзельіць і ні змаргнуўшы вокым тут жа прі табе атка́жыцца. *Гл. Вокам не маргнуць.*

Не мычыць не целіцца, неадабр. *Пра немагчымасць атрымаць дакладны адказ, вынік.* Твой Андрей усігда так, ні мычыць ня целіцца. Я ж табе кажу, што спра́шывыла, а што ён ні мычыць ня целіцца, дык што я зьдзелью.

Не мясціцца ў галаве. *Не верыцца, быць неверагодным.* У маёй гылаве ня месціцца, што Алёна ета гываріла. У нас ня месці́лыся ў гылаве, што такая можыць дзельіцца.

Не нада далёка хадзіць (іпіць, браць). *Пра лёгкасць прывесці прыклад.* Ні нада далёка хадзіць, пасьці ў

кажныга садок, а тады толька ў Тріхона і Ягора два сады було на ўсю дзяреўню. Ні нада далёка хадзіць, скажы, што яны летыся тварілі. Ні нада далёка йціць, абраціця ўніманія ны Марыну жызінь. Ні нада далёка браць, рыспрасі ты пра ўсё ў Кузьмы. *Гл. Недалёка хадзіць.*

Ненасытная ўтроба, абраж. Пражэрлівы. Во айдзе нінасытныя утроба, і жраў ба, і жраў, і ніяк сыт ня будзіць.

Не на таго (такога) напасць. Недаацаніць здольнасці або сілы. Ні ны таго вы, мільчыкі, ныпалі, ён прітворіцца, што нічога ні пынімаіць, і абвядзець вас кругом пальца. Ні ны такую ён ныпаў, ета яму ні с Хадосычкіныю. Ні ны такіх вы ныпалі, яны самі чорта піріхітряць.

Не на шутку. Усур'ез. Табе гыварілі ні на шутку, яны шуціць ня любюць. Ні на шутку бярецца зы свайго балыўніка. Мароз ціскануў ні на шутку.

Не нюхаць пораху. Не быць у небяспецы. Ты пакуль што порыху ня нюхуў, а мы увы ўсякіх пірядзелкых пыбылі.

Не няволя. Няма ніякай неабходнасці. Ні няволя табе аднаму, цемінью, пы грязішчы плесца ў еткыю даль. Ні няволя яму браць ету абўзу ны сябе.

Не па адрасу, кніжн. Не да тае асобы, установы. Ты яго пыслаў ні пы адрісу, ніхай ба к Нінкіным зайшоў. Усё ета вы кызалі ні пы адрісу, во стыршыне вы што-то ня дужа хочыця скызаць.

Не пад'ехаць, гумар. Не атрымаць дапамогі, падтрымкі. Ні надзейціся, на Проські дужа ні пад'едзіця. Ны тваёй нявесткі асобінна ні пад'едзіш, бўдзіць цыркыцца у час пы чайный ложкі.

Не па гадах. Не па свайму ўзросту. Рáзьвіт ні пы гыда́х, яму б ішчэ многыга етыга ні нада знаць. Ні пы гыда́х разўмін, увесь як тата, тэй тожа дужа многа знаў і пынімаў ціряшчур. *Парайн. Па гадах.*

Не па гарбу. Звыш магчымасцей. Ні пы гарбу зыма́хыіцца, абарьвецца. Яму ні пы гарбу столька цягнуць.

Не падаваць голасу. Майчаць, прамоўчваць. Сядзіць як мыш пад венікым і ні пыдаець голысу. *Зак. Не па-*

даць голасу. Як різанула пы выча́х нявесткью, дык сьціх, зашыўся, за ўвесь вечыр ні пыдаў голысу. Анька Вірькяёнкыва работніца за ўсё дзяреўню, а голысу дужа нійдзе ні пыдаець, знаіць сабе цану. *Параўн.* Па даваць голас.

Не па дароге (пуці) (з кім). *Не разам, не сумесна, не ў згодзе.* Сямёну ўчыцца нада, яму з вамі ні пы дарогі. Вупруўляйціся вы куды хочыця, мне з вамі ні пу пуці. *Параўн.* Па да ро ге.

Не паднімаць (не падымаць, не ўзнямаць) **вачэй.** *Не глядзець ад сорама, збянтэжанасці.* Праходзіць міма і ні пыднімаіць вачэй: стыдна. Нешта і Сашка вачэй ні пыднімаіць. Вун відзіш, сідзяць, вачэй ні пыдымаюць. Учора як руспусьціў язык, дык сыбаку было толька слухыць, а сяньня ні ўзьнімаіць вачэй. *Зак.* **Не падняць** (не ўзняць) **вачэй.** Валокся некуды ў тэй бок, вачэй ні пыдніў. Бокым, бокым і шыгнўла туды, ні ўзьніла вачэй. *Параўн.* Па д н і м а ц ь р о ч ы.

Не паднімаць (не падымаць, не ўзнямаць) **галавы** (галаву). 1. *Цяжка хварэць.* Ляжыць, другую нядзелю ні пыднімаіць гылавы. Так ліжаў летыся, што ні пыдымаў гылаву. Ні ўзьнімаіць гылавы столька ўремя, ні знаю, ці будзіць якая лўччыньня. 2. *Саромецца.* Ні пыднімаюць гылаву, у вочы людзям стыдна глянуць. Нешта нываріў, што гылавы ні пыдымаіць. Цэлы дзень хадзіў, ні ўзьнімаў гылаву. *Зак.* **Не падняць** (не ўзняць) **галавы** (галаву). *Засаромецца.* Стыдна як чорту якому, ні пыдніў гылавы дайжа. Ні ўзьнялі гылаву і ні ўзглянулі дайжа, сколько ні дапытывыліся, што ныварілі. *Параўн.* Па д н і м а ц ь г а л а в у.

Не па днях, а па часах. *Вельмі хутка (расці).* Пырысяткі ны яду дужа харошыя і растуць ні пы днях, а пы чысах.

Не пад сілу. *Не па сродках, звыш магчымасцей, здольнасцей.* Вам будзіць ні паць сілу такую стройку ўзняць. Ні паць сілу адной справіцца с усім хызійствам.

Не па душэ. *Не да спадабы.* Тыка́я табе ні пу душэ, табе каб пудоў на восім баба. Чуць што ні пу душэ, пакріўдзіцца, яму ж угадзіць — нада ого патход, хуць курсы прыхадзі. *Параўн.* Па д у ш э.

Не паздаровіцца. *Скончыцца орэнна.* Яй-богычку, ні пыздаровіцца вам зы такую шкоду. За лес яму ні пыздаровілыся, упыялі штраху крепка, доўга пачэсы-выўся.

Не па зубах. *Звыш умення, здольнасцей, разумення.* Раз ні пу зубáх, дык нашто пустоя гываріць. Хата бы-гатыя, ды табе ні пу зубах. **Па зубах.** Ці яму пу зубах брацца зы такая дзела.

Не па карману. *Не па сродках.* Худзь ба німудрень-кыю купіць, тыкая карова нам ні пы кырмáну. Раз ні пы кырмáну, то нечыга й прычыняцца. **Па карману.** Қаб пы кырману було, я ўзяў ба.

Не пакладаць рук. *Працаваць вельмі старанна.* Яны абоя ні пыклыдаюць рук, прасьвету ня відзюць зы ра-ботыю. Антон Хралёнык, Церіх і Аўгінка былі родныя браты і сістра, работылі — рук ні пыклыдалі.

Не пакладаючы (не пакладая) рук. *Старанна, без стомы.* Столька гадоў біліся яны ні пыклыдаючы рук. Нечыга завідывыць, што ёсць дыстáтык, работыюць ні пыклыда́я рук. Старый Хонька рук ні пыклыда́я рабо-тыў, усё, бува́ла, порі́цца, кыпа́цца.

Не паласа. *Небяспечна.* Відзіць, што ні пылыса́, дык скарей з двыра́. Пынялі, ні пылыса, зы мяшкі і нызад. Пыглядзеў: ні пылыса, вы́скычыў, скарей зы кыня, у аглоблі, ў вароты і толька быў ці́рас поля ў Равы.

Не па насу, іран. *Непрыемна.* Езьдзіў пы свыта́х, і дзела яго ні выпáлівыла, усюдых було ні пы насу́. **Па насу.** Што яму калі було пы насу, усігда нешта ні так.

Не па нраву (нараву), іран. *Не да спадобы.* Ні пы пра́ву была вічарінка, рана прішоў. Што табе ўсё ні пы ныра́ву, ня будзім жа мы піріт табою ны заднія лапкі стынаві́цца. Маша яму чаго-то ні пы ныраву, а йна дзеўка луччы некуды. *Пара́йн.* Па нараву.

Не па нутру, неадабр. *Не да спадобы.* Дзень бур-чы́ць, другей бурчыць, усё яму ні так, усё ні пу нутру́.

Не па плячу. *Звыш сіл, здольнасцей, умення.* Зыха-рёнку ета будзіць ні пы плячу́. Вам пакуль што ні пы плячу брацца кірува́ць усім, вы хуць тута што пріпуці́ця. *Пара́йн.* Па плячу.

Не пара. *Не раўня.* Іхныму сыну усе ні пара, ім нявестку нада выпісывыць. Сымá знаю, што ні пара, і рыстацца ні магу.

Не па рылу, груб. *Не да спадобы.* Пысадзілі збоку Марычку, дык атварнуўся: ні па рылу. Ну што табе ўзноў ні па рылу, што ні ў лад.

Не па сабе. *Ненармальна, нялоўка, нязвычна.* Уродзі, каб скызаць, што там і гыварілі дужа, а як то ні пы сабе. Дужа, каб скызаць, ні баліць нічога, а так неік ні пы сабе, нешта давіць,— прастўда ўсё. Тама ўсім было ні пы сабе. У чужом месці пакуля прівікніш, дык усё ні пы сабе.

Не па серцу. *Непрыемна, нялюба.* Ні па серцу браць — то луччы ўжо саўсім ні жаніцца. Ні па серцу мне, што яны задумываюць.

Не па сіле, адз., мн. *Звыш сродкаў, умення, сілы.* Я сам чую, што січас ні па сілі брацца. Ні па сілых хвитаюць, ні сыягнуць, яны ўжо здорыва пріцёпыліся, асобінна пасьледнія ўрэмя.

Не пасьледні чорт (радзімец, прыпадак), *іран.; адз., мн. Пра дрэннага, нягоднага.* Ні пасьледні чорт быў твой Васіль, мог учудзіць што хочыш. Етыя тожа ні пасьледнія чэрці, чаго там гываріць. Ні пасьледні радзіміц і Толік, Пёкла ні мала пыріўла ат яго: пуза прідзельў, а браць ня хочыць. Ні пасьледнія пріпадкі, на ўсё спасыбны.

Не пастаяць. *Не пашкадаваць страт.* Каб дзіцёнка выўчыць, ён ні за чым ні пыстаіць, ну любэя расходы пойдзіць. І карову прыдаць ні пыстыяў, а сваіх выручыў.

Не па ўкусу. *Зусім не да спадобы.* Такея вокны мне ні па ўкусу, ета ні вакно, а дзірка. Жонка нічога, ныравіцца, а цёшча дужа ні па ўкусу. **Па ўкусу.** Што яму калі было па ўкусу? А думыш, па ўкусу выбрыў, хуць і выбіраў дужа доўга?

Не перад дабром. *У прадчуванні нядобрага.* Ні пірід дабром вы, дзеці, рызыраліся. Ні пірід дабром носіць яго нячыстыя сіла. Не ўжо, ні пірід дабром вас дрэнчыць, нейкыю вы пагібілі самі сабе чуіця, даўно чуіця.

Не первай маладосці (моладасці), *кніжн. Параўнальна не малады.* У яе ня первы мыладосці мужык,

ужо, знаць, жынат быў, ды рызыйшоўся. Старуха — ні старуха, канешня, ну ня первый моладысьці, пац сорык блізка пыдыбрáлыся.

Не помніць сябе. *Не разумець, не ўсведамляць сваіх дзеянняў, паступкаў.* Мы ляцелі аттуля — сябе ня помнілі, думылі, голывы пазлумаім. Як разойдзіцца, тады прамя ня помніць сябе.

Не прараніць [ні] слова. 1. *Нічога не сказаць.* Чаго ні гыварілі, як ні ныстыва́лі, сколька сядзеў — слова ні прыраніў. Дужа цірпялівы́й, ні прыраніў слова, як ні дыпіка́лі. Будзіць вечыр сядзець і ні прараніць ні слова. **Прараніць слова.** Каб прыраніла ім слова, ні словічка ні скызала. 2. *Уважліва слухаць.* Сам ня ўмешывыўся у рызгаворы, а ўсё слухыў, ні прыраніў слова. Што мы ні гыварілі, ні слова ні прыраніў, усё запомніў.

Не прывадзіць к дабру (да дабра). *Дрэнна заканчвацца.* Такая ба́лыўства нікога ні прывадзіла г дабру. Краньнё ды дыбра ні прыводзіць. **Зак.** **Не прывесць к дабру** (да дабра). Тыкая жысьць г дабру ні прівядзець, раз-два ўдасца, а на трецьцый гылаву зьверніць. Гультайства нікога йшчэ ні прівяло ды дыбра.

Не пры чым (чом). 1. *Зусім ні з чым.* Рашшчы́тывылі, што далжно пулучы́цца хырашо, а выйшла — ні пры чым аста́ліся. Ні пры чом пыстыва́ліся, во і ўся вы́гада. 2. *Зусім старонні.* Мікілай тут ні пры чом, яны самі кругом вінува́ты.

Не пускаць нагою. *Не дазваляць выходзіць, заходзіць, надыходзіць.* Ні пуска́й нагою сваіх к Сыўчынкам, разым што заўгодна сытвыря́ць. Ён такая выдумы́ць, а вы ня́нчыцца зь ім? — дайжа нагою ні пуска́йця к хаці. **Зак.** **Не пусціць нагою.** Ні хацеў жыць як чыла-век, дык нагою большы ні пушчу. Ні пушчу́ нагою, ніхай дайжа блізка ні пытыка́йцца.

Не пускаць (не выпускаць) **за парог.** *Не дазваляць выходзіць.* Цябе жонка, знаць, ужо і зы парог ні пускá-іць, дзяржы́ць пыц спадні́ццю. С таго ў́ремя ні выпуска́юць зы парог. **Зак.** **Не пусціць** (не выпуска́ць) **за парог.** Ні пушчу і зы парог, будзіш ты ў мяне цэ́лы дзень у хаці сядзець. Пысядзі́-ка ты ў дваре, я цябе зы парог ня вы́пушчу.

Не пытаць (не спрашываць). *Нядоўга чакаць нязвычайных учынкаў.* У такея мылахольныя ні пытаць, што заўгодна можыць лыпатнуць. У яго ні спрашывыць, заверніць мыцірка і слухый.

Не разбяр-бярэ, неадабр. *Незядома што.* Ні рызьбяр-бярэ дзелыцца у іх там. Ні рызьбяр-бярэ што зацеіў.

Не разбярэ [-бярэ] паняць, неадабр. *Нічога не зразумець.* Ні рызьбярэ пойміш, чаго яны хочуць. Ні рызьбярэ паймеш, якая трілюды порюць. Ні рызьбярэ-бярэ пойміш, чаго ім усхўпілыся ў тэя Віхрыны. Ні рызьбярэ-бярэ пыняць, што ім нада ач чылавека.

Не разганяцца. *Многа не рабіць.* Да не, ны работу асобінна ні рызгыняюцца, за кніжычку ды пат кўсьцікі. **Зак. Не разагнацца.** Як ныстэніш, прітуркыш, зьдзелыць, а сам дужа ні разгоніцца.

Не размінацца (з чым), іран. *Хапаць, красці.* Нашто там богу грэшыць, і Мішынька твой ні ш чым ні рызьмінацца. **Зак. Не размінуцца.** Кылі што блізка ляжыць, нізашта ні рызьмінецца.

Не раскрываць (не расчыняць) **рота.** *Упарта маўчаць.* Што я там стану гываріць, я ні рыскрыва́ла рота. Сядзелі ў вугалку, рота ні рышчынялі. **Зак. Не раскрыць** (не расчыніць) **рота.** Чаго ты такей удаўся, што рота ні раскрыіш нійдзе. Нейкій зацёкыный, ні рашчыніць рота, маўчыць і ўсё.

Не рваць, іран. *Падабацца.* І цябе ня рвець ац смашнінькыга, нябось, крупені дужа ня хочыш, а глядзіш, каб кусок мяса, ды большый. Ач чаго — ач чаго, а ад гарелкі вас ні рва́ла.

Не робкага дзесятка, запаз., звыч. іран. *Храбры, смелы.* Ты ня робкыга дзесятка, хто ж большы храбрэй.

Не ровен час, запаз. *Пра магчымасць нечаканай небяспекі.* Ня ровін час, пупадзесься пьд гыр́ячыю руку́ — будзіш ка́іцца.

Не рука. *Няма сэнсу.* Мне січас ні рука́ туды пыка́зывыцца, схадзі сам. Ні рука нам пьд́ріджа́цца на іхню пўню.

Не сваім голасам. Дзікім крыкам. Чую, крічыць ні сваім голысым, пьд́бігаю — ён гылаву зышчаміў і ня

выцігніць. Чаго яны тама ўзноў ні сваім голысым вішчаць, як вечыр, так і німа спакою, чуць ні да поўнычы гылыгыляць.

Не солана (не сольна) **хлябаўшы**, *запаз. Безвынікова.* Дўмылі, тут ім будзіць моря рызьліваныя, ды пашлі ня солына хлібаўшы. Пысідзяць, пысідзяць і ня сольна хлібаўшы паедуць.

Не спускаць вока. *Наглядаць пастаянна.* Будзіш пасьвіць, дык ні спускай вока, глядзі ды глядзі. Вока ні спускаў с Анькі, дужа яму пріглянўлыся. **Зак. Не спусціць вока.** Ці прімеціла ты, ён жа ні спусьціў с Танькі вока за ўсё ўрэмя. *Гл.* Не звадзіць вачэй; Вачэй не атвадзіць.

Не спускаць з вока (вачэй). *Наглядаць пастаянна.* Ні спускай з вока ні ны мінуту. Ні спускайця з вачэй, пыцір'яюцца між кустоў, будзіця бегыць тады. **Зак. Не спусціць з вока** (вачэй). За што харош, дык скыта ні разу ня спўсьціць з вока. Каб яны там ні спусьцілі з вачэй, зугуляюцца ці задремюць, а каровы луманўць пы хліб'ах.

Не спускаць з языка. *Шырока нядобразычліва абгаворваць.* Во якея яны людзі: тая ні пра што ні знаіць, а тут пуп'алі і ні спускаюць зь ізыка. **Зак. Не спусціць з языка.** Толька паспробый пупадзіся такім, ды самыя сьмерці ня спўсьцюць зь ізыка.

Не ставіць у грош (капейку). *Зусім не цаніць.* Мы с'амі знаім, што яго саўсім ні ставюць у грош. Ніхай яны прытанўць і свае такея, кылі яны нікога ні ставюць у грош,— толька самі. Іна Грішу ў капейку ні ставіць, а ён за ёю аж сьмягніць.

Не страляць (з чаго). *Хай кривое, няроўнае.* Якое грыбяльнішча дык грыбяльнішча, нам зь яго ні стріляць. Зь естыга кысься ні стріляць, глядзі, каб касіць можна было.

Не схадзіць з языка. *Быць увесь час аб'ектам размоў.* Калі йта было, трі гады таму нызад, а ўсё ня схадзіць зь ізыка.

Несць зубы ў кулаку (прыгаршчах, пастанні, кармане). *Быць збітым да крыві.* Ты ўжо раз нёс зубы ў кулаку, відна, забыў. Што, можа ўзноў зубы нісіце ў

прігыршчых. Стаю, сустрюкаю,— нясуць зубы ў пы-
станьні. Ці ні нясеш ты зубы ў кырмáні яшчэ раз? *Зак.*
Прынесць зубы ў кулаку (прыгаршчах, пастанні, кар-
мане). Толька ты мне прінясі зубы ў кулаку, будзіш
харош. Хочыш, дык прінясець зубы ў прігыршчых. Мой
зубы ў пыстаньні прінёс, дзельый што хочыш. Ніхай прі-
нясець зубы ў кырмáні, яшчэ зьверху нулуплю. *Пачын.*
Панесць зубы ў кулаку (прыгаршчах, пастанні, карма-
не). Ніяк ні маглі ўняцца, пакуля зубы ў кулаку пынясь-
лі. Нызыдыва́ліся, што зубы ў прігыршчых пынясьлі.
Дыскачы́ся, пынясеш у пыстаньні зубы. Пудлужань-
скія былі дужа сьмелыя, дык пынясьлі зубы ў кырмá-
ных. *Законч.* **Вынесць зубы ў кулаку** (прыгаршчах, па-
станні, кармане). Вуюва́ўся да тых пор, пакуля зубы ў
кулаку вы́ніс. Вы́нісіць зубы ў кулаку, дапрыгы́цца.
Зубы вынісьлі ў прігыршчых і пыцішэлі. Вынісуць зубы
ў пыстаньні, так яны сы сваёю ухвátкыю ні абойдуцца.
Як вы́нісіць зубы ў пыстаньні, тады трошку пыцішэ́ць.
Я віджу, што табе дужа хочыцца зубы ў кырмáні вы-
нісьць ат'етуль. Айдзе што й дзелыся ў яго, як зубы ў
кырмáні вы́ніс.

Несць нос у кулаку, рэдкаўж. *Быць збітым да крыві.*
Гляджу́, нясець нос у кулаку́ і рю́мзыіць. *Зак.* **Прынесць
нос у кулаку.** Прінясець нос у кулаку, дык любу́йся ты
ны яго. Прінёс учора нос у кулаку, сколько́ ні дапы́ты-
вылыся — што, нічога ні скызаў. *Пачын.* **Панесць нос у
кулаку.** Дажджэ́цца, што пынясець нос у кулаку, тады
і ўнімаць ні нада будзіць, і спакой нáйдзіцца.

Несць [свой] хрэст, устар. *Цярпець, пакутаваць.*
Ікая ні была жы́знья, цірьпялі́ва нісла хрест, нічогінь-
ка нійдзе ні прыгварі́ла лі́шніга. А ўжо нясьлі свой
хрест як ёсць, нікому ні слова ні паўслова ні чэцьві́рць
слова.

Несць сабе. *Вельмі ганарыцца.* Чаго яны так нясуць
сябе, нічога там харошы́га німа. Каб ні нясьлі ся-
бе так дзе́рзка, куды было б луччы. *Пачын.* **Панесць ся-
бе.** Зразу, як толька пріехыла, пынісла́ сябе пі́рід усе́ю
дзяреўнію гына́рыста.

Не так сабе. *Не без падстаў.* А я табе гварю́, што
Аніська ныпымі́наў ні так сабе, ён нешта знаіць. Яны
прішлі ні так сабе, паверь.

Не тая музыка. *Нешта зусім іншае.* Скызаць яны, канешня, ні скажуць праўды, ну тут ні тая музыка, задумына саўсім другога. Я чўствыю, што ў іх ні тая музыка.

Не твайго носу палосу. *Не такі, як ты.* Ужо ні твайго носу палосу Хвенька была, а й іна пыглядзела-пыглядзела, не, гаворіць, ніхай мяне вяжуць, дык я туды ні пайду.

Не твайму носу палосу. *Не такому, як ты.* Ні твайму носу палосу хлопцы клінкi пыдбiвaлi, ды нiчога нi пулучaлiся. Сенька нi твайму носу палосу быў, як дуб, а вiдзiш, як скруцiла.

Не труслiвага дзесятка, *звыч. iран. Храбры, смелы.* Тутa ўсе знаюць, што твой швaгыр' нi труслiвыга дзiсятка, ён толькa раз ат вароны ўцiкaў. Мы знаiм, якога ён нi труслiвыга дзiсятка, нам абiсьняць нi нада.

Не туды паехаць (заехаць), *гумар. Далёка адхiлiцца ад тэмы гутаркi.* Я дўмыла, пры сям'ю што рыскажуць, а яны зразу нi туды паехалi. Нi туды ты заехыў сы сваёю дзяреўнiю: бургомiсьцiр — нiхай, чужэй, пiблўда, а як свой гыняў людзей кўчымi у палiцыю, а iх там бiлi пaлкымi, зымкaмi. *Незак., рэдкаўж.* **Не туды ехаць.** Э, не, брат, ты саўсім нi туды едзiш, дывай-ка дзела гыварiць.

Не тут то была (было), *запаз. Пра нечаканую няўдачу ў разлiках, меркаваннях.* Рашчот быў простый: усё цiхiнькa прайдзiць, ажно ня тут то бiла. Ня тут то було, каб еткiй номiр глaдка вам прайшоў.

Не ў абiду (крыўду) **будзь сказана,** *запаз. Пра непрыемнае, але адкрытае выксзванне.* Нi ў абiду ёй будзь сказына, зьдзелыла йна хужы нi пiдўмынiш як. Ня ў крiўду будзь сказына, у цябе йшчэ дужа нiхто нi пыжывiўся.

Не ў броў, а ў глаз, *запаз. Вельмi дакладна.* Скызаў проста так сабе, а яно вiйшла ня ў броў, а ў глаз. Тутa табе пупaла ня ў броў, а ў глаз, i нечыга цяперa выкручывыцца.

Не ўбыць. *Не страцiць гонару, вартасцi.* Ня ўбўдзiць, кылi й пыкашынiш трошку. Я дўмыю, нi ўбуло б, каб зьездзiў, успомнi-ка, сколькa табе пымыгaлi.

Не ўдарыць (не ўдарыцца) **ліцом у грязь**. *Не схібіць, не асарамаціцца*. Вы ж цяперя ні ўдарыцца ліцом у грязь піріц святамі. Нада ні ўдаріцца ліцом у грязь сы свадзьбыю. **Ударыць** (ударыцца) **ліцом у грязь**. Гатуіцца, ныварііць, ня хочыць ударіць ліцом у грязь. Быяліся ударіць ліцом у грязь. Табе стыдна ударіцца ліцом у грязь пірід Мікіпырывымі.

Не ў дасуг. *Некалі*. Няўжэлі табе і сяньня ні ў дасуг было разгледзіць усё як пада.

Не ў дзел, *мн., адз.; запаз.; звыч. іран. Без пасады*. Во, хызайнічыў, хызайнічыў, а цяперіцька ня ў дзел. Як жа так, первыя рука быў і астаўся ні у дзел. Даўно ўжо ня ў дзела, ходзіць як сych.

Не ў дзіковіну (дзіковінку). *Прывычна, звычайна, часта*. Нам ні ў дзіковіну слухыць такея рызгаворы, ня первы раз чуім. У нас усё ета ні ў дзіковіну. Мне відзіць яго конікі ні ў дзіковінку.

Не ўзвідзецъ свету, *запаз. Адчуць вялікія пакуты, фізічныя або духоўныя*. Як дасыць пы наге збоку, дык я сьвету ня ўзвідзіў. Ня ўзвідзіла я сьвету, як узна́ла пры яго прадзелкі.

Не ўказ. *Не з'яўляецца аўтарытэтам, прыкладам*. Нам твыя Марычка ні ўказ, што захочым, то й зьдзелыім. Ета яшчэ ні ўказ, кылі ён так рыспырядзіўся.

Не ў карты гуляць. *Не забава*. Гыварі́ця,— так, як мы, іціць дзень у дзень ны ўсякыю работу — ета табе ні ў карты гуляць. **У карты гуляць**. А па-твойму, ета ў карты гуляць іціць у такую непыгызь, і ну буі, і ў гразі стыць. **Зак. Не ў карты згуляць**. Сь сяром састоіць дзень з год ні ў карты згуляць. **У карты згуляць**. Ён думыць, ета ў карты згуляць столька ям выбухыць. *Непайн. Не ў карты пагуляць*. Лета прыпасьвіць ні ў карты пугуляць. *Абмеж. Не ў карты прагуляць*. Прумурдува́цца ны такой пашы ні ў карты пругуляць, за дзінь уваб'есься ў пень.

Не ўкладывацца ў галаве (сазнанні). *Не верыцца*. Стыхван то гываріў, ну ў мяне ў гылаве ні ўкладывыіцца, што ты можыш рiскнуць бiс каровы аста́цца. Уся ета зывару́ха ў гылаве ні ўкльдаіцца. Дайжа ў сызна́ніі ні ўкладывыіцца, каб яны маглі пайціць яблынкi

выка́пывыць. *Зак. Не ўкласца ў галаве* (сазнаніі). У яго ў гылаве ні ўкладзецца, што йна прікоціць нызад цірізь нядзелю. У іх ні ўклáлыся ў сызнаніі, ні паве́рілі мне.

Не ў лад. Не да спадобы. Бува́іць, пашы́іш, а ім ні ў лад. Як ні ступі, усё ні ў лад, ім ніякій пріпа́дык ні ўгадзіць.

Не ўладзіць слова сказаць, неадабр. Ніяк не дагадзіць. Стала ўжо ні ўла́джу слова скызаць, зыдра́ла нос, што ні пытахдзі. Пабы́ў у горыдзі, дык слова скызаць ні ўладзіш. *Уладзіць слова сказаць.* Айдзе ім ула́дзіш слова скызаць, так рыспанелі — ні пацстўпісься.

Не ў ладу, адз., мн. У дрэнных адносінах. Я дык і ня чу́ла, што яны ні ў ладу́,— а за што йта ў іх. С прошлыга лета ні ў лыда́х, за Верычку, рысказывылі, пычалося.

Не ў меру, звыч. неадабр. Празмерна, звыш дазволенага, звыш нормы. Нада браць, ну ні так жа, хвыта́юць ня ў меру. Жрець ня ў меру, куды ў ім толька дзяецца.

Не ў модзе. Не ў інтарэсах. Сыціпан у іх ня ў модзі, цяперь яны ўжо заігрываюць з другімі. Ня ў модзі мне хахлы людзям звья́звыць.

Не ў навіну (навінку). Прывычна, звычайна, не першы раз. Нам і ні такая ні ў нывіну́ відзіць. Тыкая пі́ржарка яму ні ў навінку. *Гл. Не ў дзіковіну.*

Не ўпускаць з вачэй. Наглядаць пастаянна. Глядзіця ж, глядзіця, ні ўпуска́йця з вачэй ма́лых. *Зак. Не ўпусціць з вачэй.* Каб яны там ні ўпусьцілі з вачэй табу́н: ма́лыя зугуляюцца, а скот ля́сьніць. Я надзеюсь на іх, з вачэй яны ня ўпу́сьцюць.

Не ўпускаць (не выпускаць) з віду. Пастаянна мець на ўвазе. Нізашто ні ўпуска́й зь віду Валодзькіныя каровы, шмыганець, што ня згледзіш. Ні выпуска́лі зь віду, усьлед ішлі. Ні ўпуска́йця ж ізь віду, пра што мы прасілі. Ні выпуска́й ты зь віду нітык, я ж бязь іх, як бяз рук. *Зак. Не ўпусціць (не выпускаць) з віду.* Глядзелі уніма́цільна, ні ўпусьцілі зь віду. Я баюсь, каб яны ня выпусьцілі зь віду пыры́ят. Калі ня ўпусьцюць зь віду, то кў́пюць, толька я на іх ня дужа надзеюсь. Як

жа ета мне ня вѣпусьціць зь вѣду, што Домна прасіла
вожычык. *Параўн.* В ы п у с к а ц ь з вѣ д у.

Не ў пустое [места]. *Заслужана, дарэчы.* А ні ў пу-
стоя, што пачысьціў яму бакі, рузмудреў жа некуды
большы. Ета лўпка ні ў пустоя места, іна ўжо ўчора нада
была, толька блыгыдыра што Пятрок пріехыў.

Не ў сабе. *У хваляванні, непакоі, дрэнным настроі.*
Я зразу прімеціў, што ён чаго-то ні ў сабе. Прішоў дво-
ру ні ў сабе, трошку выпароўся пыт павецьцю і пашоў
узноў.

Не ў сваёй тарэлке. *У разгубленасці, хваляванні, не
ў настроі.* Трецьцый дзень ні ў сваёй тарелкі. Вѣду ні пы-
даець дужа, ну чўствыць сябе ні ў сваёй тарелкі.
У сваёй тарелке. А ці ты быў ба ў сваёй тарелкі, каб
цябе жонка зыхваціла з Ганныю.

Не ўсе дома, запаз., груб. *Пра адсутнасць нармаль-
най разважлівасці, розуму.* Ці ў яго ня ўсе дома, ці
проста так прідурівыцца. У абаіх ня ўсе дома, зь імі
толку найціць трўдна. **Усе дома.** Хырашо, калі ў цябе
ўсе дома, а мы ніхай будзім дуракі.

Не ў сілах. *Звыш магчымасцей.* Хацелыся б трошку
паможч, і січас я ня ў сілых зьдзелыць што. Ня ў сілых
мы іх сыдзіржаць, ніхай на свой хлеб сыдзяцца.

Не ўскрэснуць (не ўваскрэснуць). *Не трапіць у нар-
мальныя ўмовы.* Ніхай ідуць туды, толька і ў Сапры-
нывічых ім ня ўскрэснуць. Я памру, дык і ён ні ўвас-
кресьніць. *Незак., рэдкаўж.* **Не ўскрасаць** (не ўваскра-
саць). Пустоя вы меліца, ні там яны, ні тут ні
ўскрісáлі і ні ўвыскрісáюць, не, цягнуць чуць-чуць.

Не ўспамінай (не памінай) *ліхам, запаз., адз., мн.*
*Пра пажаданне пры развітанні застацца ў прыязных
адносінах, у прыемных успамінах.* Ні ўспаміна́й ліхым,
ня скоро ты што пры мяне пачу́іш. Як было ўжо, ні бу-
ло, ні ўспаміна́йця ліхым. Я пашоў, ні пыміна́й ліхым.

Не ўспускаць на парог. *Не дазваляць заходзіць.* Як
прідуць, ні ўспуска́й ны парог, ніхай хуць ны каленкі
становюцца. Два месіцы ні ўспускала ны парог, дык
пыка́іўся троху. *Зак.* **Не ўпусціць на парог.** Як ня
ўпусьці́юць ны парог, тады ты пырягочыш іна́чы. Ніхай

цігаіцца, айдзе хочыць, а я зычыню дзьвері і большыны парог ні ўспушчу.

Не ўпускаць на язык. 1. *Нават не каштаваць.* Усю жысьць дайжа ны язык ні ўпускаў гарелкі. Я ўжо другой год нічога сальныга ні ўпускаю ны язык. 2. *Не дапускаць гаворкі, не дазваляць весці размовы (пра каго).* Ныталку яны большы ні ўпускаюць ны язык. **Зак.** **Не ўпусціць на язык.** 1. Як ні прісілівылі, як ні ўгыварівылі, ны язык ні ўпусьціў ні каплі. 2. Посьлі ўчырашнія свадзьбы яны такіх сватоў і ны язык ня ўпусьціюць.

Не ў часці. *Не ў навазе.* Усё ўремя ні ў часьці ў іх Валодзька, даўно кривуюца. Цётка ў яе ні ў часьці стала.

Не ў чужое места. *Заслужана, дарэчы.* Ні ў чужоя места, што пупала. Даў, дык ні ў чужоя места, збáлы-выўся саўсім. *Гл. Не ў пустое.*

Не хватаць [адной (дзесятай)] **клёпкі, груб.; адз., мн.** *Не мець развагі, правільных меркаванняў.* Есьлі клёпкі ні хвытаіць, сядзі і маўчы. У яго ўсігда ні хвытала клёпых, урадзіўся такей. Ні хвытаіць адной клёпкі ў гылаве, паетыму і вярзець абы-што. У яго даўно дзісятых клёпкі ў гылаве ні хвытаіць, і бацька такей самы быў. **Зак.** **Не хваціць** [адной (дзесятай)] **клёпкі.** Ці ў цябе клёпкі ні хваціла рызыбрацца, што тут і к чаму. Усё прасьцей прастыга, дык і тут клёпых ні хваціла. Аднае клёпкі ні хваціла дадумыцца вароты зычыніць. Як на што разумных, дзісятых клёпкі ні хваціць.

Нехта нейкій, іран. *Важная асоба, персана.* Найшоўся мне нехта нейкій, яшчэ пакрыквыіць. Калі хто ні знаіць, дык нехта нейкія, а яны чэрця з балота, во хто яны.

Не цякець (не капаець), *неадабр.; цяп., пр.* *Няма падстаў для спешкі.* Ні цякець, дык і сядзі ціха. Чаго яму вулнувацца, над ім ні цякець. Пакуль ні капыіць, паліц ап паліц ні ўдарюць; як туга прідзіцца, тады зышавелюцца. Ні капыла, дык і ні біспакоіўся ні ап чым.

Нечага (няма чаго) **дзелаць.** *Пра адсутнасць іншага выхаду.* Нечыга дзельць, нада сыбірацца. Нечыга было

дзельцы, пашлі. Німа чаго дзельцы, прідзіцца рыска-зывыць.

Нечага (няма чаго) **дзяліць**. *Пра адсутнасць прычыны для разладу, сваркі.* Нам с Танькью нечыга дзяліць, мы ні разу ні сваріліся, ні лаіліся, а кылі кўріца ны гарод ускочыць, дык што там такога. Пракопывым зь імі німа чаго дзяліць.

Нечага (няма чаго) **сказаць**. *Пра адсутнасць хоць якой-небудзь карысці.* Нечыга сказыць, пріехыў, памог,— памог дык памог. Німа чаго сказыць, пріждала зьмены.

Нечыга (няма чаго) **цяраць**. *Пра гатоўнасць пайсці на любую рызыку.* Цяперя ўжо нечыга ціраць, нада цягнуць ды кынца. Яму німа чаго ціраць, пойдзіць на што хочыш.

Не чата (раўня) (каму), **запаз**. *Непараўнальна больш значны або лепшы.* Тама былі мушчыны ні чыта вам, і то нічога ні маглі прідумыць. Пецька — хлопці ні раўня табе, ат яго плахога слова ні разу ні пачуіш.

Не чорт бяды. *Нядрэнна.* Тута жыць ня чорт бяды, усе выгоды рядым. Ёй ня чорт бяды, троя мушчын у хці, усё зы яе падзельюць. **Чорт бяды.** Ці ім чорт бяды, кылі быгства з горла прець.

Не чуць жывога голасу. *Жыць зусім адзінока, замкнута.* Сідзяць там — ня чуюць жывога голасу. **Зак.** **Не пачуць жывога голасу.** Ікая ў яго жызня, што жывога голасу ні пачуіць цэлымі днямі. Пысядзіш, што жывога голасу ні пачуіш, тады скажыш.

Не чуць зямлі (ног) пад сабою. 1. *Быць у вельмі добрым, радасным настроі.* Сяньня іна ня чуіць зямлі пыц сабою: Грішычка пріехыў. Ног пыц сабою ат радысьці ня чуюць. 2. *Вельмі шпарка бегчы, ісці.* Гляджў — ліцяць, ня чуюць зямлі пыц сабою. Лётыюць, носюцца, ног ня чуюць пыц сабою. 3. *Адчуваць вялікую стомленасць.* Як прівалокеся ш Чавус, дык я зямлі пыц сабою ня чуў цэлыю нядзелю. За дзень так уходзісься, што ног пыц сабою ня чуіш.

Нешта нейкае, іран. *Важная асоба, персана.* Вот ужо нешта нейкыя іх Васіль, мне ён ці ёсьць, ці німа — усё

роўна. Усё дно як нешта нейкыя, госьць мне дужа в́ажны́й, можыш зыбра́ць яго сабе. *Гл. Нехта нейкі́й.*

Не шутка дзела. *Не забава.* Ня шўтка дзела такую грымáдзіну вы́кыпыць. Ня шутка дзела ды такога ны́чальства дабі́цца. Ня шутка дзела было асьмелі́цца адной паехы́ць ні знаўшы́ ніко́га, ня быўшы́ ні́айдзе. **Шутка дзела.** А ці шутка ж дзела такея грошы ўбу́хыць.

Не шуткі (шутакі). *Не забай́ка.* Ня шўткі адной увы́сякыя пекла кіды́цца. Ня шўты́чкі было нумурдува́цца зь естыю ла́зою, ні рызьбя́реш, айдзе ця́гніцца.

Не шу́цэйнае дзела. *Вельмі сур'ё́зная справа.* Ні шу́цэйны́я, брат, дзела ў́ся ета зывару́ха, на́да, каб хто разумны́й, з гылаво́ю, рызыбраў́ся. Каму ні шу́цэйны́я дзела, то́лька ні́ Івану, яму ў́сё чы́ста трын-трыва́.

Не я буду. *Пра безумо́йнасць вы́канання, здзя́йснення.* Ні я буду, кы́лі ні сы́страмлю́ яго, як сы́баку́ яко́га. Ні я буду, е́сьлі яны́ ні пы́прыпа́рваюць са́міх сябе.

Ні адзін радзі́мец (пры́падак), *гру́б. Абса́лютна ні́хто.* Ні адзін радзі́міц ні рызьбя́ре́цца, як тут накрў́чына. Ні адзін пры́падык туды́ ні пашоў́ і ня пойдзі́ць.

Ні адзін чорт, *неада́бр. Абса́лютна ні́хто.* Зды́зельны́ць, а тады́ зыма́сьліць, зы́гладзі́ць, што́ ні адзін чорт ні пы́ткыпа́іцца. Ні адзін чорт ні зна́іць, што́ яны́ та́ма тва́рілі.

Ні [аднае (адной)] душы́. *Зусі́м ніко́га.* Ішоў́ я часоў́ у пяць, дык ній́дзе ні душы́, як вы́мірла́ дзя́реўня. Ні аднае ж душы́ ні было́, а ў́сё адно́ нехта́ данё́с. Ні адной душы́ ній́дзе ня ў́стреці́ш, як вы́мірла ў́сё круго́м. *Гл. Ні жы́вэя душы́.*

Ні аднае (адной) саба́кі, *гру́б. Зусі́м ніко́га.* Ні аднае сы́бакі́ ня ў́відзі́ш, хто́ там што́ будзі́ць дзельны́ць. Ні адной сы́бакі́ ня пры́дзіць у е́ткыю ду́йку, ча́го та́бе перы́цца.

Ні адна саба́ка, *гру́б. Зусі́м ні́хто.* Дзельны́ць — дык дзельны́ць так, каб ні адна сы́бака ні зна́ла. Ні адна сы́бака ў́ цэ́лым сы́веці́ ні прані́охыць, е́сьлі мы́ схува́ім пы́нысты́яшчыму́.

Ні атв́ета́ ні пры́вета. *Нія́кіх веста́к.* Даў́но ны́піса́лі, дык ці́ ім дужа́ балі́ць, ны́піса́лі й ны́піса́лі, ат і́х ні атв́ета́ ні пры́вета. Паехы́ў і ні атв́ета́ ні пры́вета.

Ні божа мой. *Нізавошта.* Як глэдзіш па шэрсці, ішчэ так-сяк, а чуць што ні так, кініць-рініць, ні божа мой ня возьміцца.

Ні большы ні меншы. *Ніяк не менш, толькі так.* Пыдывай яму касьцюм як у Сямёна, ні большы ні меншы. Ні большы ні меншы, зразу сотнімі сныбжай.

Ні бум-бум, *вульг.* *Зусім нічога, ніякага разумення.* У хызайскіх дзілах яны ні бум-бум. Ні бум-бум ня петріць, што над ім сьмяюцца кругом.

Ні былінкі ні пылінкі. *Зусім нічога, ніякіх запасаў.* Пыд вясну ні былінкі ні пылінкі ні астаецца, усё як пыд мятлу пьдбіраіцца. Што ты будзіш глядзець, кылі тама ні былінкі ні пылінкі німа.

Ні бэ ні мэ [ні кукарэку]. *Зусім нічога, ніякага ладу.* Пычалі ў яго спрашывыць, дык ён нешта ні бэ ні мэ. Зь імі тулкуваць — ета ні бэ ні мэ ні кукареку.

Ні бяльмеса, *запаз.* *Зусім нічога, ніякага разумення.* Ні бяльмеса ні пынімаіць, сколька ні тулкупалі. Ні бяльмеса твой Сыўчанок знаць ня будзіць.

Ні вала ні кала. *Нічога, ніякай маёмасці.* Пріехылі, а тама ні выла ні кыла, абжывайся як хочыш. Сьпірва ні выла ні кыла ні было. *Гл.* Ні кала ні двара.

Ні вашаму ні нашаму, *адз., мн.* *Для ўсіх аднолькава, зусім аб'ектыўна.* Луччы ты будзь ні ваўшыму ні наўшыму. Луччы ўсігда так: ні ваўшым ні нашым, я ў ваўшу кашу ні мішаюся і пашлі вы знаіця куды.

Ніводзін чорт, *груб.* *Абсалютна ніхто.* Ты ж нясі, ды каб ніводзін чорт ня відзіў, ато ўзноў стануць лыпытась абы-што.

Ні вума ні розума (розуму), *неадабр.* *Ніякага разумення, ні кроплі разважнасці.* Кылі ўжо ўрадзіўся, што ні вума ні розума, то й зьвякуіць такім, нічымы ты яго ні пірядзелыіш. Паспробуй ты гываріць зь ім: ні вума ні розуму.

Ні вуму ні серцу, *кніжн.* *Ні для чаго.* Ніякія пользы ня віджу ну вуму ні серцу. Ну што, кылі й пыглядзелі, там нічога ні вуму ні серцу ні было.

Ні гарыць ні тлеіць. *Амаль без зрухаў.* Такея работы я і дырма ні хачу: ні гаріць ні тлеіць. У іх усігда ні гаріць ні тлеіць, прывычка ўжо тыка́я ў кроў увыйшла.

Ні граша (капейкі) [за душою (пры душэ)]. *Абсалютна ніякіх грашовых зберажэнняў.* Нешта ты дажыўся, што ў цябе ні грыша німа. Што зь іх возьміш, кылі тама ні капейкі. Калі што будзіць у п'яніцы, у яго ўсігда ні грыша зу душою. Ні капейкі зу душою, як сьвятэй стаіць, толька што крылушкі ня вы́рысьлі. Ні грыша пры душэ ні разу ні бува́іць. Явіўся — ні капейкі пры душэ, сныбжа́й, кармі яго, а ён піць будзіць.

Ні граша (капейкі) **не стоіць** (не вартый). *Не мае ніякай каштоўнасці.* Рыхвалілі пулушубык, а ён ні грыша ня стоіць. Ні грыша там нічога ні варта і глядзець нечыга. Яго слова ні капейкі ня стоіць: збрешыць — дорга ня возміць. С такою пачынкыю сыпагі ні капейкі ні варты, раз надзень — і рыспаўзўцца. *Гл. Капейкі не варт.*

Ні гу-гу. *Абсалютна ціха, спакойна.* К Яшку Кузьмянку зыхадзілі пырцізаны, ну ў Лешчынкі пра ета ніхта тады ні гу-гу́. Я доўга стыяў, нійдзе ні гу-гу, толька конь два разы сарпнуў. *Гл. Анігу-гу.*

Ні даць ні ўзяць. *Безумоўна, несумненна; як быццам.* Гляджў, хто такей: ні даць ні ўзяць Іваныў меншы́й. Ні даць ні ўзяць Хомка, цюцілька ў цюцілку такая тряпло, як тэй быў.

Ні два ні паўтара, *неадабр. Невядома што.* Рызьбяресься ты зь ім у чым-небудзь, што ні гыварі, дык у яго ні два ні пуўтыра́. У цябе ўсігда ні два ні пуўтыра.

Ні дна ні пакрышкі (крышкі), *рэдкаўж. Пажаданне ўсяго найгоршага.* Ніхай яму ні дна ні пакрышкі, раз ён так гаворіць. Каб табе ні дна ні крышкі.

Ні дня ні ночы. *Ні хвіліны спачыну.* Вам, значь, ні дня ні ночы німа, усё стырыіісія, ўсё дба́іця. Ні дня ні ночы вы ні зна́іця як людзі.

Ні душою ні целам. *Зусім, ніко́лькі, абсалютна ніяк.* Ні душою ні целым ні зналі мы пра тэя кычанкі. Ні душою ні целым ні пріча́сцін ён ні к чаму.

Ні жарка ні холодна. *Усё роўна, абсалютна абьякава.* Во ўжо кылі ён ды жэніцца, мне ні жарка ні холодна. Клянi ці ні клянi, яму ні жарка ні холодна.

Ні жывэй (жывый) ні мёртвый. *Страшэнна спалоханы.* Сядзіць ні жывэй ня мёртвый і вочы запліўшыў. Мы ўсе былі ні жывыя ні мёртвыя. І ты быў ба ня жыў ня мёртыў, каб ныт табою сьмерць вісела.

Ні жывэя (живой) душы. *Зусім нікога.* Крічы, кылі нійдзе ні жывэя душы, хто цябе пачуіць. Ідзі сьмела і тварі што хочыш, ні жывэя душы ня ўстрэціш. Каб і хачеў найціць каго, дык не, ні жывой душы нійдзе.

Ні за грош (капейку). *Зусім дарэмна.* Пашло ўсё так, глұмым, ні за грош. Ён любога ні за грош прыдасьць. Прыпаў айдзе-то ні зы капейку, во і ўсё.

Ні за што [на свеце]. Ні пры якіх умовах. Я б іх ні за што ні паслұхыла, што б ні прідлыгали. Ні за што на сьвеці мы ні сыгласіліся б ехыць туды.

Ні за якія (якея) благі, запаз. *Ні пры якіх умовах.* Ні зы якія блігі ня кініць Пынасьёнык свае дзяреўні. Ні пайду я ні зы якія благі к ім, мала што яны лапочуць. Ні зы якея благі нілізя туды пірібірацца, ета будзіш зу путуралу цэлый век.

Ні звання. *Зусім ні напаміну, ні следу.* Якея ў Яхіма грошы, у яго тых грошы даўно ні званыя, прукціў. У наж жа мукі ні званыя, нада што дұмыць пра мельніцу.

Ні здрыгануцца ні шалахнуцца. *Ніякага руху не зробіць.* Так усё баліць, ні здрыгануцца ні шылахнуцца. Во етык і живу, ні здрыгануцца ні шылахнуцца.

Нізкій на вочы. *Блізарукі, са слабым зрокам.* Зь дзецтва нізкій на вочы, далёка нічога ня відзіць. Так іна ладныя дзяўчонка, толька нізкыя на вочы.

Ні з места 1. *Каманда не рухацца.* Як крікну «Ні з места!», дык ён аж прісеў. 2. *У тым жа становішчы (пра справу).* Нешта зыстрыла тваё дзела, ні зь места, нада сымаму трошку біспакоіцца, пачштұрьхвыць.

Ні з рук. *Толькі каб нянычылі (пра дзіця).* Звучылі дзіцёнка ні з рук, як паложыш, так і пычаў «га» сваё.

Ні з таго ні з сяго (ні з тога ні з сёга). *Нечакана, раптоўна, невядома чаму*. Ні с таго ні сь сяго як кініцца апсом. Ляпнуў ні с таго ні сь сяго пры Мыкара. Што ж ты зьявіўся ні с таго ні сь сёга, худзь ба нывісаў ці як сабшчый, мы ж ба трошку прігутуваліся.

Ні з чаго (чога) **ні з якага**. *Раптоўна, беспрычынна*. Ні ш чаго ні зь якіга прыг, дык у мяне серца ёк. Ні ш чаго ні зь якіга нупусьціліся, нібыцым я гываріла нешта ны яе дачку, а я тае дачкі дайжа ні знаю.

Ні з чым. 1. *Безвынікова (прыйсці, вярнуцца)*. Схадзіла, думыла, даб'юся чаго, а прішлося вярнуцца ні ш чым. 2. *Без усяго, што было, чым валодаў*. Як астанісься сымá ні ш чым, тады падумыш, ці гываріць так другей раз, ці можа луччы пумуўчаць.

Ні з чым ні з якім. *Безвынікова*. Пыхадзіў, пыхадзіў і пыдаўся нызáд ні ш чым ні зь якім. Ну што ж варочыць ні ш чым ні зь якім, дайжа стыдна неік.

Ні кала ні двара. *Ніякай гаспадаркі*. Мы пычыналі жыць — у нас ні кыла ні двыра ні було. Астáлыся дзяреўня посьлі немцыў ні кыла ні двыра, рук прічаліць нé к чыму було, адна бáня была с пастройкі.

Ні канца ні краю. *Пра бясконцасць, неабсяжнасць*. Яго рызгаворым ні кынца ні краю, трілюду прець і прець. Сёліта с уборкыю ні кынца ні краю, дажджы адурылі. Жыта ні кынца ні краю, і ўрыжай дужа харошый.

Ні каплі (капелькі). *Ніколькоі*. Ні кáплі ў мяне кынапель, аткуля ты ўзяў, што ў мяне ёсьць. Пашлі ў лес, схадзілі, ні кáпількі ягьд ні прінясьлі.

Ні кап'я [за душою (пры душэ)], *гумар. Абсалютна ніякіх грашовых зберажэнняў*. Ужо хваліцца, што ў яго ні кып'я. Раз ні кып'я, што зь іх возьміш. Ні кып'я зу душою і рубáшка нырасхріст. У цябе ўзноў ні кып'я прідушэ? *Гл. Ні граша*.

Ні к сялу ні к гораду. *Зусім не да месца*. Скызáў, — ну што ты скызáў, ні к сялу ні г горыду. Пыстáвіш хату як Высілёў, ні к сялу ні г горыду, глухою сыцяною к вўліцы.

Ні к чаму 1. *Непатрэбна, без карысці*. Ні к чаму ён тут, пішы, ніхай луччы ня едзіць. 2. *Не варта*. Ні к чаму

було гываріць ім пра Тоньку, ета мáсла яшчэ раз у агонь пыдлілі.

Ні к чорту годный (гадзіцца). *Дрэнны, нікуды не варты.* Ні к чорту годна еткыя работа, вуглы касэя. Ты сам відзіш, канцы зыгнілісь, ні к чорту годныя кускі. Ні к чорту гыдзяцца суваі твае, чуць пріжмеш прівізку — і рву́цца.

Ні ладу ні складу. *Беспарадкава.* У іх даўно нешта так ідзець, ні ла́ду ні скла́ду. Я й сам ні пайму́, чаго тут ні ладу ні складу, зразу ўсё хырашо было.

Ні макавага зярна (зярэнца). *Зусім нічога з прадуктаў.* Ні ма́кывыга зірнá ў році ні было ац са́мыга ра́ннья. Ні ма́кывыга зяренца ні ўзяў.

Ні [макавай] расінкі (расіначкі). *Зусім нічога з піцця, вадкасцей.* Ні расінкі ўзяць ні магу́, режыць пуд грудзі́мі, пякець як агнём. І ныпа́сьвіна ж хырашо, а ні расіны́чкі мылыка ні пріба́віла, во, ча́рка. Ён крічы́ць, а мылыка ні ма́кывыя расінкі, хуць у поля бягі даіць карову. Ні ма́кывыя расіны́чкі ў році ні было.

Ні многа ні мала. *Досыць значна.* Ні многа ні ма́ла, а трі сотні запрасіў. Ні многа ні мала, нядзелю праезьдзіў, во табе і нідалёка.

Ні на валасок (валасінку). *Ні ў якой меры, ніколькоі.* Нешта ні ны выласок ні пыдалося, стукні-ка яшчэ. Ні ны выласінку ня дзвѣ́гыіцца, верна, упёрлыся ў шу́ла тваё бірвяно.

Ні нагою. *Не выходзіць або не заходзіць ніколі.* К Сямёнывым ні нагою ні пыка́зыіцца. Ні нагою нікуды, дайжа пыпылыска́ць ны са́жылку ня сходзіць.

Ні на грош (капейку). *Ні крышачку.* Ні на грош праўды ат іх ні даб'есься. Ні ны капейку нічога ні ска́жуць.

Ні на ёту, кніжн. *Ніколькоі (не давяраць).* Ні на ёту веріць тому злы́йду́ху нілізя́, пыдвядзець пыд мына́стырь у мінуту, ішчэ й пысьмяецца.

Ні найціць (знайціць) **ні пацяраць** (з кім), *неадабр.* *Не дабіцца нічога.* С табою ні найціць ні пыці́ряць, што ш чортм зь якім. Чаго йта с табою, чыла́век, ні знайціць ні пыці́ряць.

Ні на каго (кога) не глядзець. *Не зважаць на іншых, праяўляць настырнасць, напорыстасць.* Есьлі на што ўзгаріцца, ні ны каго ні глядзіць, нічым ні астановіш. Хто яму што, ні на кога ні глядзіць. **Зак. Ні на каго (кога) не паглядзець.** Ні на каго ні пыглядзіць, скажыць, што думыць. Яны такея, што ні на кога ні пыглідзяць.

Ні на каплю. *Ні ў якой меры, ступені.* Ні ны каплю мы нічога ні прасунулі, тут нада чылавец дужа умеюшчый. Пакуля што маё дзела ні падзьвінулыся ні ны каплю.

Ні на ломаны грош. *Ніколькі, ні крышачку.* Нарошня ні на ломаны грош ні скажуць, як тама было ны самым дзелі. Ні на ломаны грош ат іх праўды ні палучыш.

Ні на макава зярно. *Ніколькі (пра справы).* Ні ны маковыя зярно нічога ім ні ўдалося, яны толька для віду хырбрыцца.

Ні на мінуту (мінутку, минутачку). *Ні на самы кароткі час.* Такей кріклівый дзіцёнык, што ні ны мінуту ні атойдзіш. Ныдаела мне тыкая жызьня, што ні ны мінутку нікуды ні атлучыся. Столька дзел усякіх нывалілыся, што ні ны мінутычку ні магу выйціць.

Ні нашаму ні вашаму, адз., мн. *Для ўсіх аднолькава, зусім аб'ектыўна.* Усёгда верніць ні нашыму ні вашыму. Гаўріла хіцір, ён сьпірва ні нашым ні вашим, пакуля агледзіцца хырашо. **Гл. Ні вашаму ні нашаму.**

Ні на што не глядзець. 1. *Праяўляць абьякавасць.* Даўно ні на што ні глядзіць, усё дно як жыць ні зьбіраіцца. 2. *Не зважаць на іншых, праяўляць настырнасць, напорыстасць.* Ныхальны чылавец, ломіцца ны пралом, ні на што ні глядзіць. **Зак. Ні на што не паглядзець.** *Праявіць настырнасць, напорыстасць.* Калі надумёўся, ні на што ні пыглядзіць і ні на кога. **Аднакр. Ні на што не глянуць.** *Праявіць абьякавасць.* Сколька жыў — ні на што ні глянёў, нічым ні пыньцірісуваўся.

Ні на што не пахожа. *Пра вельмі дрэннае, нікуды не вартае.* Ета ж ні на што ні пахожа, як ты дзелыш. нілізя так.

Ні пава ні варона, неадабр. *Без густу ва ўборах.* Во вб́ірдзі́лыся, ні пава ні варона. Ідзець ні пава ні варона, глядзець нільзя.

Ні пад якім відам. *Ні пры якіх умовах.* Я так ня дзелыў ба ні пыд якім відым. Ні пыд якім відым ні сыглышайся прыдываць хату, ікая ні халупіна, дык свья.

Ні пік. *Ні слова, ні гуку.* Відзіў ці ня відзіў, а нікому ні пік. Глядзі, каб ні пік нйдзе пры Сярэжку.

Ні піску ні віску. *Ціха, спакойна.* Умеюць так здзельць, што ні піску ні віску ня будзіць. У іх усігда́ ні піску ні віску.

Ні пісьма ні грошы, гумар. *Ніякіх вестак.* Трецьцію нядзелю як паехыла ў зыработкі, а ні пісьма́ ні грошы. О Паходжанне выраза наступнае. Селянін П. Сцяпан адправіў сваю дачку «ў свет» у заробкі. Спадзяванні на хуткі заробок у яго былі вельмі моцныя. І праз нейкага паўмесяца ў размове з аднавяскоўцамі ён выказаў прыведзеную вышэй фразу. Канец яе з гумарыстычным адценнем хутка прыжыўся і досыць актыўна бытуе ў цяперашні час.

Ні просьба ні грозьба, часц. мн. *Нішто, ніякія сродкі ўздзеяння.* Ны яго ні прозьбы ні грозьбы ня дзействуюць. Ня слўхыць ні прозьбыў ні грозьбыў. Ні прозьбыю ні грозьбыю нічога ні даб'есся, саўсім нічога пынімаць ня хочыць.

Ні пуха ні пяр. *Пажаданне ўдачы.* Ну, ні пуха ні піра́, каб усё шчасьліва було. Ні пуха ні піра табе, ідзі.

Ні равы ні шчарбы. *Нішто, ніякія перашкоды.* Ні равы́ ні шчарбы яго ня ўдзержуць, раз надумьўся — кытанець.

Ні ражна, груб. *Нічога.* Ні рыжна́ ён там ня выхыдзіць, ногі толька ўваб'ець. Ні рыжна ні пулучы́лыся, ніхай на іх лом, абішчалі ўсё, абішчалі.

Ні роду ні плоду (племя, семя). *Нікога з родных, сваякоў.* Я тут адна, німа ў мяне ні роду ні плоду. Адзін адным астаўся, ні роду ні племя, хто зы мяне заступіцца. У яго ні роду ні семя, прівіва́іцца лі Сямёна. У Гомянывыга Восіпа ні было тут ні роду ні семя, пасьвіў скот у паньскім дваре, хатка была, сенцы, пўнька.

Ні рыба ні мяса. *Вельмі пасрэдны.* Ай, мушчына зь яго, хужы якая бабы, ні рыба ні мяса. Ні рыба ні мяса, слова ні скажыць.

Ні свету ні следу. *Пра моцную завею, пургу.* Прець, дмець, нясець, ні сьвету ні сьледу, сыбакі с хаты ня выгыніш. Куды зьбірацца, кылі ні сьвету ні сьледу ны дваре.

Ні секунды (секундачкі). *Ніколькі, ні крышачку часу.* Ні сікунды ні зыхацеў ждаць: мне некылі — і пабег. Ні сікундычкі ні пысяджў, мяне там ждучь — ні даждўца.

Ні сесць ні пасць, *рэдкаўж.* *Не ўладкавацца і не прыжыцца, як належыць.* Ні села ні пала, а ўжо кымандыць. Ні селі ні палі і на табе, гыспыдарі яны.

Ні сіль-пораху. *Зусім нічога.* Німа ў іх ні сіль-порыху, у чым стыяла, у тым і пышла. Ні сіль-порыху ні знаіць, адны зыдачы.

Ні складу ні ладу. *Беспарадкава.* Ні складу ні ладу, у іх даўно так ідзець. Тута січас ні складу ні ладу, зыхадзіць дайжа ня хочыцца. *Гл.* Ні ладу ні складу.

Ні слова ні паўслова [ні чэцверць слова]. *Зусім нічога (не сказаць).* Ні гываріў я ў іх ні слова ні паўслова, паслўхыў збоку, што трілюдзюць, і пашоў. Маўчыць і маўчыць, ні слова ні паўслова ні чэцьвірць слова.

Ні слухам ні духам. *Зусім, абсалютна ніяк (не ведаць).* Ні слўхым ні дўхым пра іх ні знаю. Ні слухым ні духым ні знаў, первы раз чую, па-мойму, і Ріпіна нічогінька ні знаіць.

Ні слуху ні духу. *Ніякіх вестак.* Калі паехыў, а ні слўху ні дўху. Ні слуху ні духу німа, айдзе яны і што зь імі.

Ні слыхам ні дыхам, *уст. Зусім, абсалютна ніяк (не ведаць).* Пру кулькавэя мяшочыкі мы ні слўхым ні дыхым ня чулі.

Ні слыху ні дыху, *уст. Ніякіх вестак.* Чаго б ні слўху ні дыху пра іх, можа б нада падбежч як праведыць.

Ні слядзі́нкі (слядзі́начкі). *Ніякіх арыентыраў.* Не, ні вупруўляйся, як жа можна йціць, кылі ні слядзі́нкі

ня відна. Ні сьлядзінычкі ня відзіць, зы сыцяну як дзяр-
жыцца, прайдзіць і ўсё.

Ні стаць ні сесць. 1. *Трымацца на нагах.* Так усе
косьці ломіць, ні стаць ні сесць ні магу. 2. *Размясціцца.*
Ікая ў іх хаччына, сім'я большая, ні стаць ні сесць
нейдзі. 3. *Трымацца на людзях.* С табою ў людзі стыд-
на выйціць, ты ж ні стаць ні сесць ня ўмеіш, страму
ныбяресься, кругом насьмешыш усіх.

Ні столька ні паўстолька [ні чэцверць столька]. *Зу-
сім ніколькі.* Ні хачу я большы ні столька ні паўстоль-
ка, у мяне і ат тае гылыва кру́гым ідзець. А я ручаюся,
што Баріс ні браў там ні столька ні паўстолька ні чэць-
вірць столька.

Ні стыда ні сарама. *Ніякага разумення непрыстой-
насці наводзін.* Ні стыда ні сырыма у людзей, айдзе яны
што відзілі, аткуля яны што знаюць. Ні было ў яго ні
разу ні стыда ні сырыма і ня будзіць, паверь майму сло-
ву, што ня будзіць.

Ні судзіцца ні радзіцца. *Не прымаць ніякіх захадаў.*
Ня будзім мы ні судзіцца ні радзіцца, кылі совісьці ні-
ма, ніхай спыжываюць. Ні судзіліся ні радзіліся,
атрысьлі рукі саўсім.

Ні сучка ні задорінкі, *звыч. іран. Ніякіх недахопаў.*
Ён лúčчы ўсіх, у яго ні сучка ні задорінкі. Канешня ні
сучка ні задорінкі, толька гылыва ні на месці.

Ні толку ні парадку. *Ніякага сэнсу, сувязі.* У вашый
жысьці ні толку ні пырядку. Ні дыбяресься там ні тол-
ку ні пырядку за цэлы год.

Ні то ні два, *гумар. Нешта незразумелае, недарэч-
нае.* Зь імі ні то ні два, як зь нідапечынымі нейкімі.
Спрасіў, дык іна мне ні то ні два, ніякыга толку ні да-
біўся.

Ні то ні сё (ні тое ні сёе). *Нешта незразумелае, не-
дарэчнае.* Нешта пулучаіцца ў цябе ні то ні сё. Думылі,
ён рыскажыць, а ён ні тоя ні сёя.

Ні тпру ні два, *іран. Нешта невядомае, бесталковае.*
У яго як у чорта, ні тпру ні два. А йдзі ты, чылавак,
сяньня спаць, аць цябе січас ні тпру ні два ні даб'есься.

Ні тпру ні но (нэ), *недабр. Нешта невядомае, бестал-
ковае.* У цябе ўсігдзі ні тпру ні но. Чаго ж і ў вас стала

ні тпру ні но, ат каго вы наўчыліся. Калі ні пыпытаіш, дык ні тпру ні нэ, так і дурюся ўсё ўремя.

Ні ў адным воку. *Ніякіх прыкмет.* Учора, праўда, прышоў, дык ні ў адным воку. Ні ўва дным воку спаць, ляжыць, ножкымі дрыгыць і сьмяецца.

Ні ўва (ў) што не ставіць (каго). *Зусім не лічыцца.* Іна свайго ні ўва што ні ставіць, сьма ўсім кіруіць. Ты ж родную цётку ні ўва што ні ставіш. Такого бацьку ні ў што ставіць ня будучь.

Ні ў век. *Зусім ніколі.* Ні ў век ба ні падумыла, што ён можаць лягнуць такая. Знаць, ні ў век у сьвеці зыміренія ня будзіць, то там стукуюць, то яшчэ айдзе грюкуюць.

Ні ўгамону ні ўталону (ні ўгамоння ні ўталоння), *асудж. Ніякага супакою, стрымання.* Найдзе ні ўгамону ні ўталону ні буваіць. Німа вам цяперя ні ўгамону ні ўталону. Найдзе ні ўгамонья ні ўталонья ні найдуць.

Ні ў голавы ні падаслаць. *Без ніякай маёмасці.* Асталяся цяперіцька ні ў голывы ні пыдыслаць, хуць вый, хуць кукуй. Цяперя ім ні ў голывы ні падыслаць, за што хочыш, за тоя й бярыся, ці сядзі сышчыпяр рукі.

Ні ў дварэ ні замужам. *Няпэўна ў адносінах сямейнага становішча.* У яе так ніхырашо пулучылыся, жывець ні ў дваре ні замужым. Ні ў дваре ні замужым, і так цягніцца трыццый год.

Ні ўзад ні ўпярод (ўперад). *Ні з месца.* Цяперя яму ні ўзад ні ўпярэд, сядзі і ня ріпыйся. Калі пупаўся да іх у рукі, будзіць сядзець ні ўзад ні ўперід. Пупаўся ў неріт, ні ўзад ні ўперід.

Ні ў капейку не ставіць (каго). *Зусім не лічыцца.* Ні ў капейку яго ні разу найдзе ні ставілі і ні ставюць, дайжа ўніманія ні брышчаюць, што ён нешта значыць. *Гл.* Ні ўва што не ставіць.

Ні ў [медный] грош не ставіць (каго). *Зусім не лічыцца.* Ну як ета я ні ў грош ні стаўлю, я ж усігда спрашывую, што нада, саветуюся. Ні ў медный грош ні ставіць, ці ён ёсьць у дваре, ці німа.

Ні ў пір ні ў вір [ні ў добрыя людзі]. *Абсалютна нікуды.* Нілізя яго ні ў пір ні ў вір. С табаю ні ў пір ні ў

вір ні ў добрыя людзі, куды ня пойдзіш — людзей нысь-
мяшыш.

Ні ўцеч ні пабежч. *Быць вельмі абмежаваным у дзе-
яннях неспрыяльнымі ўмовамі.* Калі малыя ну рука́х, а
прігледзіць некыму, дык яно ні ўцеч ні пабежч. Аста́лы-
ся баба адна, ні ўцеч ні пабежч, куды хочыш, туды й
кінься, айдзе хочыш, там і дзенься.

Ні ў якім случае (разе). *Нізашто, ні пры якіх умо-
вах.* Глядзі, ні ў якім слўчыі ні сыглышайся туды йціць,
зыядуць, і дзень і час тэй прыклянеш, калі сыглышаўся.
А я ні ў якім случыі ні пыляцела б, страшна, еткыя вісы-
чына́. Ні ў якім разі ня йдзіця ўмесці жыць, пыдзялі-
ліся і ладна.

Ні ў якія (якея) **вароты не лезць.** *Ніяк не адпавя-
даць нормам, правілам.* Ну знаіш, ета ні ў якія вароты
ня лезіць, усюдых нада знаць і места, і меру. Дурьі ва́шы
ні ў якея вароты ня лезуць, я іх скоро ўніму́.

Ні ў якуу, запаз. *Нізавошта, аніяк.* Толька зыікнуўся
я, можа памог ба, дык зразу на́ дыбы, ні ў якію. Зваў
умесьці йціць — ні ў якуу́.

Ні халеры (радзімца, прыпадка, хваробы), *груб. Ні-
чога.* Ні халеры яны ня вы́іздзілі, коні дырма́ згыня́лі.
Дужа ні радзімца німа, толька так, на первы́й слўчы́й
трошку. Ні пріпа́дка ты ня вы́служыш у яе, ня рьві́ся
дужа. Ні хваробы ў іх німа, адно хвыстаўство. Ні хваро-
бы ня дзелыіць, гу́льма гуляі́ць.

Ні худа ні дабра. *Нічога асаблівага.* Ні худá ні дыб-
ра́ я ні скызала, прымуўча́ла і ўсё, спыкайней абыйшло-
ся. Ні худа я ні дыбра ня буду гыварі́ць, ахота мне сва-
рі́цца за нешта.

Ні целам ні душою. *Абсалютна ніяк, зусім.* Вот яй-
богу праўду гыварі́ла, што ні целым ні душою ні знала,
а ён ня вері́ць. *Гл. Ні душою ні целам.*

Ні чарта, запаз. 1. *Зусім нічога.* Ні чырта́ ён ня ўмеў,
ізыком толька тріпаўся. Ні чырта німа, як жыць ні збі-
ра́іцца. 2. *Хай сабе, няважна.* Ні чырта, мы вы́цігнім,
справі́мся, і ні ў такіх пірядзелкых бувáлі.

Нічога не папішаш. *Пра неабходнасць згоды, прымі-
рэння.* Нічога ні папішыш, раз нада, дык нада, пріду́.
Нічога ні папішыш, схадзі́, у людзей жа горя́.

Нічога не скажаш. *Пра неабходнасць згоды, пра адсутнасць падстаў для пярэчання.* Нічога ні скажыш, праўда, ён там быў. Нічога ні скажыш, кыбáнчык лáд-ный, можна браць.

Нічога не стоіць. 1. *Не мець ніякай вартасці.* Што ты носісся зь естым бырахлом, тут усё нічога ня стоіць. 2. *Не ўяўляцца цяжкім, складаным.* Яму нічога ня стоіць лыпатнуць ізыкам і пры Таньку, і пры Максіма.

Нічога падобнага, запаз. *Рашучае адмаўленне.* Нічога падобнага, я гываріў саўсім пру другога. Нічога падобнага, мы іх відзілі кулу Вульяны.

Нічога сабе. 1. *Нядрэнны, добры.* Нічога сабе хлопіц, па-мойму, жыць яны будуць. Хátка нічога сабе, ны яе век хва́ціць. 2. *Нядрэнна, добра.* Нічога сабе здзелылі, падыгна́лі як нада, намшы́лі, мароз ня пройміць.

Ні шагу. *Не скрануцца.* Раншы ого як насіўся, усю акру́гу апкылаты́рывыў, а адж жонкі цяперя ні ша́гу. Што нада паможч, ні шагу ня здзелыіць, усё дно як ета длі яго саўсім чужоя.

Ні шалох. *Моўчкі, без рухаў.* У мяне яны будуць ні шалох, яны мяне знаюць. Сядзелі ні шалох, як і ня тэя дзеці саўсім.

Ні шатка ні валка. *Пасрэдна, без асаблівых намаган-няў.* Андрей усігда адзіна́кыга дзелыіць: ні шáтка ні ва́лка.

Ніякаю сілаю, адз., мн. *Ніяк, нічым.* Ніякыю сілыю ні атарьвеш Пітрыка ач Шуркі. Ніякыю сілыю ні памо-жыш. Ніякімі сілымі ні рызаб'еш.

Ногі атваліваюцца (атнімаюцца), *цяп., пр., буд.* *Пра немагчымасць рухацца.* Во дзесіць шагоў ступлю і ногі атва́лівыюцца, большы йціць хуць здохні ні магу́. Мы туды йшлі, дык у нас ногі атвалівыліся. Іціць к ім — ета ногі атнімаюцца. **Зак. Ногі атваліліся** (атняліся), *пр., буд.* Ета ж нада, ногі атваліліся зы дарогу. Ня бойся, ні атва́люцца ногі, кылі і сходзіш. Столька пыхадзіўшы, ногі самі атнімуцца. **Узмацн. Ногі паатваліваліся** (паатваліліся, паатнімаліся, паатняліся), *пр., буд.* У нас ногі пытва́лівыліся, пакуль мы дыпляліся. Біс прыві́чкі ногі пытва́люцца у Шы́ркі ды ш Шы́рык прі́ціць. Дужа мне клопыт ба́льшэй, калі ў іх ногі пытнімаюцца. Ну што, ці

пытняліся ногі біс прывычкі, надоўга запомніць, якая ягды смашныя.

Ногі дзвігаюцца (перадзвігаюцца), *цяп., пр., буд.* *Пра абмежаваную магчымасць рухацца, дзейнічаць.* Раз ногі дзвігыюцца, дык можна троху цягнуць. Вылачыўся, пакуль ногі дзвігыліся, ні сядзеў. Будзіць цігацца, пакульца ногі будуць дзвігыцца. Слаб саўсім, толька ногі пірдзвігаюцца.

Ногі мыць і руду піць. *Адносіцца з бязмежнай павагай.* Вам такой цёткі нада ногі мыць і руду піць, іна вас у людзі вывіла. Ны тваём ба месці нада было б ногі мыць і руду піць, а ты гыкыць пычынаіш.

Ногі не дзяржаць (не дзержаць, не ходзяць), *цяп., пр.* *Пра немагчымасць рухацца ад слабасці.* Якей змяне жыціль, кылі ўжо ногі ні дзіржаць. Яго ішчэ летыся ногі ні дзіржалі. Настолька аслаб, што ногі ня дзержуць. Даўно жаліўся, што ногі ня ходзюць.

Ногі носяць, *цяп., пр., буд.* *Пра наяўнасць абмежаваных сіл.* Сілы то дужа німа, ну ногі трохку носяць, шывялюся. Патроху дзелыла лі двыра, пакуля ногі насілі.

Ногі пад паху. *Пра паспешлівыя зборы.* Доўга ні русусолівуў, ногі пыт паху і маху. *Гл. Лахі пад пахі.*

Ногі ўгору задраць, іран. *Бяздзельнічаць, гультаяваць.* Ногі ўгору зыдраў твой Пятрок, дужа ён хочыць за што брацца. *Узмацн.* **Ногі ўгору пазадзіраць** (пазадраць). Вун вашы работнікі ногі ўгору пызыдзіралі. Накосюць,— ногі ўгору пызыдзяруць пут кустамі ці, хочыш, пойдуць гарі шукаць. *Законч.* **Ногі ўгору адзадзіраць.** Адзыдзіраіць ногі ўгору, як пўнчыну дыпаліць. *Працягл.-фінальн.* **Ногі ўгору назадзіраць** (дазадзіраць). Нызыдзіраіш ногі ўгору, як сена ні сянiны ні астаніцца. Дызыдзіралі ногі ўгору, думылі, сьвятым дўхым сыты будуць, а тут нада ўзяцца ды ўзяцца.

Ногі цягаць (валачыць). *Рухацца з цяжкасцю.* Хадзіць нікуды дужа ні хаджу, лі двыра ногі цігаю. Трошку шавелісься, ногі валочыш і ладна, каб толька ні ліжаць. *Законч.* **Ногі адцягаць** (атвалачыць). Скора, відна, і я ацыгігаю ногі, нісколька німа здароўя. Будзіш цягнуцца, пакуль ногі ні атвалочыш. *Працягл.-фінальн.*

Ногі нацягаць (навалачыць, дацягаць, давалачыць). Доўга ныцігаў ногі, узноў ляжыць, крэкчыць. Нывало-чыш ногі зь еткім здароўім. Дыцігала ногі, ляжыць пла-стом як гылавешка, ня ўзьверніцца. Дывалочыця ногі, звáліціся і ўся ваша помышч будзіць.

Ног не пацягнуць. *Аслабець.* Пы тваім кармленні ног ні пыцягніш, а ня то пы баб уздўмыш. Пыўбіваіціся так, дык скоро ног ні пыцягніця, будзіця ліжаць, як гылыўня.

Нож у сэрца. *Душэўны боль, пакуты.* Гаўрілу ўся ета трыпытня — нож у сэрца. Яму гашы кылячкі нож у сэрца, кáжыцца, паеў ба, настолька завідлівы чылавек у ва ўсём чыста.

Нож у спіну. *Здрада, подласць.* Хто ж мог падўмыць, што ён так зьдзельіць, ета ж нам нож у сьпіну.

Ноль без палачкі. *Нішто, нікчэмнасць; не аўтарытэт.* Мне твой Клім ноль біс пáлычкі. Длі яго дзядзька ноль біс пáлычкі, ён сам сабе гылыва, кругом поўный хызяін.

Ноль уніманія. *Абсалютная абыякавасць, безуваж-насць.* Што ні гыварі, на ўсё ноль уніма́нія. Як скажу, ноль уніманія, вухым ні вядзець.

Носам к носу. *Вельмі блізка.* Тыц носым к носу і рысь-цірэліся абоя. Устреціліся носым к носу і глядзім адзі́н ны днаго. *Гл. Н о с к н о с у.*

Носа не высунуць. *Вельмі непагодліва.* Як ба хто па-шоў у Яныўку, есьлі носа ня вы́сунуць было. Лылец як зь відра, носа ня вы́суніш нікуды.

Носа не паказываць. *Не заходзіць, не з'яўляцца, не наведваць.* Расьсердзіўся і носа ні пыка́звывыць. Пась-леднія ўремя саўсім носа ні пыка́звывыоць. *Зак. Носа не паказаць.* Нада ж быць такім бяшчўстінным, ляжыць Аріна, свыя кроў, а ён дайжа носа ні пыка́жыць. За столька ўремя носа ні пыкызаў, раз за год ні зайшоў. *Гл. В а ч э й н е п а к а з ы в а ь.*

Нос варочаецца (зварачываецца), *цяп., пр. Пра капрызлівыя, блазенскія паводзіны.* Я ўжо і ні знаю дай-жа, чаго ў цябе етык нос варочыіцца. У Кындырша́ дужа лоўка нос варочыўся, дужа. Мы даўно відзім, што нос у цябе звывра́чывыіцца, усё табе ні ў лад і ўсё ні па-твойму.

Нос к носу (у нос, з носам). *Вельмі блізка.* Устреці-ліся нос к носу і ні пагледзілі, я толька посьлі апомніў-

ся: ета ж Васіль быў. Нос у нос торык із-зы бярэзык, а ніхай ты пропыдым прыпадзеш. Я з вашымі хлыпцамі пряма нос з носым устрэціўся.

Нос на нос (на нас). *Усутыч.* Нос на нос наткнуўліся, сталі й глідзяць, дзікуюцца. Найшлі нос на ныс, глядзім адзін ны днаго: і нада б пызнаць і ня веріцца.

Нос не дарос. *Пра неаднаведнасць, няздольнасць.* Нос у цябе ні дарос, каб пувучаць мяне. Нос ні дарос у іх пра ета руссуждаць, ніхай троху большы кашы зьядучь.

Нюні (румзы) **распускаць, неадабр.** *Плакаць беспрычынна.* Зы кажныю мелыч нюні распускаіць. Перш ны ўсякій усьпяцень лезіць, а тады рюмзы руспускаіць. *Зак.* **Нюні** (румзы) **распусціць.** Узноў нюні руспусціў, рыгыць два часы. Рюмзы як распўсьціць, ні ўняць. *Узмацн.* **Нюні** (румзы) **параспускаць** (параспусціць). Нюні пуруспускалі, ажно глядзець праціўна. Папробуй ні ўладзь скызаць, січас пыраспўсьцюць нюні. Ня трогый, апяць рюмзы пуруспускаюць. Пуруспусцілі рюмзы свае, глядзець нілізя. *Працяг.-фінальн.* **Нюні** (румзы) **нараспускаць** (дараспускаць). У Хвёдыра нюні нуруспускаіш, ён унімаць умеіць. У мяне б ён так нуруспускаў рюмзы,— зашыўся б і сядзеў, як мыш пад венікым. Ціха сядзіць, дуруспускала нюні. Дуруспускаіця рюмзы, як хвачу што, ныпраўду зырівіце.

Нюхаць порах. *Бываць у складаных абставінах; бываць на вайне.* Мы ня столька нюхылі порых і то ні хвалімся. *Зак.* **Панюхаць пораху.** Дужа вы панюхылі порыху, праседзілі нейдзі і немца жывога ня відзілі. *Аднакр.* **Нюхнуць пораху.** Мы, брат, нюхнулі порыху, усяго нам дысталыся. *Узмацн.* **Нанюхацца пораху.** Пурузумнеіць, як порыху нанюхыцца, узнаіць сьвет. *Гл.* Не нюхаць пораху.

Нюхаць у бутылку (бутылачку, чарку, чарачку), *іран.* *Выпіваць.* Чаго добрыга ат іх ня ўвідзіш, а ў бутылку нюхыюць нічога. Любіць у бутылчыку нюхыць, ні апраўдывый. Як і тата, нюхыць у чэрку. Нюхыць патрошку ў чарычку, ні сьцісьняіцца. *Зск.* **Панюхаць у бутылку** (бутылачку, чарку, чарачку). Я ўжо здаліку віджу, што панюхылі ў бутылку. У бутылчыку як панюхыюць, тады зь імі трудна. Вы, знаць, і сяння панюхылі ў чарку.

У чарычку пакуль ні паніохыіць, ходзіць тўча тўчыю. *Аднакр. Нюхнуць у бутылку* (бутылачку, чарку, чарачку). Так і глядзіць, каб айдзе нюхнуць у бутылку. Як нюхнець у бутылычку, даволін. Нюхнулi ў чарку і кытанулі на Лешчынку. Бегиў ён, бегиў, айдзе нюхнуць у чарычку, і, кажыцца, нiйдзе ні піріпала. *Працягл.-фінальн. Данюхаць* (данюхацца) *у бутылку* (бутылачку, чарку, чарачку). Данюхыіць у бутылку, што астаніцца біз рубашкі, як Сiмын тэй. Данюхыў у бутылычку, пызычаіць на хлеб. Данюхыіць у чарку, сап'ецца і прыпадзець. Ну, данюхыў у чарычку, можа пыхмяліцца хочыш? Ну, як, ці данюхыліся ў бутылку, ай большы хваціць? Вун данюхыўся ў чарку, зьмяніцца нiма ў што. Данюхыіціся ў чарычку, прыцьвірізіціся калі-небудзь.

Нядоўга да граха (бяды). *Пра верагоднасць трапіць у складанае і непрыемнае становішча.* А нў цябе, так с табою нядоўга і ды гріхá. Глядзі, нядоўга ды бяды зь еткімі шўткымі, будзіш тады войкыць ды вохыць.

Няма нічога. *Няхай сабе.* Нiма нічога, я пыстаю збоку, ні з гынарлівых. Узяў і ўзяў, нiхай сабе, ета нiма нічога, бярі, дзетычка, яблыкі, бярі.

Няма раду, *цяп., пр. Пра жыццёвыя, сямейныя няўдачы.* Нiма ряду ў iхнiй жызнi, грызўцца, лаюцца, зразу неік ні зыдалося. Сь первых дней ні было ряду, нiпi-рякось пашло.

Нямыслімае дзела. *Зусiм неверагодная з'ява.* Нямысьлімыя дзела, што ён сыгласіўся пайціць у такую сям'ю. Хто ета можыць паверіць, нямысьлімыя дзела.

Нячысты на руку. *Такі, які можа ўкрасці.* Якей ба ён ня быў друг, а што нячысты ну руку, дык ета праўда. Нi нада рузувіраць, я даўно знаю, што йна нячыстыя ну руку. Калі суседзі нячыстыя ну руку, саўсiм дренна.

Олух цара нябеснага, *запаз., абраж. Дурань.* Нейкiй олух цыря нябеснага, нi так зь iм, ня етык. Вот олуху цыря нябеснага сколька нi талкуй — нi ўталкуіш нiчога.

Па баку. Далоў з карыстання, утрымання. Ты едзіш, ну й я карову пы баку і ў горыд. Хызьяства пы баку, хваціць ірвацца, сь пенсьіі жыць можна. Доўга ня думыў: дзеўку пы баку, ідзі зырыбáтывыць свой хлеб, дос ны маёй шыі сядзець.

Па [беламу] свету. У розных месцах, усюды. Такіх кывалерыў, як ты, па сьвету сколька хочыш, яшчэ й луччы зы цябе разоў у дзесіць. Чаго табе кідыцца па белыму сьвету, калі ў сваёй дзяреўні дзевык хуць гаць гаці.

Пабойся бога, адз., мн. Заклік наводзіць сябе сумленна, рабіць па-людску. Пабойся бога, як табе ня стыдна выдўмывыць такая ны чылавека. Пабойціся бога, вы ж і блізка тама ні былі, а гаворіця, што пупáла.

Пабыць у пераплёце (перадзелке). *Перажыць складаныя ўмовы, абставіны, атрымаць ушчуванне.* У такім пабыў пірэплёці, што зь етыга ўрэмя зыкаіцца дуры свае сыпысаць. Як пабыў у пірядзелкі, то, ручаюся, большы ні захочыць. *Непайн.* **Пабываць у пераплёце** (перадзелке). Пыцішэў і пыспыкайнеў, як у пірэплёці пубуваў. Ніхай пубуваіць у пірядзелкі, ета яму толька на пользу пойдзіць. *Шматкр.* **Бываць у пераплёце** (перадзелке). Ты столька разоў буваў у пірэплёці, а ўсё цябе ніхто нічому ні наўчыць. Столька разоў буваў у пірядзелках і ўсігда выходзіў сухім. **Быць у пераплёце** (перадзелке). Па віду можна пызнаць, што быў у пірэплёці ні ў абыякім. Яны ўжо другей раз былі ў пірядзелкі, ім ні прівукаць.

Пабыць у руках. *Атрымаць фізічнае пакаранне.* У мяне так ня выкруціцца, пабўдзіць у руках. *Непайн.* **Пабываць у руках.** Каб у руках у каго-небудзь пубуваў, дык ба ня лішнія було. *Шматкр.* **Бываць у руках.** Прізнáцца ня дужа прізнáюцца, а толька абоя бувалі ў руках, і крепка пупыдала. **Быць у руках.** Даўно ты быў у руках, узноў просісься. Учора былі ў руках і яшчэ пупыдзіцёся.

Паварачывацца (атварачывацца, варочацца) **спіною, кніжн., іран.** *Траціць інтарэс, наказваць незацікаўленась.* К сваім ён пывырачыцца спіною: яны зы п'янкi пы галоўкі ні глáдзюць. Гаворюць, што атвырачыцца спіною, ніхай. Якая мне дзела, есьлі Дзімідзёнык варо-

чыіцца сьпіною. **Зак. Павярнуцца** (атвярнуцца) **спіною**. Што яму дзяреўня, г дзяреўні ён пывярнуўся сьпіною. Ат родных атвярнуўся сьпіною, цяперя ён шышка і думцы ні пра кога ні нада.

Паварачывацца (варочацца) **ліцом**, *кніжн. Пачынаць праяўляць увагу, зацікаўленасьць*. Пыра́ б ім пывыра́чы-выцца ліцом к стройкі, дужа рукі пупуска́лі. Ніхай ліцом варочыіцца, а ніхай чым хочыць, мне ён і ні брыдзіць. **Зак. Павярнуцца ліцом**. Яму даўным даўно нада было павярнуцца ліцом у другой бок ды пыглядзець, што рядым дзелыіцца. Пывярну́ліся ліцом, толька ціраз год уремя.

Па віду. *На знешні выгляд*. Па віду я ні апры́дзяліў ба, што ета Зыхарыў сын. Яго па віду пызна́іш: атря́ха атрыху.

Па вуглах. *Таемна, так, каб ніхто не чуў, не бачыў*. Усе людзі як людзі, ра́зым, а тэя ўсігд́а пу вугла́х, вун зу куста́мі шэпчу́цца. Узя́лі прывы́чку, каб пу вуглах.

Павышаць голас. *Гаварыць з падкрэсленай строгасцю, цвёрдасцю*. Нечыга пывыша́ць голыс, кымандзі́р то еткі́й найшоўся. **Зак. Павысіць голас**. Што яны ні вытвы́рля́лі, ні разу ні павысі́ў голыс. *Працягл.-фіна́льн. Напавышаць* (дапавышаць) **голос**. Ты ў мяне ныпывыша́іш голыс, я ўспакою мі́гым. Дыпывыша́ў голыс, што пу зуба́х схваці́ў.

Павязка з вачэй упала (спала, звалілася), *пр., буд. Пра наступленне яснасці ў паводзінах, паступках, учынках*. Няскора ж у яго пывязка з вачэй упала́. Як упадзець пывязка з вачэй, тады апо́мніцца. Толька ця́перь пывязка з вачэй спа́ла. Ці спадзець у нашы́га калі-небудзь пывязка з вачэй. Посьлі та́го случы́я ў лесі і ў Мі́трывана пывязка з вачэй звалі́лыся.

Па вярхах. *Без паглыблення ў сутнасць*. Ня хочыць вучы́ць як нада, так, пы ві́рх́ах што схва́ціць, тоя й аста́ніцца ў гылаве.

Па гадах. *Адпаведна ўзросту*. Ростым нейкі́й карю́з-луй, а пы гыда́х патходзі́ць. Пы гыдах ба пады́шоў, а пы здаро́ўю не.

Па гроб жыні. *Да апошніх дзён жыцця.* Вам па гроб жыньні нада іх дыбрату помніць. Ні забуду па гроб жыньні, сколько ён урідá тваріў.

Падабру-паздарову. *Ціха, без шуму, без прымусу.* Сыбірайся і ўбірайся пыдабру-пыздарову. Ня хочыць пыдабру-пыздарову, іна́чы папросім.

Пад абрез. *Да грані магчымага, дапушчальнага.* Чышчану́лі іх тады крепка, пыд абрез. Падгонюць пыд абрез, ня дужа куды пакру́цісься, будзіш на етым пітач-ку́ круціцца.

Падаваць голас. *Даваць знаць аб сабе выказваннем.* Ты ж хуць голыс пыдыва́й, ато й живога ні дыста́ніш. Між капёшык нучува́лі, а ўра́нны чuíм, пыдаю́ць голыс.
Зак. Падаць голас. Ка́жыцца, у тым баку пыда́ў голыс, пріслухыйсь-ка яшчэ троху. Худзь ба хто атку́ля голыс пыда́ў.

Падаваць (іціць) у ціраж, жарт. Рабі́цца непрыда́т-ным па старасці. Стар, браток, стар, ні глідзя́ць ны цябе дзеўкі, пыдыва́й у ціраж. У ціраж ідзеш, у ціраж, дзяр-жыся.
Зак. Падаць (пайціць) у ціраж. У ціраж пыда́ў ваш Клімчо́нык, у дваре сядзі́ць і ня рі́пыіцца. Раз пашлі ў ціраж, то сядзі́ця мо́уча і голысу ні пыдыва́йця.
Гл. Выха́дзіць у ціраж.

Падаваць (паказываць) від. Прытвара́цца, што ро-бі́ш ці думаеш так, як трэ́ба або як жадаю́ць. Зна́іць, усе відзю́ць, дык пыдае́ць від, што сты́рыіцца. Пыка́зывыі́ць від, што хочы́ць у Радкеўшчыну йці́ць, а пыгліда́іць саў-сі́м у другей бок.
Зак. Падаць (паказаць) від. Пыдасьць від ны адно, а зьдзелы́ць друго́я. Хочы́ць пыкыза́ць від, што павері́ў.
Гл. Дзела́ць від. Пара́ўн. Не пада-ва́ць ві́ду.

Падаваць руку. Аказва́ць дапамо́гу, падтры́мку ў патрэ́бны момант. Ён ладна пыдае́ць руку, хочыш, ішчэ пыпі́хнець у яку́ю пролы́бку.
Зак. Падаць руку. Ня дужа ты́кая шка́ріда руку́ пыда́сьць каму, памо́жыць у чым-небудзь.
Працягл.-фіна́льн. Нападаваць руку. Мно́га ныпыдыва́ў руку, яго помышч усі́м ізьвесна.

Пад адкрытым (чыстым) небам. *На вуліцы, па-за памяшканнем.* Цесна, канешня, цесна, ну ні нучува́ць жа пыд аткры́тым небым. Што ж ба ё́й дзелы́ць пач чы́стым небым ды с такі́мі дрыб́язычкы́мі.

Пад адну масць. *Вельмі падобныя.* Пыд адну масць як сьвякрова, так і нявестка, ня ўступіюць адна другой. *Гл. А д н о й м а с ц і ; П а д м а с ц ь .*

Па дароге (пуці). 1. *У адным і тым жа кірунку, разам.* Січас пойдзім, нам з вамі троху пы дарогі. Мне тожа пу пуці на Лешчынку. 2. *Мімаходам.* Бўдзіш бежч, скажы пы дарогі, каб скарей зьбіра́ліся. Пу пуці і за Колю зойдзіця. А чаго калі і ні зыглянуць пу пуці.

Падаць (ападаць) **духам.** *Губляць надзею, веру.* Чаго ты пады́ш дұхым, усё ўла́дзіцца як нада. Ні пады́ш дұхым, я й ні с такіх пірядзелык выкру́чывыўся. Чаго яму апыдаць дұхым, у яго ўсё на месці. **Зак. Упасць** (апасць) **духам.** Саўсім былі ўпа́лі дұхым, дұмылі, ўсё прыпа́ла. Нешта Ілья апаў дұхым, ходзіць гылаву́ зьвесіўшы. *Узмацн.* **Пападаць** (паападаць) **духам.** Ідзі хуць падзьдэръжы, пыдвісялі, ато саўсім пыпа́дылі дұхым. Пыапыда́лі дұхым, як ім канец сьвету пріходзіць,— нада вісялей глядзець на сьвет.

Падаць (валіцца) **у ногі** (к нагам, на калені). *Прасіць прыніжана, вельмі настойліва.* Аж падыў у ногі,— так прасіў. Нечыга падыць к ныгам, было раншы сваёю гылавою жыць. Помніш, як Сярэжка падыў піріц сваёю ны калені. Калі ўздұмыў валіцца ў ногі,— раншы ні прашто ня дұмыў. Усё валіўся к ныгам: прасьці мне. Сяньня будзіць ны калені валіцца, а заўтра ўзноў зы сваё. **Зак. Упасць** (паваліцца) **у ногі** (к нагам, на калені). Табе нада ў ногі к ёй упасць ды пі́пірашывыць. Упадзець ён к ныгам, дажджэсься ат мумрюка́ етыга. Прідзіцца табе цяпера упасць ны калені пі́рід Марыю. Нада будзіць, дык і ў ногі пыва́лісься, папросіш. Як ета ты толька ні пываліўся к ныгам. І ны калені пывалісься, ды ня просьціць. *Гл. В а л я ц ц а ў н а г а х .*

Падаць з неба. *Даставацца вельмі лёгка, без аніякіх цяжкасцей, намаганняў.* Падыць зь неба нічога табе ня будзіць, нада пыкльпаціцца ды пыкльпаціцца. А нам што, зь неба падыць ці што? **Зак. Упасць з неба.** Ты ўсігда жджэш, каб табе зь неба ўпала. *Узмацн.* **Пападаць** (нападаць) **з неба.** Ці ма́йму бацьку зь неба пыпа́дыла, ён, можа, ні любіў столька спаць, як ты. Бярысь-ка сам дзелый, само табе зь неба ні ныпадыць. *Гл. З н е б а в а л і ц ц а .*

Падаць з ног. *Абяссільваць у вялікай зморанасці.* Дзьве грядкі бульбы пірайду і падыю з ног, прамі дух пірхватыць. **Зак.** **Упасць з ног.** Цігаісся, пакуля з ног ні ўпадзеш, ня будзіш жа склаўшы рукі сядзець. *Усеаг.* **Пападаць з ног.** Мы тама з ног пыпадылі, пакуля тоя барьвеньня пірвылачылі. *Гл.* **Валіцца з ног.**

Падаць у вобмарак. *Траціць прытомнасць.* У вайну ўсяк было, ат нідыіданія падылі ў вобмырык. **Зак.** **Упасць у вобмарак.** Ішоў-ішоў і ўпаў у вобмырык, хырашо, што ну людзях. *Узмацн.* **Пападаць у вобмарак.** У вобмырык пыпадыць можна ат еткіх указзіў. *Працягл.-фінальн.* **Нападаць у вобмарак.** Я б іх ныпадыў у вобмырык, я б іх скоро абрузуміў, айдзе б і дурікі дзіваліся.

Падбіраць ключ (ключык), *часта мн.* **Знаходзіць падыход.** Гады два апхаджывыў, усё ключ пыдбіраў. Не, ты ня сьпец пыдбіраць ключы ні к каму, толька дзела спорціш. Раз пыдбіраіць ключык, значыць нешта замысьліў. **Зак.** **Падабраць ключ** (ключык). Пыдыбраць к чылавеку ключ нада ўмець. Пакуля ты пыдбярэш ключыкі, яго другея апутыюць. *Працягл.-фінальн.* **Нападбіраць** (дападбіраць) **ключ** (ключык). Ныпыдбіраў ключы,— тэй яго як турнець аць сябе, дык каціўся ні глідajúчыся. Ён скоро ныпыдбіраіць ключыкі. Ужо трецьцый дыпыдбіраў ключ, нешта нівясёлы ходзіць. Я знаю, як сват дыпыдбіраіць ключыкі, у яго нядоўга папырхыіш.

Падвадзіць міну, *звыч. жарт.* **Рабіць спадцішка такое,** што прыводзіць да нечаканых непрыемнасцей. Ня руш, ні чыпай, ета ён падводзіць міну пыд Напреівыга. **Зак.** **Падвесць міну.** Міну яму здорыва пыдвялі, ні знаіць, як вьвірнуцца. *Працягл.-фінальн.* **Нападвадзіць** (дападвадзіць) **міну.** Ой, ныпадводзіш ты міну, глядзі, як сам узяляціш. Ну, дыпыдвадзіў міну, нешта прімоўк. *Гл.* **Падкладаць міну.**

Падвадзіць пад дурнога хату, асудж. **Штурхаць на дзеянні,** якія ўводзяць у сорам. Я ўвідзіла, што пычалі пыдвадзіць пуд дурнога хату, туркнула. **Зак.** **Падвесць пад дурнога хату.** Атукыюць і ўраз пыдвядучь пуд дурнога хату, толька паслұхый іх. *Працягл.-фінальн.* **Нападвадзіць пад дурнога хату.** Ныпадводзіш пуд дурнога хату, што сам тама быйстра ачынесься.

Падвадзіць пад манастыр (намастыр), *асудж.* **Штурхаць на дзеянні,** якія ўводзяць у сорам. Нашто ім было

пыдвядзіць етыга шкарпэта пыд мынастырь. Падводзіюць цябе пыд нымастырь і пыдвядуць, раз ня хочыш узяцца за вум. **Зак. Падвесць пад манастыр** (намастыр). Пыдвіла́ ты мяне пыд мынастырь, так пыдвіла, што і пыдвядзіць большы некуды. Сам ніхай ня слухыіць каго пупала, дык ні пыдвядуць пыд нымастырь. *Працягл.-фінальн.* **Нападвядзіць пад манастыр** (намастыр). Ныпадводзіць пыд мынастырь, ніхай толька пупадзецца мне на вочы. Як юрну́ цірісьядзельнікым, дык ныпадвядзіць пыд нымастырь.

Падвядзіць (падцягываць) **жывоцікі**. *Даваць адчуваць сябе голаду.* Чаго ж ні падводзіць живоцікі, падводзіць,— еткыя пыра́, а ўсё ня еўшы. Падводзіць живоцікі, а нізашто ні папросіць нічога. Каб узялі ў кырман якую скарінку, так ба ні пыцьцягывыла живоцікі. Калі живоцікі пыцьцягыіць, мог ба скызаць, ні малютычка. **Зак. Падвесць** (падцягнуць) **жывоцікі**. Пыдвяло за́ дзінь живоцікі, прібеглі, дык чугунок крупені умылаціл. Лі ўжо, ні руссусолівый, ці відзіш, пыдвяло живоцікі. Живоцікі пыцьцягну́ла, прібег: дай хуць чаго-небудзь скарей. Я сима знаю, што за еткыя ўремя пыцьцягнула живоцікі. *Узмацн.* **Пападвядзіць** (пападвесць, пападцягываць, пападцягнуць) **жывоцікі**. Живоцікі як пыпадвядзіць, дык рады будуць худзь ба бульбіну грызнуць. Ня хочуць слухыць, ніхай так ідуць, живоцікі як пыпадвядзіць, абдўмыюцца. Пыпыдвяло живоцікі, дык просюць, ліні хуч чаго. Як ні храбрііся, дык живоцікі пыпыдвяло столька бегыўшы. Прібеглі, живоцікі пыпыцьцягну́ла, скарей за хлеб хвытаюцца. Живоцікі ўсім пыпыцьцягывыла, пріехылі галодныя як сыбакі. Ніхай прытрысуцца, живоцікі пыпыцьцягніць, дык хуць зьядуць г душэ. Дай ужо чаго-небудзь, відзіш, як ім живоцікі пыпыцьцягну́ла. *Гл. Жывот падвядзіць.*

Падвядзіць чарту, кніжн. *Заканчваць, завяршаць, каб больш не вяртацца.* Ат етыга дня мы падводзім чырту́, хва́ціць, і большы ні разу ня будзім успымінаць. **Зак. Падвесць чарту.** Даўно пыра было падвесць чырту, ато возюцца і возюцца зь естыю ірундою.

Пад відам (маркай, маскай). *Пад прыкрыццём, пад маскіроўкай.* Пад відым, што ён дыбра жылаіць, можыць што хочыш сытваріць. Ці іх ні знаіць хто: пыд ма́р-

кыю ў сваты пашлі вы́піць, ста́ўця ім. Пыд ма́скыю, што цябе жалеіць, усё вы́спрысіць. Пуд любою маскыю мо- жыць падлезыць.

Падвярнуца пад руку. *Выпадкова натрапі́цца, па- пасці́ся пад увагу.* Бярі, што падверні́цца пуд руку́, ні вы- бірай дужа. Нам тады падвярну́лыся пуд руку купіць, што Грішка Чыраўкоў рыспрыдываўся, ехыў к сыну. *Незак., рэдкаўж.* **Падварачваца пад руку.** Калі бу- дуць пывыра́чывыцца пуд руку ла́дныя боты, куплю́.

Падганяць пад адзін аршын (капыл, мерку). *Ураў- ноўваць без уліку адрозненняў.* Быў узяўся пывы́гняць пыд адзін аршы́н, ды відзіць: ні пулуча́іцца. Ныпра́сна яны пывы́гняюць пыд адзін капы́л усіх пывы́ряд. Усіх пывы́гняць пыд адну мерку нільзя, ка́жны жывець па- свойму. *Зак.* **Падагнаць пад адзін аршын** (капыл, мерку). Ны слыва́х можна і пыд адзін аршын пывы́гнаць. Ні так то ета проста пывы́гнаць пыд адзін капыл. Што ж ты падго́ніш пыд адну мерку, каго пы́т каго? *Пра- цягг.-фінальн.* **Нападганяць пад адзін аршын** (капыл, мерку). Ну відзіш, як пыд адзін аршын ныпы́дгнялі. Ныпы́дгняюць яны пыд адзін капы́л, што са́мі будуць дзі́віцца. Ну й ныпы́дгняў пыд адну мерку, сы́саму сьмешна. *Гл. Ме́раць на адзін аршы́н.*

Падганяць пад адно. *Ураўноўваць, рабіць аднолька- вым.* Пывы́гняць пыд адно вы ў́сякім дзелі́ трэ́дна, адзі- на́кывыга нічога німа. *Зак.* **Падагнаць пад адно.** Ты хо- чыш пывы́гнаць пыд адно, то́лька нічога ні палу́чыцца, ні тваі́мі рукамі ета дзелы́ць. *Працягг.-фінальн.* **Напад- ганяць пад адно.** Вот табе ныпы́дгняў пыд адно, саўсі́м нічога ні палу́чы́лыся.

Пад гарачую руку. *У час раззлавана́сці, раздраж- нення.* Пывы́гня́чыю руку́ ё́н табе знаі́ш што зды́зелы́ць. Сказыаў пыд гы́рчыю руку, дык што тут такога, асты́ў і забы́ў.

Падгладжываць (прыгладжываць) **войстрыя вуглы.** *Крыху змякчаць вастрыню рознагалоссяў.* Трудна пывы́гладжывы́ць войстрыя вуглы́, ка́лі яно само ні пулуча́іцца. Ні хачу я пры́гладжывы́ць войстрыя вуглы́. *Зак.* **Пад- гладзіць** (прыгладзіць) **войстрыя вуглы.** Міру у і́х ня бу- дзі́ць, худзь ба троху войстрыя вуглы́ пывы́гладзі́ць. Хацеў пры́гладзі́ць войстрыя вуглы́ — айдзе там, яны як

зв'яр'є адзін ну другога. *Гл. Згладжываць войстрыя вуглы.*

Пад градусам, *часта мн.; гумар., іран. У стане ап'янення.* Я зразу віджу, што пыд гра́дусым. Пыд градусымі ехылі, сь песьнімі, ажно ўсё кругом рызьліга́лыся. Ты яго пыд градусымі паслухый, ён табе пыгаворіць. Трудна яго ўстрэціць, каб ні пыд градусымі.

Паддавацца на вудачку, *рэдкаўж. Дапускаць перахітрыць сябе, падмануць.* Нашто ж ты пыддыва́ўся ім на вудычку, цяперя яны паездзюць ны табе. **Зак. Паддацца на вудачку.** Пыддасіся на вудычку, то нумуштру́юць, хва́ціць сь цябе. *Гл. Пападаць на вудачку.*

Паддаваць духу, *жарт. Падтрымліваць заклікам, натхняць падтрымкай.* Нешта Мікілай саўсім вушы апуска́іць, пыддывай-ка ты яму д́уху. **Зак. Паддаць духу.** Пыдажджы́ці-ка, січас пріскочыць Адарка, пыда́сьць духу. *Парайн. Даваць духу.*

Паддаваць жару, *гумар. Горача набуджаць, натхняць.* Пыддывай жа́ру, ато яны саўсім засну́лі. **Зак. Паддаць жару.** Ідзець Вулька, тая пыддасьць жару ўсім. *Парайн. Даваць жару.*

Пад дзіктоўку. *Па ўказцы.* Пыдзь дзіктоўку дзелы́ся, ці ты ні пыніма́іш. Што хочыш утваріць пыдзь дзіктоўку.

Паджымаць (падціскаць, падтуляць) **хвост.** *Цішэць, сунімацца, адчуваючы чужую перавагу або сваю вінаватасць.* Прі новым стыршыне стаў пыджжыма́ць хвост, ато ж цаны-меры ні знаў сабе. Як брігадзір дзіржаў у руках, тады пыцьціска́ў хвост. Пасьледнія ў́рэмя пыцьціска́іць хвост. Як тая возьміцца чысьціць, дык путтуля́іць хвост. Прі Смыляку путтуля́лі хвост. **Зак. Паджаць** (падціснуць, падтуліць) **хвост.** Мы як зайшлі, зразу пыджжа́ў хвост. Пацьціснуць хвасты, ніпра́ўда, і на іх найдзіцца успыкаеньня. Доўга ні было ў́ходу, ета січас путтулі́ў хвост. *Множн. Пападжымаць* (пападжаць, пападціскаць, пападціснуць, пападтуляць, пападтуліць) **хвасты.** Нада, каб скарей пыпыджжымалі хвасты́, кряпчэй пріціснуць нада. З намі дужа сьмелы, а з другімі пыпыджжалі хвасты. Цяперя струсілі, пыпыцьціска́лі хвасты. Пыпацьціснулі хвасты, уход найшоўся,

як мышы пад венікым сідзяць. Ня доўга вам вуюваць, скоро пупуттуляіця хвасты. Сьпірва пыпаттулюць хвасты, а посьлі ўзноў зы сваё, даўно так у іх вядзецца.

Пад завязку. *У поўнай меры, так, што больш нельга.* Сыт пыдз за́візку, куды яму большы. Ныбраўся пыдз зывязку, хва́ціць. Пыдз за́візку нучустуваліся, ішлі як піту́шкі, красьні́нкія.

Пад замком. 1. *У закрытым і недаступным месцы.* Дужа ні рыздасца, у яе ўсё пыдз замком. 2. *рэдкаўж.* *У турме.* Спрашы́ш, айдзе Ліванок — пыдз замком: калхозныю пышані́чку любіў цірашчур.

Пад запал, рэдкаўж. *У час раззлавана́сці, раздражнення.* Пупадзеш пыдз зыпа́л, і табе ныла́іць бакі. Ён табе пыдз зыпал зна́іш што зьдзелы́ць. *Гл. Пад га-рачу ю руку.*

Пад злосць. *У стане раззлавана́сці.* Ну, кылі й сказы́ў падз злосьць, цэла будзі́ш, піріжывеш. Ні нада було пупыда́ць падз злосьць.

Пад зямлёю. *Усюды, у любым месцы, самым недаступным.* Мы цябе пыдз зямлёю вы́пырім, нійдзе ат нас ні схува́ісься. Пыдз зямлёю дыста́ніць, што захочы́ць.

Падзяржаць у пераплёце. *Строга накараць, пабіць.* Еткыга хлю́ста нада было даўно пыдзі́ржаць у пі́раплёці, ён ба тады шаўковы́ стаў. Як пыдзі́ржа́лі ў пі́раплёці, трошку другі́м стаў, ато ж уха́дору ні ныха́дзіў.

Падзяржаць у руках. 1. *Пабіць.* Рыска́зывылі, што іх абоі́х крепка пыдзі́ржа́лі ў рука́х. 2. *Пратрымаць у строгасці пэўны час.* Нескы́лька ў́ремя пыдзі́ржа́лі ў руках, а ця́пера ўзноў пашо́ў пы гылыва́х. *Гл. Дзяржаць у руках.*

Пад каблуком (пятою). *У поўным падпарадкаванні, залежнасці.* Я зра́зу замеці́ў, што дзяржы́ць свайго пут кублуком, зы́кнўца ні дасьць. Што ні гыва́рі, дык ты ў це́ткі пут кублуком. Яго нада было заці́снуць пы́т пятою, каб і ня пі́кнуў.

Пад каблук (пяту). *У поўнае падпарадкаванне, залежнасць.* Што ні гыва́рі, а як пупа́ўся пы́т каблу́к, то яны ця́бе ня вы́пусьцю́ць. Крепка ў́зялі пы́т каблук, пы́пішчы́ць. Пы́т пяту́ зыгна́лі, ні каў́кніць.

Пад карон. *Начыста, поўнасьцю (знішчаць, знішчаца).* Усё пыт карён пытрысьцілі. Вáлюць пыт карён, ні глідзяць ні на што. *Гл. На карон.*

Падкладаць (падкладываць) **міну.** *Рабіць спадцішка такое, што прыводзіць да нечаканых непрыемнасцей.* Ты эта пыт каго хочыш пыткльдаць міну? Яны даўно Ілье міну пыткльдывыюць, толька пакуль дужа ні ўдывáлыся. Яны ні так сабе гаворюць, эта нійначы Ісачынку міну пыткльдыюць. **Зак. Падкласць** (падлажыць) **міну.** Ён табе калі-небудзь пыткладзець міну, ты й аглянўца ні пасьпеіш. Свае і пыдлажылі міну, яны зубы ны яго даўно тачылі.

Падкладаць (падкладываць) **рукі.** *Дапамагаць у цяжкім ці безвыходным становішчы.* Ну пыткльдаць рукі, што тут, нада б паможч, а што ты здзельіш. Усё ж стырýліся, дзельілі, толька што рукі ні пыткльдывылі. **Зак. Падкласць** (падлажыць) **рукі.** Ці я рукі пыткладу, ці што, у мяне паможч нечым. Раз прішла сьмерць, рукі ні падложыш. Рукі пыдлажылі б, каб маглі, толька што яны могуць.

Падкладаць (падкладываць) **свінню, неадабр.** *Спадцішка шкодзіць, рабіць непрыемнасці.* Пры Аўласёнка нечыга дужа тушнуваць, любіў пыткльдаць сьвіньню. Яму часта пыткльдывылі сьвіньню. **Зак. Падкласць** (падлажыць) **свінню.** Хто ж ба еткю сьвіньню мог пыткасьць? Пыдлажылі сьвіньню, і ні знаіць хто.

Пад карань. *Усё, канчаткова, дашчэнт, да апошняга.* Немцы як ацступáлі, усё пат корінь палілі. Зы вайну, а тады посьлі вайны Радкеўшчыну в́ісіклі пат корінь, а цяперя якей лес узяўся. Уся іх сім'я пышла пат корінь. *Парайн.* Падразаць пад карань.

Пад кусты. *У бок ад сумеснай справы, адказнасці.* Іш, хітряцы, вы гываріця, а яны пут кусты. Любуюць вільнуць пут кусты.

Падліваць масла [у (на) агонь]. *Абвастраць становішча сваім умяшаннем.* Яны й так даўно ны ныжáх, а тут вы яшчэ пыдліва́іця мáсла. Гываріць ёй пра Пецьку—эта пыдліваць масла у агонь. Нашто ж яшчэ вы пыдліваіця масла ны агонь? **Зак. Падліць масла** [у (на) агонь]. Узноў пад'едзіць—узноў пыдальлець масла. Було ўсё ўспакоілыся, дык нада было яму улезыць—

падліў масла ў агонь. Што ні палучыцца, а масла ны агонь пыдальлюць, ета ім зьдзелыць прасьцей прастыга.

Падліць вару. *Паддаць імнэту, уздзейнічаць.* Падлі яму вару, ежылі ты гыварі, а ён і слўхыць ня хочыць. Вы яму пыдыльліцё вару, ён у вас мігым пучукавеіць. Вылынгаіцца, і хут ты яму вару падлі.

Падлязаць (падлазіць, лезць) **грызю, неадабр.** *Вельмі настойліва, надакучліва дабівацца з напрокамі, бурчаннем.* Як станіць пыдлізаць грызью, ат яго ні аччэпісься. К табе ўжо ня к первыму пыдлазіць грызью. Чаго ты лезіш грызью, што табе нада ат іх. **Зак. Падлезць грызю.** Падлез грызью, махылым мыхайся — ні атаб'есься. *Пачын.* **Палезць грызю.** Былі на нескылька ўремя ўспакоіліся, а цяперя ўзноў палезьлі грызью. *Працягл.-фінальн.* **Налезць** (далезць) **грызю.** Налезіць грызью, я атучу яе прістываць з ныдыіданьнімі. Далез грызью, што аччыталі як нада.

Падлязаць (падлазіць, лезць) **пішчом, неадабр.** *Настырна дабівацца, надладжвацца.* Пыдлізаіць і пыдлізаіць пішчом, аж ныпыстылеў, лупаіць ні даець. Доўга пішчом пыдлазіў, дабіўся. Як толька ня стыдна лезьць пішчом к чылавеку, дукачаць яму. **Зак. Падлезць пішчом.** Ну так ужо ўмеіць падлезьць пішчом, так падлезіць, кім хочыш прітворіцца. *Пачын.* **Палезць пішчом.** Толька пріехыў, ні далі рыскласца як нада, палезьлі пішчом: узныградзі іх. *Працягл.-фінальн.* **Налезць** (далезць) **пішчом.** Усё-тыкі налезуць яны пішчом, найдзіцца хто-небудзь, атучыць. Далезла пішчом к Сямёну: ныстраміў, ныстраміў, і пышла, гылаву сагнуўшы.

Пад мамент. *Пры пэўным настроі, пад настроем.* Зь ім гываріць як пыд мамент пупадзеш. Іна як пыд мамент: калі так, калі так. Пыд мамент дужа харош, а другой раз як чорт, ні аднаго слова скызаць ні пыдладзіш.

Пад масць. 1. *Пад карту пры гульні ў карты.* Я табе пыд масць ні пыдмашчу. Глядзі ж, ні дай пыд масць. 2. *іран. Аднолькавы на паводзінах.* Твой Сярёжка Мікіпырывому пыд масць. Вот пыдыбраіліся пыд масць, ні ў чом адзін другога ні пірзвесюць.

Падмёткі (падмётка, нохця, нахця) **не стоіць.** *Не заслугоўваць ніякай увагі, не мець ніякай вартасці.*

А я яму прѣма ў вочы скызала, што ен нічыёй падмёткі ня стоіць, буду я маліцца ны яго дужа, вѣжнысьць то тыкая мне. Гультай, аторва, падмётка іхныга ня стоіць, а вірядуіць, як яго рукамі ўсё зьдзелына і яго гылавою спраўліна. Плюнь ты ны яго і рыстапчы, ён твайго нохця ня стоіць. Ён ні разу вашыга ныхця ні ў чом ня стоіў і ня будзіць стоіць. *Гл. Нагі не варт.*

Пад мухаю (хмяльком, хмелем). *У стане невялікага ап'янення.* П'ян ні п'ян, а пад мўхыю пыд ладною, язык зыплітаіцца троху. Зразу пызналі, што пыт хмяльком. Пыт хмяльком трошку былі ўсе. Учынулі ў хату пат хмелім, з рукою падносяцца, чуць ні цулувацца гатовы. Як прідзіць пат хмелім, усё чысьцінька рыскажыць. *Гл. Пад градусам.*

Пад мяцёлку (мятлу). *Начыста, не пакінуўшы нічога.* Пыдыбралыся к вясне ўсё пыд мяцёлку, ні былінкі ні асталыся ў пўні. Ураньні хваціліся: клець напіта і ўсё пыд мяцёлку паччышчына. Там жа было ўсяго аглымазьдзіцца, калі яны пасьпелі паччысьціць пыд мятлу. Жыта даўно пыд мятлу і ўсе бочкі чысты, пышаніца пакуль трошку цягніцца.

Паднасіць к роту (губам). *Браць страву на спробу, есці для прыліку.* Толька што к роту падносіць, зычарелніць раз і ўсё нятронутыя астаецца. Толька што клёвыць, к роту пасьці нічога ні падносіць. Пасьледнія ўрэмя г губам нічога ні падносіць, глыток вады возьміць горла прымачыць. *Зак. Паднесць к роту* (губам). Іна толька к роту пыднісла, а есьць ні стала. І яешню жжаріла, і сала рыскрышыла, і мылыкá ўліла, а ён нічога дайжа к роту ні паднёс. Ніхай ба ж хуць г губам чаго пыднясьлі.

Паднасіць (падаваць) **ваду ў рэшаце** (рэшатам). *Займацца бескарыснай, пустой справай.* Во ўзяліся пымыгаць — пыднасіць вадү ў рэшыці. Ён умеіць толькі вадү рэшытым пыднасіць. Дыкладуць пыдываць вадү ў рэшыці, во чаму наўчуць. Хваціць ужо вадү рэшытым пыднасіць. *Зак. Паднесць* (падаць) **ваду ў рэшаце** (рэшатам). Дужа хырашо памог — паднёс вадү ў рэшыці. Пыпрасі, зьдзелыць: пыднясець рэшытым вады. У такога тумыка толькі й хваціць уменьня пыдаць вадү ў рэшыці. Ну, пыдаў вадү рэшытым, памог? *Гл. Насіць вадү ў рэшаце.*

Паднасіць пілюю. *Неспадзявана рабіць непрыемнасць, крыўду.* Падносяць пілюлі то с аднаго боку, то з другога. **Зак. Паднесць пілюю.** Помніш, як летыся пыднясьлі табе пілюю, а ты ўсё дно ня хочыш думыць ні пра што. Мала ты знаіш іх пакуль што, яны ні пысьцісьняюцца пілюю паднесьць.

Пад начальствам, жарт. *У падпарадкаванні.* Третьцій месіц пыд нычальствым ходзіць, нешта крівіцца. Пабыў у нычальстві, ніхай пыд нычальствым пабўдзіць, ета яму нісколька ні пыўрядзіць.

Паднімацца (падымацца, станавіцца, уставаць) **на дыбы.** *Рашуча прэчыць, пратэставаць, гарачыцца.* Зы ўсякю мелыч пыднімацца на дыбы — так тожа ніхырашо. Дужа ты ладзін, як ны дыбы пыднімаісься. Чаго яму пыдымацца на дыбы, ці ета яго калёсы. Ні нада было стынавіцца на дыбы і с табою як ш чылавекем абыйшліся б. Папробывыў ба ты пыгываріць: кажный раз становюцца на дыбы. Чаго ж яшчэ тэй індык устаець на дыбы? **Зак. Падняцца** (стаць, устаць) **на дыбы.** Усе на дыбы пыдняліся: ня хочым так. Толька пымянні Пінькіныга, падніміцца на дыбы. Я і ня думыў, што ізы такея ірунды стануць на дыбы. Ну чаго вы на дыбы ўстаілі, ніхто вас ня трогыць і ніякому чорту вы ні нада.

Паднімаць (падымаць) **вочы.** *Глядзець прама.* А я ўсё думю, чаго ж ён ня хочыць нешта і вочы пыднімаць. Совісна вочы пыдымаць посьлі ўчырашніга горыда, у зямлю глідзяць. Кычаіцца і ня хочыць вочы пыдымаць. **Зак. Падняць вочы.** Вочы пыдняў, а тады ўзноўгылавою ў падушку. Пыднялі вочы і атварнуліся, відна, усё ўспомнілі. *Параўн.* В о ч ы ў з н і м а ц ь.

Паднімаць (падымаць) **нос, іран.** *Зазнавацца, важнічаць, фанабэрыцца.* Каб хто пўтній нос пыднімаў, ато ж нігігляцьцё нейкыя ніпутноя. Цяперь ён пыдымаіць нос, ні сь кім знацца ня хочыць. **Зак. Падняць нос.** Скоря другей нос падніміць, ды яшчэ як падніміць. Нос пыдняў, што зь любым кўкішым ні падойдзіш. *Узмацн.-множн.* **Пападнімаць** (пападымаць) **насы.** Пыпыднімалі насы, што куды там! Пыглядзіш, як пыпыдымаюць насы, у іх зыдываньня ня зьмеріць. *Працягл.-фінальн.* **Дападнімаць нос.** Дыпыднімаіць нос, апўсьціць скоратрошку ніжы. *Гл.* З а д з і р а ц ь н о с.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **вушы**, *гумар. Пачынаць жыць крыху лепей матэрыяльна*. А чаго ж ты ны Ціхона, і ён пыднімаіць вўшы, пыглядзі-ка, ікая хата. Быў пычаў пыдымаць вушы, а цяперя нешта ў яго ўсё нызід пашло. Троху ўзьнімаіць вушы, ня хочыць пасьледнім жыць. **Зак. Падняць** (узняць) **вушы**. Пыднілі ўжо вушы, знаць, ныдаела вылачыцца як старцым. Ты йшчэ пыглядзі, толька дзівіцца будзіш, як вушы ўзьнімуць. *Узмацн.* **Пападнімаць** (пападымаць, пападняць, паўзнімаць, паўзняць) **вушы**. Цяперя ўрэмя такая, што й гультаі пыпыднімалі вушы. Ого як пыпыднімалі вушы, што ны кривой ні пад'едзіш. Ніхай, скоро пыўзьнімаюць вушы, аптрысўца. Ты пыглядзі-ка, і Сычыняты пыўзнялі вушы. *Працягл.-фінальн.* **Нападнімаць** (нападымаць, наўзнімаць, дападнімаць, даўзнімаць) **вушы**. Ныпыднімаіць гультай вушы, ныжывець, дажджэсься ат яго толку. Ныпыдымаіць вушы, рыжжывецца,—здохніш, дык пы старцых пойдзіць. Ныўзьнімалі вушы: зіму пірідзіржалі, а цяперя пыцягнулі пацьцёлычка ны бызід. Дыпыднімаў вушы, што й банчыну пы баку, зыгнаў. Я ўжо знаю, як яны дыўзьнімаюць вушы.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **галаву**. *Рабіцца больш актыўным, упэўненым*. Пыднімаюць троху гылавў, дужа ні муўчаць. Во, і етыя пыдымаюць гылаву, сілу пачўлі: свой брігадзір. Як свае кругом, то й Сенька ўзьнімаіць гылаву. **Зак. Падняць** (узняць) **галаву**. Зы пасьледній месіц ачўхыўся, пыдняў гылаву, ато ўжо быў і вушы апусьціў. Нябось ты, і шлэптухі ўзнялі гылаву, во што значыць сы сваімі. *Узмацн.-множн.* **Пападнімаць** (пападымаць, пападняць, паўзнімаць, паўзняць) **голавы** (галовы). Іх племя пыпыднімаіць цяперіцька голывы. Пыпыдымалі галовы, дос хадзіць апушчэнцымі. Мож ж калі і етыя пыпадымуць голывы. Ніхай трошку ачўхуюцца, пыўзьнімаюць голывы. Вун відзіш як пыўзьнімалі галовы, а ты гываріў. А чаго ж, і Сімянкі пыўзнялі голывы. Яны так пыўзнялі галовы, што ні пытахдзі.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **голос**. *Заяўляць аб сабе, пайўставаць у абарону словам*. А чаго ж ты пысьміхаісься, і Гаўрілін сын пыднімаіць голыс. Ні муўчаць, пыднімаюць голыс. Пыдымаюць голыс: і мы ня лыкым шыты. Нечыга ўзьнімаць голыс, мы ні глухей.

Ого як узынімаюць голыс, чуць ні за горла бяруць. **Зак. Падняць** (узняць) **голас**. Як пыдняў голыс, тады трошку аселіся. Ты, знаць, раз і ўзняў голыс, як Андрея брігадзірым хацелі ста́віць.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **на смех**. *Высмейваць, абсмейваць*. Што ні скажыць, кажныя яго слова пыднімаюць на сьмех. Яго ўсюдых пыдымалі на сьмех. Як жа ня будуць узынімаць на смех, кылі трілюду вярзець. **Зак. Падняць** (узняць) **на смех**. Як пыднялі на сьмех, тады агледзіліся, што яны трілюдзюць. Увiдзіш, што ўзынімуць на сьмех, ні пыглідзяць ны цябе.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **на шчыт, кніжн**. *Расхвальваць, уносяць*. Насіліся зь ім, як сь пісынюю торбыю, пыднімалі на шчыт, пакуля саўсім засыпыўся. С адным кончылі — ні пулучылыся, узяліся другога пыдымаць на шчыт. За што ж яны Мікіцёнка узынімаюць на шчыт? **Зак. Падняць** (узняць) **на шчыт**. Сьпірва на шчыт пыднялі, нянчыліся, а цяперя у грязь кінулі. Узняць на шчыт умеюць, на ета яны мысьціра хуць куды. *Узмацн*. **Пападнімаць** (паўзнімаць) **на шчыт**. Пыпыднімалі сваіх на шчыт, кáжыцца, шукáй і ўва ўсім мірі еткіх ня знойдзіш. Пыўзнімалі на шчыт, што ня людзі ўжо сталі, а а́нгiлы.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **на язык, неадабр**. *Абгаворваць*. Сколька разоў яны пыднімалі Аньку на язык. Умеіць пыдымаць на язык, і, кажыцца, дужа ніхто ня ўчыў. Узынімаць на язык яе ўчыць ні нада. **Зак. Падняць** (узняць) **на язык**. Чуць хто піряд імі ні так ступіць, сiчас паднімуць на язык. Ны язык вам узняць нядоўга любога добрыга, ат етыга вам усiгда адно удавольствiя.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **ногі**. *Прыспешваць хаду*. Пыднімай ногі, туча нiвiсь iкая находзіць, у мінуту зьмякнiм. Нада пыдымаць ногі, як спозьнiмся, тады дзелый, што хочыш. Дужа нiпываротлiў стаў, цяжола яму узынімаць ногі. **Зак. Падняць** (узняць) **ногі**. Вiдзіць, што цiмныта находзіць, дык пыдняў ногі. Як прут схвацiла, узняў ногі, а слова ня слўхыіць. *Працягл.-фiнальн*. **Нападнімаць** (наўзнімаць) **ногі**. Ныпыднімаюць ногі твае рўпытнікі, цягнуліся і будуць цягнуцца, як нiжывэя. Во як ныўзнімаў ногі, мы прiшлi, а яго і ня вiдна саўсім.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **поршы** (трахолле, шолудзі), *жарт. Багацець, адчуваючы сябе больш упэўнена.* Як дзядзькі пымаглі, дык стаў пыднімаць поршы. Цяпер як — ні знаю, а гады трі быў тама, дык пыднімалі тряхольля. Нада вам пыднімаць шолудзі, дос хадзіць у атрыях. Пыдымаюць поршы, адумыліся, ныдаела старцымі жыць. Ну-ка, ну, пыдымайця тряхольля, ні бядніціся. Ныўряд, ці стануць яны калі-небудзь пыдымаць шолудзі. Нялёгка ім будзіць узнімаць поршы. Ніхай самі вучуцца узнімаць тряхольля. А што ж ты думыў пры Максімовых, і яны ўзнімаюць шолудзі. **Зак. Падняць** (узняць) **поршы** (трахолле, шолудзі). У пасьледнія ўрэмя троху апчысьціўся, пыдняў поршы. Каб ні бысятнічылі, дык ба скарей тряхольля пыднялі. У іх трудадзень быгатый, пыднялі шолудзі. Як кінупі гарелычку, дык узнялі поршы. Айдзе яму ўзняць тряхольля, так і звякуіць гылыдранцам. А нічога, яны ні рысхадовыя, узнімуць шолудзі. *Узмацн.* **Пападнімаць** (пападымаць, пападняць, паўзнімаць, паўзняць) **поршы** (трахолле, шолудзі). Ты пыглядзі-ка, як яны прі новым старшыне пыпыднімалі поршы. Пыпыднімалі тряхольля, ні скажыш дайжа, што Івановы сыны. Вашы цяпера пыпыднімаюць шолудзі. Ты б толька відзіў, як яны пыпыдымалі поршы. Трыхольля пыпыдымалі, абжыліся. Пыпыднялі поршы, чорт іх ні бярець. Як пыпаднімуць тряхольля, пыглядзіш, якая яны будуць. Айдзе ім, етым аторвым пыўзнімаць тряхольля. Так пыўзнімалі шолудзі, што зыдзівіцца нада. Кызalı, што вы тама нічога поршы пыўзнялі. Як пыўзнялі тряхольля, то й ну людзей сталі пахожы. Ім троху сь сьвету паткінулі, ато б яны пыўзнялі шолудзі. *Працягл-фінальн.* **Нападнімаць** (наўзнімаць, даўзнімаць) **поршы** (трахолле, шолудзі). Ныпыднімаў твой Васіль поршы, глядзі, каб пасьледнія рубашка с плеч ня злезла. Ныпыднімаіць тряхольля, як усё ду рубля прап'ець. Ныпыднімаюць шолудзі, будзіць у гультаёў пыднята. Адзін ныўзнімаў поршы: павёў кароўку. Ныўзнімаіць тряхольля, што пасьледнія тряхоліна с плячэй зваліцца. Узноў будзіць прасіць: пымагі,— во як ныўзнімаіць шолудзі. Ну, відзіш, як твой хваліны дыўзнімаў поршы. Дыўзнімалі тряхольля, што німа якая пляхоткі посьлі бані піракінуць. Твой швагорь ужо дыўзнімаў шолудзі, так дыўзнімаў, што людзі сталі сьміяцца.

Паднімаць (падымаць, узнімаць) **руку**. *Дазваляць сабе біць каго-н.* Ён ужо і ны цябе пыднімаіць руку? Як табе ня стыдна, ны каго ты пыдымаіш руку. Папробыў быў узнімаць руку, большы ні захочыць. **Зак. Падняць** (узняць) **руку**. У яго ні спрашывыць і руку пыдняць. Ну, кажыцца, каб ны мяне ўзняў руку, лупіла б чым дзержа.

Паднімаць (падымаць, узнімаць, ставіць, становіць) **на ногі**. 1. *Вылечваць*. Дужа сьпецный доктыр, хто ні пупадзецца, пыднімаіць на ногі. Буганькоў мёртвых пыдымаў на ногі. Трудна ўзнімаць на ногі, раз німа здароўя. Цяперя саўсім хворых ставюць на ногі. Ізыкам становіць на ногі. 2. *Будзіць*. Пыднімаі-ка ты іх на ногі, скоро ехыць. Пыдымаіцца малых на ногі, ато пакуля зь імі надзенісься. Чаго яны гылыгыляць, у поўныч дзярэўно ўзнімаюць на ногі. Крік, галдзёж, усіх ставюць на ногі. Нада было ўсю дзярэўню стынавіць на ногі. 3. *Гадаваць, рабіць эканамічна незалежным*. Дзяцей нялёгка пыднімаць на ногі. Дзядзькі троху пымагалі пыдымаць на ногі. Трудна — ня трудна, а нада ўзнімаць на ногі. Успомні, як мы сваіх ставілі на ногі. А як было стынавіць на ногі зразу посьлі вайны, калі нічога зу душою ні было. 4. *Натхняць, накіроўваць на энергічныя дзеянні ў выніку трывогі*. Нашто вам было пыднімаць іх на ногі. Пыдымаіцца ўсіх на ногі, тут нешта ні так. Ета суседзіў ня хочыцца узнімаць на ногі, ато б я вас праўчыў ба. Стаў Кірэівых на ногі, ніхай відзюць, што ён творіць. **Зак. Падняць** (узняць, паставіць) **на ногі**. 1. У Воршы яго пыднілі на ногі. Харошы дужа доктыр пупаўся яму, за дзьве нядзелі на ногі ўзняў. Хто ж цябе пыставіць на ногі, есьлі ты сам нічога ні глядзіш. 2. Рызыспаўся, што чуць пыднілі на ногі. Нашто вы ўзнялі на ногі ў еткую рань, ніхай ба спаў яшчэ. Як скызаў ты, так, думыш, і пыставіў на ногі, ты йшчэ рузбудзіць пыспрабуй. 3. Якей ні бацька, а пыдняў дзяцей на ногі. Во дзяцей узніму на ногі, а тады мне нічога ні нада. Каб скарей пыставіць сыноў на ногі. 4. Бувала, на што хочыш і каго хочыш паднімаць на ногі. Узняць на ногі такую сілу, дык тут горы пірвернуць. А мы пыставілі на ногі увесь канец дзярэўні, во шуму було.

Паднімаць (падымаць) **хвост, жарт**. *Рабіцца больш дзейным, актыўным*. Саўсім хадзіў апусціўшы вушы,

а глядзі, троху пыднімаіць хвост. Пыдымаі хвост, нешта ты саўсім на сьвет ні глядзіш. **Зак. Падняць хвост.** Ого як Мыксіме́нык хвост пыдніяў, дайжа і ні скажыш, што ета Мыксіме́нык. *Узмацн.-множн.* **Пападнімаць** (пападымаць, пападняць) **хвасты.** Цяперя яны дужа кру́тка хвасты пыпыдніма́лі. Ско́лька ж ім зумухры́шкымі быць, пыпыдымаюць хвасты. Так пыпыднія́лі хвасты, што куды там, хадзі ля іх ды агліда́йся, ныса́мі пукруці́лі: уш мы.

Падножны́ корм. *Выпадковыя сродкі існавання.* С падножныга корму доўга ні ныжывеш. Ні зыхацеў работыць нійдзе, пашоў ны падножны́ корм.

Па добрай волі. *З поўнай згоды і з жаданнем.* Ні надзейся, каб яны па добрай волі адда́лі. Хто йта туды па добрай волі пойдзіць.

Пад первы́й номер. 1. *Дагала (абстрыгчы, абстрыгчыся).* Абгылыга́нілі пат первы́й но́мір, голывы, што стуўбаны́. Я стрыгу́ся дык пат первы́й но́мір, ні люблю лахмо́ўця ны гылаве. 2. *Багата (апрунуць, апрануцца).* Пат первы́й но́мір свайго рызадзелі́. Ідзець — усігда усе́ на ім аж гаріць, пат первы́й но́мір.

Падпіліваць (падразаць) **рогі.** *Крыху сунімаць, сунішваць.* Ці зьбіра́ісься ты свайму бысяку́ ро́гі патпілівыць. Што ж, раз некыму было пыдрізаць ро́гі. **Зак. Падпіліць** (падрэзаць) **рогі.** Ніхто ж нешта ні зна́йдзіцца пытпіліць табе ро́гі. Як ты яму падрэжыш ро́гі, кылі ён удвыя́ зы цябе большы вы́мыхыў. *Узмацн.* **Пападпіліваць** (пападпіліць, пападразаць, пападрэзаць) **рогі.** Вам нада́ было даўно пыпатпілівыць ро́гі. Каб хто й пыпытпіліў ро́гі, хужы ня зьдзелыў ба. Пыпыдріза́лі ро́гі ім, дык як шаўковыя сталі́. Я зразу пыпадрэжу ро́гі, скора пыцішэюць, пыся́дуцца і ўспакоюцца як шоўковыя. Ма́ксім твой пыпадрэжыць ро́гі, дажджэ́ся, — ён дайжа слова ні скажыць.

Падпускаць шпі́лькі. *Падколваць, гаварыць непрыемнасці.* Ты любі́ш путпуска́ць шпі́лькі, а як са́мому патпусьцюць? **Зак. Падпусціць шпі́лку,** *адз., мн.* Як путпусьці́лі яму шпі́лку пырыся́тымі, і змоўк мы́мінта́льна. Умеі́ць путпусьціць шпі́лькі, ма́сьцір на ета чышчы некуды. Кре́пка Мі́трыхвану путпусьці́лі шпі́лькі посьлі́ тае свадзьбы. *Працягл.-фінальн.* **Нападпускаць**

шпількі. Нупутпускайш ты шпількі, путпусканьнік еткій, сысаму так патпусьцюць, што задзівісься. Нупутпускаў шпількі, маўчыць.

Пад п'яную руку. *У стане ап'янення.* Ну, можа што й скызаў пыт п'яною руку, ты дужа ні прінімай к серцу. Муцюкнўлі пыт п'яною руку.

Падразець крылле. *Пазбаўляць веры ў сябе, ской-ваць ініцыятыву.* Ці знайш ты, каму пыдрізаіш крыльля, ці ёсьць у цябе гылыва ны плічах. **Зак. Падрэзаць крылле.** Нашто ж вы чалавеку падрэзылі крыльля? *Гл. А б р а з а ц ь к р ы л л е.*

Падразець (падсякаць) **пад карань.** *Наносіць непакраўную шкоду.* Ні нада було пыдрізаць пат карань чалавека. За што яны яго пыдрізаюць пат карань? Вы ж далжны былі пынімаць, што яго пыцьсікаюць пат карань. **Зак. Падрэзаць** (падсеч) **пад карань.** І раншы ён чуць дзіржаўся, а цяперя саўсім падрэзылі пат карань. Пацьсекла яго пат карань ета рызаренія. *Параўн.* П а д к о р а н ь.

Падруга жызнi, жарт. Жонка. Як ты сы сваёю падругю жызнi, ці пыміріўся? Вот і падругу жызнi сабе прідбаў,— а можа йна цябе прідбала?

Пад рукамі. *У непасрэднай блізкасці.* Толька што пуд рукамі былі авеччыя ножні, і айдзе яны дзеліся— як прытанўлі. Прібярi, ніхай пуд рукамі ні выляіцца.

Пад рукі. *У патрэбны момант.* Мне ж горька нада пад рўкі рэшыта, а йна схваціла і ні нясець. І таго німа пад рукі, і таго, нада ехыць у скрысеньня ны бызър. Нада была пад рукі чашычка, дык ні найшоў, як рыстала.

Пад руку. 1. *У патрэбны момант.* Вот хырашо, што ты пуд руку пупаўся, палку паможыш ускласьць. Пыдварнўўся пуд руку, і яго сыгряблі. 2. *У час дзеяння, роздуму.* Каб ты ні скызаў пуд руку, я б ні ашыбся. 3. *Трымаючы за сагнутую ў локці руку.* Павёў некуды сваю пуд руку. Узяў пуд руку— дык вас хуць садзі за стол як мыладых.

Пад ручку. *Трымаючы за сагнутую ў локці руку.* Ту ды пыд Лырьяныва пашоў сы сваёю пад рўчку. Нешта

ўжо дужа ўзяліся пад ручку хадзіць, што-то такая сур'ёзныя наклёўвыцца.

Пад [самый] нос. 1. *Ціха і незразумела.* Буркніць пад нос і пашоў, хочыш слухай, хочыш не. Пыц самы́й нос бармочыць, ні рызьбяреш. 2. *Зусім блізка.* Ну вун жа табе пад нос пылажылі шчы́пці. Пыц самы́й нос пацсуніш, тады ўвiдзіць.

Пад сапагом (башмаком). *У поўным падпарадкаванні, залежнасці (трымаць, знаходзіцца).* Ён у іх даўно пыц сыпагом. Дзіржаць пыц сыпагом і піснуць ні даюць. Ты, знаць, ужо сам прывік сядзець пыд бышмаком у яго. *Гл. П а д к а б л у к о м.*

Пад сапог (башмак). *У поўнае падпарадкаванне, залежнасць (трапляць, браць).* Пыц сапог цябе як пріціснуць га́музым, пызна́іш зяці. Узялі пыд бышмак, ня скура вы́рвьвіцца. Пупаўся пыд бышмак, ніхай паверціцца. *Гл. П а д к а б л у к.*

Пад совусам, запаз. *У пэўным выглядзе.* Ён зна́іць, пыд якім совусым што пыдаць. Пыднясьлі яму пат тым совусым, што зь ім жыць ні сыбіра́ісься.

Падстаўляць галаву. *Рызыкаваць у складаных умовах.* Есьлі хочыш дурату́ тваріць, тварі, а я пыцстыўляць зы цябе гылаву ні стану. **Зак. Падставіць галаву.** З дурі пыцста́віў гылаву́, а ш чаго ж, думы́іш, яшчэ. *Узмацн.-множн. Пападстаўляць (пападставіць) голавы* (галовы). Калі-небудзь пыпыцстыўля́іця голывы, што ні рады будзіця. Галовы пыпыцстыўляць нядоўга. Вы пыпыцста́вілі голывы, а яны із вас сьмяюцца. *Працягл.-фінальн. Нападстаўляць галаву.* Ныпыцстыўля́іш гылаву, што ныпра́ўду калі біз мызкаўні вернісься. Ныпыцстыўля́ў гылаву зу дуракоў,— сам пыплаціўся.

Пад стаць, запаз., звыч. неадабр. *Аднолькавы, падобны.* Сам паліц ап паліц уда́ріш ня хочыць, і жонка яму пыц стаць пыдыбра́лыся. Пыц стаць адзін другому сыбра́ліся.

Пад страхам. *У прадчуванні жахлівых падзей.* Большы двух гадоў ка́жный дзень жылі пыц страхым. Ну немцы, дык яны немцы, урагі, а ац сваіх ідылыў ці мала пыц страхым нытрясьліся.

Падсыпаць жару, жарт. *Падбухторваць.* Іна і так редзьку рьвець, а ён яшчэ большы пыцсыпаіць жару. **Зак. Падсыпаць жару.** Пыдажджы, ніхай Васіль зай-дзіць, во тэй пацсыпліць жару. Ну як, пацсыпыў жару, ці ды жару цябе рускусілі? *Парайн.* Да ваць жару.

Пад удар. *У небяспечнае становішча.* Свае пывялі пуд удар, ніхто еткыга ат іх і ні надзеіўся. Вы ня толька мяне пуд удар ста́віца, а што можыць быць з Грішчанком, а?

Пад ударам. *У небяспечным становішчы.* Тады Пітраковы былі большы, чым хто, пуд ударым. Трылёдзіць ніізьвесна што: ён пуд ударым,— пыд якім ты ударым?

Пад уласць, звыч. жарт. *Пад поўны ўплыў.* Ніхай ён ужо ідзець пыд вашу уласць, мы бізь яго абойдзімся. Пупаў пыд Ганьніну уласць, тая кымандыіць, як хочыць.

Пад уласцю, звыч. жарт. *Пад поўным уплывам.* Ён січас пыд Андреівую уласцю, сам думыць ня хочыць.

Пад усе бочкі шпунт, іран. *Вельмі цікаўны і рухавы.* Ты канешня пуд усе бочкі шпунт. Ня будзь пуд усе бочкі шпунт, кылі трошку цішэй ды зьмірней, яно ня хужы.

Па душах. *Адкрыта, чыстасардэчна.* Пу душах зь ім ня дужа пыгаворіш, ён нейкій ніпріступный. Знаць, пер-вый раз пу душах рузмуўлялі. Дужа ўжо нешта пу душах зюкылі, пряма рызыйціцца ні маглі.

Па душэ. *Да спадобы.* Як ста́ніць пірібіраць, ды каб усё пы ныра́ву, ды пу душэ каб,— ты пыдзівіўся б. Каб яму што было пу душэ,— ого, ня дужа што будзіць.

Падхватаваць на язык, звыч. неадабр. *Распайсюджваць чуткі, плёткі.* Якую чуш ні пачу́юць, січас пытхвату́юць ны язы́к. **Зак. Падхваціць на язык.** Тая бізь нічога ніякыга скызала, а тут і пытхвацілі ны язык: жа́лілыся, жа́лілыся.

Падціраць (уціраць) нос, пагардл. *Значна пераўзыходзіць ва ўсіх адносінах.* Якей ня ёсьць, а пыцьціраіць нос усім у рабоці. Мы ім тады уціра́лі нос. **Зак. Падцерць (уцерць) нос.** Пыдрасьцець, дык ста́ршым пыд-ат-рець нос: красівыя дзеўка будзіць. Каму хочыш утрець нос. *Узмацн.* **Паўціраць нос.** Сваты пыўціра́лі нос Грішчынкам, як тэя ні хва́стыліся.

Падчапіць на вудачку (крючок). *Лоўка, нечакана, са спрытам перахітрыць, падмануць.* Як жа лоўка сібра тога пыччапілі на вудычку, ён дажа агледзіцца ні пасьпеў! Сонька так ну крючок паччэпіць, шго задзівісься пэсьлі.

Пад шумок. *Таємна, выкарыстаўваючы занятасць, неразбярыху.* Яны ўспользываліся і пуч шумок грібанулі жыта. Дывай пуч шумок кылантыріць сабе.

Па завязку, рэдкаўж. *У псунай меры, так, што больш нельга.* Яны сыты пы завіску, нечыга ім большы пхаць. Напёрліся пы завіску, ліжаць, толька пыхцяць. *Гл. П а д з а в я з к у.*

Паімець сілу. *Адчуць сваю перавагу.* Тэй старшый пыімеў сілу над малымі, праходу ім ні даець нійдзе. Такея шкарюднікі пыімелі нывтабою сілу.

Паіць з пальца, іран. *Запрашаць частавацца п'яніцу.* Ён сы ўчырашніга дня стаў саўсім совісны, так ня возьміць, яго нада паіць с пальца. **Зак.** **Напаіць з пальца.** *Можа вас яшчэ с пальца ныпаіць нада?* **Непайн.** **Папаіць з пальца.** *Кірей твой ня пойдзіць, папой яго с пальца,— ён ніхай пачуіць гарелку, зы пяць вёрст лясніць.*

Паймаць (спаймаць) **за хвост, іран.** *Не ўздзейнічаць аніяк.* За хвост ты іх пыймаіш, бысякоў етых. Хочыш, гарод выбіруць і сь ціцівою зыясуць, а ці ты іх за хвост спыймаіш. *Гл. Л а в і ц ь з а х в о с т.*

Паймаць (спаймаць) **на вудачку** (крючок). *Перахітрыць.* Во пыстырайся, пыймай на вудычку. Просю, можа як і прыгаворіцца. Ой, глядзі, пыймаюць яны цябе ну крючок, ня ўгледзіш, як пыймаюць. Думаш, спыймаіш на вудычку Гыварушку? — не, ён хітрый. Спыймалі ну крючок, ні знаіць, як выкруціцца. *Гл. Л а в і ц ь н а в у д а ч к у.*

Паймаць (спаймаць) **на слоўе.** *Пацвердзіць сказае раней новым выказваннем той жа асобы.* Ніхай, ніхай трепліцца, я яго січас пыймаю на слові. Спыймаў я іх на слові — рысказывыйця,— круціліся яны, круціліся, ды ўсё рысказалі. *Гл. Л а в і ц ь н а с л о в е.*

Пайціць з жызнi, узвыш. *Памерці.* Ішчэ тріццаці гадоў ні было, як пашоў ж жызнi. Яму ўжо толька астывалыся ж жызнi пайціць.

Паказывацца на вочы. *З'яўляцца, заходзіць на кароткі час.* Усё абішчаю і абішчаю, ажно стыдна ім на вочы пыка́зывыцца. Ім стала хуць ні пыка́зывайся на вочы. **Зак. Паказацца на вочы.** Худзь ба калі пыкыза́лыся на вочы, што йна ў цябе зы тыкая пісыныя крыса́віца. Ну-ка пыкажы́цісь-ка на вочы, што вы тут зы такея.

Паказываць (высовываць, выторкываць) нос. *З'яўляцца на кароткі час; выходзіць на момант.* Нікуды я дужа ні пыка́зывыю нос, калі толька к суседкі ціріз да-рогу выйду. Калі нічога, а калі гылыва як крэхніць, куды мне пыка́зывыць нос. З за́ціні ня хочыцца дайжа нос высовывыць. Куды мне дужа выторкывыць нос, пакуля ўпраўлюся пы хаці — зымарюся, толька пыліжаць. **Зак. Паказаць (высунуць, вытаркнуць, вытарнуць) нос.** Я там столька пыбыла́, пыкызала нос ды нызад с хаты. Ты ж ні старуха, што высунуць нос нікуды ня хочыш. Гады ў рады́ вытыркну нос к сваім, у Мідзёкыўшчыну схаджу́. Вытыркніш нос, дык ска́жуць: ого, а ны работу ня ходзіць,— а я хадзіць чуць уздолю. *Гл. Носа не паказываць; парайн. Носа не высунуць.*

Паказываць клас, кніжн.; іран., гумар. Рабіць дрэнна, але з прэтэнзіяй на надзвычайнасць. Вы ўсякім дзелі пыка́зывыіць клас, што людзі ўсігда сьмяюцца. **Зак. Паказаць клас.** Во пыкызаў клас, шўльля глідзяць у разныя бакі, закінь сьценку, дык вы́выліцца. *Працягл.-фінальн.* **Напаказываць клас.** Ныпыка́зывылі клас, работа — пулюбува́цца толька, адно што глядзець некыму.

Паказываць козыры. *Выдаваць, раскрываць планы, задумы.* Сямён хітрый, козырі пыка́зывыць ён раншы ўрэмя ні ста́ніць. Тута вы пыхвыта́ліся пыка́зывыць козырі. **Зак. Паказаць козыры.** Я знаіш чаго пріехыў, гаворіць,— таго і таго,— зразу пыкызаў козырі. *Працягл.-фінальн.* **Напаказываць козыры.** Ныпыка́зывыіца козырі, яны зы вас усё пріду́мыюць.

Паказываць кузькіну маць, гумар. Правучваць адчувальна. Каму йта вы зьбіра́іііся пыка́зывыць кузькіну маць? **Зак. Паказаць кузькіну маць.** Пыдажджы́ця, мы ішчэ вам пыка́жым кузькіну маць. *Працягл.-фінальн.* **Напаказываць кузькіну маць.** Ныпыка́зывыіць ён кузькіну маць, яго нехта ба́іцца ці прізнаець хто.

Паказываць кукіш у кармане, іран. Асуджаць спадцішка, тоячыся. У яго толька хвыта́іць сьмелысьці пы-

ка́зывыць кукіш у кырмáні. *Зак. Паказаць кукіш у кармане.* Ой, ты яму нешта здзелыіш — кукіш у кырмáні пыкажыш, ён цябе дужа спужаўся.

Паказываць [на] дзверы. *Недвухсэнсойна папярэджаць аб магчымасці быць выгнаным або выганяць.* Іна свайму́ ні раз пыка́зывыла дзвері. Раншы цярьпела, а цяперя хва́ціць, пыка́зывыць на дзвері: ня хочыш жыць — убіра́йся. *Зак. Паказаць [на] дзверы.* Я б доўга ні вылаводзілыся, жыва пыкыза́ла б дзвері. Быў зырта́чыўся, дык яму пыкызалі на дзвері.

Паказываць пяткі. *Шпарка ўцякаць.* Пыка́зывый пяткі, яны ўжо блізка. Трэццй раз пяткі пыка́зывыць. *Зак. Паказаць пяткі.* Толька мы пыявіліся, зра́зу пыкызалі пяткі, кытану́лі, ажно вецір зысьвістаў лі вушэй.

Паказываць сябе. *Поўнасю выяўляць сваю сутнасць.* Нікрасіва так пыка́зывыць сябе, ты ж будзь, як усе людзі. *Зак. Паказаць сябе.* У Шумянічых дужа ніла́дна яны пыкызалі сябе. *Працягл.-фінальн. Напаказываць сябе.* Усяго было, усяк ныпыка́зывылі сябе, нымі́яліся зь іх німа́ла.

Паказываць тавар ліцом. *Прад'яўляць з найлепшага боку.* А што ж ты хочыш тургува́ць кыта ў мяшкú, пыка́зывый тыва́р ліцом. *Зак. Паказаць тавар ліцом.* Ён уме́ць пыкызáць тывар ліцом, як рысхва́ліць — луччыга, ка́жыцца, і німа нічога.

Паказываць (тыкаць) пальцам. *Асуджаць адкрыта, не тоячыся.* Ны цябе ўсе людзі пыка́зыюць па́льцым, чаго ты етык апусьціўся, апушчэніц ты. Хочыш, каб па́льцым ты́кылі, як ны Дзімі́дзэ́нка. *Зак. Паказаць (тыкнуць) пальцам.* Будзіш дыжыда́ць, пакуль пыка́жуць па́льцым. А што ж ты ду́мыіш, і ты́кнуць па́льцым, народ ня любі́ць нічога дурнога.

Паказываць язык. *Абдурваць, падманваць.* Табе ско́лька разоў пыка́зывылі язык, ты ўсі́гда, што выранёнык нейкі́й. *Зак. Паказаць язык.* Ду́мыў, што ён усі́х кругом наду́ў, а тута сываму́ пыкызалі язык. *Працягл.-фінальн. Напаказываць язык.* Ныпыка́зывыць язык, сы́мага калі так пацсо́дзюць, што задзі́віцца. Вот відзі́ў, як яны ныпыка́зывылі язык.

Па каплі. *Паволі, маленькімі дозами.* Што ён даець пы ка́плі, дыва́ць — дык дывай усё зразу. Нечыга цыр-кыцца пы каплі, лі ўсё.

Пакараць серца, кніжн. Зачароўваць. Эй, браток, ня ўмеіш ты пыкыраць серца, зь дзеўкымі саўсім пу-друго-му нада. **Зак. Пакарыць серца.** Нечым жа пыкары́ў серца, сохніць і сохніць па ім, на Колю і глядзець ня хочыць.

Пакатывацца со смеху (са смеху). *Смяяцца да зня-могі.* Тэй што-небудзь як ска́жыць, яны пряма пыка́ты-выюцца со сьміху. Дос пыкатывыцца са сьмеху, каб ні пла́кылі скоро. *Гл. В а л я ц ц а с о с м е х у.*

Па крайняй меры. 1. *Не менш чым.* Так пыдвадзі к канцу́, каб пы кра́йній мері рублей тры́ццыць аста́лыся. 2. *Вельмі добры.* Пы кра́йній мері чылаве́к, за ім як зы ка́мінную гарою. 3. *Вельмі добра.* Пы кра́йній мері зьдзелыны вароты, і пыдыгна́на, і вь́рызына лу́ччы неку-ды. Зыскароджына пы кра́йній мері, ніхто загу́ны ні дасьць.

Палажа руку на серца, запаз. *Сумленна, чыстасар-дэчна.* Пылыжа́ руку́ на серца, ён тут дзьве ночы нучу-ваў. Скажу́ табе пылыжа руку на серца: ні ў чым ён ні вінува́т.

Паласкаць кішкі. *Есці зусім мала або ўжываць мала-пажыўную ежу.* Айт, ікая зь мяне яду́ння, во пылашчу́ кішкі і ўсё. **Зак. Папаласкаць кішкі.** Што тут зьясі, ба-ліць нешта, кішкі пыпалошчыш і ходзіш. Якей сы шчаўля наед, кішкі пыпалошчыш, аж бурчы́ць посьлі. *Аднакр. Спаласнуць кішкі.* Еў — што там еў, кішкі спыласну́ў.

Па ласке. *Адразу, без размоў (слухацца, пагаджацца).* Ідзі пы ла́скі, ато біз ласкі пойдзіш. Пы ласкі слў-хый, што табе талку́юць.

Палаці (сунду́кі) **ломяцца** (ламаюцца), *цят., пр., буд. Пра на́яўнасьць вялі́кага бага́цця.* Ат адзежы пыла́ці ломюцца, усяго ўсю́дых ныхпа́на. Ско́лька чаго было нызыпа́шына — пылаці лама́ліся. Пылаці будуць лама́цца і ўсё будзіць стыгна́ць. Пылаці лума́юцца, ні знаіць, куды што дзіваць. Ныклаў — сунду́кі ломюцца, а ўсё пла́чыць: ма́ла. У Аўдоткі сунду́кі лама́ліся ад дыбра. Ныкрытылі і свайго, і куплёныга — сунду́кі лумаюцца. Чаго другога яны асобінна ні глядзелі, ну адзе́жы спруў-лялі — сунду́кі лума́ліся.

Палец (пальцам) **аб палец не ўдарыць** (не стукнуць). *Зусім нічога не рабіць, нічым не займацца.* Кінь у дваре — прасьпіць, паліц ап паліц ні ўдаріць. Сядзеў месіц і паліц ап паліц ня стукнуў, хвырасьціны ні пірясек. Сколька тут жыў, пальцым ап паліц ні ўдаріў. Пасьледній гультай у дзяреўні, ён пальцым ап паліц ня стукніць. **Палец** (пальцам) **аб палец ударыць** (стукнуць). Дажджэсься, ударіць ён паліц ап паліц, і аб два, хочыш, ударіць. Ніхай ба паліц ап паліц стукнуў, дык жа не. Ударіць тыкая апока пальцым ап паліц, дажджэсься работы.

Паліць масты, запаз. *Канчаць з мінулым.* С тым, што было, я паліў масты, і большы такога ў мяне ня будзіць. **Зак. Спаліць масты.** К усяму таму ён даўно спаліў масты, і пымінаць яму нічога ня стоіць. *Узмацн.* **Папаліць масты.** Эта ты так думыіш, што яны пыпалілі масты, па-мойму, яны толька пріціхлі.

Паліць (раздуваць) **кадзіла.** *Падымаць шум з нядобразычлівымі намерамі.* Нашто табе паліць кадзіла, у іх і сваіх ніпріятынсьцій поўна. Ахота яму руздуваць кадзіла там. **Зак. Распаліць** (раздуць) **кадзіла.** Рыспаліць кадзіла, што ні знаюць, як тушыць. Дзім'няты раздўлі кадзіла, ім дужа ўсё мўлілі тэя хлопцы. *Пачын.* **Запаліць кадзіла.** Я чуствую, што яны зыпалюць кадзіла, яны будуць мсьціць. *Працягл.-фінальн.* **Напаліць** (нараздуваць, дапаліць, дараздуваць) **кадзіла.** Ныпаліця вы кадзіла, атвўчуць яны вас пыд'ялдыквыць. Нуруздуваў Міркулёнык кадзіла, маўчыць. Дуруздуваіш кадзіла, як возьмуць цябе ў абарот.

Палка палкаю, груб. *Дурны, някемлівы.* Ці ты яму аб'ісьняй, ці ні аб'ісьняй — палка палкыю, як ні яму гаворіш.

Палучаць аддуху (прадуху). *Вызвальяцца ад тлуму на кароткі час.* Ні аднае мінўты ні пулучаю аддўхі, усё крік, гам, аж у вушах тряшчыць. Зь імі ні разу ні пулучаў прадуху. **Зак. Палучыць аддуху** (прадуху). Палучыш ты тута аддўху, будзіць палучына. Каб хуць ны нядзелю якую прадуху пулучыць. *Гл.* Д а в а ц ь а д д у х у.

Палучаць баню (лазню, узбучку, пытлю). *Атрымліваць адчувальнае ўздзеянне (лаянку, біццё).* Урімінамі пулучаў баню, мы дужа ні любуваліся ім. Ён ужо даўно

прівик пулучаць лáзьню. Відна, мала ты ўзбўчку пулуча́йш, большы табе ні мішала б. Можа ня дужа, ну троху пы́тлю пулуча́йць. **Зак. Палучыць баню** (лазню, узбучку, пы́тлю). Учора баню пулучы́ў, і сяння прыздра́ўлю. Такую лазню пулучы́ў ац Стыхв́аніхі, што доўга ні забудзіць. Дужа крепкыю ўзбучку пулучылі, ну так ім і нада. Нійдзе ты ня дзенісься, пы́тлю палучыш. *Гл. Даваць баню.*

Палучаць бярозавай кашы, іран. *Быць пакараным фізічна.* Ні так ужо редка і ты бярэзывыя кашы пулуча́ў. **Зак. Палучыць бярозавай кашы.** Палучыш бярэзывыя кашы зу кулёк, як піць даць палучыш, ну толька тады ня хныч. *Гл. Даваць бярозавай кашы.*

Палучаць волю (свабоду, паблагжку, патачку), *неадабр. Карыстацца прывілеямі, паблагжлівымі адносінамі.* Я віджу, што яны ў цябе лішня многа волі пулуча́юць. А чаго ён так свабоду пулуча́йць, у руках прідзержывый. Прівік пулучаць пыбл́ажку, што захочыць, дзельіць. Дзяржы троху, уніма́й часьцей, ніхай ні пулуча́йць еткыю пы́тачку. **Зак. Палучыць волю** (свабоду, паблагжку, патачку). Бацька паехы́ў, цяперя ён пулучы́ў волю, усё пычанець тваріць. Нягож ат каго, аць цябе яны і пулучылі свабоду дуры́ тваріць і сыпысаць. Як палучуць пыблагжку, тады трудней, зразу ні нада пыка́зывыць етыга. Зря вы пулучылі пы́тачку, вас нада было зыжа́ць, каб ні ка́ўкнулі. *Гл. Даваць волю.*

[*Палучаць*] **выспятка ад бога, жарт.** *Пра жаданне незвычайнага, жаданне звыш меры, патрэбы.* Ужываецца таксама з словамі *хацець, ждаць, нада.* Ты, знаць, толька вы́спітка ад бога ні пулуча́ў. Яны нійначы хочуць вы́спітка ад бога. Табе ўжо аднаго вы́спітка ад бога нада.

Палучаць дарогу. *Пазбайляцца ад перашкод.* Пулучай дарогу і кацісь ат'етуля на ўсе чаты́рі. **Зак. Палучыць дарогу.** Пулучы́ў дарогу, дык нісмашна стала: я нікуды ні збіра́юся, зубурчэ́ў. *Гл. Даваць дарогу.*

Палучаць загуну. *Заслугойцаць ганьбавання з указаннем на недахопы.* За што ж ета Пятрок пулуча́ў загуну, я дык ужо нешта і ня помню. **Зак. Палучыць загуну.** Вы ўжо другой раз пулучылі загуну ў Пракопа. *Гл. Даваць загуну.*

Палучаць (заслужываць, выслужываць) **ласку** (міласць), *іран. Дабівацца спагадлівых адносін.* Ай, пулуча́ла іна ласку і зра́зу, і пазьней, як ні было жызыні, так і ні было. Я віджу, якую ты мілысьць ац свайго пулуча́іш. Нада ўзноў табе заслужывыць ласку. Во табе, пычаў ласку выслужывыць у Зыхарёнка. Ты ўжо ці ня трецьцій узяўся выслужывыць мілысьць. **Зак. Палучыць** (заслужыць, выслужыць) **ласку** (міласць). Палучыш ласку пыц ста́рысьць, кылі так будзіш волю дываць. Пулучыў мілысьць адзь зяця: крыйць мыці́ріком. Я зуслужыла ласку, і ты ета самы вы́служыш. Яны зуслужылі мілысьць, пулучылі вы́гыды. Ён ня тэй чылаве́к, у якога можна вы́служыць ласку. Стыраўся дваццыць гадоў, дык во вы́служыў мілысьць.

Палучаць здачы. *У адказ на лаянку, біццё мець тое ж.* Усігда ты пулучаў здачы, што луччы некуды, табе большы пупыда́ла. **Зак. Палучыць здачы.** Рыпалёнык хлесткі́й, у яго здачы палучыш, ён дужа ні ста́ніць угыва́рывыць. *Гл. Даваць здачы.*

Палучаць лупку (лупцоўку). *Быць адсцябаным моцна і сур'ёзна.* Мае, калі нада, пулучаюць лупку, я на іх дужа ні малюся. Табе дык ба і стыдна было пулучаць лупцоўку. **Зак. Палучыць лупку** (лупцоўку). Табе пулучыць лупку саўсім проста. Лупцоўку пулучыў і пыцішэў. *Гл. Даваць лупку.*

Палучаць на арэхі (па карку, шыі, загрыўку, у каршэнь), *іран. Быць значна накараным.* Успомні-ка, німала і сам пулучаў ны арэхі. Ат каго вы толька ні пулучалі пы карку. Ці смашна сымаму пулучаць па шыі? Самому пулучаць пы загрыўку дык ні ныра́віцца. Успомніця, як умесьці пулучалі ў каршэнь. **Зак. Палучыць на арэхі** (па карку, шыі, загрыўку, у каршэнь). Пулучылі раз ны арэхі і яшчэ будзіць. Тута ты можыш мігым пулучыць пы карку. Яны тама ўсе пулучылі па шыі крепка. Ня ўнімі́цца — палучыць пы загрыўку. У каршэнь пулучыць — палучыць, ета скоро будзіць. *Гл. Будзець на арэхі; Даваць па шыі.*

Палучаць па зубах (у зубы), *груб. Быць пабітым.* Кылі ныра́віцца пулучаць пу зуба́х, дык цяры́піця, чорт вас бярі. Во ці раз ён пулучаў у зубы. **Зак. Палучыць па зубах** (у зубы). Палучыш пу зубах, тады наўчы́сься ні

лазіць, куды ня просюць. У мяне скоро палучыш у зубы, я табе ні дзіцёнычык якой-небудзь. *Гл. Даваць па зубах.*

Палучаць па руках. *Мець рашучы адпор.* Ён пулучаіць пу рука́х, толька мала, нада було б большы. *Зак. Палучыць па руках.* Сам знаіш, за што ён пу руках пулучыў, а ты думыў, схадзіць усё так будзіць. *Гл. Даваць па руках.*

Палучаць па шапке. 1. *Быць набітым.* Ат Лівынят ты часта пулучаў пы ша́пкі. 2. *Быць прагнаным (з пасады).* Ні хацеў зь людзьмі як чылавек апахадзіцца, пулучаі пы шапкі. *Зак. Палучыць па шапке* 1. Палучыш пы шапкі — і айдзе тваё адурюва́ння дзеніцца. 2. Наш дырзаўся, пулучыў пы шапкі, хва́ціць с такім ца́цкыцца. *Гл. Даваць па шапкі.*

Палучаць раскрутку (разгон). *Выслухоўваць лаянку.* Ты часьценька раскру́тку пулучаіш зы сваё дурáчыння. За што ён пулучаіць разгон, нешта ты прідумывыіш. *Зак. Палучыць раскрутку* (разгон). Палучыця вы ў мяне раскру́тку, ой, палучыця. Ладна разгон пулучылі, ажно самі дзівіліся, як ляцелі. *Гл. Даваць раскрутку.*

Палучаць праборку (наганяй, нахлабучку). *Выслухоўваць строгую натацыю, унушэнне.* Ні хацеў слухыць, як усе,— пулучаі праборку. Прі Гашкі часценька пулуча́лі ныгыняй. Што йта ныхлабучку пулучаіць, яму другая нада. *Зак. Палучыць праборку* (наганяй, нахлабучку). Крепкю праборку пулучыў, ладна красьеў. Сьпірва я пыгыняў як нада, а тады ац стыршыны пулучылі ныгыняй. Палучыш ты ныхлабучку, так табе ня пройдзіць нізашто. *Гл. Даваць праборку.*

Палучаць у косці (па касцях), *іран. Быць набітым.* Часта ў косьці пулучаў, нечыга атка́звыцца. Як ба́лыіцца, дык пулучаіць пы кысьцях. *Зак. Палучыць у косці* (па касцях). Пулучыў у косьці і сядзі, пакуля яшчэ ні дыба́вілі. Пы кысьцях палучыця і ўвесь вам рызгавор бўдзіць. *Гл. Даваць у косці.*

Пальцам не шаваліць (не шавяліць), *неадабр.* Не рабіць ніякіх намаганняў. Столька работы са ўсіх бакоў, а ён і пальцы́м ні шаволіць. Што йта вы дайжа пальцы́м ні шавеліця і ні пра што ня думыця. **Пальцам шаваліць**

(шавяліць). Дужа яны шаволюць пальцам, ім толька есьць смáшна дывáй. Шывялілі яны пальцым і двума пáльцымі. **Зак. Пальцам не пашаваліць** (не пашавяліць). Я скызáла прібраць усё, дык пальцым ні пышываліў. Ніхай гаріць дзела, пальным дайжа ні пышавеліць. **Пальцам пашаваліць** (пашавяліць). **Пышаволіць** твой кум пальцам, пынадзейся. Дúмыш, ён пальцым пышавеліць паможч у чом-небудзь. **Аднакр. Пальцам не шавальнуць** (не шавяльнуць). Калі прітúркыш — прітуркыш, а сам пальцым ні шывальнець. За столька ўремя пальцым ні шывяльну́лі. **Пальцам шавальнуць** (шавяльнуць). Ніхай ба хуць пáльцым шывальнуў што здзелыць, ня відна, што мушчына ў хáці. Пріжджэш, шывяльнець ён табе пальцым.

Пальца не ўшчаміць. *Пра вялікую цеснату.* Ня йдзіця вы, тама пáльца ня ўшчэміш. Ікая вічарінка, кылі пальца ні ўшчаміць.

Пальца (палец) ў рот не кладзі (не лажы). *Пра неабходнасць быць асцярожным.* Ён такей, што пáльца ў рот ні кладзі. Ціхінькій, ціхінькій, ну пальца ў рот ні лажы. Ём паліц у рот ні кладзі, з рукою аткúсюць.

Пальца ўшчаміць нейдзе (няма айдзе, некуды, няма куды). *Пра вялікую цеснату.* Ай-я-яй, якей бызáр, пáльца ўшчаміць нейдзі. Пальца ўшчаміць німа айдзе, а яны ўсё лезуць і лезуць. Людзей набúрхылыся, што пальца ўшчаміць некуды. Чаго нам туды лезыць, там пальца ўшчаміць німа куды. *Гл. П а л ь ц а н е ў ш ч а м і ц ь.*

Палягчэць (палягчаць) на душэ (серцы). *Зрабіцца спакойней.* Ніхай яны бяруць, што ім хочыцца, можа ў іх пыляхчэіць ну душэ. Во рыскызáла ты мне, што тама ўсё хырашо, дык і на серцы неік пыляхчэла. Ай, ач чаго яно пыліхчáіць ну душэ. Цяперь у цябе пыліхчáіць на серцы, дабіўся, чаго хацеў.

Памагай (памагі) бог! *Пажаданне поспехаў у працы.* Ідзець і яшчэ здáліку «Пымыга́й бог!» крічыць. Пымыгай бог! — Спасіба. Пымыгай бог! — Вялеў бог, каб і ты памог. «Пымагі бог!», а сам брацця ня хочыць.

Па маленькай. *Крыху, накрысе (выпіць).* Рáдзі прáзьніка і пы ма́лінькый ні мішáла б. Дывай-ка ты здзелыім пы малінькый.

Па мелачы, адз., мн. *Невялікай колькасцю, невялікімі сумаі.* Нічога там ні было, па мелычы трошку ўзялі. Што тут па мелычых раськідывыцца, дываі ўсё зразу. Ні нада вам і трогыцца пы мілычах, нічога тут путнога німа.

Па меншай меры. *Не менш чым.* Тут нада па меншый мері цэлый дзень буйтувацца. Па меншый мері дзесіць машын зямлі убўхыюць сюда, еткыю ямішчу засыпыць дасца ім.

Паміж (між) дзелам. *Урыўкамі, не затрачваючы асноўнага часу.* Другея, срошныя работы пыдваліла, а гряды ні біда, і паміж дзелым выпылім. Між дзелым выбірьця як уремя дый піріпіліця, вам ны час зыняція тога. *Г л. М е ж д у д з е л а м.*

Паміж (між) жызню і смерцю. *У стане сур'ёзнай небяспекі для жыцця.* Ляжыць паміж жызню і сьмерцю, гаріць увесь, ці пірінясець, ні знаю. Цэлюю нядзёлю быў між жызню і сьмерцю, чуць выкырыбкыўся.

Па міласці [чыёй, каго], іран. *Па віне.* Пы тваёй мілысьці бізь яблык я сёліта, ты ж навёў тых гаўрыкыў. Па Грышыный мілысьці вы біс каровы асталіся, во табе й брат. Па мілысьці Івана мы тут зыстрылі. Палўчыця пы яго мілысьці, будзіць палўчына.

Памінай як звалі. *Пра знікненне, гібель, страту.* Пымінай як звалі твой склыданычк. Паехыў, выпусцілі з рук, дык пымінаіця як звалі. Быў чылавец і пымінаі як звалі, німа.

Памінаць (успамінаць) дабром (добрым словам). *Добра, з удзячнасцю гаварыць (пра каго-н).* Нійдзе цябе, чылавец, ня будуць дабром пымінаць. Калі паехыў, а ўсё пымінаюць добрым словам. Есьлі заслўжыць, дык будуць дабром успымінаць. Ці ўспымінаіць іх хуць адзін чылавец добрым словам. **Зак. Памянуць (успамянуць, успомніць) дабром (добрым словам).** Во, хуць вы пымянўлі дабром Ілью. Чорт іх нейкій пымянець добрым словам. За што іх успымянўць дабром? Каб успымянўлі добрым словам, нада чылавеком быць. Ня дужа хто такога халеру успомніць дабром. І Высіля вы ўспомнілі добрым словам, ён пры вас ні разу ні зубуваў.

Па мне. *З майго пункту гледжання, у адносінах мяне.* Па мне дык ці паедзіць, ці ні паедзіць, саўсім адзінакыва. Па мне хуць і пызадўшуцца ніхай, я плакыць ні стану.

Па моладасці (маладосці). *З-за нявопытнасці.* Іна так па моладысьці скызала ні падумыўшы. Ну што ж кылі пы мыладосьці і ні так што здзелылі, навучуцца.

Памыць і абдаць, іран. *Дагледзець.* Ат яго дажджэся ласкі, памыць і абдасьць. Памыць? — Памыць. Хочыш і абдасьць.

Памяці шукаць (іскаць, спрашываць), *неадабр. Займацца бескарыснай і бессэнсоўнай справай, дабівацца, што ўжо ёсць або існавала раней.* Чаго вам у такую даль плесца, паміці шукаць? Паміці ішчыць ён на той Зьмітракоўшчыні. Што ты паміці спрашыш, ты ж ураньні пытахдзіў і зыбіраў вожкі, айдзе ты іх дзеў.

Памяць (галава) *не адсохла, іран. Пра хітруна, які прыкідваецца прасцяком.* Паміць ні ацсохла, знаіць, што дзелыць. Ета хітрец такей, гылыва ні ацсохла, любога піріхітріць. **Памяць** (галава) *адсохла, пр., буд.* Ага, глядзі, што ні пынімаіць, паміць яму ацсохла. Гылыва ім ацсохла, куды йціць. Ацсохніць такому гылыва, ён табе ў мышыныю дзірку улезіць.

Па наводу. *У аднаведнасці са спецыяльнай зламыснай падказкай.* Зразу відна, што дзействывылі пы наводу, пыткызаў нехта, хто хырашо ўсё тут знаіць. У нас на хутырі пы наводу хацелі раз выцігнуць са́ла с клеці.

Па нраву (нараву). *Да спадабы.* Калі пы нра́ву адзін другому, то жыць будуць. Яму пы ныра́ву, ды маткі нешта ні пу душэ: ня с тога роду.

Панурыць (унурыць) *галаву.* *Засумаваць вельмі моцна.* Тут была, дык чуць ні гнаў, а як паехыла, пану́ріў гылаву́. Уну́ріў гылаву і ходзіць як сам ня свой. *Гл. Апускаць галаву.*

Паняць моду (манеру, манер), *звыч. неадабр. Пацаць рабіць часта, сістэматычна.* Пынялі моду на речкі ба́львацца, учора чуць ні пытапілі адзін аднаго. Чаго йта вы пынялі манеру гряды выціраць? Пыніла карова манер у клевір, чуць ня згледзілі, і луманец па сеіныму. *Гл. Браць моду.*

Пападаць на сёмае неба, запаз. *Радавацца бязмежна.* Ты яму рыскáзывый пры Аўдотычкіну, ён тады пупыда́іць на сёмыя неба. **Зак. Папасць на сёмае неба.** Вы дык прýма на сёмыя неба пупа́лі, як пагледзілі ры́лыўцыў. Віджу, сiчас пупадуць на сёмыя неба, чаго йта, думью, а ета яны пачулі, што шумiнічанi йдуць.

Пападаць пальцам у неба, iран. *Выказвацца недарэчы.* Ты ўсiгда пупыда́іш пáльцым у неба, што нi скáжыш. **Зак. Папасць пальцам у неба.** Iкраз пупа́ў пальцым у неба,— тут нада саўсiм зу другога бра́нца.

Пападаць (пападацца) [к чорту] на ражон. *Апынацца ў непрыемным становiшчы.* А дужа мне ахота больш́а пупыда́ць ны ражон. Цi ён хацеў пупыдаць к чорту ны ражон. Сколька раз яны пупыда́ліся ны ражон. Хуць яшчэ ты нi пупыда́йся к чорту ны ражон. **Зак. Папасць (папасца) [к чорту] на ражон.** Пупадзеш ны ражон, ну я цябе выця́гывыць ня б́уду. Пупа́лі к чорту ны ражон, як вы́скрiсца, нi знаюць. Пупыдзiце́ся ны ражон — самi як хочыця выкру́чывыйцiся. Пупа́ўся к чорту ны ражон, нiсма́шна стала. *Параўн.* Лезць на ражон.

Пападаць (пападацца) к чорту на рогi (у зубы). *Апынацца ў непрыемным становiшчы.* Нi нада було пупыда́ць к чорту на рогi. Ты пупыда́ўся к чорту ў з́убы, ну жысць мала цябе наўчы́ла. **Зак. Папасць (папасца) к чорту на рогi (у зубы).** Будзь астарожын, там ня доўга пупа́сць к чорту на рогi. Во i пупа́ў к чорту ў з́убы. Пупа́ліся к чорту на рогi — i нiхай, на iх даўно нада была пiрýлома хуць iкая. *Параўн.* Лезць к чорту на рогi.

Пападаць (пападацца) на вока. *Прыкмяцацца, заўважацца.* Што яму пупыда́іць на вока, ён нi мiна́іць. Цi нi пупыда́ліся табе на вока айдзе пы́тхыдзя́шчыя боты, каб крепкія, носкія. **Зак. Папасць (папасца) на вока.** Есьлi пупа́ла на вока Макси́му, пiшы́ прыпа́ла. Ня ўпу́сьціць, раз пупа́лыся на вока.

Пападаць (пападацца) на вочы. *Выпадкова аказвацца ў полі зроку.* Цi вам нiйдзе нi пупыдаў на вочы Брынды́янок? Як ны быза́р пайду, ён мне i пупыда́іцца на вочы. **Зак. Папасць (папасца) на вочы.** Во хырашо, што ты мне пупа́ў на вочы, усё я хацеў рыспрасіць пры

Мацьвеіўну. Як пупадзецца на вочы, скажыш, каб абі-
зацільна забег калі ка мне.

Пападаць (пападацца) **на зуб**. *Рабіцца мішэнню для насмешак.* Ты яшчэ ні пупыдаў на зуб к Праскоўі. Толька к тым чырцям ні пупыдайся на зуб, яны цябе рыздраконуюць. **Зак. Папасць** (папасца) **на зуб**. Раз пупаў на зуб, то доўга зь ізыкоў ня спўсыюць. Цяперя вы пупаліся на зуб, нічаму ні рады будзіця.

Пападаць (пападацца) **на карандаш**, *жарт. Аказвацца запісаным.* А чаго ж табе пупыдаць ны кырындаш было? Ці помніш, як ты пупыдаўся ны кырындаш? **Зак. Папасць** (папасца) **на карандаш**. Я знаю, за што ты пупаў ны кырындаш. Сядзі ды маўчы — ні пік, ато пупадзесься ны кырындаш. *Гл. Браць на карандаш.*

Пападаць (пападацца) **на язык**. *Рабіцца прадметам абгавораў, плётак.* Каму захсчыцца пупыдаць на язык такой лыскатухі. Вы ўжо летыся пупыдаліся к ім ны язык. **Зак. Папасць** (папасца) **на язык**. Пупалі ны язык, доўга будуць мусоліць. Яны вас аптреплюць ні знаю як, толька пупадзіціся к ім ны язык.

Пападаць (пападацца) **у гісторыю**. *Аказвацца замешаным у незвычайнай, часта ганебнай справе.* Вы часта пупыдалі ў гісторыю. У якея толька гісторыі вы ні пупыдалі. О, каб вы пупыдаліся так у гісторыю, як мы. **Зак. Папасць** (папасца) **у гісторыю**. Зь імі дзяржы вўха войстра, можыш пупасць у гісторыю, што год будуць сьміяцца. Я ні хачу так пупасца ў гісторыю, як твае сродзічы.

Пападаць (пападацца) **у крэпкія** (надзёжныя) **рукі**, *гумар. Аказвацца пад моцным уплывам, у падпарадкаванні.* Ета ні пупыдаў ты ў крэпкія рўкі, ато б цябе вымуштрывылі. Калі ня хочыш пупыдацца ў крэпкія рукі, дык едзь. Там ёсьць каму дзіржаць, толька ён ні пупыдаіцца ў надзёжныя рукі. **Зак. Папасць** (папасца) **у крэпкія** (надзёжныя) **рукі**. Каб пупаў у крэпкія рукі, зь яго б чылаvek пулучыўся, а так што? — нічога. У надзёжныя рукі пупалі, кончылыся іх бályўства. Пупаўся ў крэпкія рукі, спўску яму там ня будзіць. У Мархвы пупадзесься ў надзёжныя рукі, іна с табою дужа чыкыцца ні станіць і ўгыварівыць дужа ня будзіць.

Пападаць (пападацца) **у лавушку** (сеці). *Дапускаць перахітрыць сябе, аказацца надманутым.* А ты часта ў лавушку пупыдаў, чаго там апраўдывыцца. Во відзіш, як пупыдаць к яму ў лавушку. Ён жа нарошня пацстроіў, а вы пупыдаіця ў сеці. Ці наўчыліся чаму-небудзь, ці ўсё яшчэ пупыдаіця ў сеці? Нашто ж было пупыдацца ў лавушку? Ні пупыдайся хуць цяперя ў сеці, ён сьпіцы-яльна ўсё строіць. Пупыдаў у сеці, што выранёнык якей. **Зак. Папасць** (папасца) **у лавушку** (сеці). Табе пупасца ў лавушку ляхчэй лёхкыга. Пупалі ў лавушку пы сваёй дурьсыці. Пупыдзіцё ў сеці, дык самі выскрібай-ціся. Чаго ж ты пупаў у сеці, як бізгаловый якей? Вы й другей раз можыця пупасца ў лавушку. Ежылі ня хочыш пупасца ў лавушку, дык думый, на што ідзеш. Як жа вы лоўка пупаліся ў сеці, каб і хацеў, дык так ні прідумыш. Можыш пупасца ў сеці, яны пыдгатуюць. *Парайн. Лавіць на вудачку.*

Пападаць (пападацца) **у лапы, гумар.** *Аказвацца ў падпарадкаванні.* Ты летыся пупыдаў у лапы, пупадзесься і сёліта. Штоб большы ў лапы к ім ні пупыдаўся. **Зак. Папасць** (папасца) **у лапы.** Пупаў у лапы, ні знаіць, як вьлізьць. Пупыдзіцёся ў лапы — ні пішчыця, я ні пыбягў вас рітуваць.

Пападаць (пападацца) **у пераплёт** (перадзелку). *Аказвацца ў складаным становішчы.* Сколька ты разоў пупыдаў у піряплёт. Ніхай рыскажыць, як у пірядзелку пупыдаў. У якея ён толька пірядзелкі ні пупыдаў! Сколька ні пупыдаўся у піряплёт, ну неік выкручывыўся. Часта пупыдаўся ў пірядзелку. **Зак. Папасць** (папасца) **у пераплёт** (перадзелку). На етый раз Васіль крепка пупаў у піряплёт. Пупалі ў пірядзелку, хваціла ім. Пупаліся ў піряплёт, што ні знаюць, як выкруціцца. Вы йшчэ пупыдзіцёся ў пірядзелку, ні мініцё свайго.

Пападаць (пападацца) **упрасак.** *Аказвацца ў няёмкім, смешным становішчы.* Куды ня сунуцца, пупыдаюць упрысак. А ці помніш, як ён пупыдаўся ўпрысак сь сеным. **Зак. Папасць** (папасца) **упрасак.** Яму пупасьць упрысак, што раз плёнуць. Пупаліся ўпрысак у Лырьяныві, нысьміяліся зь іх.

Пападаць (пападацца) **у рот, жарт.** *Рабіцца прадметам абгавораў, плётак.* А чаго ж ты пупыдаў у рот такой бряхлівай? Ні нада пупыдацца ў рот, калі ня хо-

чыш, каб гыварілі. **Зак. Папасць** (папасца) **у рот**. Раз у рот пупаў г Гапкі, доўга будзіць пірімуваць костычкі. Многа ні нада, два словы скажы і пупаўся ў рот.

Пападаць (пападацца) **у рукі**. *Аказвацца ў падпа-
радкаванні, ва ўладзе*. Я ні хацеў ба пупыдаць к ім у
рукі. К такім чырцям пупыдацца ў рукі — ета плахоя
дзела. **Зак. Папасць** (папасца) **у рукі**. Ніхай скажыць
слава богу, што ні пупаў к нам у рукі. Пупаліся ў рукі,
цяпер ня выкруціціся. Ён цябе праўчыць, як пупадзесь-
ся ў рукі.

Пападаць (пападацца) **у яжовыя рукавіцы**, *запаз*.
Аказвацца ў вялікай строгасці. Мала ты пупыдаў у яжо-
выя рукавіцы. Ні хацелыся б пупыдацца ў яжовыя рука-
віцы, як Міцю. **Зак. Папасць** (папасца) **у яжовыя рука-
віцы**. Пупаў у яжовыя рукавіцы, сядзіць і ня пікніць.
Пупадуцца ў яжовыя рукавіцы, пызнаюць смак зяцёвы-
га хлеба.

Пападаць у [самую] точку, *часта іран. Рабіць, гаварыць вельмі правільна*. Відзіш, як ён пупыдаіць у точку: Лешчынка ў яго зы Пірядніным пулучаіцца. Наўчыўся пупыдаць у самую точку, што ні скажыць, як у сук улепіць. **Зак. Папасць у [самую] точку**. Пупаў ікраз у точку, па-твойму й выйшла. Як скажыць — пупадзец у самую точку.

Пападаць у тупік. *Аказвацца ў безвыходным становішчы*. Ці вы ўжо забылі, як пупыдалі ў тупік, мы вас выручалі. **Зак. Папасць у тупік**. Пупалі ў тупік, што ніякыга выхыду ня відзім.

Пападаць у чэсць (ласку), *звыч. іран. Заслугоўваць пашану, асабліваю ўвагу*. Большы ўсяго ты пупыдаў у чэсць к Ахрямёнку. Каторый ты раз пупыдаіш у ласку? **Зак. Папасць у чэсць** (ласку). Пупалі за нешта ў чэсць, чуіш, як прыздрыўляіць. У іх нядоўга пупасьць у ласку, раз-два і гатова, усё пойдзіць як па-пісыному.

Па пальцах перасчытаць. *Зусім проста, без усякіх цяжкасцей назваць*. У іхный дзяреўні хлопцыў асталыся — можна пы пальцых пірішчытаць. Пы пальцых ба пірішчытаў, што цэлыга асталыся ў нас посьлі немцыў.

Па памяці. *Не звяртаючыся да тэкста*. Чэшыць пы памиці, што ты чытаўшы ні прычытаіш. Во такія во сьцішкі пы памиці рысказыіць.

Па первае чысло. *У дастатковай меры.* Ты ў мяне палўчыш па первыя чысло. Як усыплю па первыя чысло, бўдзіць табе і паезд і рысплът зра́зу.

Па первасці. *Спачатку, у самым пачатку.* Па первысьці Іван дужа за ёю гыняўся, а посьлі як атрэзыла. Па первысьці пыжылі нічога, а тады пашло ўкріў і ўкось, пулумалыся, рызыжджаліся, зыжджаліся, пакуля рызвяліся.

Па первую связь, *адзінк. Досыць значна.* Ім усім пупала тамыцька па первую сьвязь.

Па плячу. *Даступна, па сіле.* Зьмітраку любоя дэла пы плячў, ён дужа харошый ма́сьцір. Нам пы плячу і цілівізыры, а во ты купі гўльма гуляўшы. *Параўн.* Не па плячу.

Папомніш маё слова, *адз., мн. Запэўненне ў непазбежнасьці здзяйснення сказанага.* Папомніш маё слова, што ета лавычка дабром ня кончыцца. Як зьездзіш дырма, тады папомніш маё слова. Папомніця маё слова, калі будзіця пяхком бежч ац самыя Бедні.

Па праўдзе гавара. *Адкрыта, не тоячыся.* Пы праўдзі гывыря мне дужа ні хацелыся іціць туды. Я па праўдзі гывыря і памог ба, дык жа ўзноў скажуць: ходзіць, ходзіць.

Па п'янай лавачке. *З прычыны ап'янення.* Па п'яный лавычкі могуць што хочыш утваріць. Кунюшэнка быў спўшчыный, ну пы п'яный лавычкі і зыгналі. Пыцягнуліся пы п'яный лавычкі нечыга за Сож, на́йдуць прычыну.

Па пятае калена. *Вельмі доўгі час.* Пы пятае калена такія злаўредзіны будуць мсьціць.

Па пятах. *Не адставаючы, усюды.* Ціга́іцца ўсьлед пы піта́х, куды я, туды й ён січас. Доўга хадзіў пы пітах, з год праходу ні дываў нійдзе.

Пара (нада) і совесьць знаць. *Час скончыць, спыніць што-н., пайсці адкуль-н.* Пысядзелі, пыгыманілі, а цяперя пыра́ і совісьць знаць. Пыра і совісьць знаць, пойдзім. Ну што, нада й совісьць знаць, ныдаелі людзям, пыпляцёмся.

Пара пусцякоў. *Пра праститу выканання.* Мне любая дзела — пара пусьцякоў, за што вазьмўся, тоя й здзелю. Аборычык збрынкыць — пара пусьцякоў. Зь яго сілыю вы́кпыць погріб — пара пусьцякоў, а з маім здароўім доўга будзіш вылаводзіцца.

Пароць гарачку, неадабр. *Спяшацца неабдуманя ў справах.* Чаго табе пароць гырячку, ці цябе хто у шы-вырыт гоніць. **Зак. Спароць гарачку.** Каб ні спароў гырячку, можна было карову-карову купіць, ня етый вір-ста. **Непайн. Напароць гарачку.** Быў пыпароў гырячку, дўмыў, ны ара́па возьміць. **Законч. Адпароць гарачку.** А, атпориць гырячку, успакоіцца і піріста́ніць гырячы́цца. **Працягл.-фінальн. Напароць (дапароць) гарачку.** Напоріш гырячку, што ўскочыш у якая-небудзь пекла. Ну, дыпаролі гырячку, увідзілі, к чаму ета пріводзіць.

Пароць чапуху (ярунду, чуш, лухту, лухту непадсяваную, мох з балота), *неадабр. Гаварыць пустое.* Прі-вы́к во й прівы́к пароць чупуху́. Каб ты меншы пароў ірунду́, куды б лу́ччы было. А ні парі ты чуш, ніхто там ні хадзіў, нікога там ні было. Поріця вы лухту́ ніізь-весна нашто. Прішоў, расьсеўся і дывай пароць лухту ніпыцьсіваныю. Зыня́ція іх адно — мох з балота пароць. **Зак. Спароць чапуху** (ярунду, чуш, лухту, лухту непадсяваную, мох з балота). Нехта спароў чупуху, а яны й веруюць. Доўга твайму Ляксею ірунду́ спароць. Нарош-ня спаролі чуш, каб пыдражніць іх. Хто ж кромі твайго бра́та ету лухту мо́жыць спароць. Доўга табе лухту ніпыцьсіваныю спароць? Каб хто хацеў мох з балота спароць так, дык ты ета паспробый пріду́мыць. **Працягл.-фінальн. Напароць (дапароць) чапуху** (ярунду, чуш, лухту, лухту непадсяваную, мох з балота). Напоріць чупуху, што абла́юць. Ныпароў ірунду, як яго хто зваў сюда з ба́сьнімі. Пріпрецца, напоріць чуш. Што ён ха-рошыя ска́жыць, лухту́ напароў. Напоріць лухты ні-пыцьсіваныя, во і ўвесь рызгавор будзіць. Мо́ху з бало-та ныпароў і пывалокся. Дапоріць чупуху, што я путу-рю́ яго. Дыпароў ірунду, што слухы́ць ні зыхацелі. У нас ба дыпароў ету чуш, мы б яго прыздрáвілі. Ну й дапоріш лухту, пыкачу́ я цябе. Дыпарола лухту ніпыць-сіваныю, піріста́лі ў ха́ту пуска́ць. Дапоріця вы мох з балота, дождж хля́ніць — бу́дзіця глядзець тады разі-нуўшы рот, во што палу́чыцца с трілюдыю.

Парыць зямлю, узвыш. Ляжаць у магіле. А ўжо сколька йта, ці ня треццій год паріць зямлю. *Працягл.* **Напарыцца зямлі.** Васіль ужо нypapіўся зямлі, ляжыць, верна, і костычкі рыссыпыліся.

Па-сабаччы (па сабацы) **з рота скачыць, асудж.** *Пра частае ўжыванне лаянкавых слоў.* Хто яго слухыць ста-ніць, у яго пы-сыбаччы з рота скачыць ны кажным сло-ві. Раншы, буwала, нікомінку ні згрубіць, а цяперя пы-сыбаччы з рота скачыць. Паслұхый, як у твайго стар-шыга пы сыбацы з рота скачыць.

Па сабе. *Па свайму густу, звычках.* Усё хочыць пы-дыбраць пы сабе. Доўга прінюхывыўся, пакуля выбрыў пы сабе. Ці падыйшчыш ты пы сабе дзеўку? *Парайн.* Не па сабе.

Пасаліўшы можна есць, жарт. *Пра абмежаваную прыгоднасць.* Нічога, бярі, пысаліўшы можна есць.

Па [самыя] вушы. 1. *Звыш усякай меры, увесь чы-ста.* Мокрыя па вушы пріцягнуліся. Зразу успыхнуў, па вушы красны стаў. Сядзіць па вушы ў дыўгах. Даўгоў па вушы, ні знаю, калі я зь іх вылізу. Ухлюпыўся пы самыя вушы. 2. *Вельмі моцна, бязмежна.* У нечыю ўклі-паўся па вушы, прыпыдаіць у тых Сьлёзках. У чыю-то каробчынскую укліпаўся пы самыя вушы. 3. *Вельмі многа.* Усякыга громызду па вушы.

Па свежых слядах, рэдка адз. *Адразу ж, без за-трымкі.* Па свежых сьлідах спрашывый, скарей чаго-даб'еся. Па свежых сьлідах рыспрасілі, дык найшлі. Пріехыў па свежыму сьледу, іна агледзіцца ні пась-пела.

Пасвіць сабак, груб. *Бяздзейнічаць.* Ізвясна, айдзе твой Жэнька, узноў пасвіць сыбак атправіўся. *Непайн.* **Папасвіць сабак.** Пыпасець сыбак ды ўзноў пыд'явіцца, нійдзе ня дзеніцца. *Працягл.* **Прапасвіць сабак.** Столь-ка ўремя прыпасвіў сыбак, дык ніхай і йдзець туды, айдзе быў, а я яго карміць ня буду. *Законч.* **Адпасвіць сабак.** Ну, атпасвіў сыбак, можа цяпер за розум хуць трошку возьміся. *Працягл.-фінальн.* **Напасвіць** (да-пасвіць) **сабак.** Ныпасвіў сыбак, сыгласін ба вярнуць-ца, каб у хату пусьціла. Дыпасець сыбак, хваціцца ка-лі-небудзь і пры сям'ю ўздумыць.

Па серцу. *Да спадобы.* Калі па серцу, ніхай бярець, яму жыць, а ні нам. Ці выбіріць калі-небудзь сабе па серцу? *Параўн.* Не па серцу.

Па сіле. *У адпаведнасці з фізічнымі магчымасцямі.* Каб якую лёгкаю работу па сілі, я ўзяўся б. *Параўн.* Не па сіле.

Паследні час. *Апошнія хвіліны жыцця.* Як прйдзіць пасьледні час, тады нічога ні нада станіць. Скора мой пасьледні час, куды ўжо мне дыхыць, кылі ні пышы-валіцца, ні пувурухнуцца.

Паследнім дзяліцца. *Быць спагадлівым, чулым, ахвотна прыходзіць на дапамогу ў бядзе, горы.* Дужа й туруватыя і жалысьлівыя, усігда пасьледнім дзеліцца. **Зак. Паследнім падзяліцца.** Што ні выпрасі, пасьледнім падзеліцца. *Працягл.-фінальн.* **Паследнім надзяліцца.** Надзеліцца ён пасьледнім, толька пынадзейся: перць будзіць з горла, дык нічога ні дасць.

Паследнім куском (паследняю крошкаю) **дзяліцца.** *Быць спагадлівым, чулым, ахвотна дапамагаць пры нястачы ў харчаванні.* Варка зь імі ўсё ўремя пасьледнім куском дзяліліся. Пасьледнюю крошкаю ўсігда дзеліцца сы сваімі, ні кідаіць іх. **Зак. Паследнім куском** (паследняю крошкаю) **падзяліцца.** Увідзіць, у чылавека німа — пасьледнім куском падзеліцца. Ты б так ні пыдзяліліся пасьледнюю крошкаю, як Хведзька. *Працягл.-фінальн.* **Паследнім куском** (паследняю крошкаю) **надзяліцца.** Такей жадзіна надзеліцца пасьледнім куком, дажджэсься. Многа нывдзяліліся пасьледнюю крошкую: якая тряпкі былі, сыгрібла ды ў Крічыў.

Паследняе дзела. *Ганебны занятак, з'ява.* Хадзіць, зы сваё канькыць — ета, я шчытаю, пасьледнія дзела. Кылі мужык біс пуця, тады ета пасьледнія дзела.

Паследняе слова. *Заклучнае выказванне.* Далі яму пасьледнія слова, і ні знаіць, што гываріць. Якая ж будзіць тваё пасьледнія слова?

Паследняя спіца ў калясе, абразж. *Асоба, якая не мае ніякага ўплыву, значэння.* Твой Стыхван тамыцька пасьледнія сыпіца ў кылясе. Пасьледнія сыпіца ў кылясе, во якую роль ён у іх іграіць.

Па слухах. *З няпэўных размоў.* Па слўхых там ужо ўсё дыгары ныга́мі пі́рвярну́лыся. Мала што па слухых, ты сам зьездзі ды пыглядзі.

Па случаю. 1. *З прычыны.* Па слўчыю сва́дзьбы мы ў іх пыбылі, а так ба ці выбрыліся. 2. *Выпадкава.* Купіў па случыю боты, харошыя, носкія і ня ціснуць нйдзе.

Па смерць [толька] **пасылаць** (выпраўляць, адпраўляць), *неадабр.* *Пра пазольнасць у выкананні даручэння.* Цябе можна сьмела па сьмерць пысылаць, і тут зыкаісься. С такою хаднёю па сьмерць толька пысылаць асталыся. Мішку толька па сьмерць выпруўляць — нывывеся, а кылі за хлебам, дык з голыду памреш. Па сьмерць вас атпрыўляць, а большы нікуды нілізя. *Зак.* **Па смерць** [толька] **паслаць** (выправіць, адправіць), *рэдкаўж.* Каб пыслаў па сьмерць, то прішлося б у бога здыхаты прасіць. Ілью можна па сьмерць выпрывіць, ён ні пытаропіцца. Па сьмерць яго толька атправіш,— найдзіш ты зь ім толку якога. *Гл.* *За смерцю* [толька] *п а с ы л а ц ь*.

Па совесці гавара. *Выказваючыся сумленна, прайдзіва.* Па совісьці гывыря, ня дўжа мне хочыцца йіць у тую Лешчынку. Па совісьці гывыря нічога я ім ні пымагў.

Па старой памяці. *Пад уплывам успамінаў.* Дывайка пы старый пами́ці у Жыгалкі калі махнём.

Пасылаць падальшы. *Лаяць з мэтай пазбавіцца.* Ён дужа ня возіцца, пысылаіць пыда́льшы іх. *Зак.* **Паслаць падальшы.** Пыча́лі та́ры ды ба́ры, дык пыслаў усіх пыда́льшы.

Пасярод белага дня. *Ува ўсіх на віду, адкрыта.* Эта ж нада, каб хто падумыў: пысярэд белыга дня ні стала пылаценца, усяе трубычкі.

Патупіць вочы. *Засаромецца і не глядзець.* Я што ні гываріла — с колым у глотку ня ўлезіш, а як Домна стала страміць, патупіў вочы. *Гл.* *А п у с к а ц ь в о ч ы*.

Па ўсёй форме, кніжн. *Так, як трэба, як патрабуецца афіцыйна.* Ну як жа, яму нада дыкля́дывыць па ўсёй формі. Любіць, каб было зьдзелына па ўсёй формі.

Па ўсіх правілах, кніжн., жарт. Так, як трэба. Яны пычалі па ўсіх правільных пущступáцца. У цябе канешня палўчыцца па ўсіх правілых.

Па ўсіх стациях, кніжн., жарт. Ва ўсіх адносінах. Анька, я віджу, падыйшла табе па ўсіх стыццях. Пыдыбрáлыся пáра па ўсіх стыццях.

Паўтара чалавека, гумар. Мізэрная колькасць асоб. Столька іх там асталося, пуўтыра чылавека. Што йта зы работа, кылі прішло пуўтыра чылавека.

Паўтары калекі, спагадл. Мізэрная колькасць асоб, пры тым фізічна слабых. Астáлыся пуўтары калекі, хто там дужа ныработыць. Людзей усіх — пыўтары калекі.

Пахнуць дымам (порахам). *Паказваць на небяспеку.* Відзюць, што пáхніць дымым, дык кінулі пірясушы-выцца. Як стала пахнуць порыхым, пыднѣлі тряхольля, зыкыпашы́ліся. *Пачын.* **Запахнуць дымам** (порахам). Па-мойму, длі яго ўжо крепка зыпáхла дымым. Калі зыпахніць порыхым, зразу выбіра́йся. *Шматкр.-непáўн.* **Папахываць дымам** (порахам). Яны пынѣлі, што пыпáхывыць дымым. Бірягіся, пыпахывыць порыхым, нечыга доўга кыпашы́цца.

Пахнуць жараным (паленым, смаленым), *іран.* *Паказваць на бліzkую небяспеку.* Я віджу, дзела плоха, пáхніць жаріным. А ў іх даўно пахла пáліным. Лі вас пáхніць смáліным ні адзін месіц. *Пачын.* **Запахнуць жараным** (паленым, смаленым). Зыпáхла жаріным, дык усхадзіліся, шукáюць, як выбрыцца. Ніхай зыпáхніць паліным, яны сябе з другога боку пыкáжуць. Як зыпáхла абоім смáліным, тады схваціліся. *Шматкр.-непáўн.* **Папахываць жараным** (паленым, смаленым). Каму не, а каму можа і пыпáхывыць жаріным. Што ні гыварі, а Высілю пыпахывыць паліным. Чаго там, трошку пыпахывыла смаліным.

Пацалаваць замок. *Пайсці ні з чым, бо замкнута.* Што ён дзельў? — пуцулуваў замок ды вярнуўся. Сяньня ён там пыцалўіць замок і прідзіць.

Пацалаваць клямку. *Пайсці ні з чым, бо закрыта.* Пыглідзіцё, што пыцалуіця клямку і прібігіцё нызáд: ён сыпіць зыдраўшы ногі посылі ўчыра́шніга.

Пацалаваць [у] **прабой**. *Пайсці ні з чым, бо закрыта.* Што ж дзелыў, пуцулуваў прабой і паплёўся ну Шумянічы. Пыцалўіць у прабой і ўсё яго хаджэньня будзіць. Пуцулуваў у прабой і прішоў дамой.

Пацець кроўю, *груб. Пераносиць, цярпець жорсткую справу.* Кроўю пацець будзіш, я цябе наўчу, як сьліўкі аббіраць, малютычка найшоўся. **Зак. Успацець кроўю.** Успацець кроўю у мяне, калі ўсё дурікі ні вылазюць з гылавы.

Па часах. *У дакладна ўстаноўлены час.* У яго ўсё пы чысэх. Любіць, каб было пы чысах.

Па часці. 1. *У адносінах (да чаго).* Пы часьці грошы ён ні жадзін. Пы часьці баб ня промых, і яны к яму ліпнуць. 2. *У кампетэнцыі [каго, чыёй].* Гарелычка — ета пы тваёй часьці, тут ты сьпец — луччы ні найдзіш. Аптресьць садок пы вашый часьці.

Пачкаць рукі, *кніжн. Мець дачыненне да непрыгожых, непрыстойных учынкаў.* Ня хочыцца мне пачкыць рукі, ато б я зы яго ўзяўся. **Зак. Запачкаць рукі.** Што ты, ну іх, зь імі толька рукі зыпачкыіш. **Множн. Папачкаць рукі.** Відзіш, яны рукі выпачкылі, большы ня хочуць гываріць. *Гл. М а р а ц ь р у к і.*

Пачом зра. *Моцна, не зважаючы ні на што.* Доўга ні глядзела, як узілаўся яго чысьціць пачом зря, што ўюн, круціўся. Пачом зря лаілі. Ты яго паслухый, пачом зря брэшыць.

Пачом хунт ліха. *Пра цяжкасці ў горы, бядзе, няшчасці.* Я сам ужо знаю, пачом хунт ліха, мне аб'ісьняць ні нада. Во як сам папробуіш, пачом хунт ліха, тады іначы зыпяеш.

Пачот і ўважэнія, *іран. Непрыязныя адносіны, непавага.* Воць цяперя ты зуслужыў у Дунькі пачот і уважэнія. Скора тая падойдзіць, будзіць вам пачот і уважэнія.

Пачуць вош за каўняром, *жарт. Пабагацець і адчуць сябе ўпэўнена.* Во табе й Васіль, пачуў вош зы кыўнярём, цяперя к яму бяс хвігі і ні пытыкайся. *Незак., рэдкаўж.* **Чуць вош за каўняром.** Відзіш, чуіць вош зы кыўнярём, зыдаецца.

Па [чыстай] совесці. Чэсна, адкрыта, сумленна. Каб сам дзелыў па совісьці, і с табою б людзі апхадзіліся, як ш чылавеком. У мяне ўсігда ўсё па совісьці, я ні так, як другея. Гыварю ж па чыстым совісьці, дык ён ня веріць.

Па чэсці. Так, як трэба, без пярэчанняў. Ідзі па чэсьці, большы маіх сіл німа цябе вупруўляць. Ніхай слухыць па чэсьці, ато я прыздраўлю.

Пашла пісаць губерня, неадабр., кніжн.; пр., буд. Пра пачатак разгортвання энергічных дзеянняў. Ніхай два словы пачуюць — астатнія прыкладуць, прадумуюць і пышля пісаць губерня. Цяперіцька пойдзіць пісаць губерня, ныласкочуца.

Паяўляцца на свет. *Нараджацца.* Чым так і яму мучыцца і зь ім мучыцца, луччы было і на сьвет ні пыўляцца. **Зак. Паявіцца на свет.** Нада ці ні нада быў, а раз паявіўся на сьвет, будзіш гудуваць, ня йдзе дзе-нісься.

Пень дубовый, абразж. Дурань, тупіца. Во ета пень дубовый, дык пень, і ў каго ён толька урадзіўся. Пры такога пня дубовыга і рызгавору весьць нечыга.

Перабівацца з быка на індыка. *Жыць пры вельмі абмежаваных сродках.* Кáжыцца, і стырyяцільныя, і рyпытныя, а нешта ў жыцьні ня дужа лáдзіцца, так, пірyбіваюцца з бyка ны індыка. **Зак., рэдкаўж. Перабіцца з быка на індыка.** Ну ніхай, ета ўрэмя можа як пірyб'ёмся з быка ны індыка, а тама пыдззаробім, троху нылáдзіцца.

Перабівацца з хлеба на квас (ваду). *Жыць бедна, у нястачы.* Пірyбівáліся с хлеба ны квас, трoшку выгáды-вылі, выкручывыліся. Ікая ета жысьць пірyбівацца с хлеба ны вaду. **Зак., рэдкаўж. Перабіцца з хлеба на квас (ваду).** Сяньня пірyб'еься с хлеба ны квас, а заўтра узноў глядзі, як дзень пірyбыць. Пірyбіліся с хлеба ны вaду, то ўжо лáдна, цярyпіця.

Перабіраць ва ўме. *Успамінаць паслядоўны шэраг асоб, падзей.* Во пірyбіраю ва ўме ўсіх знакомых і ня ўспомню, хто ета. Сколька ні пірyбіраў ва ўме,— не-к, ні зная. **Зак. Перабраць ва ўме.** Кáжыцца, пірyбраў ва ўме ўсё чыста, нічога ня ўспомню.

Перабіраць па костачках. *Абгазорваць да дробязей.* Сыйшліся і дывай пірібіраць па костычкых любога-кажныга. **Зак. Перабраць па костачках.** Каго вы толь-ка ні пірібралі тут па костычкых.

Перавадзіць дух (дыханне). *Рабіць кароткі перапы-нак у цяжкай працы; адпачываць.* Калі тут пірівадзіць дух, гресьць скарей нада. Пыднімай ды нясі, уздұмыў пірівадзіць дыханьня. **Зак. Перавесць дух** (дыханне). Тут дух пірјавесьць некылі, а ён разьлёгся на цэлы дзень. Пастой хуць міну́тычку, дай дух пірјавесьць. Зы-марілыся — ні магу дыханьня пірјавесьць.

Перавадзіць на хлеб і ваду. *Пачынаць карміць вель-мі сціпла.* Ты зь імі ні цацкыйся, пірівадзі на хлеб і ваду. **Зак. Перавесць на хлеб і ваду.** Каб пірјавёў на хлеб і ваду, ніхай ба пацмыгылі. Дужа за імі ухаджы-іш, як зы малұтычкымі, нада було пірјавесьць на хлеб і ваду, ніхай ба зналі.

Пераварачываць (варочаць) **свет.** *Рабіць надзвычай-нае.* Як хадзілі гурьбою, яны сьвет пірівырачывылі. Во сядзіць ніўгамоньня ў чылавеку, сьвет, знаць, зыхацеў варочыць. **Зак. Пераварнуць свет.** Ці ты сьвет пірі-варнуць надұмыўся, ці што. Яны, відна, сьвет пірјвар-нуць хочучь.

Пераварачываць (варочаць) [ую] **душу.** *Глыбока ўзрушваць, хваляваць, прымушаць глядзець іначай.* Эта карціна душў мне пірівырачыць кожны раз. Іх-нія горя душу варочыць. Як завьіць, як зыгалосіць, пі-рјвырачывыць усю душу. **Зак. Пераварнуць** [ую] **душу.** Пірјварнула мне душу сваімі рысказымі. Во што мне пірјварнула душу — як Мыланка пы сваім убівалыся. Усю душу пірјверніць эта, другой раз так дзельць зыкаіся.

Пераварнуца ў грабу (магіле). *Прыйсці ў жах, злосць (пра намершага).* Так у гуляньня пусьціўся, што яго Марья у грабў пірјверніцца. Ён ба пірјварнуўся ў магілі, каб знаў, што яго хызјйства етык ляціць.

Перагінаць палку. *Дапускаць празмернасці ў дзеян-нях.* Зь імі, канешня, нада кру́та, ну палку пірігінаць ні нада. **Зак. Перагнуць палку.** Вот сы ўса́дзьбымі пір-ягнуў палку. Як пірјянеш палку, сымаму ўляціць, ды

столька, што задзівісься. Так крепка пірагнулі палку, што цэлыя камісія сядзіць рызьбіраіцца.

Перагрызць горла (глотку), *асудж.* *Жорстка распрывіцца.* Зы сваё горла піргрызець, во такой кáплі ня ўпúсьціць. Толька зычапі чым-небудзь, глотку піргрызúць. *Незак., рэдкаўж.* **Перагрызаць горла** (глотку). Каму ён сыбраўся горла піргрызаць? Найшоўся гірой глотку піргрызаць. *Узмацн.-множн.* **Паперагрызць** (паперагрызаць) **горлы** (глоткі). Былі глоткі выпіргрызьлі адзін другому. Яны адзін другому горлы выпіргрызаюць, ня то чужому ўступюць. Між сабою глоткі чуць ні выпіргрызáлі. *Працягл.-фінальн.* **Наперагрызаць** (даперагрызаць) **горла** (глотку). Яго як пьдзіржаць у рука́х, дык ён ньпіргрызаіць горла. Ньпіргрызаіш ты глотку, такей піргрызаньнік найшоўся. Дыскаўся, дыпіргрызаў горла, ны сваё ныскачыў. Я знаю, як твой зяць дыпіргрызаіць глотку, гірой еткі́й.

Перад вачамі. *Блізка, побач.* Пірід выча́мі прыляцеў стрялою. Толька што быў пірід выча́мі, айдзе ён дзеўся.

Перад пагібеллю (гібеллю), *асудж.* *Як бы ў прадчуванні нядобрага.* Яй-богу, ты пірід пагібі́льлю кідыісься так, нешта чу́іць тваё серца. Верна, піряд гібі́льлю уталону ён сабе ні найдзіць нійдзе.

Перакладаць на свае плечы. *Браць на сябе клопаты, абавязкі.* Нашто вам іх клопыты пірікльдаць ны свае плечы. *Зак.* **Перакласць** (пералажыць) **на свае плечы.** Піріклáлі ны свае плечы чужую бяду, ні знаюць, калі разьдзелюцца. Ньпрáсна ты пыхвытаўся пірілажыць ны свае плечы ўсю ету абужу. *Узмацн.* **Паперакладаць** (паперакласць) **на свае плечы.** Дужа усіх жалеюць, біспакоюцца пра ўсіх, іх заботы выпірікльда́лі ны свае плечы. Нашто ж вы ўсё ета выпіріклáлі ны свае плечы.

Перакладаць на чужэя плечы. *Вызваляць сябе ад клопатаў, даручаючы іх іншым.* Што ж ты свае клопыты ды пірікльдаіш ну чужэя плечы. *Зак.* **Перакласць** (пералажыць) **на чужэя плечы.** Так і цылііць, каб піріклáсьць усё ну чужэя плечы. Умудріліся, пірілажы́лі ну чужэя плечы свае клопыты, а самі свабодны. А што ім, пірілажы́лі ўсё ну чужэя плечы. *Узмацн.* **Паперакладаць** (паперакласць) **на чужэя плечы.** Нада было самім гудува́ць, дык яны выпірікльдалі ну чужэя плечы. Пы-

пірікльдаюць ну чужэя плечы, калі самім як узв'ялюць, дык ні агледзюцца. Ну чужэя плечы выпіріклалі, наця вам.

Перакусіць горла (глотку), *рэдкаўж. Жорстка рас-
правицца*. Ого, зы сваё ён горла пірякусіць любому, ду-
жа пастылый чылабек. На месці пірікусіць горла гатоў,
а ня то ат яго дажджэсься, каб даў што якая. *Гл. Пе-
рагрызць горла*.

Пераламіць серца. *Перагараваць, адгараваць*. Раз
піраломіш серца, дык ня будзіць кáжны дзень духі вы-
ідаць. Піраламіла серца пы свайму Высілю, ні адна я
тыка́я. *Незак., адзінк. Пераламываць серца*. Трудна бу-
ло піраламывыць серца, ну айдзе ж ты дзенісься, живэй
жа у гроб ні ляжыш.

Пераламываць сябе. *Прымушаць сябе паступаць, ра-
біць зусім па-іншаму*. Усё ўрэмя быў чорт яго знаіць
якей, ета цяперя стаў піраламывыць сябе. *Зак. Перала-
маць сябе*. Дорга яму стоіла піраламаць сябе, ета ж гор-
дысьць была нямерныя. Піраламала сябе, пышла ны
свадзьбу ў Дуччычы.

**Пераліваць з пустога ў парожняе, неадабр. Займа-
ца балбатнёй**. Дос вам піраліваць с пустога ў парожня,
хто там угражывыў. У іх ізвесныя зыня́ці: піраліваць
с пустога ў парожня. *Зак., рэдкаўж. Пераліць з пусто-
га ў парожняе*. Ці ўсё вы пірлілі с пустога ў парожня?
Непайн. Папераліваць з пустога ў парожняе. Троху
выпірлівалі с пустога ў парожня, пакуля Іван пыдый-
шоў. *Працягл.-фінальн. Напераліваць* (дапераліваць)
з пустога ў парожняе. Ныпірліва́ць с пустога ў парож-
ня, пакуля ўвесь дух выйдзіць. Дыпірліва́юць с пусто-
га ў парожня, што скот у ічмянкú будзіць. Ну што, ды-
пірлівалі с пустога ў парожня? *Наз. Пераліванне з
пустога ў парожняе*. Ды чаго ж ныдаела ваша пірлі-
ва́ння с пустога ў парожня.

**Пералома высакываець, груб. Пра наступленне па-
гібелі або як зламоўнае пажаданне ўсяго найгоршага**.
Усё ў іх ні так, як у людзей, піралома нейкыя выска́кы-
выць. Ніяк піралома ны яго ні высакывыць. *Зак. Пе-
ралома выскачыла, пр., буд.* Вот нейкыя піралома вь-
скычыла ны чылавека. Можа ж даждўся, і ны яго пір-
алома выскычыць. *Узмацн. Пералома павыскакывала,*

пр., буд. Штоб ужо ны вас пывыскакывыла пірялома, як вы ат'елі усе духі. Нябося, даждўся, што і ны вас пірялома пывыскакывыіць.

Перамагаць (перасіліваць) **сябе**. *Пераадольваць у сабе якое-н. пачуццё, жаданне.* Я знаю, як нялёгка было ёй пірымыгаць сябе. Яны доўга пірасілівылі сябе, усё хацелі, каб як луччы. **Зак. Пераможч** (перасіліць) **сябе**. Доўга ня мог піряможч сябе, усё атвырачывыўся. Ну пірасіль ты ўжо сябе, схадзі ны міну́тку, пысядзі.

Перамяраць на адзін аршын (капыл, мерку, палку). *Нанова аднолькава ацэньваць усіх і ўсё.* Што ж ён пірімірыіць усіх ны адзін аршын. Ны адзін капыл узьяўся піріміряць сватоў. Ні піріміряй нас ны адну мерку. Нашто ж ты іх пірімірыіш ны адну палку? **Зак. Перамерыць на адзін аршын** (капыл, мерку, палку). Усіх зічычаны пірямеріў ны адзін аршын. Як пірямерііць ны адзін капыл, ого хваііць. Ны адну мерку пірямеріць ба хацеў, ды ні пулучаіцца. Настолька хочыцца пірямеріць усё ны адну палку. *Параўн.* Мераць на адзін аршын.

Перамяраць на свой аршын (капыл, мерку). *Нанова ацэньваць са свайго пункту погляду.* Не, ні пы яго сказылі, ён на свой аршын пірімірыіць. На свой капыл піріміряў Сыўчанкоў. Ці ты ж яго ні знаў, ён усіх ны сваю мерку любіў піріміряць. **Зак. Перамераць на свой аршын** (капыл, мерку). Пірямеріў на свой аршын, так яму луччы патходзіць. Пы яго ўсе адзінакывыя, усіх на свой капыл пірямеріў. Ты і Лявона пірямерь ны сваю мерку, нашто ж яму так астывацца. *Параўн.* Мераць на свой аршын.

Перанасіць на сваіх плячах. *Перажываць шмат нягод.* Чаго ён толькі ні пірінасіў ны сваіх плічах, усякія жызьні пыспытаў. **Зак. Перанесць на сваіх плячах.** Такія горя пірінясьлі ны сваіх плічах, айдзе ж тэя нервы будуць. *Узмацн.* **Паперанасіць на сваіх плячах.** Вам лёгка гываріць, а каб вы выпірінасілі ны сваіх плічах, як мы, тады б другога запелі.

Пераскакываць (перапрыгываць) **дарогу, рэдкаўж.** *Станавіцца на шляху ў інішага.* Якей табе там чорт будзіць пірiskaкывыць дарогу. Нікому ён ні зьбіраўся піряпрыгывыць дарогу. **Зак. Пераскачыць** (перапрыг-

нуць) **дарогу**. Ніхай-ка хто паспробыць пірскачыць ім дарогу. Дужа я табе піряпрыгнуў дарогу. *Працягл.-фінальн.* **Напераскакываць** (наперапрыгываць) **дарогу**. Ныпірскáкывылі вам дарогу, як толька вы жывы асталіся. Ныпіряпрыгывыў ён некыму дарогу. *Гл. Д а р о г у п е р а х а д з і ц ь.*

Пераступаць з нагі на нагу. *Не адважвацца, саромецца, вагацца.* Збоку стаў, піріступаіць з нагі ны нагу,— думую, чаго йта ён тут мнецца.

Пераступаць цераз парог. Заходзіць, наведваць. Цяперя мне піріступаць ціріс парог к ім ня хочыцца. *Зак.* **Пераступіць цераз парог.** Я посьлі такога піріступіць ціріс парог не асьмеліўся б.

Пераступаць цераз труп, урачыст. *Выяўляць сябе выключна стойкім, непакісным.* Ого, якей грозный, даўжа сыбіраіцца піріступаць ціряс труп. *Зак.* **Пераступіць цераз труп.** Ніхай пріходзіць, ён толька ціряс мой труп пірястўпіць.

Перахадзіць на хлеб і ваду. *Пачынаць харчавацца вельмі сціпла.* Калі будзіш так мытаць, скоро прідзіцца піріхадзіць на хлеб і ваду. *Зак.* **Перайціць на хлеб і ваду.** Во як прыёйдзіцца на хлеб і ваду, тады пачыгыіцца. К канцу месіца піряйшлі на хлеб і ваду. Каб піряйшлі на хлеб і ваду, як мы, тады б інáчы запелі.

Первае дзела. *Спачатку, раней за ўсё іншае.* Як устаў — первыя дзела памыцца нада. Сам еў ня еў, а первыя дзела скаціні нада даць.

Первае слова. *Самы пачатак.* Ва́жна первыя слова, тады прасцей будзіць. Вот відзіш, як важна было первыя слова. Тут каб хто первыя слова сказыаў, а тады само дзела пойдзіць.

Первай маркі, іран. *Вышэйшай якасці.* Мот первай маркі, зь ім глядзі ды глядзі, будзь ны чыку́. Трыпло первай маркі, нываворіць, чаго й на сьвеці ні было.

Первай рукі. *Вышэйшай якасці.* Ён первай рукі быў злодзій, чаго толька ні вытвыряў. Первай рукі сыпіцяяліст, па плотніцтву дык і ці ёсць хто луччы яго.

Первая ластаўка. *Нязначная прыкмета чагосьці новага.* Што ён заехыў, ета яшчэ первыя ластыўка, пыгадзі, што посьлі будзіць, во месіцы ціріз два.

Первая скрипка. *Завадатар у вясёлай кампанейскай справе.* Міхеіў у іх первыя скріпка, што ён скажыць, то й будзіць. *Гл. Весць першую скрипку.*

Первый клас. *Нешта незвычайнае, выдатнай якасці.* Ён табе січас пыкажыць перый клас. Мыя гармоня перый клас, а ні ікая-небудзь.

Первый кусок. *Самае лепшае.* Сваім выбіраіць перый кусок. Яму ж усігда быў перый кусок.

Первый сорт, іран. *Самага вышэйшага класа.* Пецька твой — перый сорт пыманшчык. Па клеціх быў перый сорт сыпец. *Гл. П е р в а й м а р к і.*

Первый шаг, адз., мн. *Пачатак.* Ета ў яго толька перый шаг, увойдзіць у смак, што ня здзержыш. Первыя шагі усігда трўдна дзельць. Я відзіў яго первыя шагі, як ён пычынаў толька.

Первым дзелям (долгам). *Спачатку, у першую чаргу, раней за ўсё.* Ты первым дзелым вады прінясі, а тады за стол лезь. Первым дзелым зу бутылычку схваціўся. Первым долгым скаціну пыкарміць нада, а сам жыў будзіш.

Песенка (песня) спета. *Пра надыход канца.* Яго псінка сыпета, Машка большы туды і нагою ня стўпіць. Ваша песьня сыпета, і нечыга вам лезыць туды, куды ня просюць.

Пець Лазара, іран. *Прытварацца нешчаслівым, накрыйджаным; хлусіць, гаварыць глупства.* Дос пець Лазыря, ці цябе ніхто ні знаіць, якей ты горькій. Абоя пяюць Лазыря ладна. *Пачын.* **Запець Лазара.** Каб ён ныпраўду запеў Лазыря, а прітвыряцца любэй умеіць. Як зыпяець Лазыря, хуць вушы зытыкай ат яго лухты. *Непайн.* **Папець Лазара.** Толька слўхый, ён табе пыпяець Лазыря. *Абмеж.* **Прапець Лазара.** Пакуль ні прыпяець Лазыря, ня выпріш яго дужа. *Узмацн.* **Напець Лазара.** Як тут быў, напеў Лазыря, каб яго пыжалелі. Падойдзіць Цімох, ён ныпяець Лазыря. *Працягл.-фінальн.* **Напецца Лазара.** Напеўся Лазыря, нешта маўчыць. Напеліся Лазыря, што іх ужо ніхто ня слўхыіць.

Пець Лазарам, іран., рэдкаўж. *Хлусіць, гаварыць глупства.* Во ета ўмеў пець Лазырім, і аткуліцька ў яго што браўся. *Пачын.* **Запець Лазарам.** Падойдзіць сі-

час Пятрок, зыпяець Лазырім, хочыш, слухый, хочыш, пывярніся і йдзі. *Непайн. Папець Лазарам.* Быў тут з раньня, папеў троху Лазырім. *Працягл.-фінальн. Напецца Лазарам.* Ну, мы, відзіш, ні пыдывалі дужа віду, дык яны тут напеліся Лазырім.

Пець рэпку. *Не мець магчымасці нічога зрабіць, прадпрыняць.* Ён паедзіць, а ты тут сядзі, пей рэпку. *Пачын. Запець рэпку.* Зыпяеш рэпку, як астанісься адна, хто табе чым паможыць. *Непайн. Папець рэпку.* Яны папелі рэпку, як кускá ны стала ні стывáлыся. *Абмеж. Прапець рэпку.* Прапеў рэпку, ды дзелыць нечыга, нызад зывярнулі аглоблі. *Законч. Адпець рэпку.* Аtpяеш рэпку, як кініць усё ета тваё шырабúрья ды паедзіць. *Працягл.-фінальн. Напець рэпку.* Пасьледній год як тут была, напела рэпку.

Пець салаўём, *звыч. іран. Прыгожа гаварыць, шмат абяцаць.* Толька большы слúхый ды верь яму: бúдзіць пець сылаўём. *Пачын. Запець салаўём.* Толька увідзіў Таньку, запеў сылаўём. *Непайн. Папець салаўём.* Каб вы чулі толька, як ён тутa рыскáзывыў, хваліўся, папеў сылаўём. *Законч. Адпець салаўём.* Аtpеў сылаўём, некуды сыцягнуўся, другой год ня чутна. *Працягл.-фінальн. Напець (напецца, дапецца) салаўём.* Напеў сылаўём большы быць ня можыць. Напеўся сылаўём, цяперя можа б пáлку піріпіліць памог. Дыпяесься сылаўём, як патúрюць яны цябе к чорту. *Гл. Залівацца салаўём.*

Пець у рэпку, рэдкаўж. *Не мець магчымасці нічога зрабіць, прадпрыняць.* Сьпірвá храбріўся, яму ўсё ніпачом, а посьлі вун як пеў у рэпку. *Пачын. Запець у рэпку.* Ды яшчэ як зыпяеш у рэпку, ета січас дужа ты сьмел. *Непайн. Папець у рэпку.* Дажджэцца, дыадурывáцца, калі-небудзь мінецца ета, пыпяець у рэпку. *Працягл.-фінальн. Напецца ў рэпку.* Напеўся ў рэпку с кúчыю мáлых, а хто йта дужа ны такúю абúзу кініцца-пыгáліцца. *Гл. Пець рэпку.*

Пікавый інцярэс, *жарт. Асаблівыя інтымныя справы.* У яго тут нейкій пікывый іньцірэс к Сахронывый. *Парайн. Пры пікавым інцярэсе.*

Пір гарою. 1. *гумар. Вялікая гулянка.* Як зывялі ўчора пір гарою і сяньня п'юць. Другей дзень ідзець пір

гарою, і яшчэ, відна, нызаўтра далёкія госьці астануца. 2. *неадабр. Вялікі беспарадак.* Як сыбярўца разым, вернуць хату пір гарою. Чаго ў вас тут усё варочыцца пір гарою, ні пыдыйціць ні к чаму, ні ступіць нійдзе.

Пітацца маннаю нябеснаю. *Не мець дастаткова харчавання.* Ён жа там пітацца маннаю нябеснаю ня будзіць, кылі выпрывіў, дык і грошы пашлі. **Зак. Прапітацца маннаю нябеснаю.** Ці ты думыш маннаю нябеснаю прыпітацца? *Працягл.-фінальн.* **Напітацца маннаю нябеснаю.** Ну што, выпіталіся маннаю нябеснаю, прыскачылі? *Параўн.* Манна нябесная.

Пітаць маннаю нябеснаю, *рэдкаўж.* *Трымаць без сродкаў існавання.* Ці ні збіраіся ты пітаць нас маннаю нябеснаю? **Зак. Прапітаць маннаю нябеснаю.** Судержыць, прыпітаць маннаю нябеснаю,— яго сымаго ішчэ карміць нада.

Піць горкую. *Моцна п'янстваваць.* Прывік піць горкую, купляць ні справіся. *Пачын.* **Запіць горкую.** Цярьпеў-цярьпеў, змыгаўся-змыгаўся і ня выдзіржыў — запіў горкую. *Узмацн.-абмеж.* **Папіць горкую.** Тут яны ладна дурелі, выпілі горкую ўволю. *Законч.* **Адпіць горкую.** Да, Напреіў ужо атпіў горкую, нешта ж жалудкым выляіцца. *Працягл.-фінальн.* **Напіць (дапіць) горкую.** Напець горкую, што астаніцца гыляком. Ну, дапіў горкую: атусюля гонюць і нійдзе ні бяруць.

Піць (ссаць, высасываць) кроў. *Мучыць, здэкавацца, вымотваючы здароўе, сродкі.* Што, піў столька ўрэмя зь Любкі кроў, цяперя другую хочыш найціць сокі ссаць? Яны два гады ссали зь яго кроў, як самі хацелі. Ну як жа ім ня стыдна етык высасывыць кроў зь людзей. **Зак. Выпіць (выссаць) кроў.** Уредзіны — с уредзіны ўредзіны, выпілі ш чылавека кроў, а цяперя ён ім ні нада. Чаго ня здзелыць, а кроў высьсіць, а як ні нада станіць, хочыш, с хаты выгыніць. *Непаўн.* **Папіць (пассаць) кроў.** Былі гады, выпілі зь людзей кроў. Толька пупадзец у свае лапы, пасьсець кроў. *Узмацн.* **Павыпіваць (павысасываць) кроў.** Яны кроў ба пывыпівалі, каб прімелі, каб воля іхняя. Пывысасываюць кроў, голымі пыкідаюць. *Законч.* **Напіцца (нассацца) крыві.** Напіўся людзкея крыві, і на ўнуку і ны праўнуку ў хваціць. Ніхай на іх піралома, ныссаліся крыві.

Пішы прапала. *Пра непазбежнасць страты, няўдачы.* Раз Аўдзею даў, пішы прыпала, зь яго нізашто ня сыйшчыш. Цяперя пішы прыпала, што зь іх возьміш.

Плакаць кроўю. *Адказваць вялікай цаной (як пагроза).* Ну, каб толька пупаўся, плакыў ба кроўю у нас. *Пачын.* **Заплакаць кроўю.** Пыдажджы, ён ішчэ кроўю зыплáчыць са ўсёю сваёю хва́брысцю. *Непаўн.* **Паплакаць кроўю.** Ніхай ня ўніміцца, ён у мяне кроўю пыплáчыць. *Узмацн.* **Наплакацца кроўю.** У нас ба ён кроўю ныплáкыўся, мы б з га́дысцю ні вазіліся доўга.

Плакаць у жылетку, *іран.* **Беспадстаўна скардзіцца,** *шукаючы спачування.* Ну чаго ён плáчыць у жылетку, чым яго так разабідзілі. *Пачын.* **Заплакаць у жылетку.** Зыплáч у жылетку, нішчáсьнінькй такей, можа цябе хто пыжалейць. *Непаўн.* **Паплакаць у жылетку.** Вы скардзіцца, пыплáчця ў жылетку, вы ж такея горькія, што куды там.

Плаціць тою (такою) ж манетаю. *Паступаць такім жа чынам.* Як самі дзелыця, і вам плоцюць тою ж манетыю. Такою ж манетыю і Бырысёнык бўдзіць плаціць. *Зак.* **Заплаціць (адплаціць) тою (такою) ж манетаю.** Дужа ні ра́дуйся, тою ж макетыю і табе заплоцюць. Чаго хацеў, таго і дырзаўся, такою ж манетыю зыплацілі. Пыглядзіш, сымаму атплоцюць тою ж манетыю. Такою ж манетыю як атплоціць, тады будзіш знаць. *Законч.* **Выплаціць тою (такою) ж манетаю.** А ты вы́плыці тою ж манетыю, як ён сам Чыкалёнку. Як вы́плыцюць такою ж манетыю, во папры́гыш.

Плесць (гарадзіць) пляцень, *іран.* *Доўга і нудна гаварыць пустое.* Ой, хлопіц, пляцеш ты пляцень, ці ета калі магло так быць, як ты трілюдзіш. Паслұхый вун, гарадзіць пляцень, якей ён гірой быў. *Зак.* **Сплесць (згарадзіць) пляцень.** Хто б ета сілeў пляцень пра Шурку? Згарадзюць пляцень, толька жджы, ці ім доўга тріпануць ізыком. *Непаўн.* **Паплеснь (пагарадзіць) пляцень.** Пыплялі пляцень, тэй тоя, тэй тоя, ды рызвылакліся. Жджыця іх, пакуля яны пыгарадзюць пляцень. *Працягл.-фінальн.* **Наплесць (нагарадзіць, даплесць, дагарадзіць) пляцень.** Ныпліціцe пляцень, што бульба ў быразённых зыначуіць. Ныгарадзюць пляцень — ныдыядуць, дык пыпрашу́ за дзьвері. Ну дыпляцець ён

пляцень, ну ныдаеў з лухтою зь ніпыцьсіваныю. Дыгыра-дзіла пляцень, прішчаміла язык.

Плесць лапці, іран. Рабіць зусім няўмела. Ён ізвеса-на як работыць: пляцець лапці. **Зак. Сплесць лапці.** Во работа дык работа, сплёў лапці: пыспрабуў етый хамўт надзець ны кыня. **Непайн.** **Паплесць лапці.** Надзелылі, нустругалі — пыплялі лапці, — глядзець на ету работу ня хочыцца. **Працягл.-фінальн.** **Наплесць** (даплесць) **лапці.** Ныпляцеш лапці, я наўчу цябе, як нада рабо-тыць. Дыпляцець лапці, што пугурую ат пуні, кылі ён дзяржыць тапор, а рукі ня ў тэй бок глідзяць.

Плечы апускаць. Траціць запал, прыходзіць у адчай. Тут, па-мойму, можна выкруціцца, нечыга плечы апус-каць. **Зак. Плечы апусціць.** Ідзець, плечы апусьціў, як з вады выцігнутый. **Узмацн.** **Плечы паапускаць** (паапус-ціць). Пыапускалі плечы, як усё й кончына. Што ета вы плечы пупусьцілі, вышы голывы нада. **Гл.** А п у с к а ц ь рукі; А п у с к а ц ь г а л а в у.

Плечы часаць, іран. Лупцаваць. Нада большы пле-чы чысаць, тады скарей паслўхыць і зьдзелыць, як скажыш. **Непайн.** **Плечы пачасаць.** Як пычашу плечы раз ды яшчэ раз, то станіць хлопц адгледзіцца. **За-конч.** **Плечы адчасаць.** Ніхай што ахламон, а як аччыса-лі плечы, то во як пытхваціўся. **Працягл.-фінальн.** **Пле-чы начасаць.** Ты ўжо начэшыш плечы, гыварі ты, калі яны мяне дайжа браць у рязон ня хочуць.

Плечы чэшуцца (свярбяць), *іран.; цяп., пр., буд.* *Пра ўчынкi, якія выклікаюць неабходнасць пакарання.* Я ві-джу, што табе плечы дужа чэшуцца, прідзіцца пыха-дзіць лі іх. У яго даўно плечы чысаліся, ніхай. Ну што ж, раз плечы сьвірбляць, пычысаць нада. Можа, плечы будуць сьвярбець, ні біспакойся, мы пачэшым. **Пачын.** **Плечы зачасаліся** (засвярбелі), *пр., буд.* Дужа ў цябе плечы зычысаліся сяння. Я знаю, што плечы даўно зысвярбелі. Як плечы зысвірбляць, ты зьбегый на двор к Аўдзяёнку.

Плёвае дзела. Дробязь, тое, што не заслугоўвае ўва-гі. Што ты клызьніш, яму схадзіць у Сьлёзкі плёвыя дзела. Тут плёвыя дзелы, мне й брацца ня хочыцца.

Плоць і кроў [чыя]. **Роднае дзіця.** Як жа ты так га-воріш, язык у цябе варочыцца, ета ж твыя плоць і кроў. Дужа ён узгляніць, кылі яго плоць і кроў.

Плысьц паміж (між) **пальцамі** (пальцаў, скрозь пальцы). *Траціцца хутка, марна.* У яго многа чаго плувець паміж палыцымі. Плувець паміж пальцыў, ён асобінна ні глядзіць. Ці мала ў іх чаго плуло між пальцыў. Німала плуло скрозь пальцы. **Зак.** **Праплысьц паміж** (між) **пальцамі** (пальцаў, скрозь пальцы). Многа дыбра пруплуло паміж пальцымі. Еткыя быгаства пруплуло паміж пальцыў. Усё ў цябе пруплуло між пальцыў, а ты рот рызіваў. Нада было ні зівач, ато пруплуло скрозь пальцы. *Пачын.* **Паплысьц паміж** (між) **пальцамі** (пальцаў, скрозь пальцы). Бацька ныжываў, а ў яго ўсё пуплуло паміж пальцыў. Ды многа чаго было, а ўсё пуплуло між пальцымі. Нічога ён ня спользыць, пуплувець яно ў яго між пальцыў. Сколька чаго ні дывалі, пуплуло яно скрозь пальцы.

Плысьц па цячэнню, кніжн. *Пасіўна надпарадкаўвацца абставінам.* Як дзелыцца, так і піхай, плувець пы цячэнню. *Пачын.* **Паплысьц па цячэнню.** Каб зыхацелі, дык ба што-небудзь прідумлі, а толька яны так, пыплылі пы цячэнню.

Плысьц проця цячэння, кніжн. *Дзейнічаць наперакор існуючай думцы, поглядам.* Ні тыкая гылыва нада, каб плысьц проця цячэння. *Пачын.* **Паплысьц проця цячэння.** Зь етымі людзьмі ня дужа пуплувеш проця цячэння, іх ішчэ рузвуршыць пада.

Плысьц у рукі. *Наконтлівацца само сабой.* Вам жа самі грошы плуўць у рукі, а толька вы браць ня ўмеіца. **Зак.** **Прыплысьц у рукі.** Ну ня ждзы, само ні пріплувець у рукі, нада пыпаець. Такая быгаства ні ш чога ні зь якыга пріплуло у рукі, цёпла будзіць сядзець. *Пачын.* **Паплысьц у рукі.** А ты думыў, само што пуплувець у рукі, не, зароб, прікладзі сілу, ні гультайся.

Плюнуць і расцерць (размазаць). *Не надаваць ніякага значэння; не заслугойваць ўвагі.* Што ён скажыць — ета плёнуць і расцерць. Ніхай вярзець што хочыць, а ты плюнуў ба і рызмасыў.

Пляваць у вочы. *Груба выражаць непавагу, пагарду.* Яго дыглідалі, пасьледній кусок яму бірыглі, а вырыс — дык плюець старым у вочы. **Зак.** **Напляваць у вочы.** Ну, плюваў у вочы і што ты яму скажыш? — нічога ня зьдзельыш. **Аднакр.** **Плюнуць у вочы.** Плюнь ты таму ў вочы,

хто ета брязкочыць. *Непайн.* Папляваць у вочы. Пуплюеш у вочы, ні раз прідзіцца абраціцца, дык як жа ты тады бўдзіш. *Працягл.-фінальн.* Дапляваць у вочы. Увідзіш, дуплюеш у вочы, як ны сымаго ні глянуць.

Пляваць у душу. *Груба зневажаць самае дарагое.* Сколька бірігла яго, валхвіла як свайго, а ён цяперіцька плюець у душу ёй. *Зак.* Напляваць у душу. Нуплюва́лі чылавеку ў душу, ці ў іх совісьць калі была ікая, совісьці ў іх і ні нучувала. *Аднакр.* Плюнуць у душу. Яму плюнуць у душú любому, што табе кымыра́ во етыга забіць. *Непайн.* Папляваць у душу. Пуплюва́лі ёй у душу, пызьдзіва́ліся пріпа́дкі тэя. *Працягл.-фінальн.* Дапляваць у душу. Ну, вот і дуплюва́лі Максіму ў душу, ны саміх як на ідылыў глідзяць.

Пляваць у паталок (стоць), *іран.* Бяздзе́йнічаць з поўнай бесклапотнасцю. Ты яму гатоў, пыднясі, трахтуй яго, а ён будзіць у пыталок плюваць. Плюець у стоць дзень прі дні. *Непайн.* Папляваць у паталок (стоць). Пуплюва́лі ў пыталок лета, цяперя ты хочыш, каб ў іх было што. Пуплююць у стоць месіц — во й работа ўся. *Шматкр.* Паплёвываць у паталок (стоць). Ня думыў ён і ні зьбіраўся нічога дыхадзіць, вун паплёвыіць у пыталок і большы нічога. Паплёвывылі б у стоць, дужа ня хочыцца ні за што брацца. *Абмеж.* Прапляваць у паталок (стоць). Столька было работы, дык яны ўсе ўремя пруплюва́лі ў пыталок. Кінула, дык надзелыюць — пруплююць у стоць, а як кінула, так усё і найдзіш на тым месці самым. *Законч.* Адпляваць у паталок (стоць). Ну, ў пыталок атплюва́ў, саўсім рузвучыўся, як і тапор дзіржаць у рука́х. Сколька ж уремя яны атплювалі ў стоць! *Працягл.-фінальн.* Напляваць (дапляваць) у паталок (стоць). Нуплююць у пыталок, бўдзіць ім, як Мыкару было. Січас ты думыць нічога ня хочыш, ну дуплюеш у пыталок, папомніш, што табе кызалі. Дуплюеш у стоць, ды пзна будзіць за вум брацца.

Пляскаць языком, *неадабр.* Бесперастанку балбатаць абы-што. Хваціць пляскыць языком, ідзі ды пыдгрябі аторю, каб дождж ні лінуў. Айдзе яны там віртлюжкі круцілі, пліскалі языкам і зу гумном. *Пачын.* Запляскаць языком. Узноў зыпляскылі языком, новысьць-то тыкая. Відзіш ім колык стаў Якыў,— зыпліскалі языком. *Працягл.* Прапляскаць языком. Ну што яны дзелы-

лі, прыпліскалі ізыкам. **Законч.** Адпляскаць ізыкам. Ці атпляскалі вы ізыкамі? Атпліскаў ізыкам, відна, цяперя ўніміцца. *Працягл.-фінальн.* Напляскаць (напляскаца, дапляскаць, дапляскацца) ізыкам. Наплешчыць ізыкам, што вазьму й аблаю. Во калі яны ныпліскаліся ізыкамі. Дыпляскала ізыкам, чаго дыбіваўся, тоя й пулучыла. Скажы, каб уняўся, ато даплешчыцца ізыкам, я найду яму места.

Плячо (плячом) **к плячу.** *Побач, разам, заадно.* Плячо к плячу пыдняліся, дык тэя і пікнуць быяцца. Плячом к плячу стаўнуць, яны чорт яе знаіць сколька скосяць.

Плячо ў плячо. *Разам, як роўныя.* У любой рабоці плячо ў плячо йдуць. Выстрыліся плячо ў плячо, зь імі ніхто ні справіцца. Во ідуць плячо ў плячо быгытырі, вірысьлі як дуб'ё хлопцы.

Порах сыплецца (сыпецца), *гумар.; цяп., пр., буд.* *Пра агульную нямогласць ад старасці.* Айдзе яму з вамі йціць, зь яго порых сыпліцца. С твайго жыніха порых сыпіцца. Порых сыпыўся, а йшчэ хацеў гогылім дзіржацца. *Пачын.* **Порах пасыпаўся.** Рана ж сь цябе порых пасыпыўся, ты дажа ці ні мыладзей ны якей год зы нас.

Пораху не хватаець, *цяп., пр.* *Пра нястачу рашучасці, цвёрдасці, вытрымкі.* Порыху ні хвытаіць пычылавечыску здзельць што-небудзь. У яго ўсігда порыху ні хвытала, калі што сюр'ёзныя. **Зак.** **Пораху не хваціла,** *пр., буд.* Узяліся дужа гыряча, ды пылавіны дайшлі, а дальшы порыху ні хваціла. Ніхай бярецца, толька ў яго порыху ні хваціць, ён так: успыхнуў, зыгареўся і тут жа патух.

Порціць кроў. *Рабіць непрыемнасці.* Табе, значь, ныравіцца порціць ім кроў. Ты толька порціш сабе кроў, большы нічога. **Зак.** **Папорціць кроў.** Папорціў ён мне кроў, ніхай яго двынаціць возьміць. *Узмацн.* **Перапорціць кроў.** Адным толька ныдыданыім пірапорцюць кроў, што ат усяго рукі атрысеш. **Законч.** **Адпорціць кроў.** А яны тыкі атпорцілі Пуўлюку кроў, дыпікалі ладна. *Працягл.-фінальн.* **Напорціць** (дапорціць) **кроў.** Ета Мархва напорціла яму кроў, ны кáжным шагу дыпікала, а ён як сь сябе ні выскакывыў. Дапорціш ты яму кроў, возьміцца ён зы цябе.

Порціць нервы. *Пастаянна злаваць, злавацца.* Ні нада порціць нервы, пысядзі і ўспакойся. **Зак.** **Папорціць нервы.** Сямён папорціў Гаўрілу нервы, хваціла таму, ны кажным шагу пыткалывыў. *Узмацн.* **Перапорціць нервы.** Ну і што толку будзіць, піряпорціця нервы і на етым кончыцца. **Законч.** **Адпорціць нервы.** Зы такая ўрэмя атпорціў ім нервы, яны ўжо рады-рады, што паехыў. *Працягл.-фінальн.* **Напорціць** (дапорціць) **нервы.** Даслужыцца, напорціць нервы, прыздраўлю хырашо. Дапорціў нервы, што сымаго прывадзілі с пачотым.

Порціць [ую] **абедню**, *звыч. гумар.* **Разбураць** *замыслы.* Ай, нашто ўжо ты порціш ім абедню. Ета ім порціць усю абедню, каб ні пріехыў Іван, ім ба куды луччы было. **Зак.** **Спорціць** (гапорціць) [ую] **абедню.** Як жа спорціў нам абедню сь семім етый дождж. Ты зыявісься, дык усю абедню спорціш. Твоя цётычка папорціла нам усю абедню. *Непаўн.* **Падпорціць** [ую] **абедню.** І ты знаіш, што ім патпорціла абедню? — бызэр. Скажыш, дык можыш патпорціць усю абедню. *Узмацн.* **Перапорціць** [ую] **абедню.** Уваліліся кучыю, піряпорцілі ім абедню. Усю абедню піряпорціла Райка, каб прумуўчала, і ўсё абыйшлося б.

После дожджыка ў чацверг, жарт. *Невядома калі.* Ён падойдзіць,— посьлі дожджыка ў чацьверг. Посьлі дожджыка ў чацьверг кушучок пачыніць.

Потам і кроўю. *Вельмі цяжкай працай (набыць).* Мы потым і кроўю ету хаччыну нубувалі. У нас усё потым і кроўю заслужына.

Пот выціраць. *Рабіць перадышку ў цяжкай працы.* Мы бралі ні так, як вы, мы, можа, за ўвесь дзень адзін раз пот выціралі. **Зак.** **Пот выцерць** (абцерць). Відзіш, ікая рука, кожа чуць пудунэта, а работыю — пот выцірць некылі. Пыдажджы ты мінутку, дай хуць пот абатрём.

Поўзаць на пузе (брухе), *іран.* *Прыніжацца дагаджаючы.* Другому дык ба стыдна было так поўзыць на пўзі, як ты поўзыш пірід Мікітывымі. Усё поўзыць на брўхі, дыгадзіць хочыць. *Пачын.* **Запоўзаць на пузе** (брухе). Як жа Ляксея запоўзыў на пўзі пірід нычальствам! Толька зыявіцца стыршына, узноў запоўзыць піряд ім на брўхі. *Узмацн.* **Папоўзаць на пузе** (брухе).

Папоўзылі на пўзі, чаго там гываріць, ці людзі сьляпэя, ня відзюць. Ішчэ папоўзыць на брюхі. *Абмеж.* **Прапоўзаць на пузе** (брухе). Ну што, і прапоўзыў на пўзі пірід Мірянком. Прапоўзыць на брюхі, а чаго ты яшчэ ат яго хочыш. *Законч.* **Адпоўзаць на пузе** (брухе). Атпоўзылі на пўзі дык атпоўзылі, аж глядзець было гідка. Ці вы атпоўзылі на брўоху, ці ўзноў будзіця зад лізаць. *Працягл.-фінальн.* **Напоўзацца** (дапоўзацца) **на пузе** (брухе). Пірят кім ты толька ні напоўзыўся на пўзі. Хваіць зь яго, напоўзыўся на брюху. Дапоўзыўся на пўзі, за нешта ні пыладзілі і лаюць. Дапоўзыцца на брюхі, што ўсе кругом бўдуць рўгытаць.

Поўзаць на чацвярэнках (карачках), *іран., рэдкаўж.* *Вельмі прыніжацца, дагаджаць.* Поўзыць ны чыцьвареньных Мікілау ні ўпірвіну. Дужа праціўна глядзець, як яны поўзыюць ны кырчкых піріц свытамі. *Узмацн.* **Папоўзаць на чацвярэнках** (карачках). Сколька яны папоўзылі ны чыцьвареньных,— во была ўказэя. Ім нядоўга папоўзыць ны кырчкых, яны ўмеюць дыбіватца свайго,— ні так, дык етык. *Пачын.* **Запоўзаць на чацвярэнках** (карачках). Нідырма запоўзылі ны чыцьвареньных, нешта чуюць зы сабою. Васіль нічога, умеіць дзіржацца, а тэя запоўзыюць ны кырчкых. *Законч.* **Адпоўзаць на чацвярэнках** (карачках). Атпоўзылі яны ны чыцьвареньных ладныга,— быяліся ж дужа. За ўсё атпоўзылі ны кырчкых, і то яшчэ ім лёгка абыйшлося. *Працягл.-фінальн.* **Напоўзацца на чацвярэнках** (карачках). Напоўзыліся ны кырчкых дык напоўзыліся, і поўзыць ужо большы некуды.

Поўзаць са смеху (со смеху). *Смяяцца да знямогі.* Як рысказыць Шурка, то ўсе поўзыюць са смеху. Каб ты сам паслўхыў, то поўзыў ба со сміху. *Пачын.* **Папоўзаць са смеху** (со смеху). Бўхнуў пры Ягора зяціцкыга, дык мы пряма пыпаўзылі са смеху. Мы сядзелі, ну, сьміяліся, а Коля ажно папоўз со сміху. *Працягл.-фінальн.* **Напоўзацца са смеху** (со смеху). І вы б напоўзыліся са смеху, каб такая паслўхылі. Пайдзіця, со сміху напоўзыісіся. *Гл.* В а л я ц ц а с о с м е х у.

Поўная чаша, *запав.* *Пра вялікі дастатак, багацце.* Смыляк рузбудуваўся — піцисьценка, круглый двор, у яго цяпер поўная чаша.

Поўный (повен) **рот**. *Многа (турбот, клопатаў)*. І заботы, і біспакойства поўный рст. Дзялоў повин рот, што ты хочыш, куды ня кінся, дык адна. Хлапот повин рот. Забот повин рот.

Прабіваць дарогу (пуць). *Дабівацца поспехаў у жыцці значнымі намаганнямі*. Надзеіцца ны каго-то — ета плоха, нада сысаму дарогу прыбіваць. А ты думыіш лёгка прыбіваць пуць аднаму. **Зак. Прабіць дарогу** (пуць). Ні ны каго ні надзеіўся, сам прабіў дарогу. Яны скоро прабілі сабе пуць. *Узмацн.* **Папрабіваць** (папрабіць) **дарогу** (пуць). Мархвіны хлопцы пыпрыбівалі сабе дарогу. Зы вас ніхто ні пыпрыбіваіць пуць. Яны прыспалітыя, пыпраб'юць дарогу. Айдзе тыя чыплавухія пыпраб'юць пуць. *Працягл.-фінальн.* **Напрабіваць дарогу** (пуць). Найшоў чорта, ныпрыбіваіць ён дарогу і сабе, і каму-небудзь. Адзін ужо ныпрыбіваў пуць, сядзіць у бацькі на шыі.

Праваліцца скрозь донную (зямлю), *неадабр. Згінуць, знікнуць недасягальна*. Прываліся ты скрозь донную і з быгаствым сы сваім і са ўсім. Ніхай ён прываліцца скрозь зямлю. Усё дно як скрозь зямлю прываліўся, німа і німа. *Незак., рэдкаўж.* **Правалівацца скрозь донную** (зямлю). Ці ён скрозь донную прывалііцца, ці што, хто ж етыя круцялькі дакруціць. Як скрозь зямлю прывалііцца маліц етый. *Узмацн.* **Паправалівацца** (паправаліцца) **скрозь донную** (зямлю). Во, знаць, яны сяньня скрозь донную пыпрывалівыліся. Нійначы, што скрозь зямлю пыпрывалівыліся. Пойдуць і як скрозь зямлю пыпрываліюцца. Пашлі і як скрозь донную пыпрываліліся. Ну, ні пыпрываліліся ж яны скрозь зямлю, нейдзі ж цігаюцца.

Правая рука. *Першы памочнік.* Кыльчанок у яго даўно правыя рука. Ого, як узьняўся, стаў правыя рука у брыгадзіра.

Правесць і вывесць, *рэдкаўж.* **Падмануць са спрытам**. Ты мала знаіш Якыва, ён любога прывадзець і вьвідзіць.

Праглаціць пілюлю. *Знесці крыўду, знявагу.* А што ён зь Якывым зьдзелыць, прыглыціў пілюлю і ўсё.

Праглаціць язык. 1. *Змоўкнуць.* Кырняёнык толька пыглядзеў у яго бок, дык зразу і язык прыглыціў.

2. *Адчуць выключны смак.* Ты паспробый толька адну ложку, язык праглоціш. Прыглыціў ба язык, настолька смашна.

Прагледзець (праглядзець) **вочы**. *Углядацца доўга, з нецярпеннем.* Прагледзіла вочы, ждáuшы вас, што йта вы так задзержывыісіся. Мы даўно вочы прыгледзелі, айдзе яны маглі пыдзівáцца. *Узмацн.* **Папрагледзець** (папраглядзець) **вочы**. Яны вочы пыпрагледзілі зы та-кая ўрэмя, едзья скарей. Пыпрыгледзелі ўсе вочы, пы-мінўтна выскáкывылі: ці ня йдуць.

Прадаваць дрыжыкі. *Трэсціся ад холоду.* Надзенісь-ся так, дык будзіш стыяць і прыдываць дрыжыкі, як нада ныздівáйся. *Узмацн.* **Папрадаваць дрыжыкі.** Га-лым галенічкія выпрывіліся, што іх там будзіць грець, пыпрыдаюць дрыжыкі. *Працягл.-фінальн.* **Напрадаваць дрыжыкі.** Ныпрыдаець дрыжыкі, што пытхвáціць калі ўспаленія, тады пыкычáіцца.

Прадажная душа, асудж. Здраднік. Прыдáжныя ду-шá твой дзядзічка, ці ты ня помніш, як ён немцым угы-ждáu. Ня тэй прыдажныя душа, ны каго ты думыіш.

Прадзіраць (праціраць) **вочы** (зенкі, бельмы), *груб. Прачынацца, уставаць.* Нада вочы прыдзіраць, а ні вы-лынгацца. Во, чуць вочы прыдзіраюць. Ці ні пыра пры-дзіраць зенкі? Прыдзіра́й зенкі, скот пыра гнаць. Доўга прыдзіра́іць бельмы. Ня хочыцца бельмы прыдзіраць посьлі свáдзьбы. Прыціра́й вочы, сонца ўжо нівісь айдзе. Скажы, каб вочы прыціраў, ніхай ня жджэць майго буджэньня. Калі ня хочыць прыціраць зенкі, дык ніхай і к сталу ні патходзіць. Ня дужа хочыць прыціраць бельмы. Прыціра́йці-ка бельмы, ато рызьлягліся, што паны якея. **Зак. Прадраць** (працерць) **вочы** (зенкі, бельмы). Чуць-чуць прыдраў вочы, брýзнуў пасьці сýдкі. Ці скоро ён тама вочы прыдзярець? Ну што, пры-драў зенкі, можа пыкарміць цябе? Ніяк ня можыць прыдраць зенкі. Вун ён, толька што бельмы прыдраў. Будзі, ніхай пратрець вочы ды за стол садзіцца. Ніяк ня можыць працерць зенкі. Працёр зенкі, сiчас прiдзіць. Я прiшоў, дык ён iшчэ бельмы нi працёр. *Узмацн.* **Па-прадзіраць** (папраціраць, папралупляць, папралуплі-ваць, папралупіць) **вочы** (зенкі, бельмы). Ці пыпрыдзі-ра́лі яны тама вочы? Ну, калі вы пыпрыдзіра́іцца зенкі?

Пыпрыдзіраюць бельмы і за хлеб, дайжа ні спыласнуца. А ну іх, вун ішчо ні пасьпелі вочы пыпрыціраць. Сколька ж нада ждаць, пакуля яны зенкі пыпрыціраюць. Пыра бельмы пыпрыціраць, абеды даўно ны дваре. Калі ж яны вочы пупрулупляюць, усе ужо даўно ны рабоці. Глянё-ка, можа пупрулуплялі зенкі. К вечыру толька бельмы пупрулуплялі. Ні дажджэсься, калі яны вочы пыпралупліваюць. Многа ўрэмя нада ім зенкі пыпралуплівыць. За двоя судык чуць пыпралуплівылі бельмы. Як пачулі, што заўтрік гатоў, пупрулупілі вочы. А ніхай яны і саўсім ні пыпралупюць зенкі, плакыць я дужа стану. Пыпралупюць бельмы і зразу зыпішчэлі.
Гл. Вочы пралупіць.

Прадуўная шэльма, *запаз. Хітрэц, прайдоха.* Ні глядзі на від, што нейкій уродзі рысьцяпісты, ета тыкая прудуўна́я шэльма, што дзяржыся, а к песьнім якей прыкладный!

Праехаць (праехацца) **на вараных**, *іран., запаз. Не быць абраным на пасаду.* Праехыў ны выраных ні зря, нада було зь людзьмі як зь людзьмі быць. Праехыўся ны выраных, пыглядзім, як ён спашыць с усімі, загыдзя знаю, што носым закруціць.

Пра запас. *На ўсякі выпадак.* Вазьмі пры зыпас сірячок, мала што можыць быць, хма́ріць дужа. Купіў пры зыпас, ніхай ляжыць, есьць жа ня просіць.

Пракаціць на вараных, *запаз. Не абраць на пасаду.* Ён дажа нікыда падумыць ня мог, што яго так пракоцуюць ны выраных. *Множн.* **Папракаціць на вараных.** С трескым папрыкацілі ны выраных, ні адзін чылавек за іх рукі ні пыдніў.

Пракладаць (пракладываць) **след.** *Пачынаць першым, наказваць прыклад.* Ты старшый, ты прыклады́й сьлед, пыка́зый ім, як нада, гыварі, як ні нада дзельць. Цяперя ім Санька прыкладывыць сьлед і вухріць троху. **Зак. Пракласць** (праляжыць) **след.** Дужа б яны самі што дадумыліся, ета Стах прыклаў сьлед за Сож. Хто іх навучыць, хто ім праложыць сьлед,— самі к чаму прілу́маюцца, дык прілу́маюцца троху.

Праліваць кроў. 1. *Пакутваць ад ранення на вайне або гінуць.* Ці твае толька адны прыліва́лі кроў? Вы кроў так ні прыліва́лі, як мы. 2. *Займацца бандытызмам, за-*

бойствам. Тады, посьлі тэя вайны, імпірлісьцічыскія, нейкыя банда былі, хадзілі, прылівалі кроў. **Зак. Пра-ліць кроў.** 1. Праліў кроў — ета плоха, ну хуць жа жы-вым вярнуўся. Сколька народухну прыліло кроў, ета ж каб уместа сыбраў — цэлыя моря. 2. Прылілі нявінну кроў, што ім цяперіцька здзелыш. За што яны прылілі Высілёву кроў? — нізавошта. *Узмацн. Напраліваць кроў.* 1. Пыпрылівалі людзі кроў, ой, пыпрылівалі. 2. Сколька ён с тымі супустатымі, зь немцымі, пыпрыліваў людзкую кроў. *Працягл.-фінальн. Напраліваць кроў.* 1. Дужа ён пыпрыліваў кроў, зу чужымі сьпінымі сядзеў. 2. Ны-прылівалі кроў, хваціць зь іх. *Гл. Ліць кроў.*

Пралязаць (пралазіць) **пішчом, неадабр.** *Настырна дабівацца, падладжвацца.* Куды нада, куды ні нада — усюдых прылізаіць пішчом. Аўсей пішчом прылізіў кы ўсякому нычальніку. **Зак. Пралезць пішчом.** Мала ты знаіш Пітрыка, ён пралезіць пішчом, куды ты дайжа і ўва сьне ні сасьніш. *Узмацн. Напралязаць* (напралазіць) **пішчом.** Такея прыспалітыя, пыпрылізали пішчом усю-дых. Яны ня тоя, што ты, яны пішчом пыпрылазюць. *Гл. Лезць пішчом.*

Прамачыць (прапаласкаць) **горла** (глотку). *Выпіць вады ад смагі, выпіць гарэлкі.* Схадзі, вады прінясі, пры-мачыць горла ні каплі німа. Яму толька дай якея гарі прымачыць глотку, ды каб пабольшы. Ну рад, Аксіньня дыла нечыга, прыпыласкаў горла. Як глотку прыпалаш-чуць, тады рады, рызгываріюць, сьмяюцца, аж зыліва-юцца.

Прападаць **пропадам, груб.** *Гінуць, знішчацца зусім, канчаткова.* Прыпыдай пропыдым, дык ні глянціць у тэй бок, айдзе ты кавэнчыся. **Зак. Прапасць пропадам.** Прыпалі пропыдым, туды ім і дарога. Пропыдым прыпа-дзеш с такім мужуком. *Узмацн. Папрападаць пропадам.* Пыпрыпыдайця вы пропыдым, такея нісызнатільныя.

Прападаць (цярацца) **з віду.** *Знікаць з вачэй, з поля зроку.* Сколька раз ён прыпыдаў зь віду, а тады, глядзіш, неткуль пыд'явіцца. Ніхай ні ціряіцца зь віду, лавіць яго ніхто ня будзіць. **Зак. Прапасць** (пацярацца) **з віду.** Пасьледнія гады неік прыпаў зь віду, ні знаю, айдзе ён. Асташоньк даўно пыціраўся зь віду. *Узмацн. Папрапа-даць* (расцярацца, парасцярацца) **з віду.** Пыпрыпадаўць

зь віду, ніхто і ня ўспомніць, што былі тут такея. Яны неік ні так даўно рысьцірэліся зь віду. Я ні знаю, айдзе яны, як то пырысьцірэліся зь віду, спрасі. кылі хочыш, у Гаў-ріка.

Прапускаць міма вушэй. *Не слухаць, не звяртаць увагі на тое, што гавораць.* Што б яны ні гыварілі, ты прупускай міма вушэй. **Зак. Прапусціць міма вушэй.** Нічога міма вушэй ні прапусьціць, усё паслұхыць. Нешта ён гываріў пры Высіля, неік я прупусьціў міма вушэй. *Узмацн.* **Папрапускаць міма вушэй.** Зря вы пупру-пускалі міма вушэй, ён што-то іньцірэсныя гываріў.

Прапускаць міма рук. *Не выкарыстоўваць з-за абья-кавасці.* Букулёнык нічога ні прупускай міма рук. **Зак. Прапусціць міма рук.** Хто, Снычонык табе што пра-пусьціць міма рук? — ня етый ба быў Снычонык. Як жа ета яны прупусьцілі міма рук, аж ня веріцца.

Прапускаць скрозь пальцы (паміж (між) пальцаў (пальцамі)). *Не выкарыстоўваць з-за абьякавасці.* Ай, ныпрасна ён прупускай скрозь палыцы ета. Сколька чаго Лёнька прупускаў паміж пальцыў! Ну, а што я прупускаю паміж пальцымі. Ён ні хацеў між пальцыў прупускаць сянцо такоя. Ні нада було прупускаць між пальцымі. **Зак. Прапусціць скрозь пальцы** (паміж (між) пальцаў (пальцамі)). Як жа ён прупусьціў скрозь пальцы етыя паплеціны? Прупусьціў паміж палыцыў із-зы свае хылатнысьці. Прапусьціць паміж пальцымі, а тады вой-кыць. Ты так ніразўмна прупусьціў на етый раз усё між пальцыў. *Узноў* Дмна прупусьціць ета між пальцымі. *Параўн.* Плысьць паміж пальцамі.

Прараджаць зубы, груб. *Біць па твары.* Зубы нада прыріджаць хрыбрыцў такому, тады ён пыпыкайнеіць. **Зак. Прарадзіць зубы.** Даўно хочыць, каб яму прырядзілі зубы, ніпапұшчы Васіль кашоўскій.

Прасіцца на язык. *Быць гатовым да выказвання.* Ну рыскажы, раз дужа просіцца ны язык. Я віджу, што ў яго нешта просіцца ны язык.

Прасіць кашы (есць), *жарт.* *Патрабаваць рамонту (пра абутак, адзенне).* Нясі-ка ты свае чобыты к сапожніку, яны даўно кашы просюць. Твае хромывінкыя ішчэ ўвосінь кашы прасілі. Нядзелю пынасіў і ўжо есьць просюць тұхлі. **Зак. Папрасіць кашы** (есць). У цябе любая,

самыя крепкыя вобуў посьлі первыя вічарінкі кашы папросіць. Што, і твыя абноўка кашы выпрасіла? Я знаю етый мыцірйял: чырас тры дні рубашка есьць папросіць.

Прасіць піць. *Звяртацца за літасцю.* Доўга дужа я ні стану цябе ўгыварывыць, есьлі пріцісну во так во, будзіш прасіць піць. **Зак. Папрасіць піць.** Як я вазьмуся, папрасіш піць, яй-богу папрасіш. Што, выпрасілі піць, пыхрабрліся?

Праслухаць [усе] вушы. *Вельмі доўга чакаць прыслухоўваючыся.* Я стыяла пад ліпкымі, вушы праслухыла, і нічога ня чутна. Праслухылі ўсе вушы, пакуля ты голыс пыдаў.

Прасушываць вочы. *Пераставаць п'янстваваць.* Адзін глыдаміра, што ні пыдбярэць, чаго зьесьць, а другей, ты спрасі, калі вочы прасушывыіць. **Зак. Прасушыць вочы.** Зы гарелкью некылі прусушыіць вочы. *Узмацн.* **Папрасушываць** (папрасушыць) **вочы.** Ніхай ба хуць вочы пыпрасушывылі. Ці пыпрасушыця вы калі вочы? *Працягл.-фінальн.* **Напрасушываць вочы.** Ныпрасушыіць вочы, самы тэй, што ўніміцца з гарелкью, ні ўняўся ён і ня ўніміцца.

Прасцей (прошчы) **паранай рэпы, гумар.** *Зусім проста.* Я думыў, як тут дыбрацца, а тута акызалыся прасцей паріныя репы. Такому прісіпчыку што хочыш атпаліць прошчы паріныі репы.

Прасцей (прошчы) **простага** (прастога). *Занадта проста.* Што ты глядзіш, тута ўсё прасьцей прастыга. Тваю зыдачку ряшыць прасьцей прастога, а ты думыіш. Тута йціць прошчы прастыга: ны большак выскычыў — во й Зяціца. Умеючы і сывяточыну разьбіць прошчы прастога. Яму жаніцца і рыжжаніцца прошчы прастога.

Пра сябе. 1. *Ціха.* Тая неўдыльная нешта пышпытала пры сябе і пышла. 2. *Мысленна, у думках.* Я то пры сябе і падумыў, што ні пасьпеім. Гаворіць адно, а пры сябе думыіць саўсім другоя.

Праўдамі і няпраўдамі. *Любымі сродкамі.* Сындыбёнык ня ўпусьціць, праўдымі і ніпраўдымі свайго даб'ецца. Праўдымі і ніпраўдымі дзействыіць.

Праходзіць агні і воды [і медныя трубы]. *Трапляць у складаныя абставіны.* Зьмітрок ні раз прыхадзіў агні

і воды. Сколька разоў яны прыхадзілі агні, воды і медныя трубы. **Зак. Прайціць агні і воды** [і медныя трубы]. Мне нічога ні страшна, я прайшоў агні і воды. Што вы, што відзілі, мы прайшлі агні, воды і медныя трубы. **Узмацн. Папрахадзіць агні і воды** [і медныя трубы]. Як паехылі, яны агні і воды пыпрахадзілі. Ніхай трошку пырдастуць, яны пыпраходзюць агні і воды і медныя трубы. Пыпрахадзілі вы агні і воды, сядзелі айдзе, як мышы, і піснучь быяліся. Знаю я, як пыпрахадзіў ён агні і воды і медныя трубы ў прідачу.

Прахадзіць міма. *Не звяртаць увагі.* Чаго ж ты праходзіш міма, чаго ж ты хуць ня тукніш ні разу, каб уняўся. **Зак. Прайціць міма.** Так, усе прайшлі міма, ён і апусьціўся. *Працягл.-фінальн.* **Напрахадзіць міма.** Ныпраходзіця міма, хваціціся, чаго ні глядзелі, ды позна можыць быць. Ну во й ныпрахадзілі міма, хуць плач цяпера, хуць скач, дык ні паможыш.

Прахадзіць цераз (чэраз) рукі. *Часова быць у карыстанні.* Многа ўсяго ў Кузьмы праходзіць цірыз рукі. У іх многа чаго прыхадзіла чырыз рукі, толька так, усё попусту. **Зак. Прайціць цераз (чэраз) рукі.** Мала што прайшло цірыз рукі, толку ж ніякыга. Прайшло жыта цірыз рукі, сплавіць ні пасьпелі. Цяпера чырыз яго рукі бальшоя быгаства прайдзіць. *Узмацн.* **Папрахадзіць цераз (чэраз) рукі.** У Клімянкоў ладныга пыпрахадзіла цірыз рукі. Што толку, пыпрахадзіла столька чырыз рукі, а нічога ні задзержылыся.

Пра чорный дзень, рэдкаўж. *На непрадбачаны цяжкі час.* Усё пра чорный дзень зыпásiцца. Цяпера пра чорный дзень, верна, ўжо ніхто ні атклáдыць. *Гл. Н а ч о р н ы й д з е н ь.*

Прашчацца з белым светам, звыч. жарт. *Рыхтавацца намерці.* Ну й што, калі ён кінуў, дык мне ўжо зь белым сьветым прышчáцца? Хут ты зь белым сьветым прышчáйся. **Зак. Прасціцца** (папрашчацца, распрашчацца) **з белым светам.** А што ж ты думыш, чуць ні прасьціўся зь белым сьветым. Пыпрышчáйся зь белым сьветым, перш чым туды пыка́зывыцца. Чылавек ужо рыспрышчаўся зь белым сьветым, а ты вылакеш яго ны сва́дьбу.

Проста так. *Без напярэдняй задумы, незнарок.* Я ж ска́заў проста так, пры цябе я дайжа і ні падумыў. Проста так махнуў, а відзіш што пулучылыся.

Прыбаўляць па рэшату (рэшатам). *Пераўвлялічваць да хлусні.* Ні сыцісьняіцца прыбыўляць па рэшыту. Ты паслұхыў ба, як ён рэшытым прыбуўляіць. **Зак. Прыбавіць па рэшату** (рэшатам). Прыбавіць па рэшыту ён умеіць. У любым дзелі ні пысыцісьняіцца, прыбавіць рэшытым. *Працягл.-фінальн.* **Напрыбаўляць па рэшату** (рэшатам). Ныпрыбуўляіць ён мне па рэшыту лухтұ сваю. Ну што, ныпрыбыўляў рэшытым басьні?

Прыбіраць к рукам. *Авалодваць чужым, агульным або проста красці.* За імі нічога доўга ні пыляжыць, усё прыбіраюць к рукам. **Зак. Прыбраць к рукам.** Па-мойму, Зыйчыняты прыбралі к рукам, яны тута пріглідаліся нечыга. *Узмацн.* **Папрыбіраць** (папрыбраць) **к рукам.** Толька увідзюць, сора пыпрыбіраюць к рукам. Ім нядоўга к рукам пыпрыбраць твае прычындалы. *Працягл.-фінальн.* **Напрыбіраць к рукам.** Калі-небудзь ныпрыбіраіць к рукам, палұчыць сваё. Што, ныпрыбіраў к рукам, можа, цяпера атвыкніць.

Прывадзіць у божаскій (божжый) **від.** *Даводзіць да прыстойнага стану.* Зыявіўся ў лахмоццях, зыкарелуй,— двоя судык у божыскій від прывадзіла. Ні так то яго лёгка прывадзіць у божжый від. Ні табе іх у божжый від прывадзіць. **Зак. Прывесць у божаскій** (божжый) **від.** Цябе прывесць у божыскій від нада цярьпеньня ймець. Намұчылыся, пакуля прівіла там усё у божжый від. *Узмацн.* **Папрывадзіць** (папрывесць) **у божаскій** (божжый) **від.** Сколька я нывазілыся, пакуль троху пыпрывадзіла іх у божыскій від. Пыпрывадзіць етыя пуні ў божжый від нубуйтұісься. Каб найшоўся хто, пыпрівёў у божыскій від, і яны б ну людзей былі паходжы. Цэлыя нядзеля пышла, пакуля я іх у божжый від пыпрівіла троху. *Працягл.-фінальн.* **Напрывадзіць у божаскій** (божжый) **від.** Іна ныпріводзіць у божыскій від, так ныпріводзіць, што й ні пызнаіця. Во й мы відзім, што ныпрывадзілі ў божжый від.

Прывадзіць у сябе. *Выводзіць з стану непрытомнасці, разгубленасці.* Сталі прывадзіць у сябе, чуць аткаілі. **Зак. Прывесць у сябе.** Мы ўжо дұмылі, саўсім ня жыў, не, тады сталі вады дываць, тресьць, троху прівялі ў сябе. Прівядзі ты ў сябе Марыю, ні знаіць, куды кінуцца. *Узмацн.* **Папрывадзіць** (папрывесць) **у сябе.** Людзі сора набеглі, пыпрывадзілі ў сябе, ато б сьмерць, і гыва-

ріць нечыга. А іх Матруніны хлопцы пыпрівялі ў сябе. *Працягл.-фінальн.* **Напрывадзіць у сябе.** Глядзі, ён ныпрыводзіць у сябе, што зальлець саўсім і большы нічога.

Пры грашах. У стане забяспечанасці сродкамі. Цяперя ён прі грышах, пацьцёлка прыдаў, толька етыя грошы доўга ні набўдуць. Раз прі грышах, засьвішчыць, пойдзіць гуляць.

Прыдаваць духу, жарт. Падтрымліваць, натхняць падтрымкай. Ты дужа бодзір, ці ні Мыланка табе прідаець духу. Сядзіць нўўзлакоткых, прідаець духу. *Зак.* **Прыдаць духу.** Хто йта яму так прідаў духу. Вун як прідалі духу, ідзець бодрый, важный, кім носа ні дыстаніш. *Гл.* Д а в а ц ь д у х у.

Прыдаваць зямле, узвыш. Хаваць з вялікім жалем. Ліжа́ла тыкая сьвежыя: як жыва́я, ажно страшна було прідыва́ць зямле. *Зак.* **Прыдаць зямле.** Такого мушчы́нішчу пріда́ць зямле,— як тоя серца вьдзіржыла, ні рызырва́лыся на месьці. *Узмацн.-множн.* **Папрыдаваць зямле.** Ну, што, нывла́кыліся, навьліся, пылажы́лі ры́дым, пыпрідыва́лі зямле.

Прыдзелаць (прычапіць) пуза (бруха). *Зрабіць цяжарнай.* Маркыў сярэдняй прідзельу́ ёй пуза, ма́тка вьбуркну́лыся. Ну ўжо як прідзелью́ць бру́ха, тады ўдвору ні пыка́зыйся, ні стра́мі мяне. Дабегы́сься, дзеўка, прічэ́плюць пуза, тады пызна́іш, стра́му ні аббяре́сься. Ходзіць, прічапі́лі бру́ха, вот-вот родзіць.

Прыдзержываць у руках. *Імкнуцца трымаць у строга́сці.* Прыдзержывый у руках, пакуль можна, каб саўсім ні руспусьці́ўся. *Зак.* **Прыдзяржаць (прыдзержаць) у руках.** Каб ты летыся прідзіржа́ў яго ў руках, ён ба і сёліта ні адурюва́ў. Некому прідзержыць у руках, атетыга і распўста пышла́. *Гл.* Д з я р ж а ц ь у р у к а х.

Прыдзержываць язык за зубамі (на прывязі). *Прымоўчываць, каб не выдаць таямніцы; праяўляць асцярожнасьць у выказванні.* А я дык дужа табе саветыю прідзержывыць язык зу зубамі. Усё з-зы таго, што ні прідзержывыла язык на прівізі. *Зак.* **Прыдзержаць (прыдзяржаць) язык за зубамі (на прывязі).** Прыдзержы язык зу зубамі, ато ён буўта́іцца у цябе, як у сыба́кі хвост. Нечыга чыпа́цца, прідзержы язык на прівізі. Ні хацеў прідзіржа́ць язык зу зубамі, дык во, пулуча́й. Ого, прідзяр-

жы́ць іна табе язык на прівізі. *Непайн.* **Папрыдзержываць язык за зубамі** (на прывязі). Я дужа саветыю выпідзержывыць язык зу зубамі. *Працягл.-фінальн.* **Напрыдзержываць язык за зубамі.** Доўга выпідзержывыла язык зу зубамі, узноў трепліцца, як ні знаю хто. *Гл.* **Дзяржаць язык за зубамі.**

Прыдзець каза да воза (к возу), *буд., пр.* **Прадэраканне** *неабходнасці звяртацца ў будучым з просьбамі, прадэраканне* *накорлівасці.* Ніхай пызыдаецца, наступіць уремя, што прідзіць кызá да воза. Відзіш, прішла кыза да воза. Ніхай, што січас храбріцца, скоро яго храбрысьць мінецца, ішчэ прідзіць кыза к возу. Як яно ні пулучылыся, дык прішла кыза к возу. *Нэзак., адзінк.* **Ідзець каза да воза** (к возу). Цяперь знаіш, чаго ідзець кыза да воза. Ага, ідзець кыза к возу, айдзе й гордысьць дзелыся, зьялцела.

Прыжымаць к нохцю. *Рашуча сунімаць.* Ня хочыцца толька пріжымáць к нохцю, ато б і ня пікнуў ба. *Зак.* **Прыжаць к нохцю.** Доўга ні ныбáлыіцца, пріжмець бацька к нохцю. Вот так пріжмём к нохцю і капец, дайжа знаць ніхто ня будзіць. *Узмацн.* **Папрыжымаць** (папрыжаць) **к нохцю.** Нада выпрыжымáць к нохцю, каб і голысу ні было чўтна. Як выпрыжалі к нохцю, дык ні шылахнуцца. *Працягл.-фінальн.* **Напрыжымаць к нохцю.** Ты ўжо выпрыжымáіш к нохцю, пріжымáньнік найшоўся, цябе як пужануць, места шукаць пыбгíш.

Прыжымаць (прыціскаць, прышчамляць, прышчэмліваць) **хвост.** *Рашуча абмяжоўваць у дзеяннях.* Яму пріжымáюць хвост, ні даюць дужа рызмáхывыцца. Стáлі пріціскаць хвост, дык луччы стала, і ён пыцішэў. Нада хвост прішчымляць, і Стыхван зылатэй чылавек будзіць. Нада было раншы прішчэмлівыць ім хвост. *Зак.* **Прыжаць** (прыціснуць, прышчаміць) **хвост.** Чаго ж вы раншы ім хвост ні пріжáлі? Да не, етый ня будзіць глядзець, пріцісьніць хвост. Знайдзіцца хто-небудзь і яму хвост прішчэміць. *Узмацн.-множн.* **Папрыжымаць** (папрыціскаць, папрышчамляць, папрыжаць, папрыціснуць, папрышчаміць) **хвасты.** Есьлі выпрыжымáць хвасты, то можа толк ішчэ якей і выйдзіць. Так выпрыціскалі хвасты, што цішэй ціхыга стáлі. Хто-небудзь выпрышчымляіць етым мазу́рыкым хвасты. Нябося ты, як выпрыжалі ім хвасты, дык саўсім другімі людзямі сталі. Я нікога ні

дыжыдала, адна выпрыіснула хвасты. Мала, відна, вам выпрышчамілі хвасты. *Працягл.-фінальн.* **Напрыжымаць** (напрыціскаць, напрышчамляць) **хвост**. Ага, выпрыжымаў хвост, іна саўсім выйшла сь сябе, режыцца вун с кáжнінькім як ны ныжа́х. Ці мы ні знаім, як яны выпрыціскаюць хвост, слова быяцца прыгываріць. Ныпрышчым-ляў ты ўжо хвост, нупужаў, як заіц кабылу.

Прыкарачываць язык, рэдкаўж. *Крыху адвучваць балбатаць, плявузгаць.* Старэя, як былі жывы, троху прыкырачывылі ім язык, а тутыцька саўсім руспусьціліся. **Зак. Прыкараціць язык.** Няўжэлі ты ня ўмеіш прыкараціць ёй язык?

Прыкідаць (прыкідываць) **слова.** *Клікаць дзеля ветлівасці на ўрачыстасць.* Што вы ні гываріця ны Мархву, а іна ўсігда прікідала слова суседзім. Слова сяды-тады прікідывылі, толька было нешта ў іх такая, нісуседзкыя. **Зак. Прыкінуць слова.** Пынас усігда, бувала, прікініць нам слова, як што якая ў яго. Нада было і Праскоўіным слова прікінуць.

Прыкладаць (прыкладываць) **лапы, асудж.** *Мець дачыненне да несумленных учынкаў.* Мы самі чу́стывылі, што тута твой сусед прікльыдаіць лапы. Прыкладывыў лапы, нягож само дзелылыся. **Зак. Прыкласць** (прылажыць) **лапы.** К чаму хочыця лапы пріклáсьць сумеіць, старёнуш выляўся, дык нешта ня відна. Ён жа ня толька ў етым дзелі атлічыўся, ён і к Сямёніхіны траве прылажыў лапы.

Прыкладаць (прыкладываць) **рукі.** 1. *Добра працаваць, старацца.* Ня столька ён рукі прікльыдаў, сколька хвальбы вашыя. Каб вы так пріклáдывылі рукі, як Аўсей, саўсім другога б дзела было. 2. *Мець дачыненне.* Тама й твой зяцёк прікльыдаў рукі, людзі знаюць. Як сьпеліся сь Пітрачонкым, дык разым прікладывылі рукі. **Зак. Прыкласць** (прылажыць) **рукі.** 1. Як пріклалі рукі, то й работа саўсім іначы пышла. Вот відзіш, як прылажыў рукі, дык і ны пляцень пыглядзець толька. 2. Я і сам чу́ствую, што тут Мыкарёнык пріклаў рукі. Можаты й ні паверіш, а толька ён прылажыў тут рукі, і крепка прылажыў. *Узмацн.* **Папрыкладаць** (папрыкласць) **рукі.** 1. Каб рукі выпрыкльыдалі, хужы б ні было. Ета посьлі рукі выпрыкльалі, а зразу і глядзець у тэй бок ні хацелі. 2. Ай, бабычкі, што вы гаворіця, каб яны ды рукі ні

пыпрікладылі. *Працягл.-фінальн.* **Напрыкладаць** (напрыкладываць) **рукі**. 1. Хваціуць яны, выпрыкладваюць рукі, дажджэся ат такіх дзела. Многа выпрыкладывылі рукі, тры дні пыстыялі с тыпаром.

Прыкладаць (прыкладываць) **руку**. *Мець дачыненне.* Етых я ні знаю, ня буду гываріць, а твой ні раз прыкладыаў руку. Ціхінька-ціхінька, а прыкладывылі руку. *Зак.* **Прыкласць** (прылажыць) **руку**. Пахожа, што й твае прыклалі руку, бязь іх ні абыйшлося. Ты ні ў век ні дыгдыаісся, а я знаю, хто тут прылажыў руку.

Прыкладаць (прыкладываць) **сілу** (сілухну), *адз., мн.* **Цяжка працаваць.** А ты думыйш, яны зря прыкладылі сілу. Прыкладаў чылавек сілухну, а ўсё пашло ні зы панюх тыбакі. Нашто было такея сілы прыкладывыць. Прыкладывылі сілухны людзі, нада было столька пынастроіць. *Зак.* **Прыкласць** (прылажыць) **сілу** (сілухну). Прыкладзі-ка сілу і ты, можа ўдваіх судоліім. Прыкладуць сілухну, дык спраўюцца. Сілу прылажыць нада, каб усё ета піривярнуць. Надзейся на іх, яны прыложуць сілы. Еткыю сілухну прылажылі тут, столька бузуваіліся, ды, знаць, с самінькыга раньня ня еўшы. Я сам віджу, што на етым месцы яны прылажылі сілухну. *Узмацн.* **Папрыкладаць** (папрыкладываць) **сілу** (сілухну). Максімывы выпрыкладылі сілу здорыва. Ім прішлося выпрыкладаць сілухну, само сабою усё ета ня дзелылыся, ні сывырыліся. Выпрыкладывылі людзі сілухны божа мой сколька. *Працягл.-фінальн.* **Напрыкладаць** (напрыкладываць) **сілу**. Гыварі ты, выпрыкладылі яны свае сілы,— яны глядзелі, каб хто за іх зьдзелыў. Ня дужа яны выпрыкладывуюць сілу, ты за іх ня бойся. *Параўн.* **Класць сілу.**

Прыкланяць (присланияць) **галаву**. *Знаходзіць прытулак.* У брата прыкланяла гылаву, куды ж ба я пышла к чужым людзям. Присланылі гылаву ў Марыі. *Зак.* **Прыкланіць** (присланияць) **галаву**. Дыжылася на сьвеці, што й гылаву прыкланіць пейдзі. Пыдажджы, бысяк, дыргочыш, к каму ты гылаву пріслоніш, як астанісся адзін. *Працягл.-фінальн.* **Напрыкланяць** (напрысланияць) **галаву**. Дужа ў іх ні выпрыкланяіш гылаву, усё коса глідзяць. Я ўжо знаю, як выпрысланяіць у Пітрыка гылаву і сколька.

Прыкусываць язык. *Змайкаць, замайкаць.* Раншы ні знала, пы якой зямле ходзіць, а цяперя прыкусыць язык.

Зак. Прикусіць язык. Як пымянўла цялёнычка Манькіныга, прыкусіў язык. *Узмацн.-множн.* **Папрыкусываць (папрыкусіць) языкі.** Ты ня ўмеіш зь імі толку даць, у мяне б зразу выпрыкусывылі ізыкі. З Мацьвеім выпрыкуюсюць ізыкі, тэй дужа ня будзіць угыварівыць ды ўвішчаць.

Прымяраць к сабе. *Суадносіць з уласнымі меркаваннямі, поглядамі, разуменнем.* Часьцей нада пріміраць к сабе, што б ты на етым месьці гываріў. **Зак. Прымерыць к сабе.** Прімерь яе кожу к сабе, пызнаіш, як смашна астацца ўдавою у дваццаць пяць гадоў.

Прынесць ляльку, іран. Нарадзіць без шлюбу. Ну што, прінісла ляльку, маткі з бацькю пазор, а што здзелыш, на вўліцу ня вькініш, нада гудуваць. *Незак., рэдкаўж.* **Прынасіць ляльку.** Ны каго ты абіжэйся, было ні прінасіць ляльку. Мае так ні прінасілі лялік, як твоя. *Узмацн.-шматкр.* **Папрынасіць (папрынесць) лялек.** У вас толька гўлі на ўме, можа яшчэ на ўме лялік выпрынасіць. Будзіш глядзець людзям у вочы, як лялік выпрынасуць.

Прынесць пуза (бруха), асудж. Зацяжарыць без шлюбу. Каб мяя так прінісла пўза, я б ні знаю што здзелыла. Тыкая ціхыя была, спакойныя і на табе — прінісла брўха. *Незак., рэдкаўж.* **Прынасіць пуза (бруха).** У наша ўремя так пузы ні прінасілі, ета цяперя пышла распўста. Твоя дычка брўха прінасіла, а мне стыдзіцца нечыга. *Узмацн.-шматкр.* **Папрынасіць (папрынесць) пузы (брухі).** Ты на іх любуйся, а яны табе пўзы выпрыносяць. Адна зу другою тэя чарэпкі выпрынасілі брўхі. У дваре сідзяць, выпрынасьлі пузы.

Прынесць у пастанні, асудж. Нарадзіць без шлюбу. Пастой, ні хваліся, можа й свыя ішчэ прінясець у пыстаньні. *Незак., рэдкаўж.* **Прынасіць у пастанні.** І ў пыстаньні прінасіла, і абарты дзелыла, бацька з маткю нугурюваўліся зь ёю. *Узмацн.-множн.* **Папрынасіць (папрынесць) у пастанні.** Перш адна, асьлед другая выпрынасілі ў пыстаньні, што ты зь імі здзелыш. Як выпрынасуць у пыстаньніх, позна будзіць вохыць, січас нувучай, як у рьмкых дзіржацца.

Прынесць у пастанніку, іран. Нарадзіць без шлюбу. А ці ні твоя ета дзевычка дужа спакойніныкыя ў пы-

ста́нніку прінісла? *Незак., рэдкаўж.* **Прынасіць у па-
станніку.** Прінасілі ў пыста́нніку, чаго там богу гря-
шыць. *Узмацн.-множн.* **Папрынасіць** (папрынесць) **у па-
станніку.** Можэ ета ты чула, чые дочкі пыпрінасілі ў
пыстанніковых? Во, бог дасць, і твае пыпріносяць у пы-
ста́нніку.

Прынімаць (браць) **на свой шчот.** *Лічыць аб'ектам
накіраванасці, выказвання сябе.* Што ні пачу́іць, усё прі-
німа́іць на свой шчот. Ныпра́сна ты бярэш на свой шчот,
эта гыварі́лыся пра нейкую шумяні́цкую дзеўку. *Зак.*
Прыняць (узяць) **на свой шчот.** Ну й дурак, кылі на
свой шчот пріняў, дужа яго там хто знаіць. Віду ні пы-
даюць, ну ета яны ўзялі на свой шчот. *Узмацн.* **Папры-
німаць** (папрыняць, пабраць) **на свой шчот.** Я скызала
пры Аўдоткіных, а яны пыпрініма́лі на свой шчот, рыза-
бідзілісь. Што вы пыпріня́лі на свой шчот, пры вас там
і гамонкі ні было. Ну й чорт іх бярі, калі яны ды на
свой шчот пыбра́лі, ці я буду іх піріпра́шывыць ці рузуві-
раць.

Прынімаць за чыстую манету. *Верыць, успрымаць як
ісціну, праўду.* Яны такея, што ўся́ккую лухту прініма́юць
за чы́стую манету. *Зак.* **Прыняць за чы́стую манету.** Мы
пушуці́лі, а ён пріняў усё за чы́стую манету. *Працягл.-
фінальн.* **Напрынімаць за чы́стую манету.** Ныпрініма́іш
за чы́стую манету, што надуюць калі-небудзь большы
некуды.

Прынімаць у галаву. *Многа, пакутліва думаць над
адным і тым жа.* Чаго табе ўжо так прініма́ць у гылаву́.
Ні прінімайця вы дужа ў гылаву, па-мойму, там нічога
такога німа. *Зак.* **Прыняць у галаву.** Як прініла́ ў гыла-
ву, што ў іх тамыцька нешта случы́лыся, і ў сябе пріціць
ня можыць. *Узмацн.* **Папрынімаць** (папрыняць) **у галаву.**
Пыпрініма́лі ў гылаву ніізьвесна што і бяду́юць. Што
яны такога папрімуць у гылаву? *Гл.* Браць сабе у
г а л а в у.

Пры пікавым інцярэсе, *запаз., адз., мн. Без чаканых
вынікаў.* Нічога ў яе ня выйшла, аста́лыся ўзноў прі пі-
кывым інцірэсі. Рашчоты былі дужа бальшэя, ды толь-
ка прішлося аста́ца прі пікывых інцірэсах. Сідзяць
яны прі пікывых інцірэсах.

Прыпіраць (прыжымаць, прыціскаць) **к сцяне** (сценке). *Ставіць у безвыходнае становішча доказа́мі, факта́мі.* Відзіць, што пріпіра́юць к сцяне — круць ну друго́я, а пра копы як і ні пыміна́лысь. Кряпчэ́й пріпіра́йця яго к сьценкі, пріпіра́йця, ніхай ня верціць хвастом, а сызнае́цца. Сілівона яны ні раз пріжыма́лі к сцяне. Пріжымай, пріжымай яго к сьценкі. А яны цябе крепка пріжымаюць к сьценкі. Утрёх як возьму́цца муштрува́ць, так пріціска́юць к сцяне, што ўсе́ ды ка́пількі вы́скыжыць. Пріціска́й к сьценкі, ня бойся, ска́жыць. *Зак.* **Прыперць** (прыжаць, прыціснуць) **к сцяне** (сценке). Няўжэ́лі ты забыў, як цябе Пітраковы пріпёрлі ўчора к сцяне. Як пріпру́ць к сьценкі, ня йдзе дзені́цца, рыска́жыць. Пріжмуць к сцяне, дык зыгаво́ріш. Ладна пріжалі к сьценкі, кругом прізна́ўся. С усіх бако́ў як пріцісну́лі к сцяне, рыска́заў пра ўсе́ заторы. Возьму́цца ла́дна, пріціснуць к сьценкі — ня вы́круці́цца.

Пры сваіх анцярэсах (інцярэсах), *рэдка адз. З тым, што было, што меў.* Ніхай ён ні надзе́іцца, аста́ніцца ён прі сваіх аны́цірэсах. Ніхай паходзіць, ніхай пабе́гыць, астане́цца ўсе́ дно прі сваіх іны́цірэсах. Прі сваём аны́цірэсі сядзіць і ня рі́ныцца.

Пры случаю (случаі). *Калі надары́цца магчы́масць, выпадко́васць.* Пыгыва́рі прі слўчаю, мне нада не́ік сяредні́га устра́івыць. Прі случы́ зыйшла́ б калі, худзь ба новы́сьці рыска́зала. Мы яму пыма́нім прі слўчаі і бы́рачкі, і моркы́ўку, і ўсе́.

Пры смерці. *У стане, небяспечным для жы́цця.* Большы́ пішыць: пріі́джайця ска́рей, мой прі сьмерці. Ты ж быў саўсі́м прі сьмі́рці, я ўжо сьмярэ́тнюю рубашку табе па́шыла.

Прыставаць з кароткімі гужамі. *Чапля́цца настойліва, прамалі́нейна.* Ныпра́сна ты прістаеш к чылавеку с кароткімі гужа́мі. *Зак.* **Прыстаць з кароткімі гужамі.** Прісталі́ с кароткімі гужамі ўсе́ дно як чэ́рці яке́я. *Узмацн.-множн.* **Папрыставаць** (папрыстаць) **з кароткімі гужамі.** Як пыпріста́юць с кароткімі гужамі, ты паспробуй аччапі́цца. Ета не́кыму іх шу́рнуць хырашэ́нька, дык пыпріста́лі с кароткімі гужамі. *Праця́гл.-фіна́льн.* **Напрыставаць** (дапрыставаць) **з кароткімі гужамі.** Я б яго ско́ра ныпрістыва́ў с кароткімі гужамі. Ён у Бялкові дыпрістыва́ў с кароткімі гужамі.

Прыставаць з нажом к горлу. *Чапляцца нахабна, з пагрозай.* Віджу, што прістаюць з нажом г горлу, дык я тады ўжо ўміша́лыся. **Зак. Прыстаць з нажом к горлу.** Пріста́нуць з нажом г горлу, дык ба, кажыцца, рубашку зьдзеў: а ну вас, атвяжы́ціся. *Узмацн.-множн.* **Папрыставаць** (папрыстаць) **з нажом к горлу.** Пыпрістыва́лі з нажом г горлу, пакуля мы іх ні пуга́лі як нада. Пыпрістануць з нажом г горлу, то нічога ня зьдзельыш. *Працягл.-фінальн.* **Напрыставаць** (дапрыставаць) **з нажом к горлу.** Ныпрістаеш з нажом г горлу, што торсну, і пыля́ціш, як мячык. Дыпрістываў з нажом г горлу, што пашоў зареўшы.

Прыстаўляць сваю галаву, неадабр. *Вырашаць самому за некага іншага.* Яму толька што прістыўля́й сваю гылаву ды зы яго дўмы́й. **Зак. Прыставіць сваю галаву.** Адно — сваю гылаву́ пріста́віць астаецца. Калі дурак, то сваю гылаву ні пріста́віш. *Узмацн.-множн.* **Папрыстаўляць** (папрыставіць) **свае голавы** (галавы). Хуць вы ім пыпрістыўля́йця свае голывы, дык адно будзіць. Большы нічога ні астаецца — толька свае галавы пыпрістыўля́йця. Пыпрістаўця свае голывы і ўсё, а самі нічога ня петрюць. Раз урадзі́ліся такея, то сваіх галоў ні пыпріста́віця.

Прысякаць (усякаць, уразаць) **язык.** *Рашуча спыняць балбатню, плявузганне.* Прісіка́й-ка сваёй язык, ато йна ўжо рузмудрела большы некуды, слова ёй ні скажы. Каб ёй ні ўсікаў язык, ні знаю, што было б. Табе даўно нада ўрізаць язык. **Зак. Прысеч** (усеч, урэзаць) **язык.** Ніхто ні на́йдзіцца прісеч яму язык, а нада было. Усеклі Просі язык, дык у дзяреўні пыцішэла. Каб усім урэзыць язык,— адну́ ўняць што йта, толк ма́лый. *Узмацн.-множн.* **Папрысякаць** (папрысеч, паўсякаць, паўсеч, паўразаць, паўрэзаць) **языкі.** Ні так ім лёгка пыпрісіка́ць ізыкі. Ай, ладна, хуць ізыкі пыпрісеклі, асадзілі троху. Ткачоў пыўсіка́іць вам ізыкі, дужа вы руспусьці́ліся. Калі ні паўсеч ізыкі, ні знаю, што будзіць. Ні так-то лёгка етым трыпшы́кым ізыкі пыўріза́ць. Ні пыўрізалі ізыкі, дык паўрежуць, ныдыядуць вашы ба́сьні. Айдзе Мікіта паўрежыць ізыкі, ён ім слова сказыць пыба́іцца. Ого, ты паўрежыш ізыкі,— яны цябе і ў рязон ня возьмуць.

Прытыкаць (прытуляць) **нос**. *Знаходзіць часовы прытулак*. Ну куды ж я пайду, к Нінкі трохі прітыка́ла нос. *Прытуляць нос айдзе-то нада*. **Зак. Прыткнуць** (прытуліць) **нос**. Ня дужа ў Пуўлюка пріткнеш нос, ні так ён рысхва́іцца паможч. На лета ў сястры прітулю́ нос, а там відна бўдзіць. *Узмацн.-множн. Папрытыкаць* (папрытуляць, папрыткнуць, папрытуліць) **насы**. Паку́ліць-ка пыпрітыка́лі насы, ні знаю, як дальшы будзіць. Калі насы троху пыпріткну́лі, кры́ша нйд гылавою ёсць, дык і ла́дна. Ну, айдзе вы, ў каго пыпрітуля́лі насы? Худзь ба на первыя ўремя пыпрітуліць насы́. *Працягл.-фінальн. Напрытыкаць* (напрытуляць) **нос**. Ні знаю, сколько ён там ныпрітыка́іць нос, там сямейка дай божа. Дужа доўга ныпрітуля́ла нос, ну другей дзень пычалі криві́цца.

Прытыкаць рукі. *Прымацца за справу*. Ні к чаму ня хочыць прітыка́ць ру́кі. Ня дужа яны стыря́юцца прітыка́ць рукі, усё дно як с па́нскыга роду,— такея. **Зак. Прыткнуць рукі**. Калі пріткнець рукі,— якей с хворыга работнік. *Працягл.-фінальн. Напрытыкаць рукі*. Усё як было кінута, так і ляжы́ць, многа ныпрітыка́ў рукі.

Прыхадзіць на памяць (вум, у галаву). *Успамінацца выпадкова, само сабой*. Ці пріхадзі́ла табе ны па́міць, што хлеб у печы, яго вы́ніць нада. Айдзе яму што бўдзіць пріхадзі́ць на вум, як па́лка нейкі́й. Сколько ні бува́ю ў лаўкі, а ўсё ні пріходзі́ць у гылаву спрасі́ць пры кра́ску. **Зак. Прыціць на памяць** (вум, у галаву). Прідзі́ць ны па́міць, дык спрашу, ці мне цяжо́ла. Як жа табе ні прішло на вум скот пыпа́іць. Што-небудзь разу́мныя ні прішло табе ў гылаву, дурыта́ толька пріходзі́ць.

Прыхадзіць на язык. *Прыпамінацца пры выказванні*. Табе ўсі́гда нешта ня тоя пріходзі́ць ны язык. **Зак. Прыціць на язык**. Ці я нешта дренны́я думы́ў, прішло ны язык, дык я й скыза́ў.

Прыхадзіць у рассудак, *рэдкайж. Пачынаць асэнсоўваць, цвяроза разважаць*. Ці пріходзі́ць пымяло тоя ў рассу́дык, ці ду́мыць ён калі-небудзь на сьвеці жы́ць пычына́ць? **Зак. Прыціць у рассудак**. Трудна надзе́іцца, што Кывалёнык прідзі́ць у рассу́дык: якей бацька, такей і сын. *Узмацн. Папрыхадзіць у рассудак*. Ні знаю, ці дажджэ́сья, калі яны пыпріходзю́ць у рассу́дык.

Прыхадзіць у рукі. Пападацца ў выніку сваёй неабачлівасці або чыёй хітрасці. Такея атлётны ні пріходзьць сáмі ў ру́кі, іх нада на месці сцаріпыць. *Узмацн.* **Папрыхадзіць у рукі.** Ні біспакойся, выппріходзьць у рукі сáмі, дай толька ўрэмя. Доўга ні маглі нічога здзельць, а тут пацстроілі — сáмі выппріхадзілі ў рукі.

Прыхадзіць у сябе. *Выходзіць з стану непрытомнасці або безразважнасці; супакойвацца.* Доўга ліжаў як ніжывэй, а тады віджу: пріходзіць у сябе. Цяжола посьлі такея гылывамоўкі пріхадзіць у сябе. *Зак.* **Прыціць у сябе.** Вадою ліну́лі ны гылаву́, тады ачу́хыўся, прішоў у сябе. *Узмацн.* **Папрыхадзіць у сябе.** Ета ж хырашо, зайшлі мы, увідзілі, пыччынілі ўсё, дывай ціга́ць іх, дык выппріхадзілі ў сябе,— во што угáр дзельніць. Ат такіх рызгаворыў трудна выппріхадзіць у сябе.

Прыціскаць язык, рэдкаўж. Адвучваць балбатаць, плявузгаць. Мы усе гуртым пріціска́лі ёй язык,— сьціха́ла. *Зак.* **Прыціснуць язык.** Там іна як хацела, ну тут я ёй пріцісну язык, у мяне дужа ні разверніцца. *Узмацн.-множн.* **Папрыціскаць языкі.** У нас ба ім дайжа пікнуць ні да́лі, зра́зу выппріціска́лі б ізыкі. *Працяг.-фінальн.* **Напрыціскаць язык.** Дужа Кірілін сын язык ёй нывпріціска́ў, і ты тоя самыя здзельыш.

Прыціць (явіцца) з пузам (брухам), асудж. Зацяжарыць без шлюбу. Ну й прідзіць с пу́зым, ну й што ты здзельыш. Хвалілі, што й ціхыя, і харошыя, пакуля прішла з брѳухым,— во цяперя пыхваліця. Адна скруці́лыся, усё абарты дзельыла і другая яві́лыся с пу́зым. Ні зыріка́йся, ні зырікайся, у самой пыдраста́юць дочкі, можа ішчэ явюцца з брѳухым. *Гл.* Прынесць пу́за.

Прыцягываць за валоссе. *Выкарыстоўваць факты, падзеі надумана, недарэчы.* Тут я ў сені дзела, сена ён нарошня пріцягывыць зы валосься, каб зачэпка бы́ла. *Зак.* **Прыцягнуць за валоссе.** І Карнеівыга пріцягну́лі зы валосься с цэ́лью: удруг на ету вѳдычку кліюнуць.

Прычыняць (зачыняць) лавачку, рэдкаўж. *Спыняць дзейнасць (звыч. заганныю, злачынную).* Прічыня́йці-ка вы іх ла́вычку, ато ім нідалёка ду цю́рьмы аста́лыся. Доўга ж ніхто ні зачыня́іць ету лавычку. *Зак.* **Прычыніць (зачыніць) лавачку.** Ніізьвесна, ды чаго б вы дайшлі, каб ні прічыні́лі вашу лавычку. Ня думыйця, за-

чынюць вашу лавычку, хваціць ныжывацца. *Гл. З а к р ы в а ц ь л а в а ч к у.*

Прычыняць рот. *Устрымлівацца ад балбатні, плявузгання, лаянкі.* Трошку стала прычыняць рот, ну ішчэ мала яе ўспакоілі. **Зак. Прычыніць рот.** Ні знаю, калі йна прычыніць рот. Анікын як гыкнуў, дык прычыніла рот. *Узмацн.-множн.* **Папрычыняць** (папрычыніць) **раты.** Яны ўжо летыся пыпрычынялі раты, ажно ў канцы пыцішэла. Ежылі Пятрок скажыць, пыпрычынюць раты.

Прышчамляць (прышчэмліваць) **нос, іран. Адвучваць ад празмернай цікаўнасці.** Ім нада было даўно патрошку прышчэмляць нос. Скора я ім пычану прышчэмлівыць нос. **Зак. Прышчаміць нос.** Я відзіла, як лоўка прышчамілі нос любапытному. Табе б нада было даўно нос прышчаміць. *Узмацн.-множн.* **Папрышчаміць** (папрышчэмліваць) **насы.** Пыпрышчамілі насы, дык пірсталі ні ў сваё дзела ўлізаць. Мы вам скорна насы пыпрышчэмлівыім, калі вам дужа ўсё аньціресна.

Прышчамляць (прышчэмліваць) **язык.** *Адвучваць балбатаць, плявузгаць; пераставаць балбатаць, плявузгаць.* Мала ты ёй прышчэмляіш язык, большы нада. Пасьледнія ўрэмя стаў прышчэмляць язык, прімаўковыіць. Як стаў прышчэмлівыць сваёй язык, то сы глядыкю трепіцца. **Зак. Прышчаміць язык.** Крепка прышчамілі язык, большы ні пік. Мы знаім, як прышчаміць яму язык. Пупалі з ношкю, дык с тых пор прышчаміў язык, ня чутна нійдзе. *Узмацн.-множн.* **Папрышчаміць** (папрышчэмліваць) **языкі.** Ні знаю, ці дажджэсься, што пыпрышчэмоць ім ізыкі. Пыпрышчэмлівылі ізыкі і ня пікнуць, а што ж цацкыцца зь імі, нада шугануць хырашэнька. *Гл. П р ы к у с ы в а ц ь я з ы к; П р ы ц і с к а ц ь я з ы к.*

Пуза (бруха) на нос дзярэцца (лезець), *асудж.; цяп., пр., буд. Пра стан цяжарнасці (звыч. жанчыны не ў шлюбe).* Летыся прінісла ў пыстаньні, а сёліта, глянь, узноў пуза на нос дзярэцца. Ну, а каб у твае пуза на нос лезла, ну што б ты дзелыла, с хаты ж ня выгыніш. Пыглядзі-ка ты, каторый ета раз бруха на нос дзярэцца у етыя ціхінькія і спакойнінькія. Ах ты тыкая-рыстыкая, я скызала б, у цябе ета будзіць бруха на нос лезьць, а я табе маўчы, а?

Пуп зямлі, іран. Галойная асоба, галава. Твой Ціхон — пуп зямлі, як жа бізь яго можна. Цябе ўсе вядуць за пуп зямлі,— трецьцый дзень.

Пуп ірваць, неадабр. Надрывацца на працы, звыч. упустую. Дужа бальшэй толк, што вы пуп ірва́лі на іх, ла́скі ня вы́служылі. **Узмацн. Пуп нарваць.** Нарывець пуп, а спасіба ні пачу́іш,— ня тэя людзі.

Пускаць ваўка ў аўчарнік. Давяраць заведама, ненадзейнай асобе. Нечыга было пуска́ць вуўка́ ў аўча́рнік, ці вы ні зна́іця яго сові́сьць. **Зак. Пусціць ваўка ў аўчарнік.** Пусьці́лі вуўка́ ў аўча́рнік, дык глядзі́ця, нысьці́рагець. **Працягл.-фінальн. Напускаць (дапускаць) ваўка ў аўчарнік.** Нупуска́іця вуўка́ ў аўча́рнік, ні раз уку́сіця сябе за ло́кыць. Дупуска́лі вуўка́ ў аўча́рнік, хацелі б усе́ ныза́д вярну́ць, ды позна.

Пускаць з торбаю. Разараць, давадзіць да жабрацтва, абіраць. У нас быў ду́жа га́дкій пан, зы са́мыю ма́лыю пы́траву пуска́ў с торба́ю. **Зак. Пусціць з торбаю.** Ці ні зьбіра́ісься ты сваі́х родні́нькіх пусьці́ць с торба́ю?

Пускаць казла ў гарод (капусту), іран. Давяраць заведама несумленнаму. Пры́думьў жа пуска́ць кызла́ ў гарод зь есты́ю старо́жыю. Не, ета вы пуска́іця кызла́ ў капу́сту. **Зак. Пусціць казла ў гарод (капусту).** Пусьці́лі кызла́ ў гарод, любу́йціся ны свайго́ Высі́ля. Друге́й раз хочу́ць пусьці́ць кызла́ ў капусту. **Працягл.-фінальн. Напускаць (дапускаць) казла ў гарод (капусту).** Нупуска́лі кызла́ ў гарод, ця́перь дзі́вюцца. Дупуска́іця кызла́ ў гарод, Грі́ша вам дысьці́рагець. Дупуска́ў кызла́ ў капусту, авечы́к ні дышчы́таіцца. **Гл. Пускаць лісіцу ў куратнік.**

Пускаць (кідаць) на вецер (па ветру, у трубу), неадабр. Траціць упустую. Зырыбля́ць тро́шку зырыбля́іць, дык пуска́іць усе́ на веце́р. Ну,— рыстра́ціў раз — рыстра́ціў, а ўсе́ ў́рэмя пуска́ць па ветру,— што ж тады зь есты́га бу́дзіць. Што я зь ім ма́гу зьдзельце́, пуска́іць усе́ ў трубу. Кіда́іця вы гро́шы на веце́р, можна а́каномні́й жыць. Пі́ріста́нь кіды́ць па ветру, ні транжа́рь. Зырыбля́ў ла́дна, а кіда́ў у трубу яшчэ́ чы́шчы. **Зак. Пусціць (кінуць) на вецер (па ветру, у трубу).** Яко́я там бі́ряжэ́ння, кы́лі ўсе́ пусьці́ў на веце́р. Што́ яко́я было́, усе́ пусьці́лі па ветру. Ка́лі ні найдзі́ш ды ні

схуваіш, ды капеічкі пусьціць у трубу. Што пулучыў, усё кінуў на вецір. У яго ні спрашывыць, кінець па ветру, рубля ні пріясець. Сколька чаго было, кінулі ўсё ў трубу. *Узмацн.* **Папускаць** (пакідаць) **на вецер** (па ветру, у трубу). Пупускалі на вецір, цмыгыюць цяперя галюсінькія. Гыварі ты, харошыя, а айдзе ж яны дзелі, кылі ні пупускалі ў трубу. За імі ўсё ўремя нада вока ймець, січас пыкідаюць на вецір, што глядзеўшы ня ўгледзіш. Вы ж самі ўсё па ветру пакідылі, чаго ж вы абіджаіціся. Пыкідаць у трубу дужа лёгка, а во ныжываць ой цяжола.

Пускаць корні (карэнне). *Грунтоўна асталеўвацца на пастаяннае жыхарства.* Зразу шчыра ўзяўся пускаць корні, а цірыз год астыў. Пы ўсяму відна, што ні збіраюцца яны тут пускаць каренья. *Зак.* **Пусціць корні** (карэнне). Жаніўся, пастроіўся, глыбока пусьціў корні. Вы надзеіліся, што ён на ўсю жысьць пусьціць тут каренья. *Узмацн.* **Папускаць корні** (карэнне). Пупускалі корні і ні каюцца. І Кіреівы, і Кывалёвічывы пупускалі каренья ў Лінінградзі. *Працягл.-фінальн.* **Напускаць корні** (карэнне). Нупускаюць корні, надзейся,— айдзе яны толькі ні піривярнуліся пабыць. Ныгываріць можна ўсяго, толькі я знаю, як яны нупускаюць каренья: з брэхымі пыкідаюць і паедуць.

Пускаць лісіцу ў куратнік, *іран.* *Давяраць заведама несумленнай асобе.* Лісіцу ён у курятнік пускаіць, во якой сторуж з Мацьвея. *Зак.* **Пусціць лісіцу ў куратнік.** Хочуць пусьціць лісіцу ў курятнік, ніхай пускаюць, якая маё дзела. *Працягл.-фінальн.* **Напускаць** (дапускаць) **лісіцу ў куратнік.** Нупускаюць лісіцу ў курятнік, хыпануцца калі-небудзь, што надзелылі. Дупускаў лісіцу ў курятнік, як несмысль якой, яны толькі й ждалі етыга маменту.

Пускаць мглу. *Распайсюджваць хлусню з мэтай дэзарыентацыі.* То, што Каця пускаіць мглу, мы ета даўно знаім. *Зак.* **Пусціць мглу.** Баюся я гываріць, зь якою цэлью, ну толькі Сямён пусьціў такую мглу. *Працягл.-фінальн.* **Напускаць** (дапускаць) **мглу.** Ці табе ні гыварілі, што нупускаіш ты мглу, заслужыш. Ну дупускаіць мглу, пупадзецца,— буду чым дэержа чысьціць.

Пускаць на свет. *Даваць жыццё, нараджаць.* Пуска́ць на сьвет лёгка, ды на ногі ста́віць цяжола. *Зак.* **Пусціць на свет.** Іна пусьці́ла на сьвет, а гудува́ць — гаду́й ты. *Узмацн.* **Папускаць на свет.** Пупуска́лі на сьвет етых дзяцей, а прігліда́ць — каб хто за іх прігліда́ў. *Множн.* **Напускаць на свет.** Нупуска́лі на сьвет, дык гаду́йця цяпері́чка, ны памошні́кыў дужа ні надзейсі́я.

Пускаць пад ногі. *Марнатравіць, утоптаць у грязь, гной.* Ні пуска́йця пад ногі еткі́й корм, пыд вясну сало́міні́ бўдзі́ця ра́ды. *Зак.* **Пусціць пад ногі.** Нічога я ні пушчу́ пад ногі, а ды кылыска́ ўсе́ прібярú і пріпучу́. *Працягл.-фінальн.* **Напускаць пад ногі.** Ну, нупуска́ў пад ногі, нада за горы́д ехы́ць купля́ць? *Гл.* Пуска́ць хі́нню.

Пускаць пыл (туман) у вочы, іран. *Ствараць у іншых перайвялічанае ўяўленне аб сабе.* Пуска́ць пыл у вочы уме́ць, такога ныгаво́ріць — заслу́хыйся. Ла́цьві яму пуска́ць туман у вочы. *Зак.* **Пусціць пыл (туман) у вочы.** Сьпі́цяйля́на пусьцю́ць пыл у вочы: а можа паве́рюць. Хто яго ні зна́іць, дык і пусьці́ць туман у вочы. *Узмацн.* **Напускаць (напусціць) пылу (туману) у вочы.** Нупуска́іць пылу ў вочы, то́лька слух́ыйця. Ён вам нупуска́ў туману ў вочы і сам ця́пера пысьмі́хаі́цца. Хто вам еткі́я лухты́ ныгера́дзіў, хто вам нупусьці́ў пылу ў вочы. Нічога еты́га ні было, ета́ вам нупусьці́лі туману ў вочы.

Пускаць слёзы, радзей адз., іран. *Плакаць знарок, каб выклікаць спагаду.* Нечы́га пуска́ць сьлёзы, сьма дужа ла́дныя ца́ца. Пріу́чы́лыся — чу́ць што ні так, і пуска́іць сьля́зу, асо́бінна як дуступле́нія нада куды. *Зак.* **Пусціць слёзы.** Мы то́лька к яму́, і пусьці́ў сьлёзы. І сьля́зу пусьці́ць уме́ць, і як хочы́ш прітворо́іцца. *Працягл.-фінальн.* **Напускаць слёзы.** Нупуска́іш сьлёзы, што ныпра́ўду зы́ржавеш, я прувучу́ яго ня слух́ыць.

Пускаць у дзела (ход). *Прымяняць, дастасоўваць.* А ча́го ты ні пуска́іш у дзела еты́й паплёт, ё́н жа пы́гніець, як бўдзі́ць так выля́цца. Пуска́й у ход, ці ты яшчэ сабе ні заробі́ш грошы. *Зак.* **Пусціць у дзела (ход).** Раншы ў мяне выля́ліся брусочкі́, ды я і́х пусьці́ў у дзела. Што тут пусьці́ш у ход, нечы́га дужа пуска́ць. Зьмі́-

трок — акынамістый хызяін, у яго нічога не звыляіцца, ён кáжныю шчэпычку пусьціць у дзела.

Пускаць хінню (прахам, у глум). *Не берагчы, марнатравіць.* Пуска́іць усё хінню, ні за чым дайжа кáплі ні глядзіць. Пускалі прáхым і нупуска́ліся, німа ні ў голывы ні пыдыслаць. Такая дабро пускаіш у глум, а посьлі зы клачком сена будзіць цыгыць. **Зак. Пусціць хінню** (прахам, у глум). Такей родный быў ячмень, колыс тэй во, зь віріцяно, дык пусьцілі хінню. Узноў так будзіць: пусьцюць прахым і прыпадзець усё чыста. Ні адной сянінкі ня пусьціць у глум, у яго ні адзін жвялёк ні прыпадзець. *Працягл.-фінальн.* **Напускаць хінню** (прахам, у глум). Нупускаў хінню, нада б лішний клок, ды німа, а сколька ў цябе прыпáла. Нупускаюць прахым, рады будуць любой тряпінкі, быгачы еткія. Глядзі, нупуска́іш у глум, пасьледній крошкі бўдзіш рад.

Пустое места, неадабр. *Абсалютная нікчэмнасць.* Твой шуряк пустоя места, ці ён тут ёсць, ці німа — усё адно.

Пустэй (пустый) **звук.** *Абсалютная беззмастоўнасць.* Длі яго, што ты гаворіш — пустэй звук. Твае словы ім пустый звук, яны й вўхым ні вядуць, што ты скызаў.

Пустэй (пустый) **карман.** *Поўная адсутнасць сродкаў.* Што ат яго хацець, кылі ў яго пустэй кырмáн. Якей ні пыкладлівый, а раз пустый кырман, то што ён табе дасць.

Пусціцца духу. *Канчаткова выбіцца з сілы.* Рыгазь-зе, адно за дно чыпляіцца, цягніцца, я пусьціўся дўху, пакуля насек троху хворысыця ды ныцігаў. Касіў, касіў дый духу пусьціўся, а трыва во, па поіс. *Незак., рэд-каўж.* **Пускацца духу.** Я ні стаў ба так духу пуска́цца і ж жэрдзімі зь естымі, ну іх. *Узмацн.-множн.* **Папускацца духу.** Дужа прітныя к рабоці, за што ня возьмуцца, бяруць, бяруць, пакуля духу пупуска́юцца.

Пусціць (падпусціць) [краснага] **петуха.** *Падпаліць.* Ні зыда́йся зь нячыстыю сілыю, ато калі пусьціць пітуха́. Ці тута ўжо хто адуреіць пусьціць красныга пітуха. Такей быў злыйдўх — мог путпусьціць пітуха і пер-вый тады прібіяіць тушыць, — во якей быў. Сам быў пасьледнію гадысцю, за ета і путпусьцілі красныга пітуха, дайжа тушыць ня дужа хто бег.

Пусціць па міру (по міру). *Разарыць, давесці да жабрацтва, пакінуць без сродкаў існавання.* Еткыя нісы-знацільныя душа, гатоў па міру пусціць чылавека. Калі пусціш по міру, дык ці табе ўжо пыляхчэіць. *Незак., рэдкаўж.* **Пускаць па міру** (по міру). Мой дзед рыска-звывыў, сколька іхній пан пускаў людзей па міру. Ты хачеў ба тожа пускаць по міру, як бацька твой адурюваў.

Пушкаю (з пушкаю) **не прабіць** (не праняць). 1. *Ніякімі сродкамі не пераканаць, не прымусіць думаць інакш.* Настолька ўпорісты, што яго с пушкыю ні праймеш. Раз ні паслўхыў, то трўдна што здзелыць, ты яго пўшкыю ня пройміш. Дайжа ні пытахдзіця і ні гываріця, іх с пушкыю ні прыйміцё. 2. *Не прайсці, не праціснуцца.* Чаго тут усігд́а столька народухну, кажныя скрысеньня пушкыю ні праб'еш. Столька нypіх́алыся людзей, што с пушкыю ні прабіў ба. Тама тыкая тыўпа была, што с пушкыю ня пройміш.

Пціца (птушка) **высокага палёту, часта жарт.** *Асоба з удадай, уплывам, асоба з вялікімі запатрабаваннямі.* Андрей пціца высокыга палёту, ня то што ты ў гразі тут кулупаісься. Цяперя ты птушка высокыга палёту, ліцябе дайжа і шылахнуцца страшна.

Пціччага (птушынага) **малака не хватаць, запаз.** *Быць поўнасю забяспечаным, мець выключны дастаток.* Пціччыга мылыкá яму яшчэ ні хвытаіць. Ці ты знаіш, як Сыціпан жыў, яму толька пціччыга мылыка ні хвытала. Усё ўрэмя зыбасьпечыны, што ім аднаго птушыныга мылыка ні хвытаіць. **Зак. Пціччага** (птушынага) **малака не хваціць.** Быгатый быў пір, можа аднаго пціччыга мылыка ні хваціла. Чаго было на той свадзьбі, ні рыскызáць, сталы ламіліся, птушыныга мылыка толька ні хваціла.

Пыльным мяшком удараный, абраз. *Неразумны, дурнаваты.* Ён с сáмыга ма́льства пыльным мяшком ударі́ный. Руссуждаіць, як пыльным мяшком ударі́ный.

Пыльным мяшком ударынь (пабіць), **абраз.** *Адурманіць, зрабіць прастарэкаю.* Ці яго хто пыльным мяшком ударіў, ці што якая творіцца зь ім? Ні йначы як пыльным мяшком пабілі цябе, другога нічога ні скажыш. *Незак., рэдкаўж.* **Пыльным мяшком біць.** Верна, вас, хлопцы, пыльным мяшком білі, нійна́чы як білі.

Пяліць вочы (зенкі), *асудж. Занадта або залішне ўглядацца*. Чаго яны п'ялюць вочы, усё дно як людзей век ня відзілі. **Пяліць збоку зенкі і пяліць**, ажно стала стыяць стыдна. **Зак. Упяліць вочы** (зенкі). Іна ўсігд́а так: упяліць вочы і стаіць рот рыз'явіўшы. Ну што ўпяліў зенкі, хто цябе зваў сюда? *Працягл.-фінальн.* **Напяліць вочы** (зенкі). Шурні ат'етуль, ато я іх вып'ялю вочы. А так вып'яліць зенкі, што бўдзіця ляцець як пымяло.

Пясок сыплецца (сыпецца), *жарт.; цяп., пр., буд. Пра агульную нямогласць ад старасці*. Зь етых жыціліў ужо даўно пясок сыпліцца, не, жывуць. Во жаніх найшоўся, зь яго яшчэ залетыся пясок сыпыўся. *Пачын.* **Пясок пасыпаўся**, *пр., буд.* Быў калі-то мушчына, і работнік быў, а цяперя пясок пасыпыўся. Ні такея мыладэя вы, скоро з вас пясок пасыпіцца. *Гл. П о р а х с ы п л е ц ц а .*

Пясчынка ў моры. *Абсалютная дробязь*. Ета яму пясчынка ў морі, у яго ні такіх дзялоў было. Ну што ён, пясчынка ў морі, хто яго паслұхыць.

Пятая спіца ў калёсах, *іран. Зусім другарадная, малазначная асоба*. Во мне твой Баріс — пятая сыпіца ў калёсах, і большы нічога. Зяцёў ён шчытаіць зы пятаю сыпіцу ў калёсах, ні большы.

Пяткі адтаптываць, *жарт. Настойліва заляцацца*. Ды пыцір'янія бегыў зы Мітрываніхіныю, гады два пяткі аттаптывыў. Так улёг за Просіныю, пяткі аттаптыіць. *Зак. Пяткі адтаптаць*. Глядзі, пяткі аттопчыць Духоўніный, куды йна, туды й ён, ні ны міну́ту ні цтаець. *Узмацн.* **Пяткі паадтаптываць** (паадтаптаць). Так ухажывыў, што прямиа пяткі пыттáптывыў. Дос ужо так бегыць, ато пяткі пыаттопчыця. *Працягл.-фінальн.* **Пяткі наадтаптываць**. Ныттáптывылі пяткі каўшоўскім дзеўкым, сколька гадоў летылі туды.

Пяткі блішчаць, *гумар.; цяп., пр. Пра вельмі шпаркія, імклівыя ўцёкі*. Мы толька выйшлі, клямкыю ляснулі, дык ужо яго пяткі зы Максімывымі блішчаць. Нясьліся вун у тэй бок, што пяткі блішчэлі. *Зак. Пяткі заблішчэлі*, *пр., буд.* Хто яго дагоніць, кытануў, што пяткі зыблішчэлі. Сы́кні троху, у яго і пяткі зыблішчаць. *Аднакр.* **Пяткі бліснулі**, *пр., буд.* Хвалісь ты, сьмелый

дужа, я ж відзіў, як у цябе пяткі бліснулі ат Пракопа. Шурну́ іх — пяткі бліснуць, дужа мне ёсць уремя ва-зіцца зь імі.

Пяткі дрынчаць, груб.; *цян., пр., буд. Пра паспешлі-выя ўцёкі пры бесцырымонным выправаджванні.* Во ля-ціць, ажно п'яткі дрынчаць. Я б яго так шурну́ла, што пяткі б дрынчэлі. Са мною доўга ні пачы́кыцца, пыга-ню, што пяткі будуць дрынчэць. **Пачын. Пяткі задрин-чэлі, пр., буд.** Хочыш, каб пяткі задрынчэлі ат'етуль? **Калі** ня ўнімісься, мігым пяткі зыдрынчаць. **Узмацн. Пяткі падрынчаць.** Як шурну́ лазіною, пяткі пыдрын-чаць зразу, і спакой на́йдзіш, і ўнім бўдзіць.

Пяткі злізваць (аблізваць, вылізваць), *неадабр. Паддобравацца, трацячы ўласную годнасць.* Сколька ўремя пяткі зылізвыіць, а нешта дзела яго ні пыдзві-га́цца. Думыў, што яго дап'усьцюць хыз'яйнічыць, аблі-звыў старшыне пяткі. Стыр'яіцца пяткі вылізвыіць, думыіць, нешта засл'ужыць у іх. **Зак. Пяткі злізаць** (аб-лізаць, вылізаць). Ну пряма ўжо зыліз'алі пяткі Міцю, ажно збоку сьмешна глядзець. Любому пяткі абліжыць, ні пыстаіць, каб толька вы́гыда іка́я была. Пяткі вылі-зыў Сьпіпанідзі, і нічога ні пымагло. **Узмацн. Пяткі па-вылізваць** (павылізаць). Ужо так павылізвылі пят-кі Астыпін'ятым, што большы ні прідумыйш. Каму вы толька пяткі ні павылізвылі? Яны вясною яшчэ павы-лізылі пяткі ім. **Працягл.-фінальн. Пяткі навывлізваць** (давылізваць). Пасьпеюць к чорту на ро́гі, нывылізы-выюць пяткі. Нывылізвыіць пяткі, засл'ужыць чэсць у такея нісызна́цільныя. Дывылізвыў пяткі, маўчыць, у іх бок глядзець ня хочыць. Бўдзіць табе тоя самыя, што мне, дывылізвыіш пяткі. **Гл. Лізаць** пяткі.

Пяткі падмазваць. *Уцякаць без аглядкі, з усіх сіл.* Ня ждгы дыбра́, пыдма́звыі пяткі, луччы будзіць. **Зак. Пяткі падмазаць.** Тыя толька пыкыз'аліся з-зу ку-стоў, дык яны пыдма́зылі пяткі, во якая іх сьціражэнь-ня. **Узмацн. Пяткі пападмазваць** (пападмазаць). Так пыпыдма́звылі пяткі, што ны самым луччым кані ні спра́віўся б. Пыпыдма́жуць січас пяткі, што нысьмя-еься і ныхахочысься, во пылядзіш, як будуць ляцець па бўблых.

Пятлю (вяроўку) **віць** (круціць), *асудж.;* *рэдкаўж.* **Рыхтаваць значныя непрыемнасці.** Яму ўсігда дужа ны-

равілыся пятлю ну людзей віць. Ён ужо трэцьцый раз пятлю ім круціць. А ну яго, прывычка тыкая ўелыся, каб ны каго вярёўку віць. Круціў ба вярёўкі ну людзей, чаго ж не. **Зак. Пятлю (вяроўку) звіць (скруціць).** Зь імі дружы, ды аглідайся, могуць пятлю звіць, што ні ўстріпянеся. Яны хітрамўдра скруцілі пятлю ны Кірілу. Лўччыга ні дажджэся, а вярёўку саўець. Ета такой свой, што ні задўмычыся вярёўку скруціць. **Працягл.-фінальн. Пятлю (вяроўку) накруціць (дакруціць).** Накруціш пятлю, скоро цябе ўспакоюць. Ты точна так пятлю дакруціш, як Іван ны свата. Дакруцюць табе вярёўку, атвўчуць адз злаўредства.

Пятлю (вяроўку) гатовіць, асудж. Рыхтаваць значныя непрыемнасці. Чаго ім ні разу места німа, хто ім пятлю гатовіць зьбіраўся. Ні саветыю я табе вярёўку гатовіць, кінь луччы. **Зак. Пятлю (вяроўку) прыгатовіць.** Пятлю прыгатовілі, толька пыцстыўляй шыю. Я знаю й сам, хто мне вярёўку прыгатовіў.

Пятлю грызьць (гладаць), груб., рэдкаўж. Моцна злаваць у бяссіллі. Яму астаўся толька пятлю грызьць, большы ня ймець нічога. Пятлю будзіць глыдаць, як пачуіць пра ета. **Аднакр. Пятлю грызнуць (гладануць).** Глядзі, пятлю грызьнець адз злосьці. Ну што ж ты яшчэ здзелыіш, пятлю глыдані.

Пятлю на шыю ўскідаць (ускідываць, накідаць, накідываць), неадабр., рэдкаўж. Даручаць іншаму або браць на сябе надзвычай кланатлівыя справы. Мне пятлю на шыю ўскідаць ня мерся. Есьлі ты надўмыўся пятлю на шыю ўскідывыць, са мною ў цябе ня выйдзіць, ні сыйграіш. А ты будзіш глядзець, як пятлю на шыю ныкідаюць? Даніла пятлю на шыю накідывыць, во што ён дзелыць. **Зак. Пятлю на шыю ўскінуць (накінуць).** Вучыць іх ні нада, яны знаюць, як пятлю на шыю ўскінуць. Пятлю на шыю накінуць, тады будзіць знаць, сь кім звьязыцца.

Пятлю на шыю чапляць (класць, лажыць, ускладаць, ускладываць, накладаць, накладываць), неадабр. Браць на сябе або даручаць іншаму надзвычай кланатлівыя справы. Нада было яму пятлю на шыю чыпляць, падзьдзісят шэсць гадоў меўшы. Сам сабе пятлю на шыю чыпляць,—нашто яму етыя дзеці. Ныравіцца яму—піхай кладзець пятлю на шыю. Як ты ні зымі-

чаіш, што пятлю ложуць на шыю твайму Віктыру. Пакуля ні пынімаіць, што ўскладаіць сабе пятлю на шыю, ну скоро пойміць. С аднаго выбіріцца, тады ўзноў ускладавыіць пятлю на шыю. Як ета яны ні пынімаюць, што ім ныкльдаюць пятлю на шыю. Мне ты пятлю на шыю ныкльдавыць ня будзіш, сьма ета горя бярі сабе. **Зак. Пятлю на шыю пачапіць** (зачапіць, усчапіць, ускласць, пакласць, узлажыць, накласць). Слұхый, ды дужа не верь, ім нядоўга пятлю на шыю пычапіць. Як пачэпоць пятлю на шыю, тады позна будзіць дзельць што. Пятлю на шыю зычапіў, бўдзіць век дуріцца. Ты другой раз хочыш ушчапіць пятлю на шыю. Яны і паціхіньку пятлю на шыю ўскладуць. Як пятлю на шыю пыклалі, тады толька пызнаў, што яны за лўдзі. Самі сабе пятлю на шыю ўзлажылі, а посьлі войкыюць. Ныкладзець скоро пятлю на шыю, пра бўдушчыя ня думыць. *Гл. Надзяваць хамут на шыю.*

Пятлю шукаць (іскаць), *неадабр.* **Дапускаць безразважныя, небяспечныя, супрацьзаконныя ўчынкі, дзеянні.** Пятлю шукаіць і найдзіць, яй-богу, найдзіць. А ён даўно пятлю іскаў, нійдзе яму ціхамірія ні было. Сьмаму ні нада было іскаць пятлю. *Непайн.* **Пятлю пашукаць** (паіскаць). Калі німа, Цімка пушукáіць пятлю, так ня ўцерьпіць. Тута так абыйшлося, дык ён другую пятлю паішчыць.

Пятля віснець, адзінк. *Пра наяўнасць вялікай небяспекі.* Ня столька ныда мною, сколька ныт табою самім пітля вісьніць.

Пятля выець, неадабр., рэдкаўж.; цяп., пр. *Пра безумоўнае заслугоўванне самай суровай кары.* Пітля па ім даўно выіць, ды ніяк ён у яе ня ўскочыць. Доўга пітля па ім выла, жálка, што ні ныйшла. *Узмацн.* **Пятля павыла** (навылася). Пы вас пітля павыла, чаго там атказывыцца. Навылыся пітля, пакуля вас дыждáлыся. *Законч.* **Пятля атвыла.** Пітля атвіла пы такому хлўсту крепка. *Гл. Пятля плачыць.*

Пятля (вяроўка) вісіць, цяп., пр. *Пра наяўнасць вялікай небяспекі.* Чаго йта ныда мною пітля вісіць, аткуль ты ўзяў. Над ім і ў Лупаціні пітля вісела ня меншы, чым тута. Над ім вярёўка даўно вісіць. **Зак. Пятля (вяроўка) павісла, пр., буд.** Дўмыў, што ўсё ўжо кончына, а тут пітля павісла з другога боку. Вярёўка як павісьніць, позна будзіць хвытацца зы гылаву.

Пятля (вяроўка, гібель, пагібель) **шукаець** (ішчыць), *неадабр.; цяп., пр. Пра непазбежнасць вельмі суровай кары.* Даўно вас, дзеці, пітля шукаіць, і йна вас знайдзіць, абізацільна знайдзіць. Каторый год яго пітля шукала. Я табе праўду гварю, што вярёўка цябе шукаіць. І аднаго, і другога вярёўка шукала, пакуля ныйшла. Шукаіць жа гібіль чылавека, калі ны яго ікая пірэлома выскычыць. Яму доўга места нйдзе ні было, даўно пагібіль шукала. Цябе пітля ўжо ішчыць, ды ніяк ня можыць пупасць. Ні пірід дабром вас вярёўка ішчыць. Івана твайго даўно гібіль іскала. Раз пагібіль ішчыць, дык знайдзіць, так ня выкруціцца. Пагібіль яго даўно іскала, ён сам усюдых пыцстыўляў шыю.

Пятля (вяроўка) **жджэць** (дажыдаець), *неадабр.; рэдкаўж.; цяп., пр. Пра непазбежнасць вельмі суровай кары.* Пітля яго с такою ухвátкыю даўно жджэць. Доўга пітля ждала, ну во ныйшла. Каторый год пітля цябе дыжыдаіць. Ён і сам чуствыіць, што вярёўка яго жджэць. Іх вярёўка нядоўга дыжыдала. *Гл. Пятля шукаець.*

Пятля (вяроўка) **зацягываецца**, *цяп., пр. Пра блізкасць безвыходнага становішча.* Сам должын пымімаць, што пітля зыцягвыіцца ні на шутку. Ладна пітля зыцягыіцца, ныўрад, ці выскрібіцца ён. Як жа яны ня відзюць, што вярёўка зыцягыіцца. Ета шчасьця яго, што ўдалося вылізьць, у яго вярёўка зыцягвылыся крепка. *Зак. Пятля* (вяроўка) **зацягнулася**, *пр., буд.* Большы яму ня ўскреснуць, пітля зыцягнулыся наглуха. Зыцягнулыся вярёўка, і чорт яго бярі зь яго быгаствым. Я чуствывыў, што вярёўка зыцягніцца, усё ета ні магло дабром кончыцца.

Пятля (вяроўка) **найдзеца** (нойдзеца, знайдзеца, знойдзеца), *буд., пр. Пра рэальнасць небяспекі, суролага пакарання.* Я ўжо жду — ні даждўся, калі ны яго ікая-нібўдзь пітля найдзіцца. Пітля нойдзіцца, кылі сам шукаіць. Калі пітля ня ныйшлася, дык нойдзіцца. Ну во і ну другога хлюста зныйшлася пітля. А ні тужыты, найдзіцца ішчэ вярёўка, пагібілі ні мінець вудыльеткыя. Ну, пудурей, пакуля вярёўка ні ныйшлася. Папрыгый, папрыгый, вярёўка знойдзіцца і трошку пыцішэіш. Зныйшлася вярёўка і ны Лісінка.

Пятля (вяроўка) **найдзець** (нойдзець, знайдзець, знойдзець), *буд., пр. Пра рэальнасць небяспекі, сурола-*

га пакарання. Як ніхай ні выкручывыіцца, а ікая пітля ды найдзіць. Вот каб каго яшчэ пітля ныйшла айдзе-нібудзь. Так ня бўдзіць, нойдзіць пітля. Знайдзіць пітля і ету пнячыстыю сілу, усё яму ня будзіць удывацца. Даўно нада було, каб ныйшла вярёўка. Я думыю, што іх скоро вярёўка нойдзіць. Ні ў чужога места, кылі й вярёўка знайдзіць. Кылі скоро вярёўка ня знойдзіць, ні знаю, што зь іх палучыцца.

Пятля (вяроўка) ўеца (круціцца), рэдкаўж. *Пра непазбежнасць вельмі суровай кары.* Нейдзі ж пітля ўеца на ету вудыль. Раз пітля круціцца, то найдзіць, ні мінець свайго. Вярёўка на етых вогіріў уеца, палучуць, што ім зыхацелься. Ны цябе знаіш айдзе вярёўка круціцца? — у Каскові. *Гл. Пятля шукаець.*

Пятля галосіць, адзінк. *Пра безумоўнае заслугоўванне самай суровай кары.* Пы твайму хлышчоўскаму другу даўно пітля галосіць, і пы табе разым зь ім. *Гл. Пятля вець.*

Пятля іржэць, груб., адзінк. *Пра безумоўнае атрыманне самай суровай кары.* Раз пітля іржэць, то найдзіць, ні там дык там ты ў яе ўскочыш.

Пятля на шыю, неадабр. *Вялікія турботы, клопат, адказныя абавязкі.* Нашто мне еткая пітля на шыю? Калі ныравіцца, вазьмі, будзіць пітля на шыю. Узяў,— на ўсю жызьню ёсць пітля на шыю.

Пятля носіць, асудж.; цяп., пр., буд. *Пра адсутнасць звестак аб месцазнаходжанні.* Нейдзі ж пітля носіць ка-торый месіц. Двынаціцыць яго знаіць, айдзе яго пітля насіла.

Пятля плачыць, неадабр.; цяп., пр. *Пра безумоўнае заслугоўванне самай суровай кары.* Пы табе даўно пітля плачыць. Пітля пы табе плачыць, ды некыму яе ў рўкі ўзяць. Пы яго шыі ні адзін год пітля плакыла. **Узмацн. Пятля паплакыла** (наплакалася), *пр., буд.* Пітля пыплакыла, пакуля ён сабе пролыбку найшоў. Пыплакыла пітля: усё ж гібілі па белыму сьвету іскаў — ня мог найціць. Хуць ныплакылыся пітля, ну зныйшла-тыкі, ні мінула. Ныплачыцца пітля пы такому пріпадку. **Законч. Пятля адплакала, пр., буд.** Аtplа-кыла пітля, доўга ёй ждаць вас прішлося. Аtplа-чыць пітля, трўдна ёй будзіць пупасць етыга сарьвігалаву.

СЛОЎНІК

(словы з ілюстрацыйных прыкладаў)

Абідный *прым.* Крыўдны; крыўдлівы. *Ніхай пачуіць слова ні пы ныраву, такей абідный дзелыіцца, што большы некуды.*

Абмякчыцца, -ўся, -ысься; *зак.* Памякчэць (у адносінах да каго-н.). *Ну, большая біда, кылі ён успыліў, січас абмякчыцца.*

Абтрахнуцца (аптрахнуцца), -ўся, -есься; *зак.* 1. Атрэсцяся. *Ня йдзі мокрый у хату, аптрахніся.* 2. перан. Пазбавіцца беднасці. *Каб за розум уззяліся, аптрахніліся б, цяперя можна заробіць.*

Агарак (агарык) *м.* 1. Агарак. 2. перан. Зух, хват. *Такей ужо агарык, кáжыцца, шкúра на ім гаріць.*

Агламаздзіцца (аглымазьдзіцца), -ждж-ўся, -дз-ісься і -озьдз-ісься; *зак.* Загрувасціцца; засыпацца (грыбамі, садавінай, агароднінай). *Аглымазьдзіцца ад быгатства, усё купляіць, спруўляіць, вылакець. Аглымазьдзіліся сёліта гуркамі.*

Адгледзецца, -дж-ўся, -дз-ісься; *зак.* Не нагледзецца. *Як зьдзелыіць што — адгледзіцца.*

Акаяннасьць (акыяннысьць) *ж.* Злосць, хіжасць. *Аткуль бяреца ў ім тыкая акыяннысьць!*

Асігнаваць (асігнуваць), -ну-ю, -ну-іш; *зак.* Цвёрда рашыць, паставіць за мэту. *Я ўжо сымá сабе асігнува́ла: летым зьежджу ў Рослыў.*

Атменка *ж., уст.* Выменены ўчастак зямлі; замена зямлі. *У нашый дзярэйні нескылька чылавек бралі атменку.*

Атукаць (ату́кыць), -ю, -іш; *зак.* Атлуміць. *Ату́кылі хлыпá, ён у іх як пуслугáч якей.*

Ахламон м., іран. Неарганізованы, неакуратны, за-
туканы чылавек. *Ходзіць ахламон ахламоным, мог ба і
сам сябе троху дагледзіць.*

Ачуміць, -мл-ю, -м-іш; зак. Ачмуціць. *Ачумілі яны
маю галовычку, што я йду-йду, а тады стану і стаю: за-
была, куды йшла.*

Барыляць (бырыляць), -я-ю, -я-іш; незак., недабр.
*Араць няўмела, абы-як. Так бырыляць — дык луччы по-
ля ня порціць.*

Беражэнне (біряжэньня) н. Беражлівасць. *Вот яно
тваё біряжэньня: была цэлыя бутля, а як ты пыбарэг,
шклянкі пасыпыліся.*

Беспашчадна (біспышчадна) прысл. Надзвычайна.
*П'ець, біспышчадна п'ець, нап'ецца, а тады: хадзіця, ха-
дзіця, матка і жонка.*

Бражка ж. 1. Брага. 2. Падазроная кампанія. *Сы-
бралыся бражка селіта, як нарошня зьехаліся, дадучь
яблыку пасьпець, бұдзіць даджына.*

Бублы, толькі мн. Вытапаная паша. *На бублых
дзіржаць коні, нада ў кусты прыгнаць.*

Буйтавацца (буйтувацца), -юся, -ісься; незак. Цяж-
ка, да знясілення працаваць. *Ны вас буйтувацца — ну
вас к ліху.*

Вапронак (вапрёнык) м. Парсючок. *Ці многа мне
нада, вапрёнык кычаіцца і ладна.*

Вара (вара) ж. 1. Вараная ежа, суп. *Якея ні прісмá-
кі, а варі ўсігда нада зьесьць.* 2. Варка. *Ня столька там
варі тае, сколько нос надўла.*

Вертлюжок (віртлюжок) м. Скрутачак у выглядзе пе-
равясла. *Ні балеў, ні хвыраў. круціў віртлюжкі зь бя-
резьніку, зьвязвыў дровы, каб іна рўкі ні пыкалола.*

Вінаваць (вінуваць), -ў-ю, -ў-іш; незак. Вінаваціць.
*Вінуй сваіх, каб адбрыла раз ды другей, а ты, ныбарот,
пыкрываіш.*

Вярцёлка і вярцелка ж., недабр. Лёгкадумная
дзяўчына. *І вярцёлка, і круцёлка, дайжа ні прідумыш,
у чый род іна ўдылася.*

Гаравый (гырявый) *прим.* Брудны, закарэлы, прыбіты. *Я ж кырявый, я ж гырявый, а йна ж нічога глядзець ня хочыць.*

Гасціць (гасьціць), -щ-ў, гасьціш і госьціш; *незак.* 1. Гасціць. 2. Частаваць. *Ці хырашо цябе там гасьцілі?*

Гладаміра (глыдаміра) *м. і ж.* Вельмі пераборлівы. *Чаго ты такей глыдаміра, нічога табе ні пыдбяреш зьвесьць.*

Дакласць (дыкласьць), -д-ў, -дз-еш; *зак.* 1. Дакласці. 2. Навучыць, прывучыць. *Ён умеіць кы ўсяму дыкласьць.* 3. Данесці. *Што замеціць, січас дыкладзець бірагдзіру.*

Дапёўніца і дапяўніца (дыпяўніца), -юся, -ісься; *зак.* Да канца высветліць, цвёрда пераканацца. *Нада перва дапёўніца, што зы карова, а тады ўжо купляць. Нада пыгываріць, дыпяўніца, ікая там хаччына.*

Даступленіе (дуступленія) *н.* Даступнасць. *Ніхай сам сходзіць, яму дуступленія большыя.*

Думна. Помысна. *Калі думна, то схадзі.*

Жарасць (жарысьць) *ж.* Цяплынь, жара; высокая тэмпература. *Ны дваре нейкыя жарысьць, як пірід гразою. Хвацілыся за тую гылавёнку, а ў яго жарысьць, аж гаріць.*

Жвялёк *м.* Скрутак. *Жвялёк травы пыт пэхью прінёс, кінуй ціріс прясла.*

Запыліць (зыпыліць), -ю, -іш; *зак.* 1. Запыліць. 2. *перан.* Узбудзіцца, узбударажыцца. *Віджу, што зыпыліў, я пывярнуўся і пашоў.*

Затор *м.* 1. Затор. 2. Адна гонка брагі.

Заясняць (зысьняць), -я-ю, -я-іш; *незак.* Даводзіць да ведама нетактоўна, прасталінейна, ультыматыўна. *Ідзі вун свайму бацьку зысьняй такея пріценьзі.*

Збыць, збўду, збўдзіш; *зак.* 1. Збыць. 2. Выцерпець. *Ня збудзіць ён там у ясьліх: збалывын дужа.*

Згрубіць, -бл-ю, -б-іш; *зак.* Нагрубіць. *Дужа вежлівый хлопці, нікомычку ні разу ні згрубіў.*

З'ясняць (зысьняць), -я-ю, -я-іш; *незак.* Гл. заяс-
няць. Ну вот ён і зысьняіць, што большы так жыць ня
хочыць.

Ірвануш м. Лахман. *Прыбярí хуць с-пад ног ірва́нуш.*

Калантырыць (кыланты́рыць), -ю, -іш; *незак.* 1. іран.
Насіцца з двара ў двор. Як возьміцца пы дзяреўні кы-
ланты́рыць, ні аднае хаты ні мінець. 2. асудж. Хапаць,
грэбці.

Кальжэць, -э-ю, -э-іш; *неадабр.* Мерзнуць. Чаго я
тут буду кальжэць, пайду.

Канюшэнка (кунюшэнка) м., *зніж.* Конь. Запрэ́г ба
любога кунюшэ́нку, ці тут табе рі́сак нада.

Карэ́лы (каре́лы) прым. 1. Карэлы. 2. перан. Ад-
сталы, старасвецкі. Такей быў каре́лы, ды яго нічога
ні дыхадзі́ла.

Кашучок (кушучок) м. Катуюшк у хляве. У кушуч-
ку́ ря́бінькія німа, дос несца.

Клёваць (клёвыць), -ы-ю, -ы-іш; *незак.* Жыць, ды-
хаць. Якей зь яго жы́ціль, чуць клёвы́ць.

Клы́зніць (клы́зьніць), -ю, -іш; *незак.* 1. Жыць, да-
жываць. Будзі́ць клы́зьніць на месьці, куды яму ехы́ць.
2. *неадабр.* Гаварыць пустое.

Колкі́ прым. 1. Колкі. 2. Такі, які перашкаджае.
Чаго вам ста́ў ду́жа колкі́ Мыка́р. Я вам усе́гда бы́ў
колы́к.

Круця́лёк м. Скрутачак. Кіну́ў круця́лькі пы́т плят-
нёўку.

Крэ́хнуць, -у, -іш; *зак.* 1. Ударыць. 2. Зламаць. 3. пе-
ран. Нечакана разбалецца. Гы́лыва кре́хнула лі́ абеды́ў,
чуць дыхадзі́ла да вечы́ра.

Кулё́к м. Невялікі акуратна пашыты мяшок прык-
ладна на 50 кг зерня. Прым. ку́лькавэ́й і ку́лькавы́й.
Ку́лькавэ́й мяшочы́к.

Лапа́ціць (лупа́ціць), -ч-у, -ц-іш; *незак.* 1. Вастрыць
касу мянташкай. Лупа́ць, ды жа́ла ні са́гні. 2. Пера-
мешваць зерне лапатай. Учора жы́та лупа́цілі.

Ла́цьві прысл. Добра. Ла́цьві вам, у вас бя́ды німа.

Лемянтовый (лімянтовый), *прим.* Добры. *Іван лімянтовый быў, жонка за ім пукрусувалыся.*

Махла (мыхла) *м. і ж.* Ветраны чалавек (пераважна жанчына). *Я ні стаў ба такую махлу слухыць, у яе прайды ні ны капейку.*

Мятлейшый *прим.* Больш уважлівы, памятлівы. *Можэ ты трошку мятлейшый? Хведзька — етый мятлей, а я зубуваю.*

Набага (набыга) *присл.* Добра, добра што, дарэчы. *Саўсім пыгібала дзяўчонка, набыга я нырваўся.*

Назямляніць (нызімляніць), -ю, -іш; *зак.* Нанесці бруд. *Ні прікачывыі сюда палык, ато нызімляніш. Зы нызамі нызімлянілі, нягож тут хто сыпыў.*

Наскулецца (нускулецца), -юся, -ісься; *зак.* 1. Наскавытацца. 2. Наплакацца, напрасіцца. *Пакуль я нускулелыся бумажык тых, і ўрэмя прайшло.*

Наўзлакотках (ныўзлакоткых) *присл.* Абапёршыся на локці. *Сядзеў лі выкна ныўзлакоткых.*

Нахваціцца (ныхваціцца), -ч-ўся, -ц-ісься; *зак.* Натрапіць у час. *Нейкія нізнакомыя мушчыны ныхваціліся і пымаглі пыдняць воз.*

Нахырчэць (ныхырчэць), -ў, -ыш; *зак.* Набурчаць. *Нубурчэць, ныхырчэць, ныпсіхуваць ёсьць каму.*

Негегляццё (нігігляццё) *н.* Нягеглае стварэнне. *Ні чылавек, а саўсім нігігляццё.*

Непадходлівы (ніпатходлівы) *прим.* Такі, які не мае падыходу. *Іна ніпатходлівыя, хыра́кцір плахей.*

Непапушчы (ніпапушчы) *присл.* Быццам як, прыкладна так як. *Хрузка пыткаціцца ўмеіць, ніпапушчы швагренька твыя.*

Неўдальный (неўдыльный) *прим., абразл.* Няўдалы, капрызны; хваравіты. *Узнаў твой неўдыльный рысьпішчэўся.*

Павадок (пывадок) *м.* 1. Павадок. 2. Прычына, падстава. *Ім вы́піць любэ́й пывадок харош.*

Паглядный (пыглядный) *прим.* Добры на знешні выгляд. *Чаго там гываріць, пыглядный мушчына.*

Падпарнуць (пытпарну́ць), -ў, -еш; *зак.* Падагнаць; падахвоціць. *Мыладых ба скарей пытпарну́ла.*

Падунутый (пудуну́тый) *дзеерым.* Ледзь пакрыты (скурай). *Ны ладоні толька шкўрка чуць пудуну́та.*

Падшчоглаватый (пачшчоглывытый) *прым.* Гл. **шчо-глый.** *Помніш Пынаса, такей хадзіў пачшчоглывытый?*

Паезд *м.* Паездка, адлучка. *А я дык і ні знаю, ці ён тут, ці ў паездзі айдзе.*

Пакладлівы (пыкла́длівы) *прым.* Спагадлівы, памяркоўны, добры. *Ён дужа пыкладлівы, крашынькыю падзеліцца.*

Панараўны (пыныра́ўны) *прым.* Такі, які падабаецца. *Абы длі мяне была пыныраўныя.* Параўн. рус. *п р а в я щ и й с я.*

Парнісцікі (парнісьцікі) *толькі мн.* Спарышы. *Цяперя парнісьцікы ўжо німа, яны ні нада.*

Пахватацца (пыхвыта́цца), -а-юся, -а-ісься; *зак.* Паспяшацца. *Пыхвыталіся хату прыдываць, цяперя самім іскаць прідзіцца.*

Пачукавец (пучукавец), -е-ю, -е-іш; *зак.* Паруха-вець. *Глянь, к вясне і ты пучукавела.*

Перажарка (піріжа́рка) *ж.* 1. Перагрэў. 2. *гумар.* Наганяй. *Яму сяньня крепкая была піріжарка.*

Перамывацца (пірімува́цца), -а-юся, -а-ісься; *незак.* 1. Перамывацца. 2. *перан.* Знаходзіцца. *Доўга яны тама пірімувацца ні ста́нуць.*

Праглупіць (пруглупі́ць), -пл-ію, п-іш; *зак.* Празяваць, зрабіць недарэчнасць. *Пруглупілі мы зь Лявонь-выю каровыю: іна мылаком зыліва́іць.*

Праровак (праровык) *м.* Раўчук. *Толька праровык піряхылі, і ён бягіць.*

Прашкі *присл.* Нескладана. *Іх жа ўхваціць прашкі: кінуць квакўху і рыспайзьліся хто куды.*

Прысыпчык (прісы́пчык) *м.* Зламыснік.

Прышыб (прішы́б) *м.* Прыстанак. *Са́мый прішыб быў зь естыга боку, тут коні пусьцім, а самі г дарогі спаць.*

Пуздра (пуздря) *м. і ж.* Таўстун, таўстуха. *Ну, ча-го, пуздря, рыстаньірыў губы?*

Пуздрав (пуздряк) *м.* Таўстун. *Некуды пуздрякі вы́прывіліся.*

Пыліць, -ю, -іш; *незак.* 1. Пыліць. 2. *перан.* Палохацца. *Етый храбрец у любом дзелі пыліць.* Гл. **запыліць**.

Пырскі́й *прым., неадабр.* Празмерна зухаваты. *Каб ня быў такей пырскі́й, яно б луччы.*

Разу *присл.* Аніяк, ніко́лькі, зусім. *Ра́зу ня хочыць пымыгаць. Разу нільга есьць: зўбы.*

Раскіну́цца (раськіну́цца), -уся, -ісься; *зак.* 1. Раскіну́цца, разлегчыся. 2. Раздаць без мэты. *Архипу́й як зря ні раські́ніцца.*

Расплат (рыспла́т) *м.* Расплата, адплата. *Ніпраўда, будзіць рысплат і яму.*

Расхваці́цца (рыххваці́цца), -ч-у́ся, -ц-ісься; *зак.* Зрабіць з ахвотай (звычай з **не**). *Ня жджы, што ён табе рысхваці́цца паможч.*

Рахамуддзе (рыхамудзьдзя) *н.* Куча разнародных рэчаў, куча лахманоў, лахманы. *Не, рыхамудзьдзя эта нада прібраць.*

Родны́й *прым.* 1. Родны. 2. Урадлівы. *Дужа родныя пышані́ца зу Лугуваткыю.*

Савяточы́на (сывяточы́на) *ж.* Чачотка. *Сывяточы́ну калоць — рукі пыдбівайш, во што.*

Свайство *н., іран.* Сваякі. *Свайство іх кўчыю пыцягну́лыся.*

Серачок (сірячок) *м.* Світка з саматканага сукна. *Вы́цірся ўжо сірячок, нічога ня греіць.*

Сляпі́ць (сьляпі́ць), -пл-ю, -п-іш; *незак.* 1. Сляпіць. 2. *перан.* Уводзіць у зман. *Ні нада мяне сьляпі́ць, я пыні-маю, што к чаму́.*

Спахаць (спыха́ць), -ш-у́, -ш-ыш; *зак.* 1. З'араць. 2. Не адстаць у час ворыва. *Зь Мікітыю, бувала, спыхаць ня дужа хто спашыць.*

Спець (сьпець), сьпяю́, сьпяеш; *зак.* 1. Спець. 2. *перан.* Сказаць надзвычайнае. *Ты чу́іш, што мне спела мья? — «Замуж хачу».*

Сплавіць, -ўл-ю, -в-іш; *зак.* 1. Сплавіць. 2. Таємна збыць. *Некуды сплавілі жэрдзя, ня відна лі двыра́.*

Старонуш (старёнуш) *м.* Лахман. *Уськінь* якой старёнуш, ла́дзін б́удзіш.

Страпаліцца (стрыпаліцца), -юся, -ісься; *незак.* Намервацца. *Па-мойму, у Ста́хывы мідуні́чкі стрыпалі́ся. Яны ўжо стрыпы́ляцца, каб ня быў у цябе конь.*

Тапорнік *м.* Падлесак, які можна сячы сякерай. *У яго былі жэрдзя, тапорніку нывазіў.*

Тапыра (тапы́ря) *м. і ж.; іран.* Капрызнік, капрызніца. *Ні чыпа́йся с тапы́рыю, ну яго.*

Тумак *м.* 1. Кухта́ль. 2. абразл. Недалёкі, дурань. *Ні чыла́век нейкі́, а тумак.*

Угражываць (угра́жывыць), -ю, -іш; *незак.* Пагражаць. *Тыка́я гні́да і мне будзі́ць угражывы́ць?*

Ужардзяваць (ужурдзюва́ць), -дзю́-ю, дзю́-іш; *зак.* Уціснуць рублём (сена). *Буга́ла, як ужардзю́ім ва́зы, хуць вязі́ ду Мугу́лёва.*

Умыцца, -юся, -ісься; *зак.* Знікнуць. *Яны за трі міну́ты ат’ету́ль умы́ліся.*

Уныкнуць, -н-ець; *зак.* Знікнуць (звыч. пра малако ў каровы). *А леты́ся ж у нашы́я каровы́ як уны́кнула мы́лако, во мы́ ныбі́дува́ліся.*

Уроддзе (уродзьдзя) *м. і ж.* Вырадак. *Жджы́, паслу́хыі́ць ця́бе е́та ўро́дзьдзя.*

Уцале *прысл.* Бясспрэчна, безумоўна. *Я ўца́ле наве́рю, што яны ма́глі пра́лажы́ць тут ру́кі.*

Уцургацца (уцургы́цца), -ы-юся, -ы-ісься; *зак.* Папасціся, трапіць у непрыемнае становішча. *Уцургы́ся зь е́стым ле́сым, што і ўцургы́цца бо́льшы неку́ды.*

Хлапанка (хлы́панка) *ж.* Ніткі з хлоп’я. *Хлы́панка с хлоп’я́, зь і́х, буга́ла, пасьці́лкі тку́ць.*

Хырчэць, -ў, -ыш; *незак., неадабр.* Бурчаць. *Хырчы́ць усё і хырчы́ць, як борыхы́ва кі́ла.*

Цёпла *прысл.* 1. Цёпла. 2. перан. Добра, з дастаткам (жыць). *Нызыпа́сіўся ла́дна, це́пла жы́вець.*

Ціпкацца (ціпкыцца), -юся, -ісься; *незак.* Ісці с цяж-касцю, з натугай.

Цюромнік (цюрёмнік) і **цюрэмнік** (цюремнік) *м., груб.* Арыштант. *Бойся етыга цюрёмніка, нікыйнны чылавек. Цюремніка тут яшчэ ні хвыта́ла.*

Цяжба ж. Цяжар; цяжкасць. *Нікыгда столька цяжбы ні пі́ржыва́ла.*

Чаплавухій (чыплавухій) *прым.* Лапавухі. *Быра́н ты чыплавухій і большы ніхто.*

Шалахацца (шыла́хыцца), -юся, -ісься; *незак.* Варушыцца. *До табе шыла́хыцца, куры быя́цца.*

Шкарпэт *м.* 1. Скурат. 2. *перан.* Задзіра. *Тут шкарпэт етый пы́ыха́ў усё, пы́засеі́ў.*

Шкурбаціна ж. Скурат, скураное адзенне. *Каб іка́я шкурбаці́на, можна б зыла́ніць сапог.*

Шчо́глы *прым.* Тонкі, сухарлявы. *Якей ё́н ста́ў шчо́глы зы пасьледні́я ў́рעה.*

Шчырыць (шчырі́ць), -ю́, -і́ш; *незак.* Шчыраваць. *Шчы́ріла-шчы́ріла і ў́сё па́шло пра́хым.*

Шырыцца (шы́ріцца), -юся, -ісься; *незак.* Неашчадна выдаткоўваць. *Шы́ріцца ду́жа ні на́да, ко́рму ува́ брез.*

Ю́рнуць, -у́, -еш; *зак.* Сцебануць. *Ю́рну́, ды́к ё́н пае́дзіць, бу́дзіць як ці́хыя ле́та ў́ мяне.*

Ярушка ж. Яравая пшаніца. *У нас азі́мыя пы́шані́ца лу́ччы ро́дзіць, чымся́ яру́шка.*

ЗМЕСТ

Прадмова	3
Спіс скарачэнняў	4
Фразеалагічная частка	5
Слоўнік (словы з ілюстрацыйных прыкладаў)	286

Юрченко Георгий Федорович. И сечет и печет. Устойчивые словосочетания в говоре Мстиславщины. На белорусском языке. Издательство «Наука и техника». Минск, Ленинский проспект, 68.

Рэдактар М. М. Дубойскія. Мастацкае афармленне Л. І. Усачова. Тэхнічны рэдактар А. М. Атлас. Карэктар М. А. Вячоркі.

АТ 10182. Здадзена ў набор 21.III-74 г. Падлісана да друку 5.VI-74 г. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера друк. № 1. Друк. арк. 9,25. Ум. друк. арк. 15,54. Уч.-выд. арк. 14,5. Выд. заказ 23. Друк. заказ 353. Тыраж 1000 экз. Цана 57 кап. Друкарня імя Францыска (Георгія) Скарыны выдавецтва «Навука і тэхніка» АН БССР і Дзяржкамітэта Савета Міністраў БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. Мінск, Ленінскі праспект, 68.

ВЫДАВЕЦТВА „НАВУКА І ТЭХНІКА“

*выпускае ў бліжэйшы час наступныя кнігі
па мовазнаўству і філалогіі:*

Беларуская лінгвістыка, вып. 5 Цана 40 кап.

Беларуская лінгвістыка, вып. 6. Цана 40 кап.

Жніўныя песні. Цана 2 р. 50 к.

Жураўлёў В. П., Шпакоўскі І. С., Яскевіч
А. С. **Пытанні паэтыкі.** Цана 1 р. 26 к.

Купала Янка. **Збор твораў у сямі тамах.** т. 5. Цана
1 р. 70 к.

Купала Янка. **Збор твораў у сямі тамах.** т. 6. Цана
1 р. 10 к.

Мікратапанімія Беларусі. Матэрыялы. Цана 1 р. 65 к.

Стыль пісьменніка. Цана 2 р. 25 к.

Заказы накіроўваць па адрасу:

220688 Мінск, Плошча Свабоды, 19. Магазін «Кні-
га — поштай».